

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

RIGORÓZNÍ PRÁCE

PROTEKTORÁTNÍ VLÁDA V SYSTÉMU SPRÁVY
PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA

**The Protectorate Government in the administration system of the Protectorate
of Bohemia and Moravia**

Konzultant: Doc. Dr. Ing. Ján Grons ký, CSc.

Zpracovatel: Mgr. Magda Stárková

Květen 2011

„Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny a literaturu, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým. Dále prohlašuji, že jsem tuto práci nepoužila k získání jiného nebo stejného titulu.“

Mgr. Magda Stárková

Obsah:

Obsah.....	3
Abstrakt (české znění).....	4
Abstract (English version).....	5
Úvod.....	6
I. Jednání v Berlíně.....	10
II. Vznik tzv. Protektorátu Čechy a Morava.....	18
III. Protektorátní vláda v systému veřejné správy Protektorátu Čechy a Morava od vzniku protektorátu do příchodu Heydricha	25
III. 1. Organizace veřejné správy v Protektorátu Čechy a Morava od 15. března 1939 do září 1941.....	25
III. 2. Vývoj postavení protektorátní vlády a její činnost od vzniku protektorátu do příchodu Heydricha.....	38
A) Rok 1939.....	38
B) Rok 1940.....	69
C) Rok 1941.....	80
IV. Protektorátní vláda v systému správy Protektorátu Čechy a Morava od nástupu Heydricha do konce protektorátu.....	90
IV. 1. Heydrichovy správní reformy a organizace veřejné správy do konce protektorátu.....	90
IV. 2. Vývoj protektorátní vlády a její činnost od příchodu Heydricha v září 1941 do května 1945.....	103
A) Rok 1941.....	103
B) Rok 1942.....	111
C) Rok 1943.....	130
D) Rok 1944.....	137
E) Rok 1945.....	143
Závěr.....	152
Příloha č. 1.....	160
Příloha č. 2.....	162
Seznam použitých pramenů a literatury.....	165
Summary (English).....	167
Klíčová slova pro katalogizaci práce.....	171

Abstrakt

Předkládaná rigorózní práce se zabývá obdobím tzv. Protektorátu Čechy a Moravy, tj. dobou od 16. března 1939 do 5. května 1945, konkrétně si klade za cíl popsat a analyzovat strukturu veřejné správy Protektorátu Čechy a Morava s důrazem na postavení protektorátní vlády jakožto určující složky autonomní protektorátní správy.

Práce se především věnuje organizaci a působnosti protektorátní vlády a vymezuje její postavení vůči hlavním složkám německé okupační správy, a to jak z hlediska právní úpravy, tak i z hlediska faktického stavu. Dále podrobně sleduje působení protektorátní vlády, zejména její normotvornou činnost v nejdůležitějších oblastech hospodářského, sociálního a veřejného života, či při „řešení židovské otázky“. Rovněž se zabývá personálním obsazením vlády, jeho změnami a rozlišuje v postoji jednotlivých vlád, jakož i jednotlivých členů těchto vlád vůči okupační moci na straně jedné i vůči odboji na straně druhé. V neposlední řadě věnuje pozornost i vývoji vzájemného vztahu mezi protektorátní vládou a československou zahraniční reprezentací v Londýně a konečně neponechává stranou ani dosud citlivou otázku kolaborace protektorátní politické reprezentace. Vše je zasazeno do příslušného historického rámce s uvedením nejvýznamnějších vnitropolitických i zahraničněpolitických událostí, které měly dopad na postavení protektorátní vlády a vedly k postupnému omezování tzv. protektorátní autonomie.

Abstract

This State Doctoral work is focused on the era of the so-called Protectorate of Bohemia and Moravia, operational during the period March 16, 1939 to May 5, 1945. Concretely, it is aimed at describing and analyzing the structure of the public administration of the Protectorate of Bohemia and Moravia with emphasis on the position of the Protectorate Government as the most important component of the autonomous protectorate administration.

The work is, above all, devoted to the organization and scope of powers of the Protectorate Government, and defines its position toward the main parts of the German occupation administration, both in light of the legal regulation and the factual situation. Furthermore, the work observes in detail the function of the Protectorate Government, especially its legislation activity in the most important fields of economic, social and public life or in “the solving of the Jewish problem”. This work also outlines the personal occupation of the Protectorate Government and its changes, and differentiates between particular Protectorate Governments, as well as between particular members of these Protectorate Governments in their attitude toward the Nazi occupation power on one hand, and toward the Czech national resistance on the other. Particular attention has been paid to the development of the relationship between the Protectorate Government and the Czechoslovak exile representation in London, and finally the work could not neglect the, until today, delicate issue of the collaboration between the protectorate political representation and the Nazi exponents. Everything is set in the relevant historical time-frame, and the most important internal and foreign political events, which had an effect on the position of the Protectorate Government and led to the gradual limitation of the so-called protectorate autonomy, are mentioned.

Úvod

Dne 14. března 1939 odjel prezident pomnichovské Česko-Slovenské republiky dr. Emil Hácha do Berlína na setkání s vůdcem a říšským kancléřem Německé říše Adolfem Hitlerem, aby s ním jednal o dalším osudu Česko-Slovenské republiky. Výsledkem berlínského jednání, které bylo od počátku do konce provázeno hrubým nátlakem, byl dokument, v němž Hácha v rozporu s ústavou prohlašuje, že v zájmu zajištění klidu, pořádku a míru v této části střední Evropy vkládá osud českého národa a země s plnou důvěrou do rukou vůdce Německé říše. K setkání Háchy s Hitlerem a k podepsání zmíněného protokolu však došlo v době, kdy již bylo o okupaci dosud neobsazených území Čech a Moravy rozhodnuto a německá armáda již vkročila na území pomnichovské Česko-Slovenské republiky. Během dne 15. března 1939 německé jednotky bez odporu obsadily celé území Čech a Moravy. O den později, tj. 16. března 1939, byl výnosem vůdce a říšského kancléře o zřízení Protektorátu Čechy a Morava jednostranně vyhlášen tzv. Protektorát Čechy a Morava. Těmito akty agrese se české země a český lid ocitly pod nadvládou nacistického Německa, které si neváhalo vytknout za cíl likvidaci českého národa a osídlení českých zemí německým obyvatelstvem, ovšem teprve po předchozím vyčerpání veškerého jeho lidského hospodářského potenciálu pro válečné potřeby Německé říše.

Předkládaná rigorózní práce na téma „Protektorátní vláda v systému správy Protektorátu Čechy a Morava“ si klade za cíl popsat a analyzovat strukturu veřejné správy v období Protektorátu Čechy a Morava, tj. v době od 16. března 1939 do 5. května 1945, s důrazem na postavení protektorátní vlády jakožto určující složky autonomní protektorátní správy.

Práce se na zadané téma zaměřuje z několika úhlů pohledu. Především je v ní proveden rozbor právní úpravy organizace a působnosti protektorátní vlády se zdůrazněním jejího oprávnění k normotvorné činnosti. Dále je v ní charakterizován vztah protektorátní vlády k říšské správě, jmenovitě k jejím hlavním článkům: říšskému protektorovi, státnímu tajemníkovi, později státnímu ministrovi, oberlandrátům, a rovněž k instituci „z příkazu říšské správy“ (RAV), a to jak z hlediska právní úpravy, tak i z hlediska faktického stavu. Práce se dále zabývá personálním obsazením vlády, jeho změnami a sleduje působení protektorátní vlády, zejména její normotvornou činnost v nejdůležitějších oblastech hospodářského, sociálního a veřejného života, či při „řešení židovské otázky“. Rovněž věnuje pozornost i vývoji vzájemného postoje protektorátní vlády a československé zahraniční reprezentace v Londýně a konečně neponechává stranou ani dosud citlivou otázku kolaborace protektorátní politické reprezentace.

Předmětné téma nelze samozřejmě zhodnotit bez zřetele k historickým událostem jak vnitropolitickým, tak i zahraničněpolitickým. V práci jsou proto chronologicky uváděny nejvýznamnější momenty, které měly dopad na postavení protektorátní vlády a vedly k postupnému omezování tzv. protektorátní autonomie.

Předkládaná práce je zaměřena především na ústavněprávní a správní problematiku zasazenou v určitém historickém rámci a otázky jako každodennost obyvatelstva Protektorátu

Čechy a Morava či související psychologické, morální a společenské aspekty doby jsou zmíněny pouze okrajově.

Rigorózní práce je rozdělena do čtyř kapitol. Vlastnímu zpracování zadaného tématu předcházejí kapitoly „Jednání v Berlíně“ a „Vznik tzv. Protektorátu Čechy a Morava“, neboť danou problematiku bezprostředně uvozují. Kapitola „Jednání v Berlíně“ zachycuje vnitropolitický vývoj pomnichovského Česko-Slovenska v únoru a březnu 1939 a rostoucí nátlak Německé říše směřující k jeho rozbití, dále se věnuje jednání dr. Háchy s Hitlerem v Berlíně v noci ze 14. na 15. března 1939 a podává právní rozbor dokumentu podepsaného na tomto jednání. Kapitola „Vznik tzv. Protektorátu Čechy a Morava“ se zabývá událostmi 15. a 16. března 1939, tj. okupací zbytku Čech a Moravy německou armádou a vyhlášením tzv. Protektorátu Čechy a Morava. Těžiště této kapitoly spočívá v provedení právního rozboru výnosu vůdce a říšského kancléře o zřízení Protektorátu Čechy a Moravy, jakožto právního základu uskutečňování okupační politiky nacistického Německa v českých zemích a předpisu představujícího zásadní státoprávní změnu bývalé Česko-Slovenské republiky.

Další dvě kapitoly tvoří samotné jádro rigorózní práce. Třetí kapitola nazvaná „Protektorátní vláda v systému veřejné správy Protektorátu Čechy a Morava od vzniku protektorátu do příchodu Heydricha“ je ještě rozčleněna na dvě podkapitoly. První podkapitola „Organizace veřejné správy v Protektorátu Čechy a Morava od 15. března 1939 do září 1941“ se zaměřuje na popis a analýzu struktury veřejné správy tak, jak byla zavedena Hitlerovým výnosem ze dne 16. března 1939 a vyvíjela se až do podzimu 1941, a to s důrazem na postavení protektorátní vlády. Druhá podkapitola „Vývoj postavení protektorátní vlády a její činnost od vzniku protektorátu do příchodu Heydricha“ se věnuje personálnímu složení první a druhé protektorátní vlády, rozlišuje mezi postojem jednotlivých ministrů k okupační moci na straně jedné a k odboji na straně druhé, zmiňuje neshody uvnitř vládního kabinetu a sleduje působení vlády jako celku, zejména pak se zaměřením na její normotvornou činnost. Všímá si vývoje vzájemného vztahu protektorátní vlády a československé zahraniční akce v Londýně a neopomíná ani snahy protektorátní vlády potlačovat aktivitu českých fašistických organizací. Zmíněná druhá podkapitola je z důvodu snazší orientace rozdělena ještě podle jednotlivých let trvání tzv. Protektorátu Čechy a Morava, jimiž se zabývá (tj. na rok 1939, 1940 a 1941).

Čtvrtá kapitola nesoucí název „Protektorátní vláda v systému správy Protektorátu Čechy a Morava od nástupu Heydricha do konce protektorátu“ je podobně jako třetí kapitola rozdělena do dvou podkapitol: „Heydrichovy správní reformy a organizace veřejné správy do konce protektorátu“ a „Vývoj protektorátní vlády a její činnost od příchodu Heydricha v září 1941 do května 1945“. První podkapitola se zabývá zásadní reformou veřejné správy, k níž bylo přistoupeno po nástupu Reinharda Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora, a to zejména s přihlédnutím k reorganizaci vlády a ústředních úřadů autonomní správy. Tato podkapitola zahrnuje ještě zavedení správní agendy z příkazu říše (RAV) a zjednodušení veřejné správy protektorátu v souvislosti s vyhlášením totální války. Druhá podkapitola čtvrté kapitoly se pak týká obdobné problematiky jako druhá podkapitola třetí

kapitoly jen s tím rozdílem, že sleduje období od příchodu Heydricha do Prahy do konce protektorátu. Rovněž je ještě dále rozčleněna na rok 1941, 1942, 1943, 1944 a 1945.

Jako časové dělítko mezi třetí a čtvrtou kapitolou rigorózní práce byl zvolen nástup Reinharda Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora v září 1941, jednak vzhledem k tomu, že to byl právě Heydrich, kdo byl pověřen provedením zásadních správních reforem, které v podstatě likvidovaly dvojí kolej veřejné správy zavedenou Hitlerovým výnosem z 16. března 1939, a jednak proto, že Heydrich vytvořil svými kroky z protektorátní vlády naprosto poslušný a bezmocný nástroj v rukou okupantů. Nástup Reinharda Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora v září 1941 lze proto bezesporu považovat za mezník ve vývoji postavení protektorátní vlády.

Na závěr práce jsou zařazeny dvě přílohy: přehled protektorátních vlád a soupis nejvýznamnějších právních předpisů vydaných protektorátní vládou, resp. jednotlivými ministerstvy.

Při zpracování zadaného tématu byly použity prameny a literatura uvedené v poznámkovém aparátu a v seznamu pramenů a literatury. Čerpáno bylo především z právních předpisů publikovaných ve Sbírce zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava v letech 1939 – 1945 a ve Věstníku nařízení říšského protektora (od roku 1943 státního ministra) pro Čechy a Moravu též v letech 1939 – 1945, rovněž z tištěných pramenů, např. z *Acta occupationis Bohemiae et Moraviae* - Dokumenty z historie československé politiky v letech 1939-1943 I – II (ed. L. Otáhalové a M. Červinkové) nebo pamětí, např. dr. Edvarda Beneše nebo dr. Ladislava Feierabenda, které však obsahují i některé subjektivní pohledy na danou problematiku.

Práce se dále opírá o vědeckou literaturu publikovanou převážně v 90. letech 20. století a v první dekádě 21. století, jejíž autoři na základě svých hlubokých znalostí podávají objektivní obraz příslušné doby a tématu. Tato literatura se věnuje buď přímo ústavněprávní a správní problematice v Čechách a na Moravě v příslušném období, jedná se zejména o práce Jána Gronskeho, Zdenky Hledíkové a Jana Janáka, Karla Malého, Pavla Maršálka, Pavla Matese a Karla Schelleho, Václava Pavlíčka nebo o něco starší články Stanislava Šislera a dílo přímého účastníka událostí Emila Soboty, nebo je to odborná historická literatura, která se zabývá problematikou protektorátu obecně. V tomto případě se jedná především o velmi hodnotné a precizně zpracované práce historika Tomáše Pasáka a práce autorské dvojice Jana Gebharta a Jana Kuklíka, velmi kvalitní a objektivně uchopená díla další autorské dvojice Roberta Kvačka a Dušana Tomáška a v neposlední řadě i o díla historiků Jiřího Pernese, Jana Borise Uhlíře nebo německého historika Detlefa Brandese.

Naproti tomu dílo a články autora komunistické orientace Václava Krále, které vycházely počátkem 60. let 20. století, nelze než považovat za tendenční a poplatné době, ve které vznikaly, a předkládaná rigorózní práce se s názory jejich autora na mnoha místech rozchází. Avšak ani na článek Josefa Tomeše o ministru spravedlnosti dr. Jaroslavu Krejčím z roku 1999 není možné pohlížet jako na objektivní, neboť je poznamenán zjevnou snahou o očištění osoby Krejčího. Rigorózní práce se proto od něj na několika místech pokouší distancovat. Pro zpracování zadaného tématu nebyla bez zajímavosti ani diskuse historiků

Jana Tesaře, Tomáše Pasáka, Václava Krále a Jaroslava Hrbka na téma kolaborace protektorátní politické reprezentace uveřejňovaná v časopise Dějiny a současnost v druhé polovině 60. let 20. století.

I. Jednání v Berlíně

Myšlenka osobní cesty prezidenta pomnichovské Česko-Slovenské republiky dr. Emila Háchy do Berlína 14. března 1939 se zrodila v bezprostřední souvislosti s neustále se zostřujícím vztahem mezi česko-slovenskou ústřední vládou v Praze a slovenskou zemskou vládou v Bratislavě.

Pražská ústřední vláda do poslední chvíle věřila, že Tisova autonomní vláda bude spolupracovat na stabilizaci poměrů ve společném státě a nepostaví se otevřeně na stranu stále silících slovenských separatistických kruhů.¹ Avšak již koncem února 1939 vyslala slovenská autonomní vláda své dva ministry Ferdinanda Ďurčanského a Mikuláše Pružinského na jednání do Berlína, na kterém jim říšský maršál a předseda říšského sněmu Hermann Göring přislíbil hospodářskou podporu, ovšem jen za podmínky, že dojde k úplnému osamostatnění Slovenska. O Slovensko se tak rozpoutal diplomatický zápas, při kterém bylo ze strany německých nacistů hojně využíváno slovensko-maďarských rozporů a obav slovenských představitelů z připojení „Horní země“ k Maďarsku.²

Současně s jednáním v Berlíně vedla slovenská zemská vláda rozhovory i s ústřední vládou v Praze, vůči které stupňovala své požadavky. Požadovala, aby jí byl snížen příspěvek do státního rozpočtu, zvýšeny pravomoci slovenských státních sekretářů na ministerstvu zahraničních věcí, národní obrany a financí. Dalším požadavkem bylo vytvořit „slovenské vojenské jednotky pod slovenským velením“. Pražská jednání, vedená premiérem česko-slovenské ústřední vlády Rudolfem Beranem a Karolem Sidorem za slovenskou zemskou vládou, skončila neúspěšně, přestože je provázela značná vstřícnost ze strany ústřední vlády. Beran považoval nakonec za nutné vyzvat Slováky, aby vyhlásili buď loajalitu vůči ústřední vládě, nebo se jasně vyjádřili, zda usilují o slovenský stát nezávislý na Praze.³

Slovenská autonomní vláda projednávala roztržku vzniklou mezi ní a pražskou centrální vládou a celkový vývoj krize Česko-Slovenska na své schůzi dne 4. března 1939. Ukázalo se, že ani všichni členové slovenské vlády nezaujímají stejné stanovisko. Ministři Ďurčanský a Pružinský, kteří na schůzi zároveň informovali o svých jednáních v Berlíně, požadovali okamžité vyhlášení úplné nezávislosti Slovenska. Naopak premiér Jozef Tiso, ministři Jozef Sivák a Pavol Teplanský s jejich názorem nesouhlasili. I nadále hájili postupnou cestu k osamostatnění, pod kterou si představovali pozvolný a pokud možno nekrvavý rozchod s Čechy, jenž by zajišťoval Slovensku hospodářské a sociální výhody, financované ještě pražskou centrální vládou. O dva dny později potvrdilo předsednictvo Hlinkovy slovenské lidové strany, předsednictvo slovenského sněmu i slovenská autonomní vláda linii tohoto umírněného křídla.⁴

To ovšem neodpovídalo nacistickým plánům ani záměrům slovenských separatistů. Z Vídně opět zasáhl Seyss-Inquart a další nacističtí emisáři. Dne 7. března 1939 přijel Seyss-

¹ Gebhart, J. – Kuklík, J.: Druhá republika 1938 – 1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě, Praha 2004, s. 225

² Pasák, T.: Emil Hácha (1938 – 1945), Praha 2007, s. 57

³ Gebhart, J. – Kuklík, J., Druhá republika, s. 232, viz též Král, V.: Pravda o okupaci, Praha 1962, s. 127-128

⁴ Gebhart, J. – Kuklík, J., Druhá republika, s. 234, viz též Král, V., Pravda o okupaci, s. 128

Inquart do Bratislavy a představitelům slovenské autonomní reprezentace otevřeně sdělil, že nacistické Německo „provede v nejbližší době své záměry proti Praze, a pokud chtějí dosáhnout nezávislosti, musí okamžitě vyhlásit samostatnost“. Nátlak nacistů v tomto směru dále rostl. A tak urychlené rozbití Česko-Slovenska zevnitř za pomoci slovenských radikálních separatistů přímo souviselo a bylo z časového hlediska koordinováno s přípravami na okupaci zbytku českých zemí.⁵

Další vývoj na Slovensku byl dramatický. V Praze vzrůstala obava, že slovenští radikálové s extrémními nacionalisty usilují o samostatný slovenský stát. Česko-slovenský ministerský předseda Rudolf Beran proto pozval 8. března 1939 předsedu slovenské zemské vlády Jozefa Tisa a ostatní slovenské ministry na druhý den do Prahy, aby se s nimi naposled pokusil o dohodu. Do Prahy však přijeli jen Karol Sidor a Pavol Teplanský. Tiso se omluvil, že pro zaneprázdnění se nemůže do schůze ministerské rady dostat.⁶ Sidor přítomné ujišťoval, že slovenská vláda bude mít dobrou vůli se dohodnout, jestliže budou splněny její finanční a hospodářské požadavky. Teplanský doplnil jeho referát podrobnostmi o berlínském jednání Pružinského a Ďurčanského s Göringem a o posledních jednáních slovenské zemské vlády. Čeští ministři byli rozčileni a útočili na Sidora otázkami, proč je slovenští ministři dosud neinformovali o svých vztazích s Berlínem. Beran nabyl přesvědčení, že další vyjednávání se slovenskou reprezentací ztratilo smysl, a rozhodl se upevnit česko-slovenský státní svazek přímým mocenským zásahem. Navrhl prezidentu republiky, aby v noci z 9. na 10. března 1939 odvolal Tisovu autonomní vládu a jmenoval prozatímní správu na Slovensku do té doby, než bude moci jmenovat vládu novou.⁷

Pozdě večer 9. března 1939 zbavil prezident Hácha Tisa a ministry Ďurčanského, Pružinského a Vanča jejich funkcí. Ze zbývajících ministrů jmenoval provizorní vládní kabinet. Předsedou zemské vlády a ministrem všech resortů kromě financí se stal Jozef Sivák, ministrem financí pak Pavol Teplanský.⁸ Tato „vláda“ měla pouze dvoudenní trvání. Dne 11. března 1939 jmenoval prezident Hácha na návrh předsednictva slovenského sněmu novou, v pořadí již pátou, autonomní vládu v čele s Karolem Sidorem. Zároveň v noci z 9. na 10. března 1939 proběhl na Slovensku vojenský zákrok, jehož účelem bylo zajistit na Slovensku klidnou změnu vlády, odzbrojit Hlinkovu gardu a zabránit násilnostem. Zásah vojáků a policistů neměl vzít Slovensku jeho nedávno nabytou autonomii,⁹ směřoval jen k udržení Slovenska pohromadě s českými zeměmi a neměl nic měnit na státoprávním uspořádání Česko-Slovenska.¹⁰

⁵ Gebhart, J. – Kuklík, J., Druhá republika, s. 234

⁶ Feierabend, L. K.: Politické vzpomínky /I/, Praha 1994, s. 118, 119

⁷ Gebhart, J. – Kuklík, J., Druhá republika, s. 235, Král, V., Pravda o okupaci, s. 129

⁸ Tomášek, D. – Kvaček, R.: Causa Emil Hácha, Praha 1995, s. 28

⁹ Ústavní zákon č. 299/1938 Sb. z. a n. ze dne 20. listopadu 1938, o autonomii Slovenskej krajiny. Současně s ústavním zákonem o autonomii Slovenska byl přijat ústavní zákon č. 328/1938 Sb. z. a n. ze dne 22. listopadu 1938, o autonomii Podkarpatské Rusi ve znění vyhlášeném vládní vyhláškou č. 329/1938 Sb. z. a n.

¹⁰ Sobota, E.: Co to byl protektorát, Praha 1946, s. 17–18, Tomášek, D. – Kvaček, R.: Generál Alois Eliáš: jeden český osud, Praha 1996, s. 19–20, Pasák, T.: Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945, Praha 1999, s. 240

Slovenští radikálové se ovšem brzy vzpamatovali a za vydatné nacistické podpory chtěli okamžitě vyhlásit samostatnost slovenského státu.¹¹ Sesazený Tiso obdržel od Hitlera pozvání do Berlína. Ještě před jeho odjezdem 13. března 1939 projednaly Tisovo pozvání do Berlína Sidorova vláda a vedení Hlinkovy slovenské lidové strany. Vyslovily s ním souhlas. Tiso měl přezkoumat situaci, ale k ničemu se bez souhlasu slovenského sněmu nezavazovat. V Berlíně se Tiso dočkal až nečekaného uvítání. Přijat byl se všemi poctami, které podle protokolu náležely hlavě nezávislého státu.¹² Tiso požádal Hitlera, aby chránil Slováky před českým útlakem, a vyslovil neochotu žít s Čechy v jednom státě. Od říšského kancléře se mu dostalo ujištění, že měl vždy sympatie pro svobodmilovné Slováky a chce jim odtržení od Čechů umožnit.¹³ Rozhovor následně dospěl k tomu, že Hitler předestřel Tisovi dvě alternativy: buď bude okamžitě vyhlášen slovenský stát, který současně požádá třetí říši o ochranu, anebo v opačném případě „ponechá Slovensko svému osudu“, a pak bude pravděpodobně okupováno Maďary. Říšský ministr zahraničí Joachim von Ribbentrop zvýšil nátlak informací o pohybu maďarských vojsk ke slovenské hranici. Tiso neodpověděl ihned. Z Berlína se telefonicky spojil s Bratislavou a požádal Sidora, aby zařídil svolání slovenského zemského sněmu na 14. března 1939. Sidor následně zatelefonoval ministerskému předsedovi Beranovi do Prahy a jeho prostřednictvím vyzval prezidenta Háchu ke svolání slovenského sněmu. Tutéž žádost opakoval do Prahy na příkaz Hitlera i Tiso. Hácha po domluvě s premiérem Beranem žádosti vyhověl. Krátce předtím, než začala schůze slovenského sněmu, zasedla i Sidorova vláda. Ultimativní požadavek Berlína na vyhlášení slovenské samostatnosti vzala bez větší diskuse na vědomí a v očekávání výsledku schůze sněmu podala demisi.¹⁴

Slovenský sněm se sešel dne 14. března 1939 krátce před jedenáctou hodinou dopoledne a již kolem poledne odhlasoval odtržení Slovenska a vyhlášení samostatného slovenského státu. Vše proběhlo rychle a bez protestů. Předseda slovenského sněmu Martin Sokol následně přečetl narychlo sestavený zákon o samostatném slovenském státě a zároveň oznámil složení nové slovenské vlády. Prezidentem a ministerským předsedou se stal dr. Jozef Tiso, zástupcem dr. Vojtech Tuka, ministrem národní obrany Ferdinand Čatloš, ministrem vnitra Karol Sidor, ministrem zahraničí Ferdinand Ďurčanský, ministrem justice Gejza Fritz, ministrem financí Mikuláš Pružinský, ministrem školství Jozef Sivák a ministrem propagandy Alexander Mach.¹⁵

Nacistická diplomacie tak slavila triumf. Odtržením Slovenska úspěšně završila své snahy o rozvrácení Česko-slovenské republiky zevnitř a německá nacistická propaganda si

---

¹¹ Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 20

¹² Gebhart, J. – Kuklík, J., Druhá republika, s. 236

¹³ Sobota, E., c. d., s. 18, Feierabend, L. K., c. d., s. 130, Pasák, T., Český fašismus, s. 240–241, 242

¹⁴ Gebhart, J. – Kuklík, J., Druhá republika, s. 236

¹⁵ Tamtéž, s. 237, srov. Král, V., Pravda o okupaci, s. 131. Král uvádí, že text zákona, jímž byla vyhlášena nezávislost Slovenska, přečetl Tiso, a že mu byl text tohoto zákona předán v Berlíně Ribbentropem.

opatřila důkaz o její „neživotaschopnosti“ a „rozvratu“, kterým hodlala před mezinárodním společenstvím ospravedlnit německou okupaci zbytku českých zemí.¹⁶

Zatímco slovenský sněm byl svolán na 14. března 1939, karpátoukrajinský sněm se měl k první ustavující schůzi sejít 21. března 1939. První zasedání sněmu Podkarpatské Rusi se však již vzhledem k následujícím událostem neuskutečnilo.¹⁷

Jakmile se Beranova vláda dověděla, že Tiso odjel k Hitlerovi, začali někteří její členové prosazovat, aby jel do Berlína také Hácha.¹⁸ Ministr zahraničních věcí František Chvalkovský se tedy obrátil na německého chargé d'affaires v Praze Andora Heneckeho, aby návštěvu zprostředkoval. Žádost byla nejprve odmítnuta s odůvodněním, že musí být podána písemně. Nacisté chtěli mít po ruce důkaz, který by jim dosvědčil, že Hitler přijal Háchu s Chvalkovským na jejich vlastní žádost. Jakoby se důsledky, které z této návštěvy vyplynuly, měly světu prezentovat jako výsledek dvoustranných dohod Česko-Slovenska a Německa, nikoli jako Hitlerův diktát. Zdá se, že v této době nacistům ještě záleželo na světovém veřejném mínění a chtěli proto alespoň formálně zachovat zdání právního zdůvodnění.¹⁹ Druhý den Chvalkovský písemnou žádost skutečně poslal. Příznivá odezva nepřišla ihned. Teprve odpoledne 14. března 1939, když měl Hitler jistotu, že slovenský sněm „odhlasoval“ zákon o slovenském státu, přišel zástupce německého vyslance na Pražský hrad s pozváním, aby dr. Hácha nastoupil cestu letadlem a byl do 18. hodin v Berlíně.²⁰ To již však Česko-Slovensko neexistovalo. V poledne vyhlásil slovenský sněm samostatný Slovenský stát a na Podkarpatskou Rus vpadlo maďarské vojsko.²¹

Pražská vláda však nevypracovala pro Háchovu cestu žádný konkrétní program. Nebylo shody v tom, co lze z československého hlediska považovat za přijatelné. V prvním okamžiku měli někteří členové vlády za to, že by bylo možné ještě zachránit i Slovensko.²² Jiní, např. Eliáš a Beran věřili, že „se staneme podobným státečkem jako Slovensko.“²³ Také Hácha vycházel z představy, že se bude v Berlíně řešit především otázka Slovenska, zároveň však nevyklučoval, že české země získají relativní samostatnost jako Slovensko.²⁴ Celkově pak převážilo stanovisko, že „jde o to zachránit, co se dá.“²⁵

Dr. Emil Hácha zvolil s ohledem na nevlídné počasí a svůj věk cestu zvláštním vlakem a na Anhaltské nádraží v Berlíně přijel v pozdních večerních hodinách. Jeho doprovod tvořili ministr zahraničních věcí dr. František Chvalkovský, pracovník kanceláře prezidenta dr. Josef Kliment, který se stal spoluúčastníkem cesty místo přednosty prezidentské kanceláře dr. Jiřího

---

¹⁶ Maršálek, P.: Protektorát Čechy a Morava. Státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945, Univerzita Karlova v Praze, 2002, s. 14

¹⁷ Pasák, T., Emil Hácha, s. 59

¹⁸ Šisler, S.: Příspěvek k vývoji a organizaci okupační správy v českých zemích v letech 1939 – 1945, in: Sborník archivních prací 13, 1963, s. 47, Sobota, E., c. d., s. 18

¹⁹ Šisler, S., Příspěvek, s. 47

²⁰ Sobota, E., c. d., s. 18

²¹ Tomášek, D. – Kvaček, Causa Emil Hácha, s. 30-31

²² Sobota, E., c. d., s. 19

²³ Feierabend, L. K., c. d., s. 150, 157

²⁴ Pasák, T., Emil Hácha, s. 62

²⁵ Sobota, E., c. d., s. 19

Havelky, a „s ohledem na prezidentův zdravotní stav“ jeho dcera paní Rádlová.²⁶ Na berlínském nádraží očekával Hácha státní ministr a šéf Hitlerovy kanceláře Otto Meissner a vyslanec Vojtěch Mastný s chotí.²⁷ Před nádražím byla Háchovi ještě vzdána vojenská pocta jako hlavě samostatného státu a na jeho automobilu i hotelu, kde byl ubytován, vlála československá vlajka.²⁸

Jednání Háchy s Hitlerem se uskutečnilo v časných ranních hodinách 15. března 1939 v budově říšského kancléřství za přítomnosti Joachima von Ribbentropa, Hermanna Göringa, Wilhelma Keitla, Otta Meissnera za německou stranu a Františka Chvalkovského za českou stranu.²⁹ Jako první pronesl své prohlášení Hácha. Oznámil, že si velmi váží „osobního setkání s nejmocnějším státníkem naší doby“. Představil se jako bývalý správní soudce, který přijal funkci hlavy státu, když bylo rozhodujícími činiteli apelováno na jeho národní a občanskou povinnost. Poznamenal, že až dosud stál opodál politického života. Následně přešel ke slovenské otázce, kterou až doposud považoval za příčinu své cesty do Berlína. Uvedl, že mezi Čechy a Slováky bylo nesnadno sjednat bližší vzájemné pochopení, poněvadž orientace Čechů byla spíš západní, kdežto orientace Slováků byla spíš východní. Potom odmítl slovenské výtky, že se odvoláním slovenské vlády a jmenováním vlády nové dopustil neústavního činu. Řekl, že je příliš právník a příliš starý soudce, než aby byl neústavního aktu schopen. K tomu podotkl, že je přesvědčen, že i vůdce učiní se Slováky své vlastní zkušenosti. Na závěr svého prohlášení pronesl, že „jsme si vědomi, že osud českého národa je položen do rukou říšského kancléře, že však hledím na to s plnou důvěrou, poněvadž je mně známo hluboké porozumění říšského kancléře pro národnost, v němž vidím záruku, že odpovídá smýšlení říšského kancléře, aby český národ žil a úplně se vyžil“.³⁰

Po Háchově úvodním proslovu, Hitler, aniž by přímo reagoval na právě pronesená slova, oznámil, že Slovensko se stane samostatným státem, neboť tato země Německo nezajímá, Čechy a Morava však patří do německého prostoru, a proto, mj. také proto, že na německých občanech je pácháno mnohé bezpráví, dal rozkaz, aby dnes v šest hodin ráno německá armáda vpadla ze všech stran do Československa a německé vojsko obsadilo česká letiště. Dále předložil Háchovi dvě možnosti řešení této situace. Za první, že vpád německých vojsk povede k boji. V tom případě bude odpor zlomen „všemi prostředky fyzické síly“. Za druhé, že vpád německých vojsk proběhne přijatelně. Pak bude Hitlerovi „snadné dát Československu v nové organizaci českého života ušlechtilý vlastní život, autonomii a jistou národní volnost.“³¹

²⁶ Tamtéž, s. 20, Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 35, Pasák, T., Emil Hácha, s. 62. K osobě dr. J. Klimenta blíže Musil, Michal: Příběh Háchova politického sekretáře, Josef Kliment před Národním soudem roku 1947, Soudobé dějiny II/4, 1995, s. 530–544

²⁷ Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 36, Pasák, T., Emil Hácha, s. 62, též Král, V., Pravda o okupaci, s. 134

²⁸ Sobota, E., c. d., s. 20

²⁹ Petrův, H.: Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939 – 1941), Praha 2000, s. 7, Sobota, E., c. d., s. 20, Feierabend, L. K., c. d., s. 145, Šisler, S., Příspěvek, s. 47–48

³⁰ Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 36–37, Pasák, T., Emil Hácha, s. 63

³¹ Petrův, H., c. d., s. 8, Sobota, E., c. d., s. 21, Šisler, S., Příspěvek, s. 47–48

Hitler přitvrdil nátlak na přijetí navrženého řešení a Háchovi přímo pohrozil „Tlak by vzbudil protitlak, jeden by ničil druhého a nebylo by mu již možno poskytovat slíbené úlevy. Do dvou dnů by česká armáda přestala existovat. Němci by samozřejmě měli také mrtvé, a to by vzbudilo nenávist, která by ho z důvodů sebezáchovy donutila neposkytnout vůbec autonomii českému národu. Svět by nehnul ani prstem...“³²

Na tyto hrozby Hácha odpověděl, že je mu situace zcela jasná a že jakýkoli odpor by byl zcela nesmyslný. Podotkl však, že při tak krátké době nebude mít jako vrchní velitel branné moci patrně možnost zabránit obraně českého lidu. Hitler mu tedy poskytl telefonní zařízení své kanceláře, aby se mohl poradit s Prahou a učinit potřebná opatření. Hácha se spojil s předsedou vlády Beranem, kterého požádal o okamžité svolání ministerské rady, a posléze i s ministrem národní obrany Syrovým, jemuž dal příkaz nařídit posádkám, aby nekladly postupující německé armádě odpor. Československá armáda měla být v klidu odzbrojena a veřejný život měl nerušeně pokračovat dál.³³ Rozkaz doslovně zněl: „Přesně v šest hodin vtrhne německé vojsko do Čech. Máme jen čtyři hodiny času, jinak na to doplatíme všichni. Česká armáda nesmí klást odpor a musí odevzdat zbraně. Jestliže se postaví na odpor, zakročí kancléř vší brannou mocí proti nám i za cenu na životech. Škody budou nedožrnné.“ Hácha v závěru ještě zdůraznil: „Všude musí být klid, úplný klid, povolit, jinak bude zle!“³⁴

Po dalším jednání byl Háchovi předložen k podpisu dokument, jímž měl „jménem svým a vlády“ vložit „s plnou důvěrou osudy českého národa a české země do rukou Vůdce Německé říše.“³⁵ Hácha namítl, že nemůže podepsat bez dohody s vládou. Ještě dříve než mu bylo dovoleno spojit se telefonicky s předsedou vlády, byl mu předložen nový text dokumentu, v němž slova o vládě byla vypuštěna. Hácha na nátlak Hitlera a Göringa, který vyhrožoval, že německé letectvo srovná Prahu se zemí, podepsal.³⁶ V protokolu o berlínském jednání stálo: „Vůdce a říšský kancléř přijal dnes v přítomnosti říšského ministra zahraničních věcí von Ribbentropa československého státního presidenta Dr. Háchu a československého ministra zahraničních věcí Dr. Chvalkovského na jejich přání. Na schůzce byla zcela otevřeně projednána vážná situace, která nastala v důsledku událostí posledních týdnů na dosavadním československém státním území. Obě strany vyjádřily souhlasné přesvědčení, že cílem všeho úsilí musí být zajištění klidu, pořádku a míru v této části střední Evropy. Československý státní prezident prohlásil, že k tomuto cíli a dosažení konečného uklidnění vkládá osud českého národa a země s plnou důvěrou do rukou vůdce Německé říše. Vůdce přijal toto prohlášení a vyjádřil své rozhodnutí vzít český národ pod ochranu Německé říše a zaručit mu autonomní vývoj odpovídající jeho národní svébytnosti.“ Dokument kromě Háchy podepsali ještě Adolf Hitler, Ribbentrop a Chvalkovský.³⁷

³² Gebhart, J. – Kuklík, J., Druhá republika, s. 240

³³ Petrův, H., c. d., s. 8, Sobota, E., c. d., s. 21, Šisler, S., Příspěvek, s. 48

³⁴ Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 38, Pasák, T., Emil Hácha, s. 70-71

³⁵ Petrův, H., c. d., s. 8–9, Sobota, E., c. d., s. 21

³⁶ Sobota, E., c. d., s. 23

³⁷ Gronsý, J.: Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914 – 1945, Praha 2005, s. 337–338, též Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, ed. Otáhalová L. a Červinková

Teprve po podpisu se Hácha spojil s ministerským předsedou Beranem, který mu po krátké debatě vlády sdělil do Berlína, že „členové vlády mají plnou důvěru k prezidentovi.“³⁸ Vláda tak v podstatě konstatovala už hotovou věc. Ještě v noci se rozhodla podat demisi a nabídla ji prezidentovi. Hácha ji nepřijal a vláda na jeho přání zůstala.³⁹

Protokol z berlínského jednání, podepsaný Háchou a Chvalkovským, byl z ústavního hlediska neplatným (nicotným) dokumentem. Ústavní listina z roku 1920 nesvěřovala ani hlavě státu ani vládě pravomoc vzdát se bez souhlasu Národního shromáždění územní celistvosti republiky a státní suverenity.⁴⁰ Ze strany Háchy se navíc nejednalo o dobrovolný akt. Celé berlínské jednání se vyznačovalo hrubým nátlakem a výhrůžkami násilí, jejichž snahou bylo docílit na Háchovi totální kapitulace.⁴¹ Samotný protokol byl pak určen zejména pro mezinárodní veřejnost a jeho smyslem bylo zakrýt akt agrese.⁴²

Samotné obsazení českých zemí německou armádou nebylo však v žádném ohledu provedeno na základě tohoto berlínského protokolu. Ani přijetí Háchy u Hitlera v noci ze 14. na 15. března 1939 již neovlivnilo další průběh událostí, neboť ještě před jejich setkáním vkročili němečtí vojáci na území Česko-Slovenska a kolem 18. hodiny večer 14. března 1939 obsadili Moravskou Ostravu a její okolí.⁴³ Háchovi byla otázka obsazení českých zemí předložena jako nezměnitelná skutečnost. Bylo mu dáno pouze na výběr, zdali má dojít ke krveprolití, či nikoli.⁴⁴

Okupace zbytku Čech a Moravy byla násilným a svévolným porušením ustanovení Mnichovské dohody uzavřené dne 29. září 1939, uznávané tehdejšími mezinárodními právem veřejným, jejímž signatářem bylo i samo nacistické Německo. Mnichovská dohoda se tak pro nacistické představitele stala bezcenným kusem papíru.⁴⁵

M., Praha 1966, č. 340, s. 417. Současně s tímto protokolem podepsal Hácha a Chvalkovský ještě další dokument obsahující podmínky německé vlády k bezpodmínečné kapitulaci čs. státu viz Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943, díl II, č. 341, s. 417-418

³⁸ Petrův, H., c. d., s. 9, Šisler, S., Příspěvek, s. 47, Sobota, E., c. d., s. 23

³⁹ Gebhart, J. – Kuklík, J.: Dramatické i všední dny protektorátu, Praha 1996, s. 8, Malý, K.: Dějiny českého a česko-slovenského práva do roku 1945, Praha 1997, s. 379, Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 20

⁴⁰ Grónský, J., Komentované dokumenty I, s. 337-338, Šisler, S., Příspěvek, s. 47, Sobota, E., c. d., s. 28, Petrův, H., c. d., s. 8 – 9, Malý, K., c. d., s. 374

⁴¹ Pasák, T., Emil Hácha, s. 96, Maršálek, Protektorát, s. 206, Táborský, E.: Naše věc. Československo ve světle mezinárodního práva za druhé světové války, Praha 1946, s. 65-69, Táborský uvádí konkrétní výčet důvodů nulity berlínské „dohody“: nedostatek Háchovy kompetence k takovému kroku bez souhlasu zákonodárního sboru a nepřipustný obsah jeho slibu, neodolatelné donucení ze strany nacistických představitelů, dále neslučitelnost s dřívějšími závazky a také s obecně uznávanými zásadami mezinárodního práva, jakož i porušení základních práv státních.

⁴² Maršálek, P., Protektorát, s. 14, též Pavlíček, V. a kolektiv: Ústavní právo a státověda II. Díl, Ústavní právo České republiky Část 1., Praha 2008, s. 91

⁴³ Šisler, S., Příspěvek, s. 47, Sobota, E., c. d., s. 18, Feierabend, L. K., c. d., s. 146, Pasák, T., Český fašismus, s. 243

⁴⁴ Pasák, T.: Pod ochranou říše, Praha 1998, s. 21

⁴⁵ Šisler, S., Příspěvek, s. 46. K reakci jednotlivých velmocí na okupaci českých zemí a k protestům bývalého prezidenta Československé republiky dr. E. Beneše viz blíže Maršálek, P., Protektorát, s. 23-24 nebo podrobně Beneš, E., Paměti II, s. 76 – 80, týž, Paměti III, dokumenty č. 90, s. 297-298, č. 91, s. 299-300, č. 92, s. 301-305, č. 93, s. 306-308, č. 94, s. 309-314, č. 95, s. 315, č. 98, s. 320, č. 107, s. 343-344. Proti porušení ustanovení Mnichovské dohody a zabránění zbytku Čech a Moravy protestovaly vlády Sovětského svazu, USA, Velké Británie i Francie ve svých nótách. Nejostřejší odmítnutí obsahovala nóta vlády Sovětského svazu z 18. března 1939 označující jednání německé vlády za svémocné, svévolné a agresivní. Sovětská vláda odmítla uznat zřízení

Z dokumentů vzešlých z berlínského jednání Háchy s Hitlerem dále zcela jasně vyplývá, že forma a charakter nastupujícího režimu vůbec nebyly předmětem tohoto jednání. Hácha se „dohodu“ uzavřenou v Berlíně snažil vykládat tak, aby připouštěla samostatnost českých zemí pod ochranou Německa, nikoli jako jejich přímé vtělení do Německé říše. Jeho představy a interpretace však neodpovídaly dané realitě a také nebyly sto ji jakkoliv ovlivnit nebo

změnit.⁴⁶

Protektorátu Čech a Moravy, jakož i vznik samostatného Slovenského státu za právoplatné a odpovídající všeobecně uznaným zásadám mezinárodního práva a spravedlnosti, resp. zásadě sebeurčení národů. Dne 18. března 1939 obdržela německá vláda protestní nóty proti zřízení Protektorátu Čech a Moravy i od Velké Británie a Francie. Britský ministr zahraničních věcí však již o tři dny dříve učinil prohlášení, ve kterém uvedl, že konec Česko-Slovenska nastal jeho vnitřním zhroucením, takže odpadl závazek garancie ze strany Velké Británie. Vláda USA odsoudila likvidaci Česko-slovenské republiky a politiku vojenské agrese ve svém tiskovém prohlášení ze 17. března 1939 a ve své nótě ze dne 20. března 1939 sice shledala, že se Čechy a Morava nacházejí pod faktickou správou německých úřadů, nicméně tento právní stav neuznala. Proti okupaci zbytku Čech a Moravy protestoval rovněž bývalý československý prezident dr. E. Beneš svými telegramy zaslanými dne 16. března 1939 F. D. Rooseveltovi, N. Chamberlainovi, E. Daladierovi a M. Litvinovovi a generálnímu sekretáři Společnosti národů. Benešovy protesty představovaly počátek československého zahraničního odboje.

⁴⁶ Gebhart, J. – Kuklík, J., Druhá republika, s. 242

II. Vznik tzv. Protektorátu Čechy a Morava

15. března 1939 v šest hodin ráno překročily německé jednotky hranice pomnichovské Česko-slovenské republiky a zanedlouho bez odporu obsadily zbývající území Čech a Moravy.¹ Český rozhlas o tom informoval obyvatelstvo již od ranních hodin a v pravidelných intervalech vysílal tuto zprávu: „Na rozkaz prezidenta republiky oznamujeme, že dnes 15. března od šesté hodiny obsazuje německé vojsko Čechy a Moravu. Více než kdy jindy vás vyzýváme, abyste zachovali klid, vyhnuli se srážkám nebo incidentům, které by mohly mít nedozírné následky. Opakujeme: Zachovejte klid a vyčkejte dalších zpráv.“²

Téhož dne ve večerních hodinách přijel na Pražský hrad v dlouhé koloně obrněných vozidel Hitler s doprovodem. V Praze byl dříve než Hácha, jehož vlak měl záměrně mimořádné zpoždění způsobené dlouhými zastávkami a jízdou oklikami. O Hitlerově příjezdu nebyl nikdo předem informován a dokonce ani ministerská rada zasedající v hradních místnostech nevěděla o jeho přítomnosti. Spolu s Hitlerem přijeli říšský ministr vnitra Wilhelm Frick, ministr zahraničních věcí Joachim von Ribbentrop, šéf říšské kanceláře Hans Heinrich Lammers, státní sekretář v říšském ministerstvu vnitra Wilhelm Stuckart a další (mezi nimi také pozdější zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich).³

Ještě v noci z 15. na 16. března 1939 vypracovali konečné znění „Výnosu vůdce a říšského kancléře z 16. března 1939 o zřízení Protektorátu Čechy a Morava“. Podstatná jeho část byla připravena předem, ještě před Háchovou návštěvou v Berlíně. Jeho autorem byl pravděpodobně státní sekretář říšského ministerstva vnitra dr. Stuckart, úvodní preambuli nadiktoval sám Hitler.⁴ Čeští politici se na jeho zpracování nepodíleli.

K zveřejnění výnosu došlo 16. března 1939, kdy říšský ministr zahraničních věcí Ribbentrop předal originální text Háchovi a potom ho přečetl v rozhlase. Výnos byl ještě téhož dne přeložen a publikován v denním tisku.⁵

Hitler se na žádném místě výnosu nezmiňuje o předchozím berlínském jednání a v žádném směru se neodvolává na čerstvě uzavřenou „dohodu“ mezi ním a Háchou. Ze strany Hitlera se nejednalo o opomenutí nebo o vyjádření toho, že Hácha překročil pravomoci svěřené mu ústavou jako hlavě státu a zřekl se suverenity své země. Protokol o berlínském jednání byl určen především pro světovou veřejnost a měl ospravedlnit postup nacistického

¹ Šisler, S., Příspěvek, s. 46. Rozkaz nacistického ministra letectví H. Göringa k vojenské okupaci českých zemí z 15. března 1939 viz Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, č. 342 s. 418, k průběhu okupace jednotlivých částí Čech a Moravy viz blíže Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 29-30

² Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 7

³ Sobota, E., c. d., s. 24, 25, Petrův, H., c. d., s. 10, Šisler, S., Příspěvek, s. 46, Pasák, T., Český fašismus, s. 249

⁴ Mates, P. – Schelle, K.: Důsledky okupace na výkon státní správy v protektorátu Čechy a Morava, Správní právo 1988, r. 21, č. 8, s. 500, Šisler, S., Příspěvek, s. 46, Petrův, H., s. 10, Sobota, E., c. d., s. 29

⁵ Jeho znění pak vyšlo v říšském zákoníku I (Reichgesetzblatt), č. 47, s. 485, ve Sbírce (Věstníku) nařízení pro Čechy a Moravu (Verordnungsblatt für Böhmen und Mähren) v č. 2 ze dne 21. 3. 1939 na s. 7-10, ve Sbírce zákonů a nařízení vydávané v Praze jako pokračování Sbírky zákonů a nařízení republiky Česko-Slovenské a od 20. 9. 1939 označované jako Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava pod č. 75 ze dne 17. 3. 1939 a v Úředním listě č. 65 ze dne 17. 3. 1939, Petrův, H., c. d., s. 12, Sobota, E., c. d., s. 25, Gronsý, J., Komentované dokumenty I., s. 341

Německa v důsledku údajného vnitřního rozkladu československého státu. Vnitropoliticky pak své rozhodnutí vysvětlil Hitler K. H. Frankovi zcela jinak: „Zřízení protektorátu nemělo spočívat na žádné státoprávní smlouvě mezi Říší a mezi Čechami a Moravou, ale mělo se odvozovat ze svrchovanosti říše, aby tím Německo rozbilo okovy naší příliš úzké národní politiky a začalo dělat evropskou politiku.“⁶ Právním důvodem vzniku Protektorátu Čechy a Morava nebylo tedy podepsání berlínského protokolu, ale jeho jednostranné vyhlášení na základě výnosu z 16. března.⁷ Ten je také již psán ve zcela jiném duchu, o čemž svědčí slova, která uvádějí jeho preambuli: „Po tisíc let náležely k životnímu prostoru německého národa česko-moravské země. Násilí a nerozum vytrhly je svévolně z jejich starého historického okolí a posléze jejich zapojením do umělého útvaru Česko-Slovenska vytvořily ohnisko stálého neklidu…….“

Po ideologickém zdůvodnění v preambuli následovalo 12 článků výnosu. Čl. 1 odst. 1 výnosu určil právní formu nově vzniklého útvaru. Stanovil, že části bývalé Česko-Slovenské republiky, obsazené v březnu 1939 německými oddíly, náleží od nynějška k území Velkoněmecké říše a vstupují jako „Protektorát Čechy a Morava“ pod její ochranu. Pro formu začlenění českých zemí do říše byl tedy použit termín „protektorát“. Protektorátů znalo dosavadní mezinárodní právo veřejné a praxe celou řadu, podoba Protektorátu Čechy a Morava se však od nich v mnohém odlišovala. Užívalo se jich převážně pro hospodářsky a kulturně méně vyvinuté země a vyskytovaly se především v mimoevropských oblastech.⁸ Patřily mezi ně např. Zanzibar, Borneo, Kambodža, Maroko nebo Tunis, přičemž v odborné literatuře bylo často nesprávně uváděno, že právě protektorátní smlouva mezi Francií a tuniským bejem z roku 1881 obsahuje řadu ustanovení, která sloužila jako předloha pro Hitlerův výnos ze dne 16. března 1939.⁹ Pro srovnání ovšem nutno poznamenat, že postavení tuniského protektorátu bylo celkově daleko volnější.¹⁰

Nově zřízený Protektorát Čechy a Morava nebyl nikdy protektorátem v klasickém slova smyslu, jak lze dále usuzovat i ze způsobu jeho zřízení. Došlo k němu jednostranně, říšským vnitrostátním aktem, ačkoli protektorátní poměr mezi dvěma státy vznikl zpravidla smlouvou, kterou se slabší stát dával pod ochranu státu silnějšího a přenášel na něj jako na svého ochránce řízení svých zahraničních záležitostí. Tím se stával státem polosuverénním, nikdy však přitom nepředstavoval pouhou součást státu chránícího, jak tomu bylo v případě států vazalských. Protektorát Čechy a Morava tedy svým charakterem spíše připomínal jakýsi druh vazalského státu, neboť podle čl. 1 výnosu ze dne 16. března 1939 patřil k území

---

⁶ Petrův, H., c. d., s. 12, 19, Maršálek, P., Protektorát, s. 14, Šisler, S., Příspěvek, s. 48, též Pavlíček, V. a kolektiv, c. d., s. 91

⁷ Petrův, H., c. d., s. 11

⁸ V Evropě samotné existovaly po první světové válce pouze čtyři protektoráty. Jednalo se o republiku Andorra pod společným protektorátem Francie a Španělska, San Marino původně pod protektorátem papežského státu a později Itálie, dále o dřívější část Dánska Island, jenž i po získání nezávislosti setrval pod dánským protektorátem a konečně o Gdaňsk postavený pod ochranu Společnosti národů. Ve zvláštním vztahu, podobném protektorátnímu poměru, se nacházelo ve vztahu k Francii také knížectví Monako. K tomu viz blíže Maršálek, P., Protektorát, s. 25 nebo též Gronský, J., Komentované dokumenty I., s. 341

⁹ Např. Šisler, S., Příspěvek, s. 48–49, Sobota, E., c. d., s. 30–31

¹⁰ K tomu blíže Maršálek, P., Protektorát, s. 26

Velkoněmecké říše. A ačkoli čl. 6 výnosu začínal slovy „zahraniční věci protektorátu“ a naznačoval tak, že by se mohlo jednat o subjekt mezinárodního práva, Němci podobné úvahy vůbec nepřipustili.¹¹

Všem tehdy známým protektorátům bylo tedy společné, že jako chráněný subjekt byly státem, i když s omezenou suverenitou. Tzv. Protektorát Čechy a Morava však žádným státem nebyl. Co se týče územní garance jakožto nezbytné podmínky existence každého státu, čl. 1 odst. 2 k tomu dokonce dodával: „Pokud obrana Říše toho vyžaduje, učiní Vůdce a říšský kancléř pro jednotlivé části těchto území úpravu od toho odchýlnou.“ Znamenalo to, že protektorát nejen neměl žádné vlastní samostatné státní území, ale ani územní příslušnost k říši nebyla pevně zakotvena.¹² Zmíněné ustanovení tedy umožňovalo, aby území protektorátu bylo administrativně rozděleno. Možnost rozdělení správy tohoto území, tj. připojení jednotlivých jeho částí k sousedním územím Německa, hrozila po celou dobu trvání protektorátu a byla v praxi uplatněna například při organizaci nacistické strany nebo v záležitostech německých příslušníků na území protektorátu.¹³

Státní sekretář v říšském ministerstvu vnitra dr. Stuckart v knize „Neues Staatsrecht“, vydané 13. dubna 1939, a v článku „Deutsche Verwaltung“ č. 7 z roku 1939 o povaze protektorátu napsal: „Protektorát Čechy a Morava je originální, samostatný výtvar národně socialistického státního myšlení. Nespadá pod žádnou obvyklou státní formu a jest bez předlohy. Proto nemůže býti zásadně poukazováno na dosavadní státní formy a stejně nemůže býti na protektorát použito učení státoprávní vědy, které platí pro jiné státoprávní útvary.“ Rozhodně tak popřel, že by Protektorát Čechy a Morava měl vzor v úpravě vztahů mezi evropskými koloniálními mocnostmi a africkými nebo asijskými zeměmi. Označil ho za útvar „sui generis“, který nemá žádnou mezinárodně právní existenci. Zároveň však připustil, že v rámci říše zůstal státoprávně samostatný, neboť může vytvářet vlastní právo.¹⁴

Čeští politici a úředníci se přesto snažili chápat protektorát jako jakýsi zbytek české státnosti. Avšak již v červnu 1939 zakročil říšský protektor Neurath proti tomu, aby byl Hácha označován, ačkoli to Hitlerův výnos z 16. března 1939 nepředvídal, jako „státní prezident“ a pozastavil užívání tohoto titulu. Odůvodnil to tím, že protektorát není státem, poněvadž mu chybí kritérium státnosti, tj. suverenita. Prezident je prý pouze „prezidentem protektorátu Čechy a Morava“ anic víc. Vláda podala proti tomuto stanovisku obšírný rozklad, v němž se dovolávala toho, že sám Hitler v několika projevech Háchu jako „státního prezidenta“ tituloval. Výsledkem diskuse bylo uznání titulu jako osobního vyznamenání propůjčeného Hitlerem Háchovi, ale protektorátu byla státní povaha odepřena.¹⁵ Zaměňování termínů „státní“ a „protektorátní“ bylo definitivně odstraněno oběžníkem protektorátního ministerstva vnitra ze dne 19. května 1940. Předsednictvo ministerské rady v něm sdělilo, že „pan říšský protektor v Čechách a na Moravě projevil přání, aby k označení „Protektorátu

¹¹ Maršálek, P., Protektorát, s. 25, 26, 210

¹² Šisler, S., Příspěvek, s. 48–49, Sobota, E., c. d., s. 30–31

¹³ Pavlíček, V. a kolektiv, c. d., s. 93

¹⁴ Šisler, S., Příspěvek, s. 49, Sobota, E., c. d., s. 31–32, Petrův, H., c. d., s. 20, Mates, P. – Schelle, K., c. d., s. 499

¹⁵ Sobota, E., c. d., s. 33–34, Šisler, S., Příspěvek, s. 49

Čechy a Morava“, jeho orgánů a zařízení nebylo v úředních dopisech a výnosech služebních míst používáno označení „stát“ nebo „státní“ a aby tato označení byla buď, pokud lze, vypuštěna, nebo nahrazena označeními „Protektorát“ nebo „protektorátní“. Označení „státní prezident“ pro hlavu autonomní správy Protektorátu Čechy a Morava nebylo tímto výnosem dotčeno.¹⁶

Článek 2. výnosu upravoval státní příslušnost obyvatelstva Čech a Moravy. Rozdělil je do dvou skupin, které měly mít nadále odlišné právní postavení, a pro německé státní příslušníky zavedl platnost tzv. norimberských rasových zákonů.¹⁷ „Obyvatelé protektorátu, kteří jsou příslušníky německého národa, stávají se německými státními příslušníky a podle předpisů zákona o říšských občanech z 15. září 1935 (Říš. Zák. I., s. 1146) říšskými občany. Platí pro ně tudíž také ustanovení na ochranu německé krve a německé cti. Podléhají německé soudní pravomoci“ (odst. 1). Jejich záležitosti byly napříště vyřizovány německými okupačními úřady, tj. oberlandráty a v dalším stupni úřadem protektora. „Ostatní obyvatelé Čech a Moravy se stávají státními příslušníky Protektorátu Čechy a Morava“ (odst. 2). Pro osoby s protektorátní příslušností byly zásadně příslušné autonomní úřady a soudy. Mezi těmito dvěma skupinami obyvatel protektorátu byly činěny nemalé rozdíly. Všichni němečtí státní příslušníci, kteří měli bydliště na území protektorátu, požívali i veškerých práv, nikoli však povinností, protektorátních příslušníků. Mohli se například stát úředníky autonomních orgánů a nevztahovala se na ně cizinecká omezení v hospodářské oblasti. Byla jim dána řada privilegií sociálního charakteru, zejména dostávali vyšší přídělky některých potravin nebo se vůči nim uplatňovaly zvláštní mzdové tarify. Na druhé straně s protektorátními příslušníky bylo ve vztahu k říši jednáno jako s cizinci a odchylky od tohoto pravidla se připouštěly jen tehdy, bylo-li to v německém zájmu. Státní příslušnost německá a příslušnost protektorátní se pochopitelně navzájem vylučovaly.¹⁸ V podstatě ihned po zřízení protektorátu se začala rozlišovat ještě třetí skupina obyvatelstva Čech a Moravy. Její právní postavení určovaly rasové předpisy, zbavující ji postupně většiny občanských práv a vylučující ji tak z hospodářského a veřejného života.¹⁹

Článek 3. měl zaručit autonomii protektorátu a výkon jeho výsostných práv vlastními úřady. Stanovil: „Protektorát Čechy a Morava jest autonomní a spravuje se sám. Vykonává svoje výsostná práva, náležející mu v rámci protektorátu, ve shodě s politickými, vojenskými a hospodářskými potřebami Říše. Tato výsostná práva jsou vykonávána vlastními orgány a vlastními úřady s vlastními úředníky“. Hitler slíbil Háchovi již při berlínském jednání, že mu bude snadné dát Československu v nové organizaci českého života ušlechtilý vlastní život, autonomii a jistou národní volnost, pokud nebude německé armádě kladen odpor. Dodal

¹⁶ Petrův, H., c. d., s. 22–23, Šisler, S., Příspěvek, s. 49

¹⁷ Jednalo se o zákony o říšské vlajce, o říšském občanství a o ochraně německé krve a německé cti z 15. září 1935, Malý, K. c. d., s. 389

¹⁸ Nařízení o nabývání německé státní příslušnosti dřívějšími česko-slovenskými státními příslušníky německé národnostní příslušnosti ze dne 20. dubna 1939 (Říš. Zák. I., s. 815), vládní nařízení č. 19/1940 Sb. z. a n. ze dne 11. ledna 1940 o protektorátní příslušnosti, Gronský, J., Komentované dokumenty I., s. 347-348, 379-380, Maršálek, P., Protektorát, s. 61, blíže též Pavlíček, V. a kolektiv, c. d., s. 99-100

¹⁹ Malý, K., c. d., s. 386, Pavlíček, V. a kolektiv, c. d., s. 101- 103, 104-105. Do této třetí skupiny obyvatelstva patřili nejen židé, ale i cikánské obyvatelstvo protektorátu – Romové a Sintové.

k tomu, že to bude nejúplnější autonomie, vlastní život v širším rozsahu, než český národ kdy měl pod rakouskou vládou.²⁰ Vysvětlení této autonomie podal posléze dr. Stuckart v jednom ze svých článků: „Právo autonomie znamená oprávnění, ve všech správních oborech, nepřevzatých říší do bezprostřední správy, stanovit právo a utvářeti život českého národa ve vlastní správě.“ Na přednášce v květnu 1939 však již pronesl: „Autonomie protektorátu Čechy a Morava je samozřejmě omezena nadřazenými celoříšskými zájmy.“²¹ Další vývoj pokračoval tak, že autonomie protektorátu byla chápána stále úžeji. Zpočátku se tvrdilo, že protektorát autonomní sice je, ale že se jedná o autonomii udělenou říšským právem, a proto může být kdykoli a také jakkoli omezována. Protektorát podle nacistů neměl vlastní, ale pouze říší danou autonomní sféru. Později byla zpochybněna samotná podstata autonomie a v důsledku toho se přestalo hovořit o „protektorátu“ a na místo toho se uvádělo jen „Čechy a Morava“, které se někdy označovaly dokonce jako „říšské země“.²² Fakticky však protektorát od počátku své existence autonomní v žádném směru nebyl.

Následovalo ustanovení čl. 4. výnosu o tzv. státním prezidentovi, podle něhož hlava autonomní správy Protektorátu Čechy a Morava požívala ochrany a čestných práv hlavy státu. Pro výkon svého úřadu však potřebovala „důvěry Vůdce a říšského kancléře“.

V článku 5. bylo zakotveno silné postavení říšského protektora v Čechách a na Moravě, kterým byla dále omezována protektorátní autonomie. Říšský protektor v Čechách a na Moravě, jak se oficiálně nazýval jeho úřad, byl jmenován Vůdcem a říšským kancléřem a jeho sídlem byla Praha. Jako zástupce Vůdce a říšského kancléře a zároveň jako zmocněnec říšské vlády měl pečovat, aby bylo dbáno vůdcových politických směrnic. Odstavec třetí stanovil závislost členů protektorátní vlády na protektorovi, neboť „členové vlády protektorátu jsou potvrzováni říšským protektorem“ a „potvrzení může býti odvoláno“. Říšský protektor byl dále oprávněn dát se informovat o všech opatřeních vlády protektorátu a udílet jí rady. Mohl podat námitky proti opatřením, která by byla s to poškodit Říši, a bylo-li nebezpečí v prodlení, vydat nařízení nutná ve společném zájmu. Odstavec pátý obsahoval ustanovení, kterým byla zcela ochromena zákonodárná, výkonná a soudní pravomoc protektorátních orgánů. Podle něj bylo nutné upustit od vyhlášení zákonů, nařízení a jiných právních předpisů, stejně tak i od výkonu správních opatření a právoplatných soudních rozsudků, podal-li říšský protektor proti nim námitky.

Další články výnosu podstatně omezovaly nebo přímo vylučovaly autonomní postavení protektorátu v dalších oblastech.

Článek 6. výnosu odebíral protektorátu pravomoc spravovat své zahraniční záležitosti. Stanovil, že „zahraniční věci protektorátu, obzvláště ochranu jeho státních příslušníků v cizině, zastává Říše“ a že „Říše povede zahraniční věci tak, jak to odpovídá společným zájmům“. Protektorát měl obdržet jen zástupce u říšské vlády s úředním označením „vyslanec“.

---

²⁰ Šisler, S., Příspěvek, s. 49

²¹ Tamtéž, s. 50

²² Sobota, E., c. d., s. 38, Petrův, H., c. d., s. 23

Další článek výnosu zbavil protektorát možnosti se samostatně vojensky bránit, neboť pravil, že vojenskou ochranu protektorátu poskytuje Říše, která za tím účelem udržuje v protektorátu své posádky a vojenská zařízení. Zároveň však dovolil, aby si protektorát pro udržení vnitřní bezpečnosti a pořádku zřídil vlastní sbory, jejichž organizaci, početní sílu a výzbroj však měla určit říšská vláda.

Doprava, pošta a telekomunikace přešly podle čl. 8. pod bezpečnostní dohled Říše.

Článek 9. určil, že protektorát náleží k celnímu území Německé říše a podléhá její celní výsosti.

Otázky měny platné na území protektorátu řešil článek 10. Na jeho základě byla zákonným platidlem „vedle říšské marky až na další koruna“. Určením jejich vzájemného poměru byla pověřena říšská vláda.

Článkem 11. byla zákonodárná a výkonná moc v protektorátu zcela postavena pod kontrolu Říše. Podle prvního odstavce mohla Říše, pokud to vyžadoval společný zájem, vydávat právní předpisy s platností pro protektorát. Druhý odstavec určil, že pokud je dána společná potřeba, může Říše převzít do vlastní správy správní obory a zřídít k tomu potřebné vlastní říšské úřady. Nakonec bylo stanoveno, že říšská vláda může učinit opatření potřebná k udržení bezpečnosti a pořádku.

Článek 12. byl obecnou recepční normou. Ponechal v účinnosti právo dosud platné v Čechách a na Moravě, pokud ovšem neodporovalo smyslu převzetí ochrany Německou říší. Tato norma postihovala především zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozovala ústavní listina Československé republiky, a ústavní listinu Československé republiky, neboť drtivá většina jejich ustanovení byla Hitlerovým výnosem zcela popřena a stala se tak dočasně nepoužitelnou.

V této souvislosti je nutné podotknout, že německý právní řád byl značně odlišný od československého právního systému, a to nejen vzhledem k demokratickému obsahu československých právních předpisů, ale i s ohledem na protikladný právně filozofický základ obou právních systémů. Nacisté považovali za základ pojetí práva odmítnutí tradice římského práva a právního pozitivismu, především svrchovanosti zákona, a namísto toho uplatňovali principy přirozeného práva založené na řádu vycházejícímu z ducha „přirozenosti vyšší rasy“ a „jednoty krve a půdy“. Naproti tomu československá právní teorie a právní řád byly ovládány různými směry právního pozitivismu, upřednostňovaly principy právní jistoty a rovnosti před zákonem a ctily tradice římského práva. Recepce československých právních předpisů na základě článku 12. Hitlerova výnosu tak vylučovala převzetí jejich hodnotového obsahu a německé předpisy vydávané s platností pro území protektorátu postupně omezovaly možnost jejich použití vůbec.²³

Článkem 13. byl zmocněn říšský ministr vnitra, aby v dohodě se zúčastněnými říšskými ministry vydal právní a správní předpisy potřebné k provedení a doplnění tohoto výnosu.

---

²³ Pavlíček, V. a kolektiv, c. d., s. 93-94

Výnos podepsali kromě vůdce a říšského kancléře Adolfa Hitlera rovněž říšský ministr vnitra Dr. Frick, říšský ministr zahraničí Ribbentrop a říšský ministr a přednosta říšské kanceláře Dr. Lammers.

Výnos vůdce a říšského kancléře ze dne 16. března 1939 o zřízení Protektorátu Čechy a Morava představoval zásadní státoprávní změnu bývalé Česko-Slovenské republiky a stal se právním základem uskutečňování okupační politiky Německé říše v Čechách a na Moravě. Nikoli tedy Háchovým podpisem na berlínské „úmluvě“, ale „výnosem vůdcovým ze dne 16. března – a teprve tímto aktem, stali jsme se součástíkou německé říše,“ jak prohlásil státní prezident Hácha na první schůzi výboru Národního souručenství dne 23. března 1939.²⁴

Pro Háchu a většinu české politické reprezentace bylo vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava nepříjemným překvapením. Podle pozdějšího sdělení Chvalkovského italskému generálnímu konzulovi v Bavorsku, očekávali tito pouze „dočasnou vojenskou okupaci až k okamžiku řešení, které by v žádném případě nevedlo k potlačení samostatnosti Čech.“²⁵

---

²⁴ Petrův, H., c. d., s. 10, 11, Sobota, E., c. d., s. 27

²⁵ Maršálek, P., Protektorát, s. 19, Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 32

III. Protektorátní vláda v systému veřejné správy Protektorátu Čechy a Morava od vzniku protektorátu do příchodu Heydricha

III. 1. Organizace veřejné správy v Protektorátu Čechy a Morava od 15. března 1939 do září 1941

Období od 15. března do 15. dubna 1939 bylo charakterizováno přímou vojenskou správou českých zemí. Hitlerovým rozkazem ze dne 15. března byla veškerá výkonná moc v Čechách a na Moravě svěřena vrchnímu veliteli německé okupační armády generálu Waltrovi von Brauchitschovi. Ten ještě téhož dne vydal provolání k obyvatelstvu Čech a Moravy,¹ v němž mimo jiné zdůraznil, že veškerá veřejná správa, policie, pošta, železnice a veřejné závody jsou povinny pokračovat ve své práci a každý musí bezpodmínečně uposlechnout nařízení německých vojenských úřadů. Prováděním výkonné moci v Čechách byl pověřen velitel armádní skupiny č. 3 generál Johannes von Blaskowitz, na Moravě velitel armádní skupiny č. 5 generál Wilhelm List, kterým byli přiděleni tzv. šéfové civilní správy, pro Čechy říšský komisař a župní vedoucí Konrád Henlein se sídlem v Praze a pro Moravu říšský komisař a župní vedoucí Josef Bürckel se sídlem v Brně.²

Civilní složka vojenské správy byla tvořena ještě dvěma nižšími stupni. Střední článek představovali správní šéfové při každém velitelství armádního sboru a nejnižším článkem, který nebyl organizačně napojen na žádné velící místo okupačních jednotek, se staly úřady oberlandrátů.³

Vojenská okupační správa byla vybudována na principu přísné subordinatione. Jejím úkolem bylo především vykonávat dozor nad činností autonomních orgánů, řídit nižší články okupační správy, popř. obstarávat ještě další záležitosti. K tomuto účelu pak byly její jednotlivé stupně vybaveny i odpovídajícími pravomocemi, a to vždy pravomocí kontrolní, pravidelně rozhodovací a někdy i normotvornou.⁴

Cílem vojenské správy bylo zajistit nerušený přechod nově obsazených území Čech a Moravy pod plánovaný civilní okupační režim, tj. zajistit nerušený chod správy, hospodářství a veřejného života a zabránit případnému odporu nebo zmatkům.⁵

Představitelé této správy provedli v době jejího trvání celou řadu opatření směřujících k dosažení jejího cíle. Vrchní velitel Brauchitsch například zavedl německé trestní právo v Čechách a na Moravě ještě předtím, než říšská vláda stanovila nařízením zásady výkonu říšského soudnictví v protektorátu, vydal nařízení o němčině jako úředním jazyku

¹ Věstník nařízení pro Čechy a Moravu 1939, s. 1–2

² Mates, P. – Schelle, K., c. d., s. 500–501, Petrův, H., c. d., s. 42, Feierabend, K. L., c. d., s. 146–147, Šisler, S., Příspěvek, s. 56–57, 58, Šisler, S., Studie o organizaci a působnosti nacistické okupační správy v českých zemích v letech 1939 – 1945, in: Sborník archivních prací, r. 22, 1972, s. 183

³ Šisler, S., Studie, s. 184, Maršálek, P.: Veřejná správa Protektorátu Čechy a Morava v letech 1939 – 1945, Univerzita Karlova v Praze – Právnická fakulta, 1999, s. 8

⁴ Maršálek, P., Protektorát, s. 46

⁵ Maršálek, P., Veřejná správa, s. 8

protektorátu a zavedl jízdu vpravo. Šéfové civilních správ zase omezili dispozice s určitými majetkovými hodnotami, vydali nařízení, jež měla zabránit nežádoucím výkyvům ve výrobě a na trhu, sesazovali starosty některých měst, například v Brně nebo Olomouci, a dosazovali na jejich místa německé komisaře.⁶

Tato opatření byla doplněna první vlnou preventivního zatýkání potenciálních nepřátel nového režimu, tzv. Aktion Gitter.⁷

V období vojenské správy se tak vedle řádné zákonodárné a nařizovací pravomoci autonomních orgánů rozvinula i normotvorná činnost vojenských okupačních složek. Vrchní velitel německé armády vydával právní předpisy s působností pro celý protektorát a jeho nařízení a vyhlášky byly většinou uveřejňovány v dvojazyčné Sbírce (Věstníku) nařízení pro Čechy a Moravu (Verordnungsblatt für Böhmen und Mähren - VBlfBM) tištěné v Berlíně, někdy však i jen rozhlasem, v tisku nebo prostřednictvím plakátů. Právní předpisy byly vydávány i šéfy civilní správy při armádní skupině č. 3 a č. 5, a to vždy s působností pro jim svěřené území. Jejich nařízení byla publikována pro území Čech v Úředním listě a pro území Moravy v Úředním listě zemského úřadu v Brně nebo jen v denním tisku. Velké množství těchto předpisů přímo zasahovalo do záležitostí spadajících do působnosti autonomní správy a bylo vydáváno zcela bez ohledu na platné právo.⁸

Rovněž některé centrální říšské úřady začaly již v tomto období vydávat právní předpisy s platností pro území protektorátu. Tyto předpisy byly publikovány v prvním díle Říšského zákoníku (Reichsgesetzblatt – RGBl.) a poté přetištěny ve Sbírce (Věstníku) nařízení pro Čechy a Moravu. Z hlediska množství jich prozatím nebylo příliš, jak to odpovídalo zásadě původně vytčené Hitlerem, že říšské právo nemá být v protektorátu zaváděno ve větším rozsahu. Nařízení ze dne 3. dubna 1939 o právních předpisech říše pro území protektorátu (Říš. Zák. I, 1939, s. 704) k tomu stanovilo, že tyto předpisy mají platit v protektorátu jen, pokud tak výslovně stanoví nebo by to vyplývalo z jejich obsahu, za předpokladu, že budou řádně vyhlášeny v úředních listech říše, vztahujících se i na protektorát. Účinnosti měly tyto přepisy nabýt, jestliže nebude určeno jinak, v den následující po jejich vyhlášení.⁹

Zavedení vojenské správy neznamenal, že výkonná moc prezidenta, vlády, ministerstev a všech ostatních českých úřadů přešla zcela na držitele vojenské správy. České úřady vykonávaly svou působnost nadále, ale činily tak pod dozorem a částečně i pod přímým vedením okupantů. Také normotvorná činnost všech autonomních orgánů byla v tomto

---

⁶ Nařízení vrchního velitele německé armády ze dne 21. března 1939 o úředním jazyku v Protektorátu Čechy a Morava, nařízení ze dne 15. března 1939 o zavedení jízdy vpravo, nařízení šéfa civilní správy při arm. sk. 3 ze dne 26. března 1939 o zákazu dispozic jměním organizací a jeho obdoba vydaná šéfem civilní správy při arm. sk. 5 ze dne 6. dubna 1939, dále nařízení šéfa civilní správy při arm. sk. 3 ze dne 29. března 1939 o opatřeních se židovským majetkem všeho druhu a podobné nařízení šéfa civilní správy při arm. sk. 5 ze dne 23. března 1939 o zákazu zcizování židovského majetku v zemi Moravě, nařízení šéfa civilní správy při arm. sk. 3 proti nákupům a prodejům nad rozsah denní potřeby, nařízení šéfa civilní správy při arm. sk. 5 ze dne 28. března 1939 proti nákupům nad rozsah denní potřeby a jeho další nařízení ze dne 21. března 1939 o zákazu výpovědí a propouštění zaměstnanců a dělníků, viz podrobně Maršálek, P., Protektorát, s. 46, 218–219

⁷ Maršálek, P., Protektorát, s. 46

⁸ Tamtéž, s. 90–91

⁹ Tamtéž, s. 91

období postavena pod předběžnou kontrolu okupačních úřadů. Vláda a zemské úřady byly povinny předkládat svá nařízení a výnosy ještě před jejich vyhlášením příslušnému šéfovi civilní správy ke schválení. Normotvorný proces ve vládě navíc musel sledovat jeho zástupce. Stejnou povinnost, jaká platila pro vládu a zemské úřady, měly uloženy i okresní úřady ve vztahu k oberlandráťům. Ti byli dokonce oprávněni opatření okresních úřadů v neodkladných případech nahradit opatřením vlastním.¹⁰

Vojenská správa byla ukončena 15. dubna 1939 a její agenda přešla zčásti na říšského protektora a zčásti zpět na české úřady.¹¹ Všechna opatření učiněná orgány vojenské správy byla nadále ponechána v platnosti, pokud nebyla výslovně zrušena.¹²

Výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava ze dne 16. března 1939 dal vzniknout dvojí koleji veřejné správy v protektorátě, tj. protektorátní autonomní správě a správě říšské, přičemž z něho zcela jasně vyplývala převaha druhé z nich.¹³ Česká autonomní správa byla určena pro české obyvatelstvo, přesněji řečeno pro protektorátní státní příslušníky. Jejimi hlavními články byly: státní prezident, vláda, ministerstva, zemské úřady, okresní úřady a obecní úřady. Struktura autonomních orgánů navazovala na strukturu orgánů pomnichovské tzv. druhé republiky. Původní záměr přijetí nové „korporativistické“ ústavy protektorátu nebyl uskutečněn.¹⁴ Okupační správa se jednak starala o německé státní příslušníky, kteří byli z pravomoci českých úřadů vyjmuti, jednak řídila a dohlížela na autonomní správu a v případě nutnosti jednala na jejím místě. Sledovala v podstatě dva hlavní cíle: likvidaci českého národa a osídlení uprázdněného českomoravského prostoru německým obyvatelstvem a maximální využití lidských hospodářských sil pro potřeby válečné ekonomiky.¹⁵ Její systém byl utvořen dvoustupňově: říšským protektorem a oberlandráťem.¹⁶

V čele protektorátní autonomní správy stál tzv. státní prezident. Podle čl. 4 Hitlerova výnosu požíval ochrany a čestných práv hlavy státu, což však v praxi nemělo téměř žádný význam. Naproti tomu důležitou roli sehrálo ustanovení, které pozici prezidenta oslabovalo a které určilo, že pro výkon svého úřadu potřebuje důvěru vůdce a říšského kancléře. Jeho pravomoci nebyly ve výnosu vůbec vymezeny. Podle čl. 12 Hitlerova výnosu, na jehož základě došlo k recepci dosavadního československého práva, se zřejmě měly odvozovat z ústavní listiny z roku 1920, pokud ovšem neodporovaly smyslu převzetí ochrany Německou říší.¹⁷ Ve skutečnosti pak státní prezident potřeboval ke všem závažnějším úkonům, zejména politickým a správním, souhlas říšského protektora.¹⁸ Hitlerův výnos rovněž opomíjel otázku obsazování této funkce. Státním prezidentem se stal dr. Emil Hácha, bývalý česko-slovenský

---

¹⁰ Tamtéž, s. 91-92

¹¹ Šisler, S., Studie, s. 183, 189, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 12

¹² K tomu blíže Maršálek, P., Protektorát, s. 92

¹³ Hledíková, Z. – Janák, J.: Dějiny správy v českých zemích do roku 1945, Praha 1989, s. 481

¹⁴ Gronský, J., Komentované dokumenty I., s. 371, Maršálek, P., Protektorát, s. 57

¹⁵ Šisler, S., Příspěvek, s. 51, 54, k cílům okupační politiky viz též Král, V., Pravda o okupaci, s. 150

¹⁶ Šisler, S., Studie, s. 194

¹⁷ K recepci československého práva na základě Hitlerova výnosu viz blíže Pavlíček, V. a kolektiv, c. d., s. 93-94

¹⁸ Mates, P. – Schelle, K., c. d., s. 503, Šisler, S., Příspěvek, s. 63, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 32

prezident.¹⁹ Dne 16. března 1939 navštívil Hitlera na Pražském hradě, který mu při přijetí projevil důvěru, v čemž bývá někdy spatřován akt pověření Háchy úřadem hlavy autonomní správy ve smyslu právě vyhlášeného výnosu, neboť z norem ústavní listiny z roku 1920 ani z prezidentské volby konané 30. listopadu 1938 Národním shromážděním (byť již po uplynutí ústavně stanovené lhůty pro volbu prezidenta) by ji nebylo možné v žádném případě vyvozovat.²⁰ Zatímco vůči říšskému protektorovi byla pozice státního prezidenta slabá, vnitropoliticky se jeho postavení naopak upevnilo.²¹

Nejvyšším orgánem výkonné moci byla vláda.²² Ani v tomto případě se výnos z 16. března 1939 nezabýval tím, kdo vládu protektorátu jmenuje nebo odvolává a nestanovil její pravomoci. Patrně mlčky předpokládal, že bude jmenována státním prezidentem, jenž tak v praxi opravdu činil.²³ Fakticky však byla zcela závislá na říšském protektorovi, který potvrzoval její členy a toto potvrzení mohl kdykoli odvolat. Vláda byla ve své činnosti omezena i dalšími pravomocemi říšského protektora, svěřenými mu čl. 5 Hitlerova výnosu. Říšský protektor byl například oprávněn dát se informovat o všech opatřeních vlády protektorátu a dávat jí rady, které pro ni byly ve skutečnosti závaznými pokyny. Svými námitkami mohl zmařit vyhlášení všech právních předpisů a také výkon všech správních opatření. Současně zavedl další způsob kontroly jednotlivých ministerstev a jiných vyšších autonomních orgánů tím, že do nich dosadil německé komisařské vedoucí nebo alespoň českým pracovníkům přiděloval za poradce Němce s poukazem na administrativní nedostatky. Jednalo se samozřejmě vždy o záminku, jak dostat ten který autonomní úřad pod říšskou kontrolu.²⁴

Často také docházelo k odstraňování českých úředníků z ministerstev, zejména těch, kteří měli z hlediska okupantů „závadnou minulost“. Většina z nich byla propuštěna, nechyběly však ani případy, kdy byli zatčeni gestapem. Vhodnou příležitostí k tomu se stal požadavek znalosti němčiny, který stanovil říšský protektor v květnu 1940 jako předpoklad pro další setrvání v úřadu pro všechny vyšší úředníky protektorátní správy. Zkoušku z němčiny byli povinni složit do konce března 1942. Zároveň s tím byla prosazena přednost používání německého jazyka v úředním styku, a to i v protektorátních institucích, kde byly zřízeny funkce úředníků pro jazykovou praxi, jejichž starostí bylo zprostředkovávat styk mezi českými a říšskými úřady.²⁵ Žádný z těchto zásahů se však nezdál okupantům dostatečný a tak neustále vznášeli nové a nové požadavky.

Státní prezident a protektorátní vláda soustřeďovali ve svých rukou nejenom výkonnou, ale také zákonodárnou moc. Oprávnění k zákonodárné činnosti odvozovali z, podle čl. 12 Hitlerova výnosu, recipovaného ústavního zákona ze dne 15. prosince 1938 o

¹⁹ K osobě JUDr. Emila Háchy a volbě česko-slovenským prezidentem dne 30. listopadu 1938 viz blíže Tomášek, D. – Kvaček, R., *Causa Emil Hácha*, s. 7–16 a Pasák, T., *Emil Hácha*, s. 11–25, 29–41

²⁰ Sobota, E., c. d., s. 26. K nedodržení ústavně stanovené lhůty pro volbu prezidentem a k otázce platnosti této prezidentské volby viz Gronský, J., *Komentované dokumenty I.*, s. 338

²¹ K tomu blíže Maršálek, P., *Protektorát*, s. 58

²² Hledíková, Z. – Janák, J., c. d., s. 484

²³ Malý, K., c. d., s. 376, Maršálek, P., *Veřejná správa*, s. 34

²⁴ Sobota, E., c. d., s. 72–73, Mates, P. – Schelle K., c. d., s. 504

²⁵ Mates, P. – Schelle, K., c. d., s. 504

zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko-Slovenské a o mimořádné moci nařizovací (tzv. ústavní zmocňovací zákon).²⁶ Tato norma pocházela tedy již z období tzv. druhé republiky a výrazně posilovala pravomoci výkonných složek na úkor volených. Jejím ideovým základem bylo heslo tzv. autoritativní demokracie, podle kterého musela vláda získat silné postavení, aby byla schopna plnit úkoly, které na ni čekaly a které vyžadovaly rychlé a pružné rozhodování.²⁷

Čl. I. zmocňovacího zákona opravňoval prezidenta republiky, aby na jednomyslný návrh vlády, jejíž schůze se zúčastnila většina členů slovenské zemské vlády a nejméně jeden člen vlády Podkarpatské Rusi, vydal dekretem s mocí ústavního zákona nové znění těch ustanovení ústavní listiny Česko-Slovenské republiky a jiných ústavních zákonů, jejichž změny by vyžadovaly nové poměry. Dále zmocňoval prezidenta republiky, aby stejným způsobem učinil taková opatření, k nimž by se jinak vyžadoval ústavní zákon, pokud byla nutná vzhledem k novým poměrům. Výjimkou byly případy, kdy měly být měněny ústavní zákony o autonomii Slovenské země a Podkarpatské Rusi, k nimž musel dát souhlas příslušný sněm. Toto zmocnění nabylo účinnosti dnem ustavení sněmu Slovenské země, tj. 17. prosince 1938, a bylo časově omezeno na dobu dvou let.

Čl. II. zmocňoval vládu, aby dva roky od počátku účinnosti tohoto zákona prováděla nařízením všechna nutná opatření, i kdyby k nim bylo jinak zapotřebí zákona, s výjimkou ústavní listiny. Všechna tato nařízení vyžadovala souhlas prezidenta republiky, který je spolupodepisoval. Odstavec čtvrtý pak stanovil, že podrobnou úpravu takto vydaných nařízení je možné provést vládními nařízeními, které mohly bližší úpravu některých jednotlivostí vyhradit příslušným úřadům. Zároveň bylo článkem III. výslovně uznáno, že všechna nařízení, která vláda vydala na základě předchozích zmocňovacích zákonů, mají platnost zákona.

Státní prezident své oprávnění v oblasti normotvorby fakticky nevyužíval. Iniciativy se chopila především vláda. Na základě svého široce založeného oprávnění v této oblasti vydala značné množství právních předpisů dotýkajících se téměř všech sfér veřejného, hospodářského a kulturního života v protektorátu a ve značné míře tak přizpůsobila právní poměry protektorátu stavu panujícímu v Německu.²⁸

Nicméně i výkon nařizovací moci vlády podléhal od prvních dnů okupace přísnému dozoru říšského protektora. Ten vždy trval na důsledném plnění informační povinnosti vlády vůči své osobě, což se v praxi ustálilo zejména v podobě pravidelného předkládání protokolů ze zasedání vlády.²⁹ Dopisem ze dne 13. září 1939 pak určil, že mu mají být předkládány právní předpisy a správní opatření zásadního významu vydávané nejen vládou, ale i ministerstvy nebo jinými správními místy příslušnými pro celé území protektorátu. Také

---

²⁶ Ústavní zákon č. 330/1938 Sb. z. a n. ze dne 15. prosince 1938 o zmocnění ku zmenám ústavnej listiny a ústavných zákonov republiky Česko-Slovenskej

²⁷ Mates, P. – Schelle, K.: K procesu fašizace státních orgánů v období tzv. II. republiky, Správní právo 21, 1988, č. 5, s. 261, Petrův, H., c. d., s. 43, Pasák, T., Český fašismus., s. 225

²⁸ Maršálek, P., Protektorát, s. 98

²⁹ Tamtéž, Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 88

v oblasti vydávání právních předpisů uděloval říšský protektor vládě přímé pokyny, jejichž případné nesplnění sankcionoval ukládáním výtek.³⁰

Rovněž jednotlivá ministerstva rozvinula intenzivní normotvornou činnost, přestože jimi vydávaným nařízením mohla být podle ústavního zmocňovacího zákona svěřena na základě zmocnění obsaženého ve vládním nařízení jen „bližší úprava některých jednotlivostí“. Ministerští úředníci přitom pracovali pod přímým dozorem zmocněnců daných k dispozici říšskému protektorovi příslušnými berlínskými ústředními místy. Jejich pokyny, udělované zpravidla ve formě příkazů, byli nuceni bez prodlení a možnosti jakéhokoli odvolání splnit.³¹

Přijetím ústavního zákona zmocňovacího byla v podstatě suspendována práva Národního shromáždění a zemských zastupitelských sborů a zákonodárná moc byla přenesena na moc výkonnou. Přitom vůbec nepřicházelo v úvahu přezkoumávání takto vydaných právních předpisů ústavním soudem nebo následné schvalování parlamentem. Národní shromáždění přijalo tento ústavní zákon již ve složení poznamenaném opatřením Stálého výboru ze dne 27. října 1938, na jehož základě zanikl mandát těm jeho členům, kteří byli zvoleni na území odstoupeném Mnichovskou dohodou.³² Podzimní zasedání Národního shromáždění bylo předčasně ukončeno 17. prosince 1938 a další nebylo již svoláno.³³

Platnost zmocňovacího zákona byla určena na dobu dvou let od ustavení sněmu Slovenské země. Znamenalo to, že měla uplynout dnem 16. prosince 1940 a zmocnění prezidenta a vlády tak zaniknout. Říšský protektor však rozhodl nařízením ze dne 12. prosince 1940 o prodloužení zmocnění vlády protektorátu podle čl. II., odst. 1 ústavního zákona zmocňovacího ze dne 15. prosince 1938, a to na dobu časově neomezenou.³⁴ Říšský protektor nepřipustil, aby zmocnění bylo prodlouženo autonomní sférou, a tím ještě více upevnil její podřízenost vůči říšským úřadům, neboť její normotvorná činnost se napříště opírala o zmocnění dané jí říšským protektorem.³⁵

Okupační moc využila právě tento zmocňovací zákon jako normu, na jejímž základě protektorátní vláda vydávala všechna svá nařízení. Úplně byl přitom ignorován fakt, že protektorátní vláda a i hlava autonomní správy protektorátu byly zcela jiné orgány než vláda a prezident Česko-Slovenské republiky.³⁶

Ani zemským a okresním orgánům se po zřízení Protektorátu Čechy a Morava nevyhnuly podstatné změny. Působnost zemských zastupitelstev byla na podzim 1939 přenesena na zemské prezidenty a 13. května 1940 protektorátní vláda rozhodla o rozpuštění zemských zastupitelstev. V říjnu 1940 byly stejným způsobem postiženy i volené orgány

³⁰ Maršálek, P., Protektorát, s. 98, Šisler, S., Příspěvek, s. 62

³¹ Maršálek, P., Protektorát, s. 99

³² Opatření Stálého výboru č. 253/1938 Sb. z. a n. ze dne 27. října 1938 o zániku mandátů některých členů Národního shromáždění

³³ Petrův, H., c. d., s. 43-44, Mates, P. – Schelle, K., K procesu fašizace, s. 258

³⁴ Nařízení říšského protektora prodlužující a pozměňující některá ustanovení úst. zákona ze dne 15. prosince 1938 o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů bývalé Československé republiky a o mimořádné nařizovací moci, Sb. z. a n. č. 330 ze dne 12. prosince 1940, Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu, 1940, s. 604, Grons ký, J., Komentované dokumenty I., s. 384-385

³⁵ Mates, P. – Schelle, K., Důsledky, s. 504, Sobota, E., c. d., s. 82, Malý, K., c. d., s. 380, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 34

³⁶ Petrův, H., c. d., s. 45

okresů a jejich pravomoc přešla na okresní úřady.³⁷ Velmi brzy začali okupanti pronikat i do zemských politických úřadů a do funkcí zemských viceprezidentů dosazovali německé úředníky. V květnu 1940 nařídil úřad říšského protektora, aby němečtí zemští viceprezidenti byli postaveni na stejnou úroveň jako zemští prezidenti a aby jim byl služebně podřízen personál zemského úřadu. Protektorátní vláda sice protestovala a snažila se protektorovo nařízení zvrátit, ale již v červnu 1940 došlo k jeho realizaci. Do působnosti německých viceprezidentů spadalo také jmenování okresních hejtmanů, což mělo za následek zvýšení počtu Němců i v těchto funkcích.³⁸

Výrazné zásahy byly provedeny i v oblasti místní samosprávy. Většina obecních zastupitelstev v místech s německou menšinou byla rozpuštěna, jinde byli odstraňováni čeští starostové a nahrazeni německými vládními komisaři. V místech, kde starostové, obecní zastupitelstva a rady působily dále, stoupal význam starosty na úkor ostatních obecních orgánů a v případě, že se v některém z nich uprázdnilo místo, směl na něj nastoupit jen ten kandidát, se kterým předem souhlasil příslušný oberlandrát.³⁹ Na konci roku 1940 nahradili němečtí vládní komisaři české starosty ve všech českých městech s více než 25 000 obyvateli. Ve městech, v nichž byli jmenováni němečtí vládní komisaři, bylo dosazeno německé vedení i do komunálních podniků, městských spořitelen, nemocnic atd.⁴⁰

Na základě nařízení protektorátní vlády ze dne 22. února 1940 o některých opatřeních k zjednodušení správy při územních nebo jiných změnách ve vnitřní správě⁴¹ bylo ministerstvo vnitra oprávněno slučovat a rozdělovat obce a jejich části, jejichž obvod byl podle stavu před 10. říjnem 1938 rozdělen hranicí protektorátu, popř. měnit jejich hranice. Politický úřad nadřazený takovéto obci mohl rozpustit její zastupitelstvo a učinit opatření k prozatímnímu vedení správy. Ministerstvo vnitra mělo dále právo určit počet členů okresních zastupitelstev a dalších volených orgánů, zprošťovat je funkcí, a to všude, kde to vyžadovala řádná správa. Uvedené nařízení dávalo ministerstvu vnitra také zmocnění přenášet působnost okresních úřadů, policejních úřadů a zastupitelstev na příslušné orgány jiných okresů.

Na vrcholu říšské správy stál říšský protektor.⁴² Jeho postavení vymezoval obecně čl. 5 výnosu ze dne 16. března 1939 jako zastávce říšských zájmů. Jmenován byl Hitlerem a také pouze jemu byl odpovědný. Jeho úředním sídlem byla Praha. Zastupoval vůdce a celou říšskou vládu s úkolem pečovat, aby bylo dbáno politických směrnic vůdce. Mimo to mu čl. 5 výnosu dával již výše zmíněná rozsáhlá oprávnění vůči české správě, především vůči protektorátní vládě. Podle čtvrtého odstavce tohoto článku mu byla rovněž svěřena subsidiární pravomoc vydávat právní předpisy pro území protektorátu, neboť se v něm pravilo, že říšský protektor může podat námitky proti opatřením, která by byla s to poškodit Říši, a je-li

³⁷ Mates, P. – Schelle, K., Důsledky, s. 505, Hledíková, Z. – Janák, J., c. d., s. 490

³⁸ Maršálek, P., Veřejná správa, s. 37, Mates, P. – Schelle, K., Důsledky, s. 505-506

³⁹ Hledíková, Z. – Janák, J., c. d., s. 490, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 43

⁴⁰ Král, V., Pravda o okupaci, s. 162

⁴¹ Vládní nařízení č. 108/1940 Sb. z. a n. ze dne 22. února 1940 o některých opatřeních k zjednodušení správy při územních nebo jiných změnách ve vnitřní správě

⁴² Hledíková, Z. – Janák, J., c. d., s. 481–482, Šisler, S., Příspěvek, s. 61

nebezpečí z prodlení, vydat nařízení nutná ve společném zájmu. Tato nařizovací moc říšského protektora, zpočátku zamýšlená jako výjimečná, jak bylo možné vyvozovat z formulace „nebezpečí z prodlení“ a „ve společném zájmu“, neměla tedy nahrazovat normotvornou působnost orgánů autonomní správy.⁴³

Pravomoci říšského protektora byly konkretizovány prováděcím nařízením k výnosu Vůdce a říšského kancléře o Protektorátu Čechy a Morava ze dne 22. března 1939⁴⁴, které určovalo zásady součinnosti protektora s říšským ministerstvem vnitra při provádění výnosu a normotvorné činnosti. V § 1 stálo, že „říšský protektor v Čechách a na Moravě je výlučným reprezentantem Vůdce a říšského kancléře a říšské vlády v Protektorátě“ a že „bezprostředně podléhá Vůdci a říšskému kancléři a pouze od něho se mu dostává pokynů.“ Byl tak jediným představitelem vůdce, říšské vlády, jakož i všech říšských ministerstev a dalších nejvyšších říšských úřadů v protektorátu. V jejich zastoupení i jednal a současně byl šéfem celé vlastní říšské správy v tomto regionu.⁴⁵

Centrální říšské úřady byly podle tohoto nařízení povinny při vydávání všech opatření týkajících se protektorátu nejprve se dohodnout s „Ústředním místem k provedení výnosu“ v čele s dr. Stuckartem, zřízeném při říšském ministerstvu vnitra, a říšský ministr byl oprávněn vydávat právní předpisy a činit organizační opatření platná v protektorátu jen po dohodě s říšským protektorem. Kdyby se přitom z jakýchkoli příčin nepodařilo dosáhnout shody, měl rozhodnout sám Hitler. Říšský protektor byl naproti tomu povinen Ústřednímu místu zasílat všechny důležité výnosy a opatření před jejich zveřejněním.⁴⁶

Protektorovo oprávnění k vydávání právních předpisů udělené mu již na základě Hitlerova výnosu o protektorátu bylo rozšířeno a značně upevněno nařízením vůdce ze dne 7. června 1939 o zákonodárném právu v protektorátu.⁴⁷ Podle § 1 mohl nařízením měnit autonomní právo, pokud to vyžadoval společný zájem a v nebezpečí z prodlení mohl vydávat právní předpisy všeho druhu. Na základě § 2 mohl vydávat policejní nařízení a § 3 ho opravňoval k tomu, aby určil, které právo dosud platné v Čechách a na Moravě podle čl. 12 výnosu odporuje smyslu převzetí ochrany Říší. Páté ustanovení tohoto nařízení vyjmullo všechna opatření říšských úřadů z přezkoumávání soudů a správních úřadů autonomní správy.

Normotvorná pravomoc říšského protektora byla tedy v některých případech vázána podmínkou „pokud toho vyžaduje společný zájem“ nebo existencí „nebezpečí z prodlení“. To však v praxi neznamenalo, že by jejímu uplatňování bylo nějak bráněno, neboť říšský

⁴³ Maršálek, P., Protektorát, s. 95-96

⁴⁴ Gronský, J., Komentované dokumenty I., s. 345-346

⁴⁵ Brandes, D.: Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939 – 1945, Praha 1999, s. 41. Teprve v souvislosti s vystupňováním hospodářské mobilizace v první polovině roku 1942, která měla nacistům umožnit odvetu za porážku v bitvě u Moskvy, došlo k zeslabení pozice říšského protektora vůči H. Göringovi jakožto zplnomocněnci pro čtyřletý plán a F. Sauckelovi jakožto generálnímu zmocněnci pro pracovní nasazení, kteří byli napříště oprávněni v oblasti jejich působnosti udělovat říšskému protektorovi pokyny. K tomu blíže Maršálek, P., Protektorát, s. 52

⁴⁶ Šisler, S., Příspěvek, s. 61–62, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 15

⁴⁷ Věstník nařízení pro Čechy a Moravu, 1939, s. 37-38, též Gronský, J., Komentované dokumenty I., s. 351-352. Věstník nařízení pro Čechy a Moravu byl od 7.6.1939 přejmenován na Věstník nařízení říšského protektora v Čechách a na Moravě (Verordnungsblatt des Reichsprotektors in Böhmen und Mähren - VBblRProt.). K tomu Gronský, J., Komentované dokumenty I., s. 341

protektor byl sám autoritou, která rozhodovala o tom, zda v konkrétním případě jsou tyto podmínky splněny či nikoli. Policejní nařízení mohl vydávat úplně bez jakéhokoli omezení a přitom ještě sám rozhodoval, kde má tato policejní nařizovací pravomoc své věcné meze.⁴⁸

Toto rozšíření pravomoci říšského protektora v oblasti vydávání právních předpisů způsobilo, že zcela zmizela jakákoli hranice mezi sférou autonomní a říšskou. Od zřízení protektorátu spočíval princip rozdělení říšské a autonomní oblasti v tom, že zákonodárství protektorátních orgánů byla sice zásadně ponechána veškerá problematika, které se zmocnily říšské úřady, ale že v autonomní sféře nezůstalo nic, co by bylo jejím „nezadatelným“ právem. Nic jí nebylo pevně vyhrazeno a říšské orgány mohly kdykoli jakoukoli oblast života upravit vlastními předpisy. Po vydání nařízení o právu vydávat právní předpisy se toto zasahování do autonomní sféry stalo zcela běžnou praxí říšských orgánů.⁴⁹

Normotvorná činnost říšského protektora byla publikována ve dvojjazyčném Věstníku nařízení říšského protektora v Čechách a na Moravě německy nazvaném *Verordnungsblatt des Reichsprotektors in Böhmen und Mähren* (VBIRProt.).⁵⁰ Kromě právních předpisů říšského protektora byly ve Věstníku přetiskovány i některé říšské normy publikované v říšském zákoníku, pokud platily i na území protektorátu. Podle nařízení říšského ministra vnitra ze dne 3. dubna 1939, jehož účinnost byla stanovena k 16. březnu 1939, byly jak říšský zákoník, tak i Věstník nařízení pro Čechy a Moravu publikačními sbírkami i pro Protektorát Čechy a Moravu.⁵¹ Pro českou veřejnost však nemalou překážkou v dostupnosti a orientaci v říšském právu platném na území protektorátu byla, mimo jiné, i jejich jazyková úprava, neboť pouze právní předpisy vydávané říšským protektorem byly uveřejňovány v německo-českém znění. Normativní akty centrálních říšských úřadů byly publikovány výlučně německy, přičemž v praxi docházelo k tomu, že jen některé z nich byly přetištěny ve Věstníku nařízení říšského protektora v Čechách a na Moravě, někdy navíc i se značným časovým odstupem.⁵²

Právní poměry v protektorátu byly tedy upraveny normativními akty říšských orgánů jednak s celoříšskou působností, které byly vydávány Hitlerem, říšskou vládou, Ministerskou radou pro obranu Říše a říšskými ministry, a jednak těch, které byly zmocněny tak činit pouze pro území protektorátu, tj. říšským protektorem, oberlandráty, popř. i jinými říšskými úřady, služebnami, korporacemi nebo pověřenci.⁵³

Díky intenzivnímu využívání normotvorné pravomoci říšských orgánů byl právní řád protektorátu během poměrně krátké doby zaplaven značným množstvím říšských předpisů. Německé nacistické právo zaváděné v protektorátu se tak oproti původním představám vyhnulo jen málokterému právnímu odvětví. Okupační moci sloužilo jako jeden z důležitých

⁴⁸ Sobota, E., c. d., s. 78, 79, Šisler, S., Příspěvek, s. 63

⁴⁹ Sobota, E., c. d., s. 79, 80

⁵⁰ Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu, 1939, s. 38

⁵¹ Petrův, H., c. d., s. 12, 40–41, 42–43

⁵² K těžkostem spojeným s orientací v říšském právu platném na území protektorátu a technickým problémům týkajícím se publikace těchto právních předpisů viz blíže Maršálek, P., Protektorát, s. 97

⁵³ Maršálek, P., Protektorát, s. 93–95

nástrojů uskutečňování jejich dobytelských cílů, tj. k naprostému ovládnutí a využití všech dostupných lidských i materiálních zdrojů protektorátu.⁵⁴

Nejen v oboru vydávání právních předpisů, ale také v administrativě se stal říšský protektor neomezeným činitelem. Dne 1. září 1939 vydala Ministerská rada pro obranu Říše nařízení o vybudování správy a o německé bezpečnostní policii v Protektorátu Čechy a Morava.⁵⁵ Nařízení doplňovalo postavení protektora tak, že mu podle § 1 s výjimkou branné moci podléhaly všechny úřady, služební místa a orgány říše v protektorátu a podle § 2 vykonával dozor nad veškerou protektorátní autonomní správou. Za tím účelem mohl podle sedmého ustanovení nařídit, aby autonomní úřady podávaly bez vyzvání zprávu o záležitostech jím druhově označených přímo jemu nebo oberlandrátním. Nařízení dále ukládalo protektorátním úřadům povinnost předložit protektorovi před vyhlášením zákony a jiné právní předpisy, vztahující se na více než jeden obvod oberlandráta, a opravňovalo protektora nařídit, aby mu byly předloženy i pravomocné soudní rozsudky před vykonáním a před nařízením sdělena správní opatření určená podle druhu. Námitky a příkazy říšského protektora podle čl. 5 Hitlerova výnosu byly pro úřady protektorátu napříště závazné a rozkladům u něho podaných nepříslušel odkladný účinek. Mimoto byly říšskému protektorovi svěřeny i značné policejní kompetence. Na základě § 13 mohl říšský protektor učinit správní opatření nutná k udržení pořádku a bezpečnosti v protektorátě také mimo meze jinak proto stanovené. V praxi to znamenalo, že byl oprávněn vydávat policejní nařízení bez jakýchkoli omezení. O tom, zda nastala situace zdůvodňující „potřebu“ jejich přijetí rozhodoval sám podle volné úvahy. Nemusel přitom respektovat ani platné právo. Toto své zmocnění mohl i přenést, a to zcela libovolně, neboť nebyl určen orgán, vůči kterému tak mohl postupovat.

K výkonu svých pravomocí si protektor zřídil Úřad říšského protektora (Amt des Reichsprotektors) a umístil ho do Černínského paláce a některých objektů Pražského hradu.⁵⁶ Jeho vnitřní organizaci upravil nařízením ze dne 18. září 1940,⁵⁷ podle něhož se úřad členil na čtyři oddělení: I. pro správu, justici a vyučování, II. pro hospodářství a finance, III. pro záležitosti dopravy a IV. pro kulturní politiku, oddělení se dále dělila na skupiny a referáty. Posléze k nim přistoupili ještě velitelé pořádkové a bezpečnostní policie, podléhající státnímu tajemníkovi a podtajemníkovi, a zástupce zahraničního úřadu, podřízený protektorovi. V obvodu působnosti úřadu říšského protektora bylo tvoření dalších úřadoven vyloučeno. Pro zvláštní úkoly na Moravě byla zřízena jeho expozitura se sídlem v Brně. Tvořila součást úřadu říšského protektora a používala služební označení „Říšský protektor v Čechách a na Moravě – služebna pro zemi Moravskou.“ Fungovala až do 15. prosince 1941, kdy byla zrušena.⁵⁸

Jako první převzal úřad říšského protektora svobodný pán Konstantin von Neurath s hodností SS-Obergruppenführera. Jmenován byl vůdcem již 18. března 1939 a výběrem jeho

---

⁵⁴ Tamtéž, s. 96-97, 101

⁵⁵ Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu, 1939, s. 126–128, též Gronsý, J., Komentované dokumenty I., s. 373-375

⁵⁶ Hledíková, Z. – Janák, J., c. d., s. 481, Šisler, S., Příspěvek, s. 63, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 17

⁵⁷ Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu, 1940, s. 425-426

⁵⁸ Brandes, D., Češi, s. 39, Šisler, S., Příspěvek, s. 63–64, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 18, 19-20

osoby měl být jednak splněn příslib Hitlera daný Háchovi, že říšské funkce v protektorátu nebude obsazovat sudetskými Němci, kteří by si vyřizovali účty z minulosti, jednak realizována Hitlerova představa, že na místo protektora je třeba dosadit významnou osobnost, která má příznivou pověst v zahraničí, zejména v západní Evropě. Neurath jakožto bývalý ministr zahraničních věcí v říšské vládě a vyslanec Německa ve Velké Británii tento předpoklad nepochybně splňoval.⁵⁹

Teprve nařízením o vybudování správy a o německé bezpečnostní policii v Protektorátu Čechy a Morava ze dne 1. září 1939 byla pro stálé zastupování říšského protektora vytvořena funkce státního tajemníka (Staatssekretär) a pro případ jeho zaneprázdnění funkce státního podtajemníka (Untersekretär).⁶⁰ Státním tajemníkem byl jmenován, v rozporu s výše uvedeným Hitlerovým slibem Háchovi, SS-Gruppenführer Karl Hermann Frank, bývalý poslanec Národního shromáždění za sudetoněmeckou stranu.⁶¹ Formálně zastával Frank pouze pozici zástupce Neuratha, ve skutečnosti však byl významnějším činitelem a mezi jejich úřady panoval spíše rovnovážný stav. Navíc, v Berlíně se vždy dříve či později prosadilo Frankovo stanovisko proti případným Neurathovým námitkám. Nelze z toho však usuzovat, že by Neurath byl mírnější a měl pro budoucnost českého národa větší porozumění než Frank. Používal jen jiné, navenek uhlazenější, metody. Cíl, tj. úplnou likvidaci českého národa, osídlení českomoravského prostoru německým obyvatelstvem a maximální vytěžení veškerých dostupných lidských a materiálních zdrojů protektorátu pro účely vedení války, měli stejný.⁶² Vše se přitom mělo odehrát za postupného omezování tzv. protektorátní autonomie.

Místní říšská správa v protektorátu byla tvořena sítí vrchních zemských radů neboli oberlandrátů (ORL).⁶³ Přestože přišli současně s okupační armádou a ihned zahájili činnost, bylo jejich postavení právně zakotveno až v nařízení o vybudování správy a o německé bezpečnostní policii ze dne 1. září 1939, které vlastně jen potvrzovalo dříve vzniklý faktický stav.⁶⁴ Působnost jim ale byla svěřena například již v nařízení říšského protektora z 21. června 1939 o židovském majetku, na základě kterého se u nich přihlašovaly zemědělské a lesní pozemky židů a podle prvního prováděcího výnosu k tomuto nařízení vrchní zemský rada udílel souhlas k určitým dispozicím s židovským majetkem menšího rozsahu.⁶⁵

---

⁵⁹ Sobota, E., c. d., s. 25, 69, Petrův, H., c. d., s. 19, Mates, P. – Schelle, K., Důsledky, s. 501, Šisler, S., Příspěvek, s. 64, Feierabend, L. K., c. d., s. 157, Malý, K., c. d., s. 381

⁶⁰ Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu, 1939, s. 126, Gronský, J., Komentované dokumenty I., s. 374. Frank byl však do funkce státního tajemníka jmenován již 18. března 1939, státním podtajemníkem se stal Kurt Ludwig von Burgsdorf, Malý, K., c. d., s. 378

⁶¹ Hlledíková, Z. – Janák, J., c. d., s. 481, 483, Šisler, S., Příspěvek, s. 63

⁶² Sobota, E., c. d., s. 70, 76, Šisler, S., Příspěvek, s. 64, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 19, Gronský, J., Komentované dokumenty I., s. 345

⁶³ Šisler, S., Studie, s. 190–215

⁶⁴ Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu, 1939, s. 126–128, Gronský, J., Komentované dokumenty I., s. 373, 374, Sobota, E., c. d. s. 77–78, Mates, P. – Schelle, K., Důsledky, s. 503

⁶⁵ Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu, 1939, s. 45–48, 49, Petrův, H., c. d., s. 41, Šisler, Příspěvek, s. 71

Vrchní zemský rada stál v čele každého obvodu vrchního zemského rady, na něž se rozdělovalo celé území protektorátu a jenž zahrnoval vždy několik okresních hejtmanství. Vrchní zemští radové byli jmenováni říšským protektorem a byli mu odpovědní.

Kompetence oberlandrátů byla dvojí. Za prvé, s výjimkou branné moci, říšské pracovní služby, říšské správy finanční, pokud se vztahovala na správu cel, říšské pošty, říšské dráhy a spravedlnosti řídili jako podřízené úřady říšského protektora všechna odvětví správy převzatá říší a podléhaly jim všechny říšské úřady, služební místa a orgány v jejich územním obvodu mimo brannou moc a soudnictví a byli úřady pro německé státní příslušníky usedlé v protektorátu (částečně také pro české obyvatelstvo). Za druhé, vykonávali dozor nad protektorátními orgány místní správy, především okresními a obecními úřady. Byli oprávněni udílet jim rady a po protektorátních okresních hejtmanech vyžadovali, aby jim předkládali pravidelné zprávy o své činnosti, před vyhlášením právní předpisy a soudní rozsudky před provedením, proti nimž mohli podat námitky s obdobnými důsledky jako protektor. Často jim zakazovali, aby o těchto příkazech informovali své vlastní nadřízené. Touto praxí bylo zavedeno, že v podstatě všechny nižší autonomní instance byly fakticky podřízeny vrchním zemským radům a ústřední protektorátní úřady k tomu jen bezmocně přihlížely. Oberlandráti také dosazovali do nižších autonomních úřadů komisařské vedoucí, kteří pak podléhali jenom jejich příkazům a vymykali se tak zcela z vlivu a odpovědnosti příslušného protektorátního ministra. Rovněž si vynucovali odvolání českých úředníků, které nahrazovali německými.⁶⁶ Další vývoj oberlandrátů zasáhl především do jejich územní organizace.⁶⁷

Úředníci pro okupační správu byli často vybíráni z řad sudetských Němců, kteří znali jazyk a politické poměry v českých zemích a mohli tak prokázat okupantům cenné služby.⁶⁸ Říšskou správu v Protektorátu Čechy a Morava tvořili kromě říšského protektora a vrchních zemských radů mnohé další úřady, služebny, korporace a pověřenci. Patřily sem např. německé soudy⁶⁹, rozsáhlý německý policejní a bezpečnostní aparát⁷⁰, letecký úřad, německá

⁶⁶ Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu, 1939, s. 126–128, Sobota, E., c. d., s. 77, 81–82, Mates, P. – Schelle, K., c. d., s. 503, Hledíková, Z. – Janák, J., c. d., s. 48

⁶⁷ Ke změnám v územním uspořádání oberlandrátů došlo k 1. říjnu 1940 a k 1. listopadu 1940, viz. Šisler, S., Studie, s. 197–205, Maršálek, P., Veřejná správa, 22–23

⁶⁸ Král, V., Pravda o okupaci, s. 143

⁶⁹ Organizace německého soudnictví v protektorátu byla téměř shodná s organizací soudů v Německu. Pro německé státní příslušníky, kteří dle čl. 2. odst. 1 Hitlerova výnosu podléhali německé soudní pravomoci, byla zřízena samostatná trojinstanční soustava soudů. Jednalo se o 12 úředních soudů (Amtsgerichte), zemské soudy (Landesgerichte) v Praze a Brně a vrchní zemský soud (Oberlandesgericht) v Praze. Německému soudnictví nepodléhali však jen němečtí státní příslušníci, ale ve stanovených případech i občané s protektorátní státní příslušností. Kromě toho tu působilo ještě 5 zvláštních soudů (Sondergerichte) a mimo území protektorátu zvláštní soudy (Volksgesichtshof např. v Lipsku, který soudil i protektorátní příslušníky zejména za velezradu), Gronský, J., Komentované dokumenty I., s. 373, Šisler, S., Příspěvek, s. 87–95

⁷⁰ Německý policejně-bezpečnostní aparát působící v protektorátu měl v zásadě stejnou organizační strukturu jako v samotném Německu. Nejdůležitější byly pořádková policie (Ordnungspolizei) a bezpečnostní policie (Sicherheitspolizei). Pořádková policie se členila na ochrannou policii (Schutzpolizei), četnictvo (Gendarmerie), obecní výkonnou policii (Gemeindevollzugspolizei) a požární ochrannou policii (Feuerschutzpolizei). Bezpečnostní policie se dělila na státní tajnou policii (Geheimstaatspolizei), bezpečnostní službu (Sicherheitsdienst) a kriminální policii (Kriminalpolizei). Pod přísnou kontrolu a dozor německého policejně-bezpečnostního aparátu byly postaveny i protektorátní autonomní bezpečnostní sbory (tj. vládní policejní orgány a četnictvo), které byly v převážné míře ponechány v činnosti. Pouze působnost československé tajné policie byla zcela převzata do říšské správy a částečně tomu tak bylo i u kriminální policie. Zbytek české kriminální

advokátní komora v Praze, německá zdravotnická komora v Praze, úřady říšské pracovní služby, úřady a soudy německé branné moci a pověřenci říšské pošty, říšské dráhy, říšské finanční správy u příslušných úřadů autonomní protektorátní správy atd. Tyto orgány říšské správy vydávaly v oblasti své působnosti v protektorátu právní předpisy rozmanitého druhu.⁷¹

Znamenalo to, že česká správa byla ve své činnosti omezena nejen úřadem říšského protektora, ale že také všechny nižší okupační úřady vůči ní vykonávaly funkci dohlázele.⁷² Autonomní správě nebyla vyhrazena žádná oblast, která by spadala výlučně do její působnosti, neboť podle čl. 11 výnosu z 16. března 1939 mohla Říše, pokud byla dána společná potřeba, převzít do vlastní správy správní obory bez omezení a zřídit k tomu potřebné vlastní říšské úřady.

---

policie podléhal odbornému dozoru německé kriminální policie. Centrální říšské orgány si navíc vyhradily právo rozhodovat o organizaci, početní síle i výzbroji protektorátních bezpečnostních sborů. K formování nacistických policejné-bezpečnostních sil, jejich organizační struktury a úkolům viz blíže např. Šisler, S., Příspěvek, s. 80-87, Maršálek, P., Protektorát, s. 54-56, k organizační struktuře a metodám práce gestapa a Sicherheitdienst, včetně uvedení konkrétního počtu zatčených a popravených viz blíže Král, V., Pravda o okupaci, s. 143-145

⁷¹ Petrův, H., c. d., s. 41

⁷² Šisler, S., Příspěvek, s. 54

III. 2. Vývoj postavení protektorátní vlády a její činnost od vzniku protektorátu do příchodu Heydricha

A) Rok 1939

První protektorátní vládou se stala Beranova vláda bez účasti Karola Sidora, jmenovaná ještě česko-slovenským prezidentem Háchou 1. prosince 1938, tedy v období tzv. druhé republiky. Nabídla sice ještě v průběhu berlínského jednání v noci ze 14. na 15. března 1939 prezidentovi demisi, on ji však nepřijal. Vzhledem k tomu, že žádný z ministrů na demisi netrval a nesložil funkci jednotlivě, změnila se česko-slovenská vláda přes noc ve vládu protektorátní.¹

Charakterem to byla vláda úřednická, i když politicky vedená. V jejím čele stál bývalý předseda agrární strany a v období tzv. druhé republiky předseda Strany národní jednoty Rudolf Beran, post ministra zahraničních věcí zastával dr. František Chvalkovský, ministrem financí byl dr. Josef Kalfus, ministrem národní obrany gen. Jan Syrový, ministrem vnitra dr. Otakar Fischer, ministrem spravedlnosti dr. Jaroslav Krejčí, ministrem školství a národní osvěty dr. Jan Kapras, ministrem obchodu, průmyslu a živností dr. Vlastimil Šádek, ministrem sociální a zdravotní správy dr. Vlastimil Klumpar, ministrem veřejných prací Dominik Čipera, ministrem dopravy gen. inž. Alois Eliáš a ministrem bez bližšího označení byl jmenován přednosta prezidentské kanceláře a důvěrník prezidenta dr. Háchy dr. Jiří Havelka.² Vládní kabinet měl tedy celkem 12 členů. Od počátku protektorátu však byla dvě ministerstva, a to ministerstvo zahraničních věcí a ministerstvo národní obrany, v likvidaci, podle čl. 6 a 7 Hitlerova výnosu ze dne 16. března 1939 byly tyto záležitosti převzaty říší.³ Významnými ústředními úřady byly též Ústřední úřad statistický a nově zřízený Nejvyšší úřad cenový. Oba byly podřízeny předsedovi vlády.⁴

¹ Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 19, 20, 21

² Feierabend, L. K., c. d., s. 69, Malý, K., c. d., s. 443–444. K osobě dr. J. Krejčího blíže viz Tomeš, Josef: Odboj či přežití, Osudové dilema Jaroslava Krejčího, Dějiny a současnost č. 3/99, s. 27–32, k osobnosti dr. J. Havelky blíže např. Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 57, 88, 92, 156–158, 163, 192, 196–198, 211, 214, 231–235, 275, 280–284

³ Česko-slovenské zastupitelské úřady dostaly na Frankův příkaz pokyn ministerstva zahraničních věcí odevzdat své úřady Němcům. Řada vyslanců však prohlásila, že neuznává existenci protektorátu a své úřady nevydala (např. v USA, Francii, VB, Polsku), jiní své úřady předali, ale vyjádřili nesouhlas s okupací Čech a Moravy a zpátky se nevrátili. Protektorát Čechy a Morava měl obdržet u říšské vlády jen zástupce s úředním označením „vyslanec“. Koncem dubna 1939 jím byl jmenován bývalý ministr zahraničních věcí František Chvalkovský. Tento úřad však neměl žádný praktický význam, neboť vyslanci protektorátu nebylo dovoleno být členem diplomatického sboru v Berlíně, ani udržovat jakékoli styky se členy tohoto sboru, dále mu bylo zakázáno obracet se v záležitostech protektorátu na ústřední říšské úřady v Berlíně a ani státní prezident nebyl oprávněn se prostřednictvím vyslance obracet na vůdce. Nakonec byla funkce vyslance považována za osobní „poctu“ Chvalkovskému. K tomu Feierabend, L. K., c. d., s. 167, Sobota, E., c. d., s. 40–41, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 35

⁴ Vládní nařízení č. 121/1939 Sb. z. a n. ze dne 10. května 1939 o zřízení nejvyššího úřadu cenového, vládní nařízení č. 230/1939 Sb. z. a n. ze dne 13. července 1939 o složení, organizaci a způsobu činnosti nejvyššího úřadu cenového, vládní nařízení č. 186/1940 Sb., jímž se doplňuje a mění zákon ze dne 28. ledna 1919 č. 49 Sb. o organizaci statistické služby

Beranova vláda byla 17. března 1939 pozvána na Pražský hrad k vrchnímu veliteli okupačních vojsk v Čechách generálu Blaskowitzovi a tam jím uznána za „zákonnou vládu protektorátu“. Jejím úkolem bylo vést státní záležitosti protektorátu do doby, než přijede říšský protektor a bude sestavena nová vláda. Generál Blaskowitz požádal vládu o loajální spolupráci. Zdůraznil, že musí bezpodmínečně poslechnout všech jeho rozkazů a zařídit, aby také všichni obyvatelé protektorátu se jí bezpodmínečně podrobili. Prohlásil, že on jako velitel okupačního vojska rozumí těžké situaci, v níž se české země nacházejí, a dovede se vmyslet do jejich osobních pocitů. Nechce je ztěžovat a věří, že ani oni si nebudou sami situaci znesnadňovat a že spolupráce s okupačním velitelstvím ponese ovoce říši, protektorátu a jeho lidu.⁵

Poté byla vláda nucena souhlasit s tím, aby ministr národní obrany Syrový po dohodě s Blaskowitzem projednal způsob převzetí československého vojenského materiálu německou armádou.⁶ Vládní nařízení rušící česko-slovenskou armádu vydala vláda v prosinci 1939.⁷

Ještě téhož dne, tj. 17. března 1939, schválila vláda na své první schůzi z vlastní iniciativy soubor protižidovských opatření, který vylučoval lékaře a právníky „neárijského původu“ z veřejného života, jakož i některá opatření postihující hospodářskou aktivitu židů. Tato opatření byla následně rozšířena vládním nařízením přijatým na druhém zasedání vlády 21. března a později na zasedání 27. března 1939.⁸ Vládní nařízení ze dne 27. března 1939 o nakládání s některými hmotnými věcmi movitými však bylo pro představitele okupační moci nepřijatelné, neboť každý arizační případ byl podmíněn souhlasem českých autonomních, nikoli německých, úřadů. Z tohoto důvodu vydaly okupační úřady nařízení vlastní, které jakékoli nabytí židovského majetku či jakákoli jiná opatření o hospodářských podnicích, účastech a majetkových hodnotách, jež byly zcela nebo zčásti židovským majetkem, vázalo na jejich souhlas. Toto nařízení mělo zpětnou platnost od 15. března 1939. Publikace vládního nařízení z 27. března 1939 nebyla ze strany okupačních úřadů nikdy povolena.⁹

Po zřízení tzv. Protektorátu Čechy a Morava úřadovala tedy Beranova vláda dále, v žádném případě však nemohla jednat nezávisle. Ministerské rady konala v přítomnosti zástupce civilní správy, jímž byl regierungspräsident dr. Bachmann. Ten sice jednání vlády nerušil a dokonce souhlasil, aby probíhala v češtině, přestože sám česky neuměl, všechny důležitější body rozprav a všechna usnesení mu však vláda byla povinna předkládat v němčině. Členové vlády považovali přítomnost německého zástupce za ponižující a zbytečnou, neboť bez schválení okupační správy stejně nemohli vydat žádné nařízení, „ba ani hnout prstem.“¹⁰

⁵ Feierabend, L. K., c. d., s. 154, Brandes, D., Češi, s. 34

⁶ Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 22

⁷ Vládní nařízení č. 317/1939 Sb. z. a n. ze dne 21. prosince 1939 o rozpuštění bývalé česko-slovenské branné moci

⁸ Vládní nařízení č. 87/1939 Sb. z. a n. ze dne 21. března 1939 o správě hospodářských podniků a o dozoru nad nimi, Pasák, T., Emil Hácha, s. 111

⁹ Kárný, M., Vyřazení židů z veřejného života protektorátu a historie „čestného árijství“, Terezínské studie a dokumenty, 1998, s. 14-16

¹⁰ Feierabend, L. K., c. d., s. 166, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 9

Brzy po 15. březnu zmizely z veřejného života poslední prvky předchozího demokratického uspořádání českých zemí. Dne 21. března 1939 státní prezident Hácha rozpustil poslaneckou sněmovnu a senát Národního shromáždění a v rozporu s § 31 ústavní listiny z roku 1920 nebyly do 60 dnů provedeny nové volby.¹¹ Na místo toho jmenoval padesátičlenný výbor Národního souručenství v čele s Adolfem Hrubým, bývalým předsedou českého odboru Zemědělské rady a zástupcem maloročníků v agrární straně. Nově vzniklé Národní souručenství mělo představovat novou politickou základnu, která by jako jediná politicky reprezentovala český národ a nahradila tak politické strany i parlament. Politickým programem Národního souručenství měla být národní pospolitost, sociální spravedlnost a křesťanská morálka. Podle Háchy měl nový politický útvar působit navenek dojmem autoritativního hnutí, ale jeho řídicí výbor měl být složen převážně z osob demokraticky smýšlejících. O jeho personálním složení jednal Havelka a Kliment, jakožto nejbližší spolupracovníci státního prezidenta, s Antonínem Hamplem, předsedou Národní strany práce, a Rudolfem Beranem, předsedou Strany národní jednoty. Podle Berana v něm měly být zastoupeny všechny složky národa, ale neměl v něm být nikdo z politiků, kteří náleželi k první garnituře, aby tento orgán nebyl zdiskreditován nejen v očích české veřejnosti, ale i u německých úřadů ještě před zahájením činnosti.¹² Aparát výboru Národního souručenství byl sestaven na základě předmnichovské koalice, přičemž většinu vedoucích míst zaujali bývalí agráři.¹³

Z pověření Háchy vyjednával Havelka také s Radolou Gajdou, který již 15. března 1939 stanul v čele nově utvořeného fašistického Českého národního výboru svatováclavského, jenž se bezprostředně po okupaci českých zemí pokusil využít nově vzniklé politické situace a uchopit moc.¹⁴ Pod příslibem, že do právě utvářeného politického orgánu budou jmenováni i někteří činitelé Českého národního výboru se Háchovi spolu s Havelkou podařilo Gajdu přesvědčit, že je v národním i v jeho zájmu, aby také fašisté podporovali nábor svých členů do Národního souručenství a tím přispěli k utváření národní jednoty.¹⁵ Gajda byl prozatím nucen podřídit se novým politickým poměrům a vydat prohlášení o podpoře Národního souručenství. Některé české fašistické organizace se však ke Gajdově výzvě k podpoře Národního souručenství nepřipojily a pokračovaly v boji proti němu a vládě po vlastní linii a za úzké spolupráce s německými bezpečnostními úřady. Hácha shora uvedeným postupem usiloval nejen o sjednocení všech vrstev národa do jednotného politického orgánu, ale hodlal tím i paralyzovat činnost různých frakcí, skupin a ilegálních

¹¹ Petrův, H., c. d., s. 17

¹² Feierabend, L. K., c. d., s. 157, Gebhart, J. - Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 27, Brandes, D., Češi, s. 35, Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 22, Pasák, T., Český fašismus, s. 263–264. Ke zjednodušení stranického systému za tzv. druhé republiky a vzniku Národní strany práce a Strany národní jednoty viz Pasák, T., Emil Hácha, s. 28

¹³ Pasák, T.: Vznik Národního souručenství, Dějiny a současnost, č. 7, 1969, s. 40, srov. Král, V., Pravda o okupaci s. 189 – 192. Dle Krále se Národní souručenství mělo stát útočištěm pro aparát bývalých koaličních stran, především strany agrární, a mělo být pokusem o udržení politického vlivu bývalé vládní koalice.

¹⁴ Ke vzniku Českého národního výboru a jeho snaze uchopit moc viz blíže Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 36–44, Maršálek, P., Protektorát, s. 109–110

¹⁵ Feierabend, L. K., c. d., s. 164, Brandes, D., Češi, s. 35, Pasák, T., Český fašismus, s. 259–263, 264–265

stran s fašistickou orientací, které dle jeho názoru představovaly potencionální nebezpečí pro oficiální českou politickou reprezentaci.¹⁶

Na ustavující schůzi Národního souručenství 23. března 1939 se Hácha vyjádřil k úloze Národního souručenství takto: „Nazval jsem tuto instituci Národním souručenstvím chtěje tím naznačit, že tu nejde pouze o mechanický součet, nýbrž že jde o vnitřní soudržnost národní a sociální“. Dále se Hácha vyslovil i k otázce budoucích pravidel vzájemného poměru mezi vládou a výborem Národního souručenství. Podle něj protektorátní vládě výlučně příslušela správa státních věcí a styk s civilními a vojenskými říšskými orgány, kdežto výbor Národního souručenství „měl pečovat o národ“.¹⁷ Výboru Národního souručenství nepříslušela tedy žádná zákonodárná moc, nemohl vládu kontrolovat a jeho členové neměli právo interpelovat nebo jednat o důvěře k vládě.¹⁸ Výbor měl vůči vládě zastávat jen funkci poradní, avšak ani to se v praxi pro vnitřní spory, rivalitu mezi jeho členy a rostoucí nepřítel Němců vůči této organizaci jako celku neprosadilo.¹⁹

Dne 28. března 1939 požádal vedoucí Národního souručenství Hrubý státního prezidenta Háchu, aby nařídil likvidovat všechny politické strany a hnutí v protektorátu. Tento požadavek se vztahoval nejen na dvě zbylé oficiální politické strany, ale i na různé extrémní a německé koncepty blízké české fašistické skupiny. Hácha ještě týž den požádal vládu, aby vydala nařízení, které by stanovilo, že „na území protektorátu je povoláno jediné Národní souručenství k politickému organizování občanstva.“

Proces organizačního utváření Národního souručenství uzavřela vláda na svém jednání 4. dubna 1939. Usnesla se, že „na území Protektorátu Čechy a Morava je povoláno k politickému organizování obyvatelstva české národnosti výhradně Národní souručenství. Jeho vůdcem je hlava Protektorátu Čechy a Morava. Národní souručenství je právnickou osobou a může samostatně nabýt práv a se zavazovat.“²⁰ Národní souručenství bylo organizováno jako čistě árijská instituce, židé se jejími členy stát nesměli.²¹ Oficiálním pozdravem Národního souručenství se stal pozdrav „Vlasti zdar“ a zanedlouho k němu přibyla i vztyčená pravice.²²

Dne 2. dubna 1939 pronesl Hácha v rozhlase náborový projev ve prospěch Národního souručenství. Vyzval občany, aby zanechali všeho, co je rozděluje, a seskupili se k zajištění

¹⁶ Pasák, T., Emil Hácha, s. 116–117. Nejvýraznější z těchto fašistických skupin byla tzv. Vlajka. Veřejně útočila na Háchovu vládu, že není dostatečně loajální vůči nacistům. Její vůdcové se snažili přesvědčit okupanty, že by vytvořili spolehlivější vládu než Hácha. Vlajka nebyla nikdy protektorátní vládou povolena a existovat mohla jen proto, že měla politickou podporu úřadu říšského protektora. Vlajka sice nejprve do Národního souručenství na Gajdovu výzvu vstoupila, i když si i nadále ponechala jistou organizační samostatnost, avšak již 31. srpna 1939 oznámila své vystoupení z této organizace. K tomu též Pasák, T.: Generál Eliáš a problémy kolaborace, Dějiny a současnost č. 6, 1968, s. 34, týž, Pod ochranou říše, s. 119–123, Maršálek, P., Protektorát, s. 112, Král, V., Pravda o okupaci, s. 192

¹⁷ Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 29, Brandes, D., Češi, s. 35, projev Háchy podrobně viz též Pasák, T., Emil Hácha, s. 98–99, 118

¹⁸ Pasák, T., Vznik Národního souručenství, s. 40

¹⁹ Maršálek, P., Veřejná správa, s. 34, týž, Protektorát, s. 59, Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 62

²⁰ Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 30, 31, Pasák, T., Český fašismus, s. 267, vyhláška MV ze dne 9. června 1939 č. 30530/1939-9 o povolení politické strany Národní souručenství

²¹ Petrův, H., c. d., s. 51

²² Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 48

svébytnosti národa, přičemž jako vzor vyzdvihl vnitřní sjednocení německého národa. V svolání samotného výboru Národního souručenství, předneseném Hrubým po skončení Háchova projevu, byli „všichni dobří Češi“ voláni nejen ke svornosti, ale také k pracovní povinnosti a pili, k dorozumění dělníků s podnikateli, k národní a křesťanské výchově.²³ Soustředěním všech Čechů v Národním souručenství protektorátní představitelé nezamýšleli prosazovat totalitu podle německého vzoru, ale dosaženou národní jednotou se dle jejich představ mělo uskutečňování germanizačních opatření naopak bránit.²⁴

Nábor do Národního souručenství probíhal na základě přihlášek a volebních seznamů, přičemž přihláška nebyla podmíněna souhlasem s německou okupací. Přihlašovací akce se naopak vyhnula jakémukoliv poukazu na nastalé státoprávní uspořádání tak, aby její výsledek nemohl být pokládán za schválení Háchovy cesty do Berlína a nově zřízeného protektorátu. Českou veřejností byl nábor pochopen spíše jako výraz protestu proti nacistické okupaci.²⁵ Objevila se hesla „Co Čech, to člen Národního souručenství“, „Celek vše, osobnost nic“, „Národní souručenství není strana, nýbrž národ!“ Dne 23. dubna 1939 bylo do Národního souručenství přihlášeno již 97,4% oprávněných mužů. Dr. Emil Hácha podepsal přihlášku dne 26. dubna 1939.²⁶ V některých obcích se však počáteční dobrovolný vstup do Národního souručenství změnil v přihlašování z donucení, neboť někteří příliš horliví funkcionáři Národního souručenství začali v získávání členů soutěžit, což vedlo k tomu, že mnozí vstoupili do nově vzniklé organizace pod tlakem okolí.²⁷

Národní souručenství bylo nuceno projevovat se navenek jako konformní organizace, která hodlala převychovat český národ v duchu nového státoprávního uspořádání, ve skutečnosti však vykazovala i opoziční a retardační prvky.²⁸ V Národním souručenství se sice již na počátku jeho působení projevoval i aktivistický proud, převažoval však proud národně obranářský, který se dokázal stavět do cesty proněmeckým aktivitám českých fašistických skupin.²⁹ Národního souručenství začal brzy využívat domácí odboj, a to jak demokratický, tak i komunistický. Významnou činností této protektorátní instituce se stala sociální podpora rodinám odbojových pracovníků, kteří byli zatčeni, a to bez ohledu na jejich politickou orientaci nebo rasový původ. Někteří vedoucí činitelé Národního souručenství stáli dokonce v čele odboje. Lze říci, že počáteční činnost Národního souručenství měla bezprostřední vliv na vytvoření české protiněmecké národní opozice.³⁰

Fašistické organizace činnost Národního souručenství bojkotovaly. Nejen ty, které zůstaly mimo Národní souručenství, ale i ty, které na Gajdovu výzvu do této instituce

---

²³ Tamtéž, s. 45-46

²⁴ Pasák, T., Vznik Národního souručenství, s. 39

²⁵ Pasák, T., Emil Hácha, s. 120, 121, týž, Vznik Národního souručenství, s. 40, Maršálek, P., Protektorát, s. 111

²⁶ Pasák, T., Emil Hácha, s. 120, 121, týž, Vznik Národního souručenství, s. 40, Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 48

²⁷ Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 48-49, srov. též Král, V., Pravda o okupaci s. 189-190. Král hovoří o teatrálním charakteru Národního souručenství a nábor jeho členů přirovnává ke sčítání obyvatelstva, přičemž uvádí, že mnozí starostové sami obstarali přihlášky a přihlásili veškeré mužské obyvatelstvo své obce.

²⁸ Pasák, T., Emil Hácha, s. 121, týž, Vznik Národního souručenství, s. 41

²⁹ Maršálek, P., Protektorát, s. 112

³⁰ Pasák, T., Emil Hácha, s. 122, 125, 127, týž, Vznik Národního souručenství, s. 39, 42. Vedoucími činiteli činnými ve vedení odboje byli např. arch. Vl. Grégr, plk. Š. Drgač.

vstoupily, nebyly s její činností spokojeny. Neustále proti Národnímu souručenství, jakož i protektorátní vládě a Háchovi vystupovaly a napadaly je, že chrání židy, benešovce a marxisty.³¹ Otevřenou podporu přitom nacházely na straně německých úředních míst. Ta na Národní souručenství pohlížela od počátku s nedůvěrou, kterou nedokázala rozptýlit ani jeho některá na první pohled proněmecky laděná programová prohlášení. Němci samozřejmě neměli zájem o instituci, která neměla zcela vyhraněný proněmecký profil, a obávali se, že její činnost by mohla být nepřátelsky namířena proti novému režimu. Dobře si uvědomovali nebezpečí spojená se sjednocením celého národa v jednom politickém orgánu. Proto jim napětí mezi protektorátní vládou a Národním souručenstvím na jedné straně a fašistickými skupinami na druhé straně přišlo vhod a politicky jej využívali.³² Německá okupační správa si byla navíc plně vědoma toho, že pro ni bude prospěšné, když si vůči oficiální protektorátní reprezentaci snažící se o retardaci germanizačních opatření ponechá v záloze radikální a všeho schopné elementy, které se budou neustále snažit dokázat, že jejich vláda by byla pro Němce mnohem výhodnější.³³

Sídlem Národního souručenství se až do konce června 1940 stala budova bývalého parlamentu, pražské Rudolfinum.³⁴

Dne 5. dubna 1939 přijel do Prahy říšský protektor Konstantin von Neurath a převzal od vrchního velitele říšských branných sil generála Brauchitsche veřejnou moc nad protektorátem. Poté Neurath přijal prezidenta Háchu a protektorátní vládu na Pražském hradě. Ministerský předseda Beran pronesl uvítací řeč, bylo mu dovoleno, aby tak učinil v češtině, do němčiny ji tlumočil ministr Havelka. Beran a také Hácha se ve svých projevech dovolávali nedávného programového prohlášení říšského protektora do německého tisku, v němž pravil, že „hodlá ukázati světu, jak německý národ dovede podporovati lid sobě svěřený, ctíti jeho přirozená práva, aniž se dotkne jeho cti a vážnosti.“³⁵ Velmi brzy se však ukázalo, že takovéto pojetí protektorátní autonomie je mylné a pro okupační politiku nepřijatelné.

Neurath protektorátní vládu přijal, ale formálně ji nepotvrdil.³⁶ Dal tak najevo, že počítá se změnou v její sestavě. Beranův vládní kabinet měl odejít především z organizačně politických důvodů, neboť některá ministerstva končila, a také kvůli svému předsedovi. Beran byl pro Němce příliš politický, úzce spjatý s Československem a jeho stranickým systémem. Také špatná znalost němčiny byla nevýhodou. Sám se cítil zdolaný březnovými událostmi a v nové vládě být nechtěl. Navíc ani Hácha neměl Berana příliš v oblíbě.³⁷ Pokud šlo o složení resortů, zrušena byla ministerstva národní obrany a zahraničních věcí. Bývalý ministr

³¹ Pasák, T., Český fašismus, s. 263, 275-278, 282-284

³² Týž, Emil Hácha, s. 118-119, 127-128, týž, Vznik Národního souručenství, s. 42, Maršálek, P., Protektorát, s. 112

³³ Maršálek, P., Protektorát, s. 112, k tomu též Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943, díl II, č. 351, s. 435

³⁴ Pasák, T., Emil Hácha, s. 127

³⁵ Sobota, E., c. d., s. 69, 72, Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 23

³⁶ Sobota, E., c. d., s. 73, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 33

³⁷ Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 22, 24, týž, Causa Emil Hácha, s. 42 Feierabend, L. K., c. d., s. 157

zahraničních věcí dr. Chvalkovský byl pověřen úřadem tzv. vyslance v Berlíně.³⁸ V ostatních ministerstvech se žádné velké personální změny nečekaly.

Za nového ministerského předsedu byl vybrán bývalý československý legionář, generál inž. Alois Eliáš. Jeho kandidaturu navrhl Háchovi Havelka, Hácha ji přijal okamžitě a také Beran a Hampl s ní souhlasili. Společně doufali, že Němcům nebude vadit Eliášova legionářská a vojenská minulost. Neurath skutečně neměl proti Eliášovi námitky, zřejmě si ho pamatoval ze ženevské konference konané v roce 1933. V každém případě pak spolu hovořili francouzsky. Protektorův souhlas s ním, nepochybně konzultovaný v Berlíně, vycházel především z potřeby „uklidňovat“ mezinárodní i českou veřejnost, neboť takový předseda protektorátní vlády mohl „změkčovat“ nepříznivý ohlas německých násilností a český národ přesvědčovat, že s autonomií protektorátu se to myslí vážně.³⁹

Eliáš váhal, zda má nabízené předsednictví protektorátní vlády přijmout, neboť již v té době spolupracoval s právě vznikající vojenskou odbojovou organizací Obrana národa. Na druhou stranu se domníval, že vládu nelze přenechat českým fašistům a dalším kolaborantům, kteří se hned po 15. březnu chtěli dostat k moci a byli ochotni sloužit Němcům bez ohledu na zájmy národa. Zároveň si uvědomoval, že spolupráce se bude vyžadovat i od něj a jeho vlády. Nabídka však dle jeho soudu dávala možnost hájit české národní zájmy, i když pouze ve smyslu tehdy často používaného hesla „zachránit, co se dá“⁴⁰ O posláních nové vlády a o její případné spolupráci s Němci později řekl: „...bude mít dva velké úkoly: chránit existenci národa, již Němci určitě budou ohrožovat, a zabráňovat demoralizaci, o níž se Němci jistě pokusí. Tyto úkoly bude možno splnit, bude-li vláda v určité míře s Němci spolupracovat. Bude to spolupráce nechtěná a odporná, ale není vyhnutí, poněvadž odpor by mohl znamenat národní sebevraždu“. Otázku osobního postavení ministrů hodnotil takto: „Žádá se na nás oběť, velká osobní oběť, a je na nás, zda ji chceme přinést. Pevně doufám, že stejně budou uvažovat ti, co povedou odboj doma i za hranicemi...“⁴¹ Eliáš přijal funkci předsedy protektorátní vlády teprve po dohodě s ostatními vedoucími osobnostmi vojenské odbojové skupiny Obrana národa.⁴²

Také Feierabend si zřejmě nebyl jist svou účastí v nové vládě a dříve než s ní souhlasil, zabýval se ve svých úvahách otázkou budoucí spolupráce protektorátní vlády s Němci. Ve svých vzpomínkách později napsal: „Uvědomoval jsem si, že vláda a její jednotliví členové budou muset s Němci spolupracovat. To bylo dáno povahou úřadu a rozložením mocenských sil. Pokud tato spolupráce nepřestoupí určitou míru, nebude patrně vzbuzovat pohoršení, poněvadž průměrnému českému člověku bude jasno, že je dána nutností. Kde však je mez této spolupráce, která bude českou veřejností považována ještě za únosnou a čestnou? To byla velmi choulostivá otázka a odpověď na ni byla velmi nesnadná...“⁴³

³⁸ Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 24, Feierabend, L. K., c. d., s. 185

³⁹ Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 25

⁴⁰ Tamtéž, s. 26, Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 77

⁴¹ Feierabend, L. K., c. d., s. 171

⁴² Pasák, T., Generál Eliáš a problémy kolaborace, s. 33

⁴³ Feierabend, L. K., c. d., s. 170

Další člen vládního kabinetu Krejčí prý považoval své setrvání ve vládě za svou „národní povinnost“. Vyvozoval, že politika západních velmocí vedoucí k přijetí Mnichovské dohody znemožnila českému národu aktivní obranu, a tak mu nyní nezbylo než realisticky zhodnotit svou situaci vzhledem k německé moci a síle a přečkat s co nejmenšími ztrátami na lidských životech a národním bohatství až do konečné porážky Německa. Protektorátní vládu pak údajně vnímal jako jakéhosi prostředníka mezi českým obyvatelstvem a okupanty, jehož úkolem bylo hájit české zájmy. Nebylo mu však proti mysli vyvažovat určité výhody protektorátní autonomie vnější loajalitou vůči Němcům. Argumentoval, že si o ní nikdo doma ani v zahraničí nemohl dělat iluze.⁴⁴

Eliášova vláda byla jmenována státním prezidentem 27. dubna 1939. Potvrzena byla Neurathem v tom složení, jak ji Hácha navrhl. I s předsedou měla devět členů a všichni byli převzati z Beranova kabinetu. Do nové vlády nevstoupil kromě Berana, Chvalkovského a Syrového ještě Fischer. Úřad ministra vnitra tak zůstal neobsazen a více než dva měsíce ho spravoval Eliáš sám. Havelka se stal místopředsedou nové vlády a od Eliáše převzal ministerstvo dopravy, ostatní ministři zastávali stejné resorty jako v předchozí vládě. Začátkem července byl ministrem vnitra jmenován generál četnictva Josef Ježek.⁴⁵ Eliášova vláda byla nejčastěji označována jako „odbornícko-úřednický kabinet“, sestavena byla z úředníků a odborníků, kteří se v minulosti politicky příliš neexponovali. Přesto vyrostli v určitém politickém a ideovém prostředí a z hlediska ideové orientace ministrů se jednalo o pravicovější vládu, než byla většina československých vlád a v tomto ohledu nereprezentovala zcela přesně českou společnost. K tomuto posunu ovšem došlo již v období tzv. druhé republiky.⁴⁶

Eliášova vláda představovala politický orgán vykazující protichůdné rysy. Na jedné straně byla nucena spolupracovat s německými okupanty, na druhé straně se snažila hájit české národní zájmy. Postoje jednotlivých ministrů se pak od sebe podstatně lišily.⁴⁷ Někteří členové vlády, přestože navenek spolupracovali s okupační mocí, udržovali kontakt s odbojem v zahraničí, do jehož čela se postavil bývalý československý prezident dr. E. Beneš⁴⁸, nebo dokonce stáli i u zrodu některých domácích odbojových skupin.⁴⁹ Především to

⁴⁴ Tomeš, J., *Odboj či přežití*, s. 29, článek je však poznamenán zjevnou snahou očistit J. Krejčího.

⁴⁵ Feierabend, L. K., c. d., s. 173, 193, Tomášek, D. – Kvaček, R., *Generál Alois Eliáš*, s. 26, 27, Gebhart, J. – Kuklík, J., *Dramatické i všední dny*, s. 11, Brandes, D., *Češi*, s. 52, Malý, K., c. d., s. 444

⁴⁶ Gebhart, J. – Kuklík, J., *Dramatické i všední dny*, s. 11, Sobota, E., c. d., s. 74

⁴⁷ Pasák, T., *Pod ochranou říše*, s. 84

⁴⁸ K počátkům zahraniční odbojové akce v Londýně viz Beneš, E., *Paměti II.*, s. 81–82, 83, 84–85, 97–98, 100–104, 104–108, 108–110, k navázání spojení mezi zahraničním a domácím odbojem a k jeho významu viz tamtéž s. 381–390, 392–395

⁴⁹ K počátkům domácích odbojových organizací, jejich činnosti a cílům obecně např. Maršálek, P., *Protektorát*, s. 116–119, Pasák, T., *Pod ochranou říše*, s. 70–73. Domácí odboj byl prakticky od počátku rozdělen podle světonázorové orientace na demokratický a komunistický proud. Demokratický směr úzce spolupracoval se zahraniční odbojovou akcí v čele s Benešem a navazoval na bývalou hradní politiku. Byl tvořen zejména třemi významnými organizacemi: Politickým ústředím, Obranou národa a Petičním výborem Věrní zůstaneme. Politické ústředí (PÚ) mělo být vedoucím orgánem celého odboje, který by zastřešoval ostatní jeho součásti. Jeho členy se stali především vysocí političtí činitelé. Zastoupení v něm byli národní demokraté (L. Rašín), sociální demokraté (J. Nečas), lidovci (F. Hála, později A. Procházka), národní socialisté (F. Richter) i agráři (K. L. Feierabend). V jeho čele stanul P. Šámal. Programem PÚ byla obnova ČSR, i když s určitými změnami zejména v sociálně-ekonomické sféře. Kontinuitě s první republikou však přikládalo mnohem větší význam než

byl ministerský předseda Eliáš, který se významně podílel na vzniku vojenské odbojové organizace Obrana národa, zasloužil se o ustavení zpravodajské sítě, kterou vedl Zdeněk Schmoranz, byl napojen na Politické ústředí a Petiční výbor Věrní zůstaneme. Pomáhal rovněž organizovat odchod vojáků a politiků za hranice protektorátu.⁵⁰ Ministr zemědělství Feierabend byl členem ilegální organizace Politické ústředí, složené ze zástupců bývalých koaličních politických stran předmnichovské republiky.⁵¹ Také ministr financí Kalfus pomáhal odboji, dovedl získat finanční prostředky, jimiž podporoval rodinné příslušníky obětí německé perzekuce a vojáků, kteří utekli do zahraničí, kde vstoupily do formujících se československých legií.⁵² Později rovněž ministr Havelka navázal spojení s domácím odbojem a předával mu důležité informace z okruhu státního prezidenta a úřadu říšského protektora. Měl přímé kontakty s odbojovými pracovníky Antonínem Pešlem a Zdeňkem Bořkem-Dohalským, kromě toho byl informován i o Schmoranzově činnosti. Osoba Havelky však byla zahraničním i domácím odbojem vnímána velmi rozporuplně a ne zcela spolehlivě.⁵³

Eliáš o některých kontaktech protektorátní reprezentace s československou politickou emigrací na Západě zpravoval i Háchu. Dalším informátorem Háchy byl odbojový pracovník Zdeněk Bořek-Dohalský. Přímý styk však Hácha a zahraniční odboj neměli, i když o sobě byli informováni. Tyto kontakty byly zřejmě považovány za dostatečné.⁵⁴

Proti skupině ministrů vedených Eliášem, napojených nebo přímo spolupracujících s domácím nebo zahraničním odbojem, se ve vládním kabinetu od počátku vyhraňovalo

---

ostatní odbojové organizace. Svou činností se PÚ zaměřovalo především na zpravodajství a pomoc při útěku osob do zahraničí. Bylo ve spojení nejen s Benešem, ale i s představiteli protektorátní správy. Obrana národa (ON) byla organizací mnohem početnější, pro případ povstání počítala se základnou 90 tisíc osob. Jednalo se především o příslušníky bývalé čs. armády, dále i o členy Čs. obce sokolské nebo legionáře. Zakladateli této organizace byli generálové J. Bílý, S. Ingr, S. Vojcechovský, A. Eliáš a H. Vojta. Velitelem ON byl pravděpodobně gen. Bílý a jeho zástupcem gen. Neumann. Hlavním cílem ON bylo též obnovení samostatné ČSR, pokud se jedná o předchozí chyby, bylo mnohem kritičtější. Náplní její činnosti bylo zpravodajství, provádění sabotáží, vysílání posil pro zahraniční vojsko a příprava převratu. Sama usilovala o vedoucí postavení v rámci domácího odboje. Ostatní odbojové skupiny se jí však odmítaly podřizovat. Petiční výbor Věrní zůstaneme (PVVZ) vytvořila skupina levicových intelektuálů (J. Fischer, J. Pešek, V. Čížek a další). K nim se připojili zástupci Dělnické akademie (V. Jankovec, M. Rais, V. Běhounek), sociálně demokratičtí odboráři (např. F. Andršt) a několik svobodných zednářů (např. K. Bondy), kteří navázali spojení s PÚ a protektorátní vládou. Programem PVVZ byla rovněž obnova republiky. Kategoricky však nesouhlasil s obnovením prvorepublikového systému politických stran a požadoval zásadní reformy v hospodářské a sociální oblasti. PVVZ si rovněž nárokoval vedoucí místo v rámci domácího odboje. Ve své činnosti se zaměřoval hlavně na zpravodajství a propagandu. Samostatným proudem, na demokratickém odboji nezávislým, byl pak komunistický odboj. Historiografie vzniklá v období komunistického režimu jednostranně vyzdvihovala význam právě komunistického odboje viz např. Král, V., *Pravda o okupaci*, Praha 1962. K postoji domácích odbojových skupin k otázce odsunu sudetských Němců viz Brandes, D.: *Cesta k vyhnání 1938 – 1945. Plány a rozhodnutí o „transferu“ Němců z Československa a z Polska*, Praha 2002, s. 36-40

⁵⁰ Tomášek, D. – Kvaček, R., *Generál Alois Eliáš*, s. 30 – 33, Pasák, T., *Český fašismus*, s. 252, též, *Generál Eliáš a problémy kolaborace*, s. 35

⁵¹ Feierabend, L. K., c. d., s. 189, 202–203, 216–220, Pasák, T., *Český fašismus*, s. 253-254

⁵² Feierabend, L. K., c. d., s. 226

⁵³ Pasák, T., *Pod ochranou říše*, s. 211, 281

⁵⁴ Tomášek, D. – Kvaček, R., *Causa Emil Hácha*, s. 73-74, Pasák, T., *Emil Hácha*, s. 199-223, též Beneš, E., *Paměti II*, s. 390, srov. Král, V., *Pravda o okupaci*, s. 195-196

aktivisticky orientované křídlo ministrů seskupených kolem ministra spravedlnosti Krejčího.⁵⁵ Uvnitř vlády tak docházelo k polarizaci a tento orgán nebyl v koncepčních otázkách jednotný.⁵⁶

Eliáš sám představoval jak rezistenční, tak retardační směr, přičemž smyslem retardace bylo zpomalovat germanizační opatření okupantů. Projevovalo se to především v protestech proti omezování autonomie, v odporu proti realizaci německých opatření a v zeslabování germanizace vůbec.⁵⁷ Eliášovým politickým programem bylo znovuoobnovení Československé republiky.⁵⁸ Byl toho názoru, že okupace je pouze přechodným obdobím, které je třeba přečkat a vhodně v něm taktizovat. Usiloval o udržení jednoty národa, prvořadý význam přikládal zahraničnímu odboji, s nímž udržoval styk. Dále se snažil bránit vzniku českých proněmeckých aktivistických skupin. V souladu s cíli domácího odboje zamýšlel připravovat národní povstání. Nesouhlasil ani s iniciativou vycházející ze snahy „zalíbit se Němcům“ uskutečňovanou zpočátku ministrem Havelkou.⁵⁹

Zatímco Eliášova koncepce vycházela z retardační taktiky, Krejčího linie se stávala postupem času stále více aktivistická. Ke Krejčímu se později v některých otázkách připojil ministr vnitra Ježek. Tento vládní aktivismus byl motivován snahou vycházet s Němci co nejlépe a raději jim vyjít vstříc, než vyvolávat jejich nevoli nebo je dokonce vyprovokovat k akcím, jejichž důsledky nebylo možné předvídat. Vzhledem k tomu, že takovému přístupu byl nejvíce nakloněn Frank, doporučoval Krejčí, aby s ním byl udržován co nejtěsnější kontakt. Krejčího aktivismus se neustále prohluboval a on sám se nakonec stal významnou součástí kolaboračního procesu.⁶⁰

Dalším důležitým činitelem ve vládě byl Havelka, který vedle ministerského postu zastával i vedoucí postavení v úřadě státního prezidenta a na Háchova rozhodnutí měl zásadní vliv. Zatímco mezi Havelkou a Háchou k rozporům v podstatě nedocházelo, jisté napětí panovalo ve vztahu mezi Havelkou a Eliášem. Eliáš s Havelkou sice spolupracoval, docházelo u nich ale k neshodám zejména v pojetí česko-německého vztahu. Havelka se totiž snažil Němcům zalíbit a ukázat se jim v lepším světle, než sami Němci očekávali. Navíc Havelka jednal někdy příliš ukvapeně a jeho okamžitá rozhodnutí mohla být pro Eliášovu vládní politiku nebezpečná. Zpočátku Havelka zastával názor, že je možné zmírnit dopady okupace na národní zájmy a zastavit germanizaci jednáním s Němci. S tímto názorem nesouhlasili ministři Klumpar, Šádek a Feierabend. Namítali, že protektorát vznikl násilným aktem, a proto každé jednání s okupanty „by znamenalo jednostranný diktát proměnit v úpravu

⁵⁵ Maršálek, P., Protektorát, s. 58-59, podrobně Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 195–200, 210–211, 280–284, srov. Tomeš, J., Odboj či přežití, s. 29. Tomeš ohledně Krejčího zdůrazňuje, že v domácím odboji aktivně pracoval jeho syn Jaroslav. Krejčí prý byl o synově činnosti informován, údajně s ní souhlasil a poskytoval odboji synovým prostřednictvím až do konce války různé tajné hospodářské a politické informace i varování před nebezpečnými kolaboranty. Článek J. Tomeše je však poznamenán zjevnou snahou o očištění osoby J. Krejčího.

⁵⁶ Pasák, T., Generál Eliáš a problémy kolaborace, s. 34

⁵⁷ Týž, Pod ochranou říše, s. 84, 85

⁵⁸ Týž, Generál Eliáš a problémy kolaborace, s. 33

⁵⁹ Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 27, 28, Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 85-87

⁶⁰ Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 87, srov. Tomeš, J., Odboj či přežití, s. 29, Tomeš uvádí, že přes rozdíly v politických názorech a postojích udržovali Eliáš a Krejčí přátelské vztahy a stýkali se i v soukromí.

smluvní, čili uznat protektorát“. Koncem května 1939 se uskutečnila za přítomnosti Eliáše, Havelky a Feierabenda porada, na které bylo dohodnuto, že bez předběžného souhlasu Eliáše, Feierabenda, Klumpara a Šádka nebude Havelka moci jednat s okupanty o úpravě poměru protektorátu k Německu. Havelka sám brzy zjistil, že jeho taktika nadbíhání Němcům není správná a již v době po přepadení Polska Německem se Eliášovu vlivu podřídil.⁶¹

První schůze Eliášovy vlády se sešla dne 28. dubna 1939 na Pražském hradě. Jednala o stavbě odersko-dunajského průplavu a vzala na vědomí, že návrh nové úpravy obchodních styků s Polskem, podaný 11. března 1939 ještě československým ministrem zahraničí, nabyt podle sdělení berlínského zahraničního úřadu platnost 24. dubna 1939.⁶² Vláda pak schválila nařízení o zřízení kárných táborů⁶³, Feierabend předložil nařízení o hubení dříšťálu a mahonie. Členové vlády také souhlasili, že předsednictvo požádá úřad protektora, aby v říšských normách bylo vždy výslovně uvedeno, mají-li platnost i na území protektorátu, a předešlo se tak nejasnostem. Mimo pořad jednání ministerská rada projednala celní úlevy na zboží z území přivtěleného k Polsku, výplaty učitelům z odtrženého pohraničí a výši příspěvku déle sloužícím poddůstojníkům na zakoupení občanského oděvu. V souvislosti s rušením armády přibýly vládě starosti s umístěním gážístů a Eliáš byl Háchou dne 8. května 1939 pověřen dozorem nad likvidací ministerstva národní obrany.⁶⁴

Neurath přijal novou vládu poprvé 3. května 1939. Nástupní projev začal Eliáš jakoby na důkaz rovnocenného partnerství v češtině, pak přešel do němčiny, zpět do češtiny a končil německy. Připomněl Neurathovi jeho slova o respektování cti a přirozených práv českého národa. Neurath odpověděl, že nejpřednějším úkolem protektorátní vlády je, aby v národě „bylo teprve probuzeno porozumění pro věci, které se staly.“⁶⁵

Českou veřejností byla Eliášova vláda přijata celkem se sympatiemi a důvěrou, zato přízní českých fašistů se netěšila vůbec. Aktivita českých fašistických skupin opět vzrostla v polovině května 1939 v souvislosti se záměrem státního prezidenta Háchy rozšířit výbor Národního souručenství z původních 50 na 70 členů a dát mu tak nový impuls k jeho činnosti. Gajda vznesl požadavek většího zastoupení fašistů ve výboru Národního souručenství. Dne 17. května 1939 jmenoval Hácha rozšířený výbor Národního souručenství, v němž skutečně poskytl českým fašistům větší zastoupení. Funkci vedoucího výboru Národního souručenství nadále zastával Adolf Hrubý. Tímto krokem však došlo ke změně poměru sil mezi fašistickými, pravicově nacionalistickými extremisty a stoupenci retardační politiky ve

⁶¹ Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 88, 281–282, k neshodám mezi Eliášem a Havelkou srov. Král, V., Kolaborace nebo rezistence?, Dějiny a současnost č. VII, 1965, s. 4

⁶² Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 29

⁶³ Na základě tohoto nařízení byly v roce 1940 otevřeny kárné pracovní tábory v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu, ve kterých bylo soustředováno romské obyvatelstvo protektorátu postižené rasovými předpisy. Počet Romů internovaných v těchto táborech byl poměrně vysoký, pohyboval se v rozmezí od 5 do 25%. Podle evidence k 30. 11. 1939 žilo v 464 obcích celkem 946 romských rodin s 6540 rodinnými příslušníky. V roce 1942 byl na základě nařízení okupačních úřadů proveden soupis „cikánů, cikánských míšenců a cikánských způsobem žijících osob“. Zjištěno bylo 6500 osob, většina z nich byla internována v těchto táborech a později deportována do osvětimských táborů. Podle policejní evidence bylo deportováno 4870 Romů, přičemž drtivá většina z nich tam zemřela. K tomu viz Pavlíček, V. a kolektiv, c. d., s. 105

⁶⁴ Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 29

⁶⁵ Tamtéž, s. 35

prospěch prvních z nich. Fašisté v čele s Gajdou však spokojeni nebyli. Žádali rozšíření výboru Národního souručenství o dalších 30 členů, samozřejmě z řad svých stoupenců. Dále žádali vydání tzv. norimberských zákonů, organizování českého gestapa podle nacistického vzoru, revizi pozemkové reformy, uvolnění cenzury za účelem volné propagandy fašistické ideologie, očištění veřejného života a především zastoupení fašistů ve vládě, přičemž Gajda pro sebe požadoval ministerstvo vnitra. Hácha nebyl ochoten Gajdu přijmout, ale ten si vymohl slyšení s pomocí Němců. Uskutečnilo se 22. května 1939. Hácha odmítl jeho požadavky, zejména nehodlal propustit někoho z vlády a na jeho místo jmenovat fašistu, a to ani ministrem vnitra, jehož úřad zůstával stále neobsazený. Také ministerský předseda Eliáš, který rovněž jednal s fašistickými zástupci, ostře odmítl všechny jejich požadavky.⁶⁶

První oficiální setkání Háchy s Neurathem jako říšským protektorem se uskutečnilo již 25. dubna 1939. Hácha si pro toto setkání připravil obšírný podkladový materiál, jehož obsahem byl protest proti omezování tzv. protektorátní autonomie, dané Hitlerovým výnosem. Protest byl podložen řadou příkladů, které dokazovaly, že již od samého počátku okupace českých zemí nebyl Hitlerův výnos ze strany okupantů dodržován (např. vybudování oberlandrátů, zásahy gestapa a NSDAP, sesazení starostů obcí a dosazení komisařů německé národnosti, uplatňování jazykové otázky bez vědomí orgánů protektorátní správy, protest proti zabavování úředních spisů, proti omezování vyučování na českých školách, proti zásahům do kultury apod.)⁶⁷ Hácha chtěl jako právník věřit, že protektorátní autonomii myslí Německo vážně a že má tedy právní ráz, který nelze svévolně porušovat. Své chování a stížnosti opíral rovněž o Hitlerovu „důvěru“ vůči své osobě, kterou používal jako vhodný argument. Také spoléhal na to, že mezinárodní veřejnost sleduje, jak se Německo vůči českým zemím chová. Neurath jeho stížnosti vždy vyslechl, v ojedinělých případech i zjednal nápravu, nikdy však nepřivolil k diskusi o podstatě okupačního režimu.⁶⁸

V květnu 1939 se protektorátní vláda střetla s Frankem kvůli Pozemkovému úřadu, na jehož okamžitém ovládnutí Němcům velmi záleželo, neboť jeho prostřednictvím hodlali uskutečňovat svou kolonizační politiku v protektorátu. Frank 17. května sdělil vládě, že pro blíže neurčené „nesprávnosti při provádění pozemkové reformy“ bylo zatčeno a uvězněno šest vedoucích úředníků Pozemkového úřadu a Generálního ředitelství státních lesů a statků a na jejich místo byli dosazení komisařští vedoucí. Narychlo svolaná vláda, jejíhož zasedání se účastnil i prezident Hácha, konstatovala, že zatčení jsou protektorátními státními příslušníky a zaměstnanci české autonomní vlády, tudíž říšské orgány neměly právo bez vědomí vlády proti nim zasahovat. V přijatém vládním usnesení se pravilo: „Vláda, pokládajíc za svou povinnost hájiti autonomní práva, jež byla zaručena Výnosem Vůdce a říšského kancléře ze dne 16. března 1939, dovoluje si upozorniti, že pro takovéto opatření není možno v citovaném výnosu nalézt žádné právní opory. Takto by Protektorát přestal prakticky vykonávat i v určitém oboru

⁶⁶ Feierabend, L. K., c. d., s. 176-177, Gebhart, J. – Kuklík, J., *Dramatické i všední dny*, s. 35-36, Pasák, T., *Český fašismus*, s. 275-279, 283, týž, *Pod ochranou říše*, s. 104-105

⁶⁷ *Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943*, díl II, s. 425-428, č. 347, Pasák, T., Emil Hácha, s. 133-134

⁶⁸ Tomášek, D. – Kvaček, R., *Causa Emil Hácha*, s. 51

správy výsostná práva“. V závěru vláda požádala říšského protektora, aby opatření bylo odvoláno. Taktika „zadržování“ a „bránění se“, uskutečňovaná protektorátní vládou a státním prezidentem vůči okupační moci opírající se především o právní argumenty nezmohla však nic ani v tomto případě. Zatčení úředníci zůstali ve vazbě a Pozemkový úřad v rukou Němců.⁶⁹

Frank tvrzením, že při pozemkové reformě došlo k „těžkým služebním přehmatům“ otevřel případ velkostatku a lesního panství prince Koburga-Koháryho a vévodkyně z Prinkenu, kteří žádali na protektorátní vládě mnohamilionovou náhradu škody, jež prý utrpěl jejich majetek prováděním pozemkové reformy na Slovensku. Vláda žádost zamítla s odůvodněním, že není kompetentní vzhledem k tomu, že se uvedený majetek nachází na území Slovenska a Maďarska, a doporučila, aby se žadatelé obrátili na Slovenský stát. Po té začal věc projednávat sám Frank. Případ rozhodl a stanovil výši náhrady škody, kterou protektorátní vláda musí zaplatit. Vláda nakonec nátlaku podlehla a žádanou částku koburským dědicům odhlasovala.⁷⁰

V oblasti hospodářského života usilovala říšská správa o maximální využití vysokého potenciálu českých zemí, o jejich rychlé začlenění do systému nacistického řízeného hospodářství a o získání rozhodujících pozic ve všech důležitých odvětvích ekonomiky, zejména v těch, které bylo možné využít pro plánované válečné cíle. Němcům se poměrně snadno podařilo nahradit liberální tržní mechanismus přísně direktivním rozhodováním a plánováním a v řídicích strukturách důsledně uplatnit „vůdcovský princip“.⁷¹

Již Hitlerův výnos ze dne 16. března 1939 ve svém článku 10. stanovil, že zákonným platidlem je vedle říšské marky až na další koruna. Vzájemný kurs určila říšská vláda poměrem 1:10, ačkoli podle názoru odborníků byl v dané době nejvýše šest až sedm korun za jednu marku.⁷²

V prvních dnech okupace obsadilo gestapo Národní banku československou a zmocnilo se dispozičního práva na její zlato uložené v cizině. Pod přímý německý vliv se rychle dostaly i další protektorátní banky a průmyslové, především zbrojní, podniky. Vedle toho získali Němci mnoho podniků arizací, tj. převodem z židovských rukou do árijských.⁷³

Již 21. března 1939 byla Beranova vláda nucena schválit nařízení, které zavádělo vnucenou správu hospodářských podniků, jednalo-li se o podnik z hlediska veřejného zájmu zvláště důležitý nebo opuštěný, a vyžadoval-li to veřejný zájem, nařizovalo dosazovat do závodů tzv. treuhändry.⁷⁴ Na důvěrníky či vnucené správce přešla veškerá správa a dohled

⁶⁹ Tamtéž, s. 53-54. Ke kolonizační politice Němců v protektorátu viz blíže Král, V., Pravda o okupaci, s. 167–169, Král uvádí, že v roce 1940 dosáhl počet zkonfiskovaných zemědělských usedlostí počtu 880 jednotek, v roce 1943 již 4 259 jednotek. Výměra zkonfiskované půdy činila v prvním případě 86 000 ha, v roce 1943 již 337 000 ha a do konce okupace stoupla na více než 500 000 ha.

⁷⁰ Feierabend, L. K., c. d., s. 179-181, Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 37–38, též Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 90-91

⁷¹ Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 41

⁷² Tamtéž, s. 44

⁷³ Feierabend, L. K., c. d., s. 152, 161, 181–182, Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 44–45

⁷⁴ Vládní nařízení č. 87/1939 Sb. z. a n. ze dne 21. března 1939 o správě hospodářských podniků a o dozoru nad nimi

nad hospodářskými podniky a jejich závody. Na jejich činnost dohlíželo příslušné ministerstvo, které je jmenovalo i odvolávalo. Nařízení ukládalo, aby vnučení správci složili ještě před nástupem oficiální slib a zároveň se zavázali jak po dobu své činnosti, tak i po jejím skončení, zachovávat přísné tajemství o skutečnostech, které se dověděli při výkonu své činnosti. Nařízení nabylo účinnosti dnem vyhlášení a jeho provedením bylo pověřeno ministerstvo průmyslu, obchodu a živností, zemědělství, vnitra, financí, veřejných prací a sociální a zdravotní správy.

Rozhodujícím v reorganizaci hospodářského života českých zemí se stalo nařízení Eliášovy vlády ze dne 23. června 1939 o organické výstavbě hospodářství.⁷⁵ Toto nařízení nahrazovalo dosud dobrovolné zájmové hospodářské organizace povinnými podnikatelskými organizacemi, které měly nadále sloužit jako direktivní orgán státního řízení členských podniků. Prováděcí předpisy, zveřejněné 29. srpna 1939,⁷⁶ zřizovaly Ústřední svaz průmyslu, Ústřední svaz obchodu, Ústřední svaz řemesel, Ústřední svaz dopravy a Ústřední svaz pro cizinecký ruch. Vládní nařízení z 13. února 1941⁷⁷ vytvořilo ještě Ústřední svaz peněžnictví a vládní nařízení z 15. května 1941⁷⁸ Ústřední svaz soukromého pojišťovnictví. Tyto veřejnoprávní korporace byly budovány podle říšských vzorů a plně se v nich prosadil vůdcovský princip. Jejich předsednictva nebyla volena, ale jmenována příslušnými ministry, případně jinými nadřízenými orgány. Úkolem svazů bylo stanovit objem produkce, sortiment, rozdělit suroviny a prostředky a dokonce rozhodovat o samotné existenci jednotlivých členských podniků. Prováděcí nařízení výslovně ukládalo jednotlivým ústředním svazům a jejich předsednictvům, aby záležitosti svazu a jeho členů sledovaly „se zřetelem na zájmy hospodářství Protektorátu Čechy a Morava v souladu s hospodářskými potřebami Říše.“⁷⁹

Také zahraniční obchod a platební styk s cizinou se uskutečňovaly pod přímým dozorem okupantů a v souladu s jejich zájmy. Podléhaly povolovacímu řízení a devizové kontrole. Pro tento účel byly zřízeny tzv. dozorčí úřadovny pro řízení dovozu a vývozu zboží průmyslového charakteru a později výrobků „vyživovacího hospodářství“. Tyto instituce podléhaly přímo Úřadu říšského protektora a fakticky vylučovaly z rozhodování protektorátní správu. Obchod byl navíc jednostranně orientován na Německo, které odebíralo stále větší část produkce protektorátu.⁸⁰

I zemědělství bylo reorganizováno podle potřeb nacistického Německa. Již 28. dubna 1939 musela vydat protektorátní vláda nařízení o zvýšené lesní těžbě,⁸¹ podle něhož byli majitelé lesů ve výměře přes 50 ha povinni těžít do října 1939 50% roční těžby jehličnatých

⁷⁵ Vládní nařízení č. 168/1939 Sb. z. a n. ze dne 23. června 1939 o organické výstavbě hospodářství

⁷⁶ Nařízení ministra průmyslu, obchodu a živností č. 197/1939 Sb. z. a n. ze dne 29. srpna 1939, kterým se vydávají prováděcí předpisy k vládnímu nařízení č. 168/1939 Sb. o organické výstavbě hospodářství

⁷⁷ Vládní nařízení č. 114/1941 Sb. z. a n. ze dne 13. února 1941 o povinné organizaci peněžnictví

⁷⁸ Vládní nařízení č. 185/1941 Sb. z. a n. ze dne 15. května 1941 o povinné organizaci soukromého pojišťovnictví

⁷⁹ Feierabend, L. K., c. d., s. 197, Hledíková, Z. – Janák, J., c. d., s. 487, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 38

⁸⁰ Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 42, 44, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 39-40

⁸¹ Vládní nařízení č. 122/1939 Sb. z. a n. ze dne 28. dubna 1939, kterým se upravuje lesní těžba v hospodářském roce 1938/1939

dřevin nad schválený hospodářský plán bez ohledu na případné klimatické následky. Toto nařízení bylo pak každý rok povinně prodlužováno.

Rovněž zde byly zřízeny nucené stavovské korporace, sahající od ministerstva výživy a zemědělství přes tzv. trhové svazy až k jednotlivým výrobcům. Trhové svazy řídily jednotlivé oblasti zemědělské výroby a patřily mezi ně: Česko-moravský svaz pro úpravu obchodu s jatečním dobyt看, později změněný na Česko-moravský svaz pro dobytek, maso a ryby, Česko-moravský svaz pro mléko, tuky a vejce, Česko-moravský svaz pro chmel, slad a pivo, Českomoravský svaz ovocnicko-zelinařský, Česko-moravský svaz pro brambory a škrob, Česko-moravský svaz pro řepu a cukr, Česko-moravský svaz pro drůbež, vejce a med, Česko-moravský svaz pro hospodaření obilím a Trhové sdružení lesního a dřevařského hospodářství.⁸² Protektorátní úřady provedly na rozkaz okupantů rozsáhlý soupis půdy, živého i mrtvého inventáře, přičemž jakákoli manipulace s nimi podléhala souhlasu německých úřadů. Současně byly stanoveny výměry ploch povinných osevů, povinné dodávky rostlinné a živočišné produkce za pevné výkupní ceny.⁸³

Dne 18. září 1939 vyšlo vládní nařízení,⁸⁴ které taxativně určovalo a vypočítávalo výrobky, jež spadaly pod přímou kontrolu. Jednotliví výrobci si směli ponechat pouze povolené množství těchto výrobků a zvláštní kontrolní orgány dozíraly na to, aby tento zákaz nebyl překračován. Za zjištěné přestupky hrozily velmi přísné tresty: pokuta až do 1 milionu korun nebo odnětí svobody až na dobu jednoho roku.⁸⁵ Také v oblasti zemědělství dbali okupanti o to, aby využili co největšího množství zemědělských produktů a potravin vyrobených v protektorátu pro zásobování obyvatel v Německu.

Na úseku státního řízení cenové politiky došlo také k podstatné změně. Dne 10. května 1939 vytvořila vláda Nejvyšší cenový úřad, který měl za úkol odstranit volné působení principu nabídky a poptávky a sám tvořit ceny zboží, služeb a některých dalších úkonů, vydávat závazný ceník s maximálními nebo pevnými cenami a dohlížet nad zachováváním cenových předpisů.⁸⁶ Nařízením předsedy vlády z 20. července 1939 pak bylo zakázáno zvyšovat cenovou hladinu nad úroveň ze dne 20. června 1939.⁸⁷

Volný trh pracovní síly byl výrazně pozměněn již v období tzv. druhé republiky. Dne 11. října 1938 vyšlo vládní nařízení, které se pokoušelo řešit problém neustále narůstající nezaměstnanosti a zřizovalo pracovní útvary.⁸⁸ Povolávání do nich byli především dělníci, které odborové organizace registrovali jako nezaměstnané. Počátkem března 1939 vydala vláda nařízení o kárných pracovních táborech,⁸⁹ do kterých byli zařazováni ti z pracovních

⁸² Maršálek, P., Veřejná správa, s. 38

⁸³ Gebhart, J. – Kuklík, J., c. d., s. 43, Feierabend, L. K., c. d., s. 197

⁸⁴ Vládní nařízení č. 206/1939 Sb. z. a n. ze dne 18. září 1939, kterým se zmocňuje ministerstvo zemědělství k úpravě hospodaření některými potravinami a krmivy

⁸⁵ Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 43

⁸⁶ Vládní nařízení č. 121/1939 Sb. z. a n. ze dne 10. května 1939 o zřízení nejvyššího úřadu cenového, vládní nařízení č. 230/1939 Sb. z. a n. ze dne 13. července 1939 o složení, organizaci a způsobu činnosti nejvyššího úřadu cenového

⁸⁷ Nařízení předsedy vlády č. 175/1939 Sb. z. a n. ze dne 20. července 1939 - Zákaz zvýšení cen

⁸⁸ Vládní nařízení č. 223/1938 Sb. z. a n. ze dne 11. října 1938 o pracovních útvarech

⁸⁹ Vládní nařízení č. 72/1939 Sb. z. a n. ze dne 2. března 1939 o kárných pracovních táborech

útvárů, kteří porušili disciplínu, a rovněž osoby „práce se štítící“. Osoby zařazené do pracovních táborů mohly být propuštěny nejdříve po třech měsících. Zda budou propuštěny či nikoli, bylo však ponecháno na vůli velitelství tábora. Zřízení těchto pracovních útvarů a kárných táborů vcelku uvítali podnikatelé, kteří v nich rychle rozpoznali zdroj levné pracovní síly, a to jak v průmyslu, tak i v zemědělství.⁹⁰

V souvislosti se zaváděním řízeného hospodářství se přikročilo k „organizovanému rozmísťování pracovních sil“. V březnu 1939 byl direktivně omezen volný pohyb pracujících mezi zemědělstvím a ostatními odvětvími hospodářství.⁹¹ V červnu 1939 vyšlo nařízení o prikazování osob k zemědělským pracím na dobu až tří měsíců⁹² a o měsíc později protektorátní vláda vyhlásila všeobecnou pracovní povinnost pro všechny muže od 16 do 25 let, kteří měli být na rok až dva, podle zvláštní důležitosti úkolu, zařazováni do těch hospodářských odvětví, kde byl nedostatek pracovních sil.⁹³ V návaznosti na toto nařízení vznikaly od 25. července do září 1939 Úřady práce, které dohlížely na to, aby osoby podléhající pracovní povinnosti nastupovaly ve stanoveném termínu na určená pracovní místa. Jejich úkolem bylo vést evidenci o pracovních silách a jejich pohybu, bez jejich souhlasu nebylo možno navázat nebo zrušit pracovní poměr, prikazovaly dělníky do válečné výroby a prováděly přeškolení pro potřeby válečného průmyslu.⁹⁴

V oblasti státního řízení mezd zavedla protektorátní vláda, že jakákoli úprava mzdových poměrů a pracovních podmínek podléhá schválení ministerstva sociální a zdravotní správy a 21. prosince 1939 vydala příslušné nařízení.⁹⁵ Jediná povolená odborová organizace, nazvaná Národní odborová ústředna zaměstnanecká, vznikla 30. června 1939 a v případných pracovních nebo mzdových sporech sehrála jen minimální roli.⁹⁶

Již před 15. březnem 1939 začal v českých zemích dobrovolný nábor pracovních sil do Německa, které se v té době potýkalo s jejich obrovským nedostatkem. Vyvíjelo proto diplomatickou cestou nátlak na vládu tzv. druhé republiky, aby zajistila pracovní síly pro říšské zemědělství, kovoprůmysl a stavebnictví a v lednu 1939 byla ohledně této věci uzavřena rámcová dohoda. Po zřízení protektorátu nestálo už masovému náboru nic v cestě. Hlavním lákadlem se pro české nezaměstnané staly sliby vysokých mezd a k 15. dubnu 1939 se zavázalo pracovat v říši již téměř 30 000 protektorátních občanů. Životní náklady v říši však byly podstatně vyšší než v protektorátu, pracovní podmínky neodpovídaly daným slibům a výběr pracovních příležitostí téměř neexistoval, proto už v létě 1939 bylo možno pozorovat

⁹⁰ Gebhart, J. – Kuklík, J., *Dramatické i všední dny*, s. 48–49

⁹¹ Vládní nařízení č. 109/1939 Sb. z. a n. ze dne 31. března 1939 o zaměstnávání osob, které byly činné v zemědělství

⁹² Vládní nařízení č. 177/1939 Sb. z. a n. ze dne 23. června 1939 o prikazování osob k zemědělským pracím

⁹³ Vládní nařízení č. 190/1939 Sb. z. a n. ze dne 25. července 1939 o všeobecné pracovní povinnosti, vládní nařízení č. 195/1939 Sb. z. a n. ze dne 24. srpna 1939, jímž se provádí vl. nař. č. 190/1939 o všeobecné pracovní povinnosti

⁹⁴ Vládní nařízení č. 193/1939 Sb. z. a n. ze dne 25. července 1939 o úřadech práce, Gebhart, J. – Kuklík, J., *Dramatické i všední dny*, s. 43, 51–52, Feierabend, L. K., c. d., s. 197, Malý, K., c. d., s. 383

⁹⁵ Vládní nařízení č. 330/1939 Sb. z. a n. ze dne 21. prosince 1939 o státním řízení mzdové politiky

⁹⁶ Gebhart, J. – Kuklík, J., *Dramatické i všední dny*, s. 44, Maršálek, P., *Veřejná správa*, s. 40

citelný pokles zájmu o tuto práci. Německo však vyvíjelo nátlak dále a zejména po vypuknutí války ještě zvýšilo úsilí získat další protektorátní příslušníky pro práci v říši.⁹⁷

S vydáváním protižidovských opatření začala protektorátní vláda hned po zřízení protektorátu. V březnu 1939 vydala již zmiňované nařízení o správě hospodářských podniků a o dozoru nad nimi, a přestože se v něm výslovně neuvádí, že je zaměřené především proti židovským podnikům, je zřejmé, že mělo posloužit i jako prostředek k arizaci židovského majetku do českých rukou.⁹⁸ Realizace tohoto nařízení však byla znemožněna několika nařízeními okupačních orgánů, které v žádném případě nehodlaly přenechat židovský majetek českým úřadům. Pro obvod Moravy vydal šéf civilní správy u vojenské skupiny 5 dne 20. března 1939 nařízení týkající se zamezení nepřípustných zásahů do hospodářství v zemi Moravě a dne 23. března 1939 nařízení o zákazu zcizování židovského nemovitého majetku v zemi Moravské. V Čechách vyšlo 29. března 1939 nařízení šéfa civilní správy při vojenské skupině 3 o opatřeních s židovským majetkem všeho druhu. Uvedené právní předpisy zakazovaly ustanovení důvěrníků a správců v židovských podnicích a všechny dispozice s židovským majetkem podmínily souhlasem okupačních úřadů. Všechna tato nařízení byla zrušena nařízením říšského protektora o židovském majetku ze dne 21. června 1939.⁹⁹

Právě nařízení o židovském majetku vydané říšským protektorem 21. června 1939 se stalo základním právním předpisem vylučujícím židy z hospodářského života. Podstatné bylo také proto, že definovalo pojmy žid, židovský podnik a židovská sdružení osob. Ohledně definice, určující kdo bude na území protektorátu považován za žida, bylo zavedeno uplatňování kritérií stanovených v tzv. norimberských zákonech. Protektorátní vláda sice navrhovala vlastní definici pojmu žid, říšský protektor ji však nepotvrdil a příslušné nařízení vydal nakonec sám. U podniku právnické osoby dokonce stačilo, aby jeden člen správní nebo dozorčí rady byl žid, a byl považován za židovský. Podle tohoto nařízení bylo disponování hospodářskými podniky vázáno na povolení říšského protektora a ve vhodných případech předvídalo dosazení zplnomocněného správce do živnostenských podniků.¹⁰⁰

K tomuto nařízení vydal říšský protektor v období od 21. června 1939 do 21. října 1940 devět prováděcích výnosů. Prvním, druhým a šestým výnosem přenesl některá svá oprávnění týkající se schvalování dispozic s židovským majetkem na vrchní zemské rady. Rovněž protektorátní ministerstva vydala řadu opatření provádějících nařízení o židovském majetku.¹⁰¹

Protektorátní vláda přistoupila také k vylučování židů z veřejného života. Dne 21. dubna 1939 vydala nařízení o vyloučení některých osob z výkonu veřejných funkcí v soudnictví.¹⁰² Stanovilo, že až do další zákonné úpravy bude zastaven výkon úřadu osob,

⁹⁷ Gebhart, J. – Kuklík, J., *Dramatické i všední dny*, s. 49–50, Feierabend, L. K., c. d., s. 182

⁹⁸ Vládní nařízení č. 87/1939 Sb. z. a n. ze dne 21. března 1939 o správě hospodářských podniků a o dozoru nad nimi, Petrův, H., c. d., s. 55, Pasák, T., *Český fašismus*, s. 279

⁹⁹ Petrův, H., c. d., s. 55–56, *Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu 1939*, s. 45–48, Gronský, J., *Komentované dokumenty I.*, s. 355–359

¹⁰⁰ Petrův, H., c. d., s. 61–62, 63, 84, též Kárný, M., *Vyřazení židů z veřejného života Protektorátu*, s. 17–18

¹⁰¹ Petrův, H., c. d., s. 64–74, Gronský, J., *Komentované dokumenty I.*, s. 355–359, 360, 361–362

¹⁰² Vládní nařízení č. 123/1939 Sb. z. a n. ze dne 21. dubna 1939 o vyloučení některých osob z výkonu veřejných funkcí v soudnictví

kteřé vedle soudců z povolání vykonávají veřejné funkce v soudnictví, jestliže nejsou z důvodu veřejného klidu a pořádku schopni tento úřad vykonávat. Toto nařízení sice rovněž nikde neobsahovalo slovo žid, podle některých komentářů se však jednalo o opatření přímo směřující k vyloučení židů z veřejných funkcí v soudnictví.¹⁰³

Nařízení protektorátní vlády ze dne 19. května 1939 o opatřování dokladů pro úřední důkaz rodového původu pověřilo jejich obstaráváním, v případech, kdy to vyžadují ustanovení na ochranu čistoty rasy platná v říši nebo na území protektorátu, ministerstvo vnitra. Všem úřadům, orgánům a soudům uložilo povinnost vydávat na vyžádání tohoto ministerstva listiny o osobním stavu, výpisy z veřejných knih a soudních spisů a osvědčení o zápisech v seznamu obyvatelstva.¹⁰⁴

V souvislosti s vystěhováním židů zřídili okupanti 15. července 1939 Ústřednu pro židovské vystěhovalectví v Praze (Zentralstelle für jüdische Auswanderung), jež měla všemi prostředky odstraňovat překážky židovského vystěhovalectví, vytvářet vystěhovalecké možnosti, obstarávat potřebné devizy a zřizovat a kontrolovat přeškolovací zařízení. Ve skutečnosti však byl proces vystěhování spojen s řadou administrativních opatření, šikanou a olupováním.¹⁰⁵ Protektorátní vláda svým nařízením ze dne 23. listopadu 1939 zavedla daň z vystěhování jako nový druh přímé daně. Rovnala se 25 % z čisté hodnoty jmění podrobeného dani ke dni vzniku daňové povinnosti.¹⁰⁶ V prosinci 1939 vyšlo prováděcí vládní nařízení k tomuto nařízení, které vyložilo pojem vystěhovalectví.¹⁰⁷

V oblasti jazykového práva se také rozhořel předem prohraný boj o udržení protektorátní autonomie. Frank požadoval přípisem z 29. června 1939 na Eliášovi, aby vláda přijala nařízení, které by určilo, že ve vyhláškách, úředních spisech a ve všech ostatních písemnostech se nesmí do češtiny překládat slova Führer, Reichskanzler, Deutsches Reich, Reichsprotektor, Protektor Böhmen und Mähren, der Oberlandrat a další. Pokud to vyžadovala česká gramatika, mělo být umožněno k německým slovům připojit české koncovky, ovšem odlišným písmem. Vláda tento návrh na schůzi 3. července 1939 rezolutně odmítla s poukazem na jeho směšnost a svou odpověď poslala přímo Neurathovi. Dříve než protektor zaujal stanovisko, zveřejnila vláda ve svém oběžníku 10. července vlastní nařízení o užívání obou jazyků. Proti němu však protektor podal námitky. Nesouhlasil s výlučným užíváním češtiny u orgánů, ústavů a podniků určených pro české obyvatele a žádal zavedení

---

¹⁰³ Petrův, H., c. d., s. 75

¹⁰⁴ Vládní nařízení č. 166/1939 Sb. z. a n. ze dne 19. května 1939 o opatřování dokladů pro úřední důkaz rodového původu

¹⁰⁵ Petrův, H., c. d., s. 77–79, Malý, K., c. d., s. 395. Jen malé části židovského obyvatelstva se však podařilo z území protektorátu vystěhovat. Podle oficiálních údajů žilo v Protektorátu Čechy a Morava ke dni 15. 3. 1939 118 310 židů, zatímco k 1. 12. 1942 jich bylo evidováno již jen 20 312. Počet vystěhovaných dosáhl 25 977. Ostatní byli v rámci „konečného řešení“ židovské otázky transportováni do terezínského ghetta a následně do vyhlazovacích koncentračních táborů. Počet obětí holocaustu dosáhl přes 77 000. K tomu viz Grons ký, J., Komentované dokumenty I., s. 355

¹⁰⁶ Vládní nařízení č. 287/1939 Sb. z. a n. ze dne 23. listopadu 1939 o dani z vystěhování. Na základě vládního nařízení č. 46/1942 Sb. z. a n. ze dne 18. prosince 1941 o prodloužení účinnosti vládního nařízení ze dne 23. listopadu byla platnost tohoto nařízení prodloužena do 31. prosince 1942.

¹⁰⁷ Vládní nařízení č. 33/1940 Sb. z. a n. ze dne 21. prosince 1939, kterým se provádí vl. nař. č. 287/1939 Sb. o dani z vystěhování

dvoujazyčnosti bez výjimky u všech úředních tiskopisů. Vláda se marně bránila, že výlučné užívání češtiny v uvedených případech nemá důvody prestižní, ale výlučně praktické, stejně jako byla zavedena pouze němčina u zařízení pro německé obyvatelstvo.¹⁰⁸ Na základě „doporučení říšského protektora“ byla nakonec nucena 25. července 1939 přijmout vládní usnesení, podle něhož se veškerý styk mezi ústředními úřady protektorátu musel dít dvojjazyčně. Současně bylo nařízeno, že některá slova, výše uvedená, jsou nepřeložitelná. Úřady, veřejné instituce, peníze, míry a váhy musely být označeny v obou jazycích, samozřejmě německým na prvním místě. Vyvolávání na pražské elektrické dráze muselo být rovněž dvojjazyčné. A pro státní úředníky byla stanovena povinnost složit zkoušku z němčiny.¹⁰⁹

Od začátku června 1939 vzrůstalo napětí mezi protektorátní vládou a úřadem říšského protektora ohledně otázky státního znaku protektorátu. Frank byl popuzen tím, že na Pražském hradě dosud vlála stará československá prezidentská vlajka a na všech úřadech visel znak Československé republiky, proto přikázal vládě zřídit komisi, která by navrhla nový státní znak. Komise navrhla znaky dva: jeden pouze s českým lvem a druhý se znakem Čech a Moravy. V zájmu státní kontinuity byly voleny formy, které se v minulosti již vyskytovaly. Samotný český znak byl vždy malým znakem českého státu a štít, na kterém se čtvrcením opakoval znak český a moravský, se používal za Karla IV. Vládní nařízení z 19. září 1939¹¹⁰ pak stanovilo, že protektorát má malý znak – českého lva a větší znak – znak česko-moravský. Záměrně nebylo užito výrazu „velký znak“, aby bylo zřejmé, že v něm nejsou zastoupeny symboly slezské. Jako vlajka byla přijata československá trikolora, tedy vlajka pruhovaná v tom pořadí barev, jaké pro státní barvy stanovil československý zákon, tj. trikolora bílo-červeno-modrá. Myšlena byla sice československy, ale česká veřejnost ji považovala za příznačnou pro protektorát, a když 5. května 1945 vypuklo pražské povstání, odpárali povstalci modrý pruh a za svobodu bojovali pod českým historickým praporem bílo-červeným. Slezské barvy – černá a žlutá - byly uplatněny spolu s bílou, červenou a modrou barvou na odznaku Národního souručenství.¹¹¹

Určité změny se v této době dotkly také soustavy protektorátních soudů. Činnost Ústavního soudu byla *via facti* ukončena v červnu 1939.¹¹² Nejvyšší správní soud pokračoval sice dále v práci, ale pouze v omezeném rozsahu. Nadto v obvodech a sídlech řádných soudů došlo k četným přesunům. Tyto reorganizace měly za úkol odstranit důsledky způsobené odtržením českomoravského pohraničního území na základě Mnichovské dohody a uvést soudní organizaci do souladu s postupně reformovanou politickou správou. Dále byla činnost autonomní justice do značné míry ovlivňována zásahy říšského protektora, který hojně

¹⁰⁸ Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, 39–40

¹⁰⁹ Feierabend, L. K., c. d., s. 196, Brandes, D., Češi, s. 195, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 37

¹¹⁰ Vládní nařízení č. 222/1939 Sb. z. a n. ze dne 19. září 1939, jímž se mění zák. č. 252/1920 Sb. z. a n., kterým se vydávají ustanovení o státní vlajce, státních znacích a státní pečeti

¹¹¹ Feierabend, L. K., c. d., s. 190, 412–413

¹¹² Poslední nálezy Ústavního soudu z 28. 6. 1939 publikovaný pod č. 187. K tomu Gronskeý, J., Komentované dokumenty I., s. 371

využíval svého práva námitek uplatňovaným u protektorátní vlády. Podání námitek mělo zpravidla za následek převzetí věci německým soudem.¹¹³

Dne 7. července 1939 došlo ke změně ve vedení Národního souručenství. Na žádost Němců zbavil Hácha funkce vedoucího výboru Národního souručenství Adolfa Hrubého a novým vedoucím jmenoval rovněž agrárníka, ředitele Ústřední jednoty řepářů, Josefa Nebeského.¹¹⁴

Dne 25. července 1939 vyšlo nařízení vlády, jímž se zřizovalo vládní vojsko Protektorátu Čechy a Morava.¹¹⁵ Jeho zřízení umožňoval čl. 7 výnosu z 16. března 1939 a jeho účelem bylo, aby před mezinárodním společenstvím zůstalo skryto nesamostatné postavení protektorátu. Vládní vojsko mělo spolupůsobit při udržování vnitřní bezpečnosti a pořádku. Jeho velitelem byl státní prezident, v čele stál generální inspektor se dvěma zástupci a správní záležitosti vojska spadaly do oboru působnosti předsedy vlády.¹¹⁶ Se zřízením vládního vojska spojovali vláda i prezident naděje na upevnění protektorátní autonomie, neboť armáda posiluje suverenitu každého státu. V případě protektorátu však tomu tak nebylo. Vojsko mělo jen symbolické poslání. Jedna z jeho jednotek sloužila prezidentovi na Pražském hradě a v Lánech, ostatních dvanáct praporů bylo rozmístěno ve městech, kde nebyla německá posádka. Vládní vojsko bylo vyzbrojeno pouze lehkými zbraněmi, zato mělo i kulturně osvětovou složku. U každého praporu byla zřízena dechová kapela. Lidový humor si pro vládní vojsko a jejího velitele proto pohotově vymyslel nový název: "Hácha a jeho melody-boys".¹¹⁷

Dne 11. srpna 1939 došlo ze strany úřadu říšského protektora k jednostrannému prohlášení o tom, že smlouvy uzavřené mezi Německem a vládou bývalé Česko-slovenské republiky před 15. březnem 1939 jsou pokládány za zrušené. Toto prohlášení postihovalo také nezaplacené pohledávky za zbrojní materiál dodaný bývalou Česko-Slovenskou republikou do Německa před 15. březnem 1939.¹¹⁸

V srpnu 1939 vznikla nová oficiální protektorátní organizace Český svaz pro spolupráci s Němci, jejímž úkolem mělo být upevnění a prohloubení česko-německých vztahů. Do přípravných prací se mimořádně iniciativně zapojil politický referent v kanceláři státního prezidenta dr. Kliment.¹¹⁹ Dne 30. srpna 1939 se konala ustavující schůze třicetičlenného výboru této organizace, přičemž v jejím čele měli stát zástupci českého vědeckého, uměleckého a hospodářského života. Za předsedu byl vybrán dr. ing. Vl. Sýkora,

---

¹¹³ Maršálek, P., Protektorát, s. 63

¹¹⁴ Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 57. Hrubý nebyl zpočátku u okupantů dobře zapsán. V lednu 1942 se však stal jednou z vedoucích osobností v protektorátní vládě, když byl jmenován na post ministra zemědělství a lesnictví.

¹¹⁵ Vládní nařízení č. 216/1939 Sb. z. a n. ze dne 25. července 1939 jímž se zřizuje vládní vojsko Protektorátu Čechy a Morava

¹¹⁶ Hledíková, Z. – Janák, J., c. d., s. 486, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 36

¹¹⁷ Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 59-60, srov. Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 136-138

¹¹⁸ Pasák, T., Emil Hácha, s. 140

¹¹⁹ Kliment byl právním historikem a kolaboraci zdůvodňoval z hlediska historického. Již 19. března 1939 vydal v tisku článek „Obnovuje se Svatá říše římská“, v němž tvrdil, že berlínské jednání bylo opakováním staré historie, tj. že český národ, první z neněmeckých národních celků, vstoupil do svazku národů pod vedením Německa, kterým byla středověká Svatá říše římská. K tomu více Pasák, T. Pod ochranou říše, s. 74-75

kteřý však byl již v květnu 1940 pro svou neiniciativnost nahrazen J. Fouskem. Úřad říšského protektora neprojevoval k Českému svazu pro spolupráci s Němci přílišnou důvěru a jeho činnost nijak zvlášť nepodporoval. Osoby v jeho čele označoval za levicově orientované, vlastenecky zaměřené stoupence Benešovy politiky a za zednáře. Kromě toho nahlížel na svaz jako na další krok stranou od skutečné česko-německé spolupráce. Později se uvnitř této organizace vytvořila aktivistická skupina, která se pokusila realizovat nekompromisní proněmecký aktivismus.¹²⁰

Pokud se jednalo o kulturu a školství, byla jejich správa kompetenčně rozdělena mezi okupační a autonomní orgány. Nacisté si velmi dobře uvědomovali, že ovládnutím této oblasti mohou území protektorátu snadněji germanizovat. Proto určité záležitosti, které pokládali za zvlášť důležité, vyjímali ze správy protektorátních úřadů. Týkalo se to zejména výkonu cenzury. U filmů ji provádělo kulturní oddělení úřadu říšského protektora a při vydávání učebnic a odborných publikací vždy věcně příslušná složka protektorova úřadu. Zbylá agenda, zejména cenzura tisku, spadala pod tiskový odbor prezidia ministerské rady, avšak i v něm se stále více prosazovalo kulturní oddělení v čele s německým úředníkem.¹²¹

Obdobná situace panovala i ve školství. Na počátku srpna 1939 byly německé vysoké školy převzaty do přímé říšské správy. Naproti tomu v kompetenci protektorátního ministerstva školství byla ponechána stále se rozšiřující síť ostatních německých škol.¹²²

Zatímco německá vojska přepadla v časných ranních hodinách 1. září 1939 bez vypovězení války Polsko, provedlo gestapo za pomoci příslušníků jednotek SS v protektorátu rozsáhlou preventivní bezpečnostní akci nazvanou Albrecht der Erste. Zatčení byli podle předem připravených seznamů zejména představitelé českého veřejného, společenského a kulturního života, někteří příslušníci českých hospodářských a finančních kruhů, dále sociální demokraté a komunisté. Okamžitým cílem akce bylo zastrašit obyvatelstvo protektorátu a zabránit případným nepokojům, z dlouhodobého hlediska měla tato akce umožnit další germanizační politiku v protektorátu a ještě výraznější ovládnutí českého hospodářství.¹²³

Akce proběhla bez součinnosti českých bezpečnostních orgánů i bez vědomí vlády a autonomních úřadů. Postiženo bylo asi 2000 českých občanů, kteří byli dopraveni do koncentračních táborů. Přibližně jen desetina z nich byla po měsíci propuštěna, někteří po intervenci státního prezidenta.¹²⁴

Mezi zatčenými se objevili ve větším počtu také bývalí členové československých legií, které Němci považovali za nepřátele režimu, neboť v jejich očích byli nositelé

---

¹²⁰ Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 140-142

¹²¹ Maršálek, P., Protektorát, s. 63

¹²² Tamtéž

¹²³ Gebhart, J. – Kuklík, J., c. d., s. 66, 69, 82, Feierabend, L. K., c. d., s. 210, 211, Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 155 - 156, též Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 443-444, č. 356, dokument informuje o přípravě seznamu Čechů, kteří měli být zatčeni v případě války.

¹²⁴ Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 62, též Pasák, T., Emil Hácha, s. 137, srov. Král, V., Pravda o okupaci s. 213-214

československé státní ideje, a již v předvečer války, 30. srpna, nechal Neurath rozpustit všechny legionářské organizace.¹²⁵

Dne 1. září 1939 vydal říšský protektor nařízení o okamžitém zatemnění a vyzval obyvatele, aby „vyhověli všem pokynům a zachovali úplný klid a disciplínu“. Nedodržení předpisů měly stíhat německé soudy. Již 25. srpna 1939 vyšel ve Věstníku nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu obsáhlý pokyn k přípravě zatemňovacích opatření: „....Veškeré světelné zdroje musí být vyřazeny z provozu.“ Od 1. září 1939 byla Praha a ostatní místa v protektorátu včetně dopravních prostředků zahalena do tmy.¹²⁶

Bezprostředně po zahájení války byli státní prezident Hácha a protektorátní vláda donuceni slibem propuštění některých politiků, legionářů a rukojmích starších 65 let z akce Albrecht der Erste učinit projev proti Benešovi, který vyhlásil jménem Československa Německu válku, a proti vznikajícím československým legiím ve Francii.¹²⁷ Oficiální prohlášení zveřejnil 8. září 1939 tisk a rozhlas. Znělo: „V posledních dnech objevují se v zahraničním rozhlase a tisku opětovné zprávy o tom, že za hranicemi Německé říše vystupují jménem českého národa někteří jednotlivci a různé skupiny osob, které jsou příslušníky českého národa. Státní prezident a vláda jsou za této situace nuceni jasně prohlásit, že zdejší činitelé státní nejsou v žádném spojení s těmito zahraničními akcemi. Státní prezident a vláda, kteří cítí odpovědnost za osudy českého národa a hájí v mezích daných možností zaručená mu práva, vidí jedinou záruku klidného vývoje české národní pospolitosti v tom, že český národ nebude zatahován do dobrodružných akcí.... Řádným vykonáváním svého zaměstnání a povolání může dnes každý jednotlivec prospět nejlépe budoucnosti národa.“ Dále upozorňovalo, že „každý příslušník této země, který vstoupí do zahraničních vojenských formací, bude v každém případě považován za zemězrádce.“ Prohlášení stylizované Havelkou však mělo jiný účinek, než jaký zamýšleli Němci, nikoho nejmenovalo a místo zastrašení působilo spíše jako informace o událostech v zahraničí. Frank to samozřejmě brzy prohlédl a dal vládě najevo svou nelibost nad takovým počínáním. Na druhé straně mnohým Čechům se zdálo, že vláda zašla ve svém prohlášení příliš daleko, a žádali ji v anonymních dopisech, aby se napříště zdržela podobných projevů.¹²⁸

U Havelky v této době došlo k posunu politického názoru a přiblížení se Eliášově koncepci. To naopak aktivizovalo Klimenta, který se snažil vymanit Háchu z Havelkova vlivu. Zastával stanovisko, že protektorátní vláda musí zanechat neloajálního postoje vůči říši a dokonce se zabýval návrhem nové protektorátní vlády.¹²⁹

Teprve koncem září 1939, když byly konečně shromážděny výsledky perzekuční akce Albrecht der Erste, došlo k oficiálnímu protestu české protektorátní reprezentace. Za tím

¹²⁵ Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 44, Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 446-447, č. 358.

¹²⁶ Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 62

¹²⁷ Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 447-448, č. 359. Dne 19. září 1939 se Beneš rozhlasovým projevem obrátil i na československý lid a vyzval ho k boji viz Beneš, E., Šest let exilu, s. 38-39

¹²⁸ Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 83, Feierabend, L. K., c. d., s. 224-225, Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 44-45

¹²⁹ Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 158

účelem se uskutečnilo několik porad protektorátní vlády se státním prezidentem, jejichž výsledkem byl dokument, který byl podepsán Háchou dne 11. října 1939 a adresován přímo Hitlerovi. Dokument představoval „politickou nótu“, ve které se protestovalo proti nedodržování Hitlerova slibu a proti porušování tzv. autonomie protektorátu ze strany německých úřadů.¹³⁰

Háchovo memorandum určené Hitlerovi především upozorňovalo na to, že státní prezident má při vykonávání úřadu vážné těžkosti, které jsou vyvolány tím, že ze strany Němců není dodržován výnos o zřízení protektorátu. Dále poukazovalo na to, že je soustavně potlačována svébytnost a „veřejná správa je část po části přejímána do bezprostřední správy říše“. V dokumentu bylo obsaženo též srovnání s vývojem české státnosti od druhé poloviny 19. století včetně Československé republiky, přičemž období okupace bylo označeno za „velký krok zpátky“. Memorandum dále uvádělo, že mezi Němci existují názory o koloniálním postavení Protektorátu Čechy a Morava, přičemž se v memorandu konstatovalo, že „žádný podstatný rozdíl není shledán“. Dále Hácha protestoval proti nepřetržitému zatýkání a žádal v této otázce nápravu. Hitlerovi sdělil, že přes jeho slib o neodnárodnění Čechů „sledují říšské orgány odnárodnění jako konkrétní cíl“.¹³¹

Z členů vlády se na sestavení memoranda podíleli Eliáš, Havelka, Feierabend a Klumpar, přičemž některé materiálové podklady připravilo ministerstvo vnitra. Výtah z tohoto dokumentu byl později zaslán československému zahraničnímu odboji v Londýně a dále zveřejněn v domácím odbojovém tisku. Při jeho podpisu Hácha dokument okomentoval slovy: „Jsme zavření beze zbraně společně se šilencem, který je pevně vyzbrojen, a to musí určovat naše činy, abychom nerozvážlivostí nezničili národ“.

Ještě téhož dne, kdy Hácha uvedený dokument podepsal, odeslal Neurathovi jiný dopis, ve kterém rovněž protestoval proti omezování autonomie, nedodržování Hitlerova slibu a zároveň protestoval proti zatýkání českých občanů. Dále Neurathovi sdělil, že dokud se nevyjasní autonomní postavení protektorátu, odmítá složit Hitlerovi jakýkoliv slib.¹³²

Háchovo memorandum předal Chvalkovský dne 14. října 1939 v Berlíně šéfovi říšské kanceláře H. H. Lammersovi, který jej měl předat Hitlerovi. Ten na něj neodpověděl. Místo odpovědi přijel do Prahy Lammers, který odevzdal Háchovi pozvání do Berlína a trval na složení tzv. „Treugelöbnis“, slibu věrnosti. Tento požadavek zdůvodňoval tím, že Hácha byl sice pověřen Hitlerovou důvěrou, ale slib věrnosti dosud nevykonával. Jednalo se prý o jakýsi „administrativní rest“ z březnového jednání.

Dne 18. října 1939 se konala porada protektorátní vlády, na které se dosud předpokládalo, že při Háchově cestě do Berlína se bude také jednat o stížnosti protektorátní

---

¹³⁰ Týž, Emil Hácha, s. 141-142, týž, Pod ochranou říše, s. 167. Ke konceptu dokumentu se ještě písemně vyjádřil Eliáš a pověřil Havelku, aby některé formulace v konceptu dopisu Háchy Hitlerovi zeslabil a aby odstranil vše, co přímo nebo nepřímo připomínalo 15. březen 1939 z obavy, aby přílišná důvěra v loajální možnost jednání s Hitlerem historicky nezdiskreditovala protektorátní vládu viz též Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 454, č. 364

¹³¹ Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 451-453, č. 363

¹³² Pasák, T., Emil Hácha, s. 142, týž, Pod ochranou říše, s. 168

vlády a o rozšíření protektorátní autonomie. Dne 21. října však vytvořil úřad říšského protektora zcela novou situaci.¹³³

Dne 21. října 1939 navštívil vyslanec Völckers státního prezidenta a oznámil mu, že Hácha bude přijat Hitlerem v Berlíně dne 25. října. Zároveň mu sdělil program návštěvy s tím, že účelem Háchovy cesty bude pouze složení slibu věrnosti Hitlerovi. S tím však česká strana nepočítala. O Völckersově požadavku jednala okamžitě Eliášova vláda. Porada vlády vyzněla v tom smyslu, aby se „do Berlína jelo pouze tehdy, když bude upuštěno od požadavku složení slibu a kdyby tomuto požadavku nebylo vyhověno, aby se do Berlína nejelo“. Hácha současně požádal Neuratha o mimořádnou audienci, která byla stanovena na 22. října. Krátce před Háchovým setkáním s Neurathem se ještě konala separátní porada státního prezidenta s Eliášem, Havelkou, Chvalkovským, který za tím účelem urychleně přijel do Prahy, a Popelkou, přednostou prezidentské kanceláře. Chvalkovský ostatním účastníkům porady sdělil, že mu nejsou známy jakékoliv podrobnosti o této záležitosti a s velkým důrazem požádal prezidenta, aby návštěvu v Berlíně za účelem složení slibu odepřel.¹³⁴

Úřad říšského protektora byl rozhodnutím Háchy zaskočen. Po Háchových námitkách a odmítnutí složení slibu sdělil, že vzhledem k tomu, že návštěva v Berlíně byla výslovně stanovena za účelem složení slibu věrnosti, „bude těžko do Berlína jeti, aniž by ke složení slibu došlo“. Völckers navrhoval, aby složení slibu bylo oddáleno asi o dobu dvou měsíců. Popelka trval na tom, že za daných okolností, tj. bezprostředně po Háchově stížnosti Hitlerovi ze dne 11. října, není návštěva Berlína možná, „ježto se zdá být požadavek složení slibu jedinou odpovědí na stížnosti, které státní prezident ve svém dopise přednesl, aniž by se o nich vůbec jednalo“.

Přímé jednání mezi Háchou a Neurathem 22. října 1939 probíhalo v obdobném duchu. Hácha se nakonec dohodl s Neurathem, aby tento do Berlína navrhl, že státní prezident buď do Berlína pojede, avšak aniž by tam skládal slib věrnosti, nebo aby jeho návštěva u Hitlera byla odložena. Říšská kancelář téhož dne odpoledne odpověděla, že Hitler schválil, aby Háchova návštěva v Berlíně byla až na další odložena.¹³⁵

Dne 25. října 1939 zaslal Neurath Háchovi dva dopisy týkající se tzv. Treugelöbnis. V prvním z nich opět citoval nezměněný text Háchova předpokládaného slibu, na němž prý bude Berlín nadále trvat. Zněl takto: „Slibuji Vůdci Velkoněmecké říše, Adolfu Hitlerovi, jakožto ochránci Protektorátu Čechy a Morava, zachovávat poslušnost, dodržovat zákony a vést svůj úřad v souladu s požadavky Velkoněmecké říše k blahu Protektorátu Čechy a Morava“. V druhém dopise pak sděloval, že povinnost složit slib věrnosti se bude vztahovat nejen na státního prezidenta, ale také na členy vlády, na všechny státní a veřejné zaměstnance a dokonce i na dosud do civilu nepropuštěné příslušníky bývalé československé armády. V

¹³³ Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 477, č. 370

¹³⁴ Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 469-471, č. 366, Pasák, T., Emil Hácha, s. 143-145

¹³⁵ Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 471-472, č. 366, Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 170

druhém dopise byly připojeny dva texty slibu, jeden pro členy protektorátní vlády, druhý pro všechny ostatní. Tento návrh se však nerealizoval.¹³⁶

Na další vývoj otázky složení tzv. slibu věrnosti měly vliv i události 28. října 1939. Dne 31. října 1939 bylo protektorátní vládou definitivně rozhodnuto, že Hácha nemá jet do Berlína, ani nemá skládat slib věrnosti, dokud „nebude uspokojivě vyřízena jak otázka stížnosti na nezachování výnosu vůdcova ze 16. března, tak i otázka událostí z 28. října.“¹³⁷

Po vypuknutí válečného konfliktu musela protektorátní vláda provést řadu nových hospodářských a sociálních opatření. Především bylo třeba urychlit transformaci ekonomiky podle válečných potřeb okupantů. Znamenalo to likvidovat nebo alespoň výrazně omezit spotřební odvětví průmyslu, která až dosud tvořila podstatnou část výroby, a naopak budovat průmyslová odvětví vyrábějící válečný materiál. Těmito změnami trpěli zejména živnostníci, menší a střední podnikatelé, celkově se snižovala sociální úroveň obyvatelstva a hrozilo, že brzy vzniknou vážnější potíže v zásobování potravinami.¹³⁸

V tomto směru se odvíjelo zasedání vlády konané dne 16. září 1939. Bylo na něm rozhodnuto připravit do dvou dnů řízené válečné hospodářství pro jednotlivé resorty a zavést potravinové lístky na obilí, mouku, rýži, luštěniny, cukr, brambory, maso a masné výrobky, vejce, mléko, čaj, kávu včetně náhražek a na další potraviny. Současně vláda zrušila státní svátek 28. října a vyhověla přípisu říšského protektora z 9. května o obnovení šlechtických titulů a řádů zrušených po vzniku Československa.¹³⁹

Na základě vyhlášky předsedy vlády o zavedení odběrních lístků na potraviny ze dne 29. září 1939¹⁴⁰ vydávaly potravinové lístky okresní a obecní úřady. Lístky se skládaly z kmenového listu a ústřížků, které platily jen ve spojení s kmenovým listem. Zemědělci dostávali lístky jen na výrobky, jež sami neprodukovali, nebo na dobu, kdy jim již vlastní zásoby nestačily. Týdenní dávky potravin rozlišovaly tři kategorie dospělého obyvatelstva: obyčejného spotřebitele, těžce pracujících a velmi těžce pracujících. Těžce pracujících a velmi těžce pracujících byli oprávněni odebrat týdně dávky zhruba o 50 až 100 % vyšší. Nižší přiděly byly určeny pro děti do 6 let a pro děti od 6 do 10 let. Každý, kdo chtěl odebrat stanovené dávky potravin, musel jednotlivým obchodníkům odevzdat závazný objednávací lístek na čtyři týdny dopředu. Ministru zemědělství se podařilo zohlednit odlišnosti jídelního lístku českých lidí a prosadit na rozdíl od lístkového systému v Německé říši méně marmelády, ale více tuků. Nicméně dávky pro Němce žijící v protektorátu byly po celou dobu války vyšší než pro protektorátní státní příslušníky.¹⁴¹

¹³⁶ Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 67, Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 473-475, č. 367

¹³⁷ Pasák, T., Emil Hácha, s. 148, týž, Pod ochranou říše, s. 172

¹³⁸ Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 84, k tomu více též Král, V., Pravda o okupaci, s. 170-177. Král uvádí, že v souvislosti s přechodem k válečnému hospodářství bylo celkem likvidováno na 3200 průmyslových podniků, na 8500 řemeslnických živností a 3500 obchodů.

¹³⁹ Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 45

¹⁴⁰ Vyhláška předsedy vlády č. 215/1939 Sb. z. a n. ze dne 29. září 1939 o zavedení odběrních lístků na potraviny

¹⁴¹ Feierabend, L. K., c. d., s. 231, Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 86, Brandes, D., Češi, s. 117

Přídělové dávky potravin však měly nedostatečnou hodnotu kalorií a bílkovin. Například u dospělých chybělo denně 1272 kalorií do denní normy 3000 kalorií. Tyto nedostatečné dávky potravin se v dalších letech okupace ještě snižovaly, takže v roce 1945 představovaly již jen pouhý zlomek původních dávek. Od roku 1939 do roku 1945 klesly dávky chleba a mouky o 23%, dávky masa o 50%, dávky másla rovněž o 50%, sádlo zmizelo úplně, dávky umělých tuků klesly o 16% a celkové množství tuků bylo sníženo o 55%. Dávky mléka byly sníženy o 75%. Navíc ne vždy bylo možno dostat v obchodech příděly zboží, které byly na potravinových lístcích vyznačeny.¹⁴²

V polovině prosince 1939 byl lístkový systém doplněn vyhláškou upravující stravování na cestách a v hostincích o povinnost vydávat na příděl i jídlo v různých typech veřejných stravovacích zařízení.¹⁴³ Další omezující opatření se týkalo kávy. Od 1. ledna 1940 se na území protektorátu nesměla vůbec prodávat a obdobně tomu bylo s kakaem a čistou čokoládou. Velmi citelným zásahem do života obyvatel protektorátu bylo zavedení šatenek na textil a poukazů na obuv, vyhlášené 15. prosince 1939 ministerstvem průmyslu, obchodu a živností. Příмым důsledkem zavedení přídělového systému byl vznik tzv. černého trhu.¹⁴⁴

Blížil se 28. říjen 1939, den výročí vzniku Československé republiky, tentokrát však jen jako pracovní den. Česká vláda se rozhodla hájit stanovisko větší opatrnosti, neboť byla přesvědčena, že by Němci s ohledem na mezinárodní situaci krutě potlačili všechny projevy neklidu a nespokojenosti v protektorátu. Stanovisko větší opatrnosti a současně zamýšlená politika větší houževnatosti a neústupnosti však v jejím podání znamenaly pouze to, že každý den, o který zdrží německé zákroky proti českému národu, je pro ni významnou výhrou, i když bude muset nakonec přijmout všechna německá rozhodnutí.¹⁴⁵

Přesto se dne 28. října konaly v Praze, i v ostatních větších městech protektorátu, masové demonstrace, oslavující národní svátek a vyjadřující odpor proti okupantům. Státní tajemník Frank se na příkaz Hitlera okamžitě vypravil za Háchou do Lán, aby ho informoval o událostech v Praze a tlumočil mu Hitlerovu výstrahu, že „nemůže trpět výtržnosti v protektorátě a činí za udržení klidu odpovědné naše bezpečnostní orgány a úřady. V případě, že by situaci nezvládli, říšský kancléř by byl nucen zrušit protektorátní autonomii a státní sekretář by dosadil osobní standartu SS.“ K jednání Háchy s Frankem se později připojili též Eliáš a Havelka. Na základě Frankovy žádosti bylo následující den sepsáno svolání k pražskému obyvatelstvu, které směřovalo k „odstranění závad stojících v cestě k uklidnění“. Výzva pak byla během odpoledne pravidelně opakována pražským pouličním i státním rozhlasem.¹⁴⁶

Nacisté neváhali proti demonstrantům použít střelné zbraně a v Praze padly první oběti. Zastřelen byl pekařský dělník Václav Sedláček a těžce zraněn student medicíny Jan

¹⁴² Král, V., Pravda o okupaci, s. 176

¹⁴³ Vyhláška předsedy vlády č. 307/1939 Sb. z. a n. ze dne 15. prosince 1939, kterou se upravuje stravování na cestách a v hostincích

¹⁴⁴ K tomu Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 86, 87-88

¹⁴⁵ Feierabend, L. K., c. d., s. 222–223

¹⁴⁶ Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 475-476, č. 369

Opletal, který 13. listopadu 1939 podlehl následkům poranění.¹⁴⁷ Hácha se po dohodě s protektorátní vládou pokusil intervenovat u Neuratha ve prospěch zatčených a vyložit mu, že hlavní vinu na událostech nese ten, kdo dal rozkaz ke střelbě. Neurath sice slíbil, že zatčení budou ihned propuštěni a že nikdo nebude potrestán, Frank však nadále vyšetřoval v českých nemocnicích a u soukromých lékařů, kdo byl zraněn 28. října, a prováděl nová zatčení. Za svou aktivitu byl dne 7. listopadu 1939 povýšen do hodnosti generála SS Obergruppenführer jako Neurath, jen s tím rozdílem, že jeho funkce nebyla čestná, ale výkonná.¹⁴⁸

Zatímco pohřeb Václava Sedláčka proběhl takřka bez povšimnutí, převoz ostatků Jana Opletala 15. listopadu se stal příležitostí k další demonstraci. Eliáš se jménem vlády zaručil za jeho klidný průběh a Němci po dlouhém jednání nakonec povolili účast vysokoškolských studentů. Smuteční obřad skutečně proběhl v naprostém klidu, při rozchodu studentů však přerostl v mohutné demonstrace, na kterých studenti zpívali národní hymnu a národní písně, ozývaly se protiněmecké výroky a provolávání slávy Československé republiky.¹⁴⁹ Opět došlo ke srážkám s německou policií.

Okupační moc zareagovala brutálně. Dne 16. listopadu 1939 se na poradě u Hitlera rozhodli představitelé berlínských úřadů a okupační správy provést druhý den odvetnou akci „Sonderaktion Prag vom 17. November 1939“ a zasáhnout proti vysokým školám v protektorátu. Řízení akce se ujal Frank. Již v časných ranních hodinách obsadilo gestapo s dalšími policejními jednotkami studentské koleje v Praze a v Brně, zatklo a odvezlo do koncentračních táborů v Německu na 1 200 vysokoškolských studentů a popravilo v Praze – Ruzyni devět funkcionářů studentských spolků, bez ohledu na to, zda se na událostech podíleli či nikoli. České vysoké školy byly uzavřeny na tři roky.¹⁵⁰

Protektorátní vláda se na mimořádné schůzi svolané na odpoledne 17. listopadu vyslovila pro podání demise jako protest proti krvavým událostem. Hácha ji nepřijal. Ministerský předseda Eliáš oznámil ministrům, že Hácha nevidí důvod k jejich odchodu, poněvadž vláda nenese žádnou vinu na tom, co se stalo. Hácha dále ministrům vzkázal, že právě nyní je nutné, aby zůstali na svých místech a neopouštěli jeho, který musí mít dost sil překonat tento hrozný zlý čas a převést národ do klidnějších dob. Navíc zastával názor, že Němci by si demisi vlády vyložili jako projev schvalování odbojové činnosti a to by mohlo mít nedožrnné následky jak pro národ, tak pro členy vlády osobně.¹⁵¹ Eliáš dále položil ministrům otázku, zda chtějí „zůstat a obětovat se v očích národa, nebo odejít a dopustit, aby přišly případně pochybné živly k moci, a vystavit tak národ nebezpečí hromadného zatýkání,

¹⁴⁷ Gebhart, J. – Kuklík, J., *Dramatické i všední dny*, s. 98, Tomášek, D. – Kvaček, R., *Causa Emil Hácha*, s. 76

¹⁴⁸ Feierabend, L. K., c. d., s. 235 – 236, Pasák, T., *Emil Hácha*, s. 151, srov. Maršálek, P., *Protektorát*, s. 35, 40, Maršálek uvádí, že Frank byl povýšen do hodnosti SS-Obergruppenführer až 20. června 1943, v roce 1939 získal hodnost SS-Gruppenführera, srov. též Král, V., *Pravda o okupaci*, s. 215

¹⁴⁹ Gebhart, J. – Kuklík, J., *Dramatické i všední dny*, s. 100

¹⁵⁰ Pasák, T., *Pod ochranou říše*, s. 187-189, též Král, V., *Pravda o okupaci*, s. 216, k poradě u Hitlera blíže Pasák, T., *Emil Hácha*, s. 151

¹⁵¹ Feierabend, c. d., s. 240, Brandes, D., *Češi*, s. 111–112, Tomášek, D. – Kvaček, R., *Generál Alois Eliáš*, s. 46-49, též, *Causa Emil Hácha*, s. 78

věznění se všemi možnými důsledky dalšího krveprolití.“ Vláda se zalekla důsledků svého odstoupení a zůstala.¹⁵²

Eliáš referoval vládě rovněž o svém odpoledním jednání s Neurathem a Frankem v Úřadu říšského protektora a sdělil jí, že oba žádají na státním prezidentovi, vládě a Národním souručenství veřejné projevy, kterými by se zřekli činnosti zahraničního odboje, Beneše a Osuského.¹⁵³ Hácha promluvil k českému obyvatelstvu v rozhlase večer 18. listopadu. Vyzval ho ke klidu a odsoudil zahraniční propagandu emigrantů, kteří se vměšují do záležitostí protektorátu. Nabádal k „porozumění pro střízlivé skutečnosti“ a připomínal, že český národ je ušetřen hrůz války a zkázy, a jestliže byl „vtělen do životního prostoru německého národa, musí pochopit, co to znamená.“ Dále českému lidu radil, aby utlumil své zraněné city a nestavěl se na odpor, protože „protivení se ozbrojené moci a neodpovědnými veřejnými projevy nelze získat nic, ale mnohé ztratit.“¹⁵⁴ Háchovi se podařilo prosadit jen to, že v prohlášení nemusel uvádět jméno Beneše a Osuského, a to pouze proto, že pohrozil demisí. Neurath prý oznámil, že na jmenovitém odsouzení netrvá, a požádal Háchu, aby neodstupoval, neboť jeho demise by situaci českého národa jen zhoršila.¹⁵⁵ Pravděpodobně se jednalo jen o další Neurathův taktický tah, kterým zamýšlel dosáhnout svého zdánlivým ústupkem. Okupační moc měla v této chvíli dosud zájem na udržení české politické reprezentace.¹⁵⁶

Podobný projev jako Hácha učinil také vedoucí Národního souručenství Josef Nebeský. Za vládu pronesl projev 21. listopadu ministr vnitra Ježek. Vyzval též ke klidu a vyvracel šířící se pověsti, že studentské demonstrace přerostly v povstání pražského lidu proti Němcům.¹⁵⁷

Na celou situaci zareagovala vláda 19. listopadu vyhlášením stanného práva pro obvod hlavního města Prahy a politické okresy Praha – venkov, Kladno, Beroun a Hořovice. Chtěla tím získat možnost postupovat samostatně proti demonstrantům a předejít přísnějším opatřením ze strany Němců. Dne 22. listopadu však bylo stanné právo opět zrušeno.¹⁵⁸

Někteří ministři začali po říjnových a listopadových událostech zřejmě pochybovat o úloze české vlády, která vůbec žádným způsobem nedokázala německým zákrokům proti studentům zabránit. Feierabend ve svých vzpomínkách tvrdí, že si kladl otázku, zda vláda právě nepřekročila mez spolupráce s Němci, kterou byli rozumní lidé ochotni tolerovat, a že nepříjemné pocity ohledně odstoupení vlády měl také Klumpar. Oba prý podrobili otázku demise podrobnému rozboru, ale nedošli k jednoznačnému závěru. Na jedné straně se jim zdálo, že by poškodili postavení národa, protože byli přesvědčeni, že po nich by do vlády

¹⁵² Pasák, T., Emil Hácha, s. 154, týž Pod ochranou říše, s. 189

¹⁵³ Feierabend, L. K., c. d., s. 240, Brandes, D., Češi, s. 112

¹⁵⁴ Feierabend, L. K., c. d., s. 240 – 241, Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 102, Pasák, T., Emil Hácha, s. 154-155

¹⁵⁵ Brandes, D., Češi, s. 112, Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 496-498, č. 378

¹⁵⁶ Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 79

¹⁵⁷ Feierabend, L. K., c. d., s. 241, srov. Pasák, T., Emil Hácha, s. 159, Pasák hovoří o radikalizaci Národního souručenství v protiněmeckém duchu.

¹⁵⁸ Brandes, D., Češi, s. 112, Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 101-102

nastoupili čeští fašisté, na druhé straně se domnívali, že správnou politickou odpovědí na popravu studentů bylo odejít z vlády. Eliáš oba uklidňoval, že má bezpečné informace o tom, že všichni čeští lidé pokládají za vhodné, aby ve vládě zůstali, a jejich spolupráci s Němci nepokládají na nečestnou ani po studentském krveprolití. Přesto se však ještě dotázali československého zahraničního odboje v Londýně, zda souhlasí s jejich setrváním ve vládě a jejich dosavadní politikou. Počátkem prosince Beneš odpověděl, aby ministři zůstali v úřadě, že dosud nepřišel čas, aby pustili svá místa jiným. Dále psal, že rozumí těžké situaci v protektorátu, že se německý nátlak bude stupňovat a že vláda bude nucena dělat další projevy proti zahraničnímu odboji. Spojenecká veřejnost to také chápe, a proto takovéto projevy nebrání odboji v jeho práci. Závěrem vzkázal, aby vláda nežádala některých zbytečných obětí, aby se příliš neexponovala a postupovala opatrně, ovšem přes jistou míru jít nesměla.¹⁵⁹

Eliáš po dohodě s Klumparem a Feierabendem zase ujišťoval Beneše, že „všichni členové vlády bez výjimky, včetně Háchy a Havelky, stojí bezvýhradně za zahraničním odbojem a považují ho za svoji hlavu“. Eliáš se tak výslovně postavil za Beneše a podpořil jeho koncepci československého zahraničního odboje. Pro Beneše to bylo velmi důležité, neboť v té době někteří bývalí českoslovenští politici např. Osuský nebo Hodža, jakož i francouzská vláda, odmítali přiznat Benešovi prvenství v československém zahraničním odboji. Víceméně podobný byl v této době i postoj anglické vlády.¹⁶⁰

Na Benešův vzkaz z počátku prosince, aby Hácha a vláda zatím nepodávali demisi, přišla do Londýna ještě i Feierabendova odpověď, ve které Benešovi tlumočil stanovisko protektorátní vlády. Obsahovala slib, že „vláda protektorátu se bude řídit zprávami, informacemi a pokyny od prezidenta dr. E. Beneše“, a ujištění, že mezi nimi je „naprostá jednota v názorech“. Jmenovitě se vyslovila k osobě státního prezidenta a ministra Havelky, o nichž uvedla, že „Hácha se drží přímo obdivuhodně i Havelka je s ostatními na jedné linii a jeho dřívější nevyrovnanosti, při nichž několikrát nalítl ....., patří úplně minulosti.“ Feierabendova odpověď dále informovala Beneše o tom, že „vláda považuje podle své dohody s prezidentem Benešem za důležité setrvati v nynějším svém postavení tak dlouho, jak jen bude možno, neboť než by mohla být u nových lidí utvořena jednota, jako dnes mohlo by dojít k nedožrým škodám, přinejmenším vnitřního rázu, a pak se neví, kdo by vůbec mohl přijít...Je prostě možné, že z těchto a jiných důvodů bude vláda donucena spolknouti některé pilulky.“ Závěrem byla vyslovena prosba, aby se to nevykládalo špatně. „Není však možné všechen tlak vydržet, aniž by se dostala s Němci do otevřeného konfliktu. Zvláště nutno zdůraznit, že veškeré projevy, pokud je v nich jenom stopa politiky, jsou vynuceny.... Jiné než vynucené projevy se nedělají“.¹⁶¹

¹⁵⁹ Feierabend, L. K., c. d., s. 241, 242, 243–244, Brandes, D., Češi, s. 118, Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 43, v podobném duchu též rozhlasový projev Beneše z Londýna do vlasti ze dne 3. 12. 1939 viz Beneš, E., Šest let exilu, s. 43–45

¹⁶⁰ Pasák, T., Emil Hácha, s. 158, 205, týž, Generál Eliáš a problémy kolaborace, s. 35

¹⁶¹ Týž, Emil Hácha, s. 158, 206, Beneš, E., Paměti II, s. 404–405

Benešovo stanovisko ke vztahu mezi protektorátní vládou a československou politickou reprezentací v zahraničí obsahovala jeho odpověď z počátku roku 1940. Beneš v ní vyslovil myšlenku, že „národní výbor venku a vláda doma musí být dvě spojené nádoby“.¹⁶²

Říšské úřady si dvojaký postoj protektorátní vlády zřejmě uvědomovaly a Frank na něj poukázal ve svém projevu, proneseném 2. prosince 1939 na Staroměstském náměstí u příležitosti zřízení nového sídla krajského vedení NSDAP v Praze. Mimo jiné řekl: „Od 16. března 1939 jsou Čechy a Morava nerozlučnou složkou Velkoněmecké říše, tam, kde vlaje prapor s hákovým křížem, vlaje navěky.“ ... „Češi mají možnost v této Velkoněmecké říši, která se může stát i jejich říší, sami si vládnout, šťastně a spokojeně žít, tak jako jejich předkové žili pod vládou císařů a králů, ... pokud jen budou chtít. To však znamená, že bez výhrad a bez postranních myšlenek rozpoznají a uznají reálné politické danosti, že se musejí stát čestnými a upřímnými spolupracovníky....“ „Německo, které se nachází ve válce, jež mu byla vnucena, nebude trpět žádnou podvratnou činností, žádný odpor a žádné demonstrace. Od nynějška budeme bez jakékoli výstrahy zasahovat těmi nejtvrďšími prostředky. Kdo není s námi, je proti nám. Kdo je proti nám, bude rozdrcen!“ „Dnešní česká vláda a čeští představitelé musejí přestat s hrou na obě strany, musejí zanechat veškeré obojakosti. Dosavadní metody byly prohlédnuty a vedou ke zkáze.“¹⁶³ Zároveň Frankova řeč vyzněla jako podrážděná a výhružná reakce na nedávné události z konce října a listopadu 1939. Výrok státního tajemníka, že zrádci sedí také v protektorátní vládě, vztáhli někteří členové vlády na sebe a opět se dotazovali v Londýně, zda mají odstoupit. Dostalo se jim odpovědi, aby „za žádných okolností“ nepodávali demisi, neboť společné věci by to neprospělo. Pokud by to v budoucnu mohlo v zahraničí přinést užitek, bude to prý včas oznámeno.¹⁶⁴ Vláda se v této záležitosti usnesla, aby ministr spravedlnosti Krejčí zjistil přímo u Franka, koho tím myslel, aby se k tomu mohla vyjádřit. Krejčí měl z rozhovoru s Frankem dojem, že chtěl svou řečí jen nahánět strach vládě a českému lidu a nikoho konkrétního neměl na mysli.¹⁶⁵

Prezident Hácha byl Frankovým útokem rozhořčen a stěžoval si na něj u Neuratha. Hácha Neurathovi opět připomněl autonomii protektorátu, kterou vymezil Hitler svým výnosem z 16. března, a dovozoval, že žádosti a prosby o nápravu přehmatů, vycházející z Hitlerova slibu, nelze označovat za důkaz neloajlnosti vůči Německu. Vláda, jak ujistil Hácha Neuratha, se čestně snažila, aby sloužila zájmům říše a aby pro říšskou věc získala český národ. Mnohé věci by podle jeho názoru měly být doplněny a vyjasněny novými právními předpisy. Na závěr Hácha zdůvodnil svoji stížnost na projev Franka těmito slovy: „aby byla rozptýlena nedůvěra, která, jak z projevu vyplývá, panuje na německé straně proti mé vládě a která podle mého nejhlubšího přesvědčení není spravedlivá“.¹⁶⁶

¹⁶² Pasák, T., Emil Hácha, s. 158, 206, týž, Generál Eliáš a problémy kolaborace, s. 35

¹⁶³ Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 110–113, Feierabend, L. K., c. d., s. 243, Brandes, D., Češi, s. 118–119

¹⁶⁴ Brandes, D., Češi, s. 119, Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 54

¹⁶⁵ Feierabend, L. K., c. d., s. 246, Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 50

¹⁶⁶ Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 81, též Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 491–493, č. 375

Říjnové a listopadové události roku 1939 narušily dosavadní, již tak křehkou, vnitřní soudržnost vlády. Uvnitř vládního kabinetu se nyní vyhranily dvě, již dříve se utvářející, koncepce. Představitelem první z nich, jejíž vliv ve vládě dosud převažoval, byl premiér Eliáš, druhá byla reprezentována ministrem spravedlnosti Krejčím. Rovněž osobnost Havelky v této době opět vystoupila do popředí. Jeho impulzivnost a přílišná iniciativnost nebyla pro Eliáše přijatelná. Proti Eliášovi se nyní postavila skupina ministrů Krejčí – Ježek – Havelka, která se snažila prosadit vlastní politickou koncepci, a to i za cenu personálních změn ve vládě. Koncem roku 1939 se situace vyhrotila a postavení Eliáše bylo ohroženo. Dne 6. prosince 1939 Krejčí v úřadě říšského protektora navrhoval reorganizaci celé protektorátní vlády. Frank o tom informoval Berlín, ale souhlas k realizaci tohoto návrhu zatím nedal. Krejčího skupina se pokusila získat na svou stranu i ministra financí Kalfuse, tím však byla celá akce prozrazena. Kalfus se okamžitě spojil s Eliášem, který plány na změnu vlády překazil. Krejčí a Ježek svou politickou koncepci nezměnili, naopak Havelka se Eliášově politice podřídil.¹⁶⁷

Rovněž vnější postavení vlády v této době značně utrpělo, neboť její podřízenost vůči říšským úřadům a její bezmocnost rozhodovat samostatně základní věci českého národa se staly zřejmější. Několik měsíců její existence ukázalo, jak nerealistické byly všechny představy o možnosti spolupráce s okupanty. Vzhledem k tomu, že se jí ani nepodařilo získat českou veřejnost pro spolupráci s Němci, nedočkala se ani vděku okupantů.¹⁶⁸

Dramatické období podzimu 1939 opět aktivizovalo fašistickou Vlajku, nyní již Český nacionálně socialistický tábor, a to natolik, že přešla do otevřeného útoku vůči Eliášově vládě. Dne 30. října 1939 se její představitel Rys-Rozsévač obrátil na Háchu s tím, že vláda je „naprosto neschopnou vládou Protektorátu Čechy a Morava“, a požadoval její odvolání. Dále Háchovi vyhrožoval, že vlajkaři „nebudou nečinně vyčkávat, až tato vláda svou neschopností promrhá důvěru říšského kancléře a autonomii jím národu danou.“ Okupační moc sice Vlajku podporovala, zároveň si však byla plně vědoma toho, že silnější vnitropolitický vliv Vlajky nebo dokonce převzetí moci touto skupinou by vyvolalo značný neklid a nevoli v českém národě a o to neměla zájem. Využívala Vlajky pouze jako politicky rušivého činitele a výhrůžky a ambice Vlajky na získání moci jí sloužily jako forma neustálého politického nátlaku na protektorátní vládu a Háchu, kteří se Vlajky obávali.¹⁶⁹

Koncem listopadu 1939 začalo pražské gestapo pronikat k řídicímu centru vojenské odbojové organizace Obrana národa a zahájilo dosud nejrozsáhlejší zatýkáci akci. K Obrance národa měl velmi blízko i premiér Eliáš. Spolu se zatýkáním členů ilegální sítě Obrany národa byla prozrazena i ilegální organizace Politické ústředí. Její členové byli bezprostředně ohroženi, mezi nimi také Ladislav Feierabend, ministr zemědělství, a Jaromír Nečas, předseda

¹⁶⁷ Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 195, 196-198

¹⁶⁸ Král, V., Pravda o okupaci, s. 199, 200

¹⁶⁹ Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 174, též Maršálek, P., Protektorát, s. 114, Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943, díl II, s. 549, č. 408

Nejvyššího cenového úřadu.¹⁷⁰ Neurath požadoval na Eliášovi, aby je přiměl odstoupit z funkcí, a gestapo již připravovalo jejich zatčení. Eliáš však radil Feierabendovi 15. ledna 1940, aby neodstupoval a utekl za hranice jako aktivní ministr, neboť to Němce více poškodí. Na další schůzce 19. ledna uložil Eliáš Feierabendovi, aby Benešovi a Československému národnímu výboru vylíčil do všech podrobností, jak se věci v protektorátě skutečně mají, a co se dělo ve vládě. Dále řekl: „Vylož jim, že svou dnešní politickou linii chceme i v budoucnu držet. Domácí akce branného odporu by znamenala velké a zbytečné krveprolití. Máme doma jedinou možnost snažit se zdržovat nacistická opatření a tím získávat čas.... Po tvém útěku bude naše situace ve vládě mnohem horší a Němci toho plně využijí. Nedělám si v tom směru žádných iluzí a vím, že budeme muset dělat mnoho nepříjemných věcí. .... Zároveň jim vyřídí, že není třeba, aby na nás brali jakékoli ohledy. Ať dělají, co pokládají za užitečné a nutné pro naše osvobození, bez ohledu na to, jaké to bude mít pro nás důsledky.“ Nečas opustil protektorát již 16. ledna 1940 a Feierabend tak učinil o několik dní později, 22. ledna 1940. Přes Slovensko a Maďarsko se dostal do Bělehradu a odtamtud pokračoval do Paříže a později do Londýna. V létě 1940 se Nečas i Feierabend stali členy československé zahraniční vlády v Londýně.¹⁷¹

Státnímu prezidentu Háchovi velmi záleželo na osudu zatčených studentů z akce 17. listopadu, i na osudu zatčených rukojmích v souvislosti s událostmi 1. září 1939 a 28. října téhož roku. Proto za ně i za jiné zatčené české občany intervenoval. Pro snadnější a rychlejší postup při podávání žádostí o propuštění bylo po 17. listopadu 1939 zřízeno při předsednictvu vlády koordinační oddělení v čele s Hubertem Masaříkem, které bylo v úzkém spojení s kanceláří státního prezidenta. Před Vánoci 1939 se Háchovi podařilo, aby na jeho prosbu bylo propuštěno přibližně 30 vysokoškolských studentů z koncentračního tábora Sachsenhausen. Byla to tzv. drobečková politika, nicméně dokázala zachránit jednotlivé lidské životy.¹⁷²

B) Rok 1940

Počátkem února 1940 došlo k reorganizaci protektorátní vlády. Vynutil si ji především Feierabendův odchod za hranice, ale nezůstalo jen u nového obsazení úřadu ministra zemědělství. Dne 26. ledna 1940 zbavil Hácha Feierabenda jeho funkce a 3. února 1940 jmenoval se souhlasem říšského protektora novým ministrem zemědělství hraběte Mikuláše z Bubna-Litic. Bubnu navrhl Eliášovi Havelka, neboť se domníval, že by bylo lépe, kdyby tento resort již nevedl bývalý agrárník, ale někdo blízký třeba dřívější lidové straně. Z vlády

¹⁷⁰ Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 50, tíž, Causa Emil Hácha, s. 81, 84, též Pasák, T., Emil Hácha, s. 164, týž, Pod ochranou říše, s. 198–199. K odbojovému hnutí, zejména však k odboji komunistickému viz blíže Král, V., Pravda o okupaci, s. 205–223

¹⁷¹ Feierabend, L. K., c. d., s. 258–266, Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 51–52, Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 200. K důvodům, pro které chtěl Beneš zapojit bývalé ministry protektorátní vlády Feierabenda a Nečase do československé zahraniční akce viz blíže Dokumenty z historie československé politiky 1939–1943, díl II, s. 531, č. 393

¹⁷² Pasák, T., Emil Hácha, s. 162, 166

odcházel také ministr průmyslu, obchodu a živností Šádek, poněvadž nevyhovoval německým správcům českého hospodářství. Na jeho místo vybral Eliáš Jaroslava Kratochvíla, který v Československé republice náležel ke skupině kolem časopisu Demokratický střed, kde působili rovněž politikové hradního směru. Eliáš potřeboval Kratochvíla, aby hájil jeho politickou koncepci proti směru, který představoval Krejčí. Ani Bubna nebyl stoupencem vyhraněně proněmecké orientace. Poslední změnou ve vládě bylo povýšení Krejčího na náměstka předsedy vlády místo Havelky.¹⁷³ Již před časem oznámil Frank oficiálně Eliášovi, že si nepřeje, aby k němu vláda posílala ministra Havelku, který se mu při jednáních o změnu nebo zrušení různých opatření navrhovaných Němci stal svou neustálou právní argumentací nesnesitelným. Vláda vyhověla přání státního tajemníka a tuto úlohu svěřila napříště ministru Krejčímu, který byl pro větší vstřícnost vůči okupační moci. Navíc Havelka neměl ambice na vedení vlády, zato Krejčí ano. Neurath ani Frank rozsáhlejší změny ve složení vlády nepožadovali, ostatně věděli, že až budou potřebovat ve vládě naprosto oddané sluhy, dosadí je tam bez jakýchkoli ohledů.¹⁷⁴

V té době navázal Havelka spojení s domácím odbojem, kterému předal některé důležité informace z okruhu státního prezidenta a úřadu říšského protektora. Současně se souhlasně vyjádřil k politice dr. Beneše a doslova prohlásil „s ním a nikdy proti“. Dále potvrdil, že jeho názor je totožný se stanoviskem Eliáše. Velmi kritizoval politiku Krejčího a činnost Klimenta. Domácí odboj si však přes toto Havelkovo prohlášení nadále vůči němu zachovával kritický postoj a charakterizoval ho následovně: „jezdí začátečnicky uchvátaně, ba hystericky na desíti koních najednou. Nedojede pořádně na žádném. ... je to v politice jako v životě případ vysloveně polygamní.“ Na druhou stranu neměl domácí odboj v úmyslu se Havelkovi vyhýbat. Hodlal využívat jím předaných informací, aniž by se mu politicky přibližoval.¹⁷⁵

V polovině ledna 1940 vydala Eliášova vláda nařízení o protektorátní příslušnosti a provedla tak čl. 2 odst. 2 výnosu z 16. března 1939.¹⁷⁶ Protektorátními příslušníky se s účinností od 16. března 1939 stali ti dřívější česko-slovenští státní občané, kteří měli dne 16. března 1939 bydliště, domovské právo nebo nárok na udělení domovského práva v některé obci na území protektorátu, nebo dne 10. října 1938 měli bydliště v některé obci bývalých česko-slovenských zemí České a Moravskoslezské, připojené tehdy k Německé říši, při připojení si však zachovali česko-slovenskou státní příslušnost nebo ji znovu nabyli opcí, nebo byli příslušníky české národnosti a dne 16. března 1939 měli domovské právo na Slovensku nebo na Karpatské Ukrajině.

Dne 26. ledna 1940 vyšlo nařízení říšského protektora o vyřazování židů z hospodářství protektorátu, na jehož základě bylo možné zakázat židům další vedení jejich

¹⁷³ Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 58–59, Malý, K., c. d., s. 444, též Tomeš, J., Odboj či přežití, s. 29, Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 210

¹⁷⁴ Feierabend, L. K., c. d., s. 223, Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 58, 59

¹⁷⁵ Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1941, díl II., č. 384, s. 513, Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 211

¹⁷⁶ Vládní nařízení č. 19/1940 Sb. z. a n. ze dne 11. ledna 1940 o protektorátní příslušnosti

podniků jakéhokoliv druhu.¹⁷⁷ První prováděcí výnos říšského protektora k tomuto nařízení zakazoval k 30. dubnu 1940 vedení hospodářských podniků židovským podnikům v oboru maloobchodu s textiliemi, obuví a kůžemi. Druhý prováděcí výnos z března 1940 zakazoval od 15. dubna 1940 jakoukoli hospodářskou činnost židovským podnikům v oblasti filmu. Poslední prováděcí předpis říšského protektora k nařízení o vyřazování židů z hospodářství protektorátu z 10. ledna 1941 vyloučil židy z dalších sedmnácti oborů podnikání.¹⁷⁸

Také protektorátní ministerstvo spravedlnosti provedlo protektorovo nařízení a 1. března 1940 vydalo výnos upravující likvidaci židovských podniků a následné konkurzní řízení.¹⁷⁹ V průběhu roku 1940 pak protektorátní ministerstva schválila celou řadu devizových protizidovských opatření, např. vyhláškou revizního odboru protektorátního ministerstva financí ze dne 23. ledna 1940 bylo uloženo, aby veškeré platby ve prospěch židů, židovských podniků a židovských sdružení osob bylo možné od 27. ledna 1940 poukazovat pouze na vázané účty u devizové banky nebo u jiného ministerstvem financí k tomu zmocněného peněžního ústavu.¹⁸⁰

Začátkem února oznámil Neurath Háchovi a Eliášovi, že od 15. února 1940 nařizuje změnu názvů některých pražských nádraží. Wilsonovo nádraží bylo přejmenováno na Hauptbahnhof, Masarykovo na Hibernerbahnhof a Denisovo na Moldaubahnhof, v češtině bylo dovoleno použít názvů Hlavní, Hyberské a Vltavské nádraží. V polovině června byly přejmenovány také některé pražské ulice, zejména ty, které připomínaly Československou republiku. Například ulice 28. října byla nově označena jako Ovocná, Pařížská jako Norimberská, Francouzská jako Bismarckova, Londýnská se změnila na Mnichovskou a Revoluční na Berlínskou. Ani to však nestačilo a Frank vznesl požadavek, aby všechny ulice v Praze co nejdříve nesly dva názvy, první německý a teprve pod ním český.¹⁸¹

V souvislosti s prvním výročím vzniku Protektorátu Čechy a Morava vyvinuli nacisté zvýšené úsilí, aby pozici protektorátních činitelů ještě zřetelněji oslabili. Dne 8. března 1940 vyšel podle německého diktátu dekret státního prezidenta Háchy o slibu členů vlády, veřejných zaměstnanců a jiných orgánů veřejné správy, jenž měl potvrdit vazalský vztah protektorátu k říši.¹⁸² Podle tohoto dekretu byli všichni povinni složit slib věrné služby Velkoněmecké říši a jejímu vůdci písemně potvrdit vlastnoručním podpisem a odevzdat svému nadřízenému. Odepření slibu nebo provinění proti jeho obsahu mělo za následek okamžité zbavení výkonu úřadu, služby nebo funkce.

Ještě více se prezident Hácha kompromitoval telegramem, který zaslal Hitlerovi a ve kterém vyjádřil vděčnost za to, že vzal Protektorát Čechy a Morava pod ochranu a poskytl mu tak cenné výhody. Telegram byl zaslán na přání a podle pokynu vyslance Völckerse, a to včetně přesných instrukcí týkajících se jeho obsahu. Text telegramu doslovně zněl:

¹⁷⁷ Petrův, H., c. d., s. 84–86, Gronský, J., Komentované dokumenty I., s. 381–382

¹⁷⁸ Petrův, H., c. d., s. 86–87, Gronský, J., Komentované dokumenty I., s. 383

¹⁷⁹ Petrův, H., c. d., s. 87–88

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 88–96

¹⁸¹ Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 59, 63, tiž, Causa Emil Hácha, s. 90

¹⁸² Dekret státního prezidenta č. 83/1940 Sb. z. a n. z 8. března 1940 o slibu členů vlády, veřejných zaměstnanců a jiných orgánů veřejné správy

„Vzpomínám dnes, že jsem našel před rokem u Vaší excelence největší porozumění pro tehdy těžce zkoušený český národ. Tím, že jste jej vzal pod ochranu Říše, dostalo se mu cenných výhod, zejména zůstal ušetřen válečných pohrom, i když sám v rámci Velkoněmecké říše nynější války se účastní. Nemohu tedy jinak než přátí dnes slavným německým zbraním, které chrání i český národ, „Sieg-Heil“.“¹⁸³ Za tento výrok a za účast na vojenské přehlídce konané 15. března 1940 na Václavském náměstí si u domácího odboje vysloužil označení „Sieg Heil Hácha“ a celé české reprezentaci bylo vzkázáno, že „politickým géniem našeho národa není plazení před Němci.“¹⁸⁴

O tom, že domácí odboj začínal posuzovat Háchu a české vedení protektorátu značně kriticky, svědčila např. i jeho tajná depeše do Londýna z konce dubna 1940, ve které bylo uvedeno: „Z různých zpráv je patrné, že v českém veřejném mínění se značně kritizuje postup prezidenta Háchy, vlády i Národního souručenství a zejména jeho vedoucího Nebeského kolem 15. března. Největší nevoli zřejmě vyvolal telegram Háchův Hitlerovi a zejména jeho ukončení, v němž Hácha použil formule Sieg heil. Není pochyby o tom, že zejména tato formule byla Němci nadiktována a na Háchovi vynucena, ale je patrné, že v české veřejnosti to způsobilo značné rozladění vůči Háchovi a vládě.“¹⁸⁵

Háchovým postavením a činností, jakož i protektorátní vládou se zabýval i zahraniční odboj. V memorandu z 26. dubna 1940 pro britské ministerstvo zahraničí o nutnosti vytvořit a uznat československou zahraniční vládu Beneš uvedl, že Hácha, protektorátní vláda a hlavní české úřady „ztratily dnes už všechn vliv a moc a jakoukoli exekutivu. Jsou dnes opravdu jen bezmocnými loutkami“.¹⁸⁶ Přes domácí odboj pak Beneš 1. května 1940 české protektorátní reprezentaci vzkázal: „...nechci a nebudu nikomu doma předpisovat a rozkazovat, jak má jednat a jaký postup má volit. Ale platí stále moje stanovisko, že za jistou mez se za žádných okolností jít nesmí. Překročením této meze například je, přeje-li český exponovaný činitel (Hácha 15.III.1940) zdar německým zbraním v okamžiku, kdy už Německo je ve válce se západní Evropou. Není sporu o tom, že takových věcí může být v daném okamžiku proti nám zneužito...“¹⁸⁷

Bezprostředně po odeslání telegramu, tj. 20. března 1940, se Hácha sešel s Neurathem a žádal, aby nacisté změnili postoj k Národnímu souručenství, intervenoval za legionáře a za zatčené.¹⁸⁸ Hácha při jednání pohrozil jednak demisí, jednak si zajistil, aby o jeho záležitosti byla prostřednictvím vyslance Chvalkovského informována i příslušná říšská místa v Berlíně.

---

¹⁸³ Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 521–523, č. 389

¹⁸⁴ Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 125, 126–127. Naopak Beneš ve svém rozhlasovém projevu k 15. březnu 1940 označil 15. březen 1939 za den veliké politické rány pro československý lid a za den těžkého mravního utrpení. Dále vyslovil přesvědčení, že je to den, který bude jednou v historii Evropy označen jako nejčernější den nacistického režimu v Německu. Byl to podle něj den, kdy byl znásilněn československý stát. Projev viz Beneš, E., Šest let exilu, s. 45–49

¹⁸⁵ Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 538–539, č. 398

¹⁸⁶ Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 87

¹⁸⁷ Pasák, T., Emil Hácha, s. 206–207, Beneš, E., Paměti II., s. 406

¹⁸⁸ Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 523–527, č. 390

Nicméně, odpovědi Neuratha byly vesměs negativní, nacistická moc nehodlala připustit možnost nějakého omylu či chyby na své straně.¹⁸⁹

U příležitosti prvního výročí vzniku Protektorátu Čechy a Morava provedla okupační moc také celkové zhodnocení politického vývoje v protektorátě. Politiku vlády charakterizovala jako protiněmeckou, která se pro všechny případy pojišťuje. Tento vývoj připisovala zejména Eliášovi a Havelkovi. Háchův postup ve dnech kolem prvního výročí vzniku protektorátu byl sice Němci hodnocen jako zvýšená snaha o loajální postoj vůči Německé říši, nicméně celkový názor okupantů na činnost protektorátní reprezentace to podstatně nezměnilo.¹⁹⁰

Koncem dubna 1940 vydala vláda nařízení o právním postavení židů ve veřejném životě, jehož osnovu schválila již 4. července 1939.¹⁹¹ Důvodem téměř desetiměsíčního odkladu vydání tohoto nařízení byla neshoda říšského protektora a říšského ministerstva vnitra ohledně jeho konečného znění. Berlínské ministerstvo požadovalo na rozdíl od úřadu říšského protektora pomalejší postup rozložený do několika etap. Nakonec se kompromisně dohodli, že oprávnění židů zastávat v nařízení vyjmenované úřady a zaměstnání nebudou zrušena automaticky s účinností zákona, ale zaniknou až odebráním těchto oprávnění.

Nařízení vysvětlovalo, koho považuje pro své účely za žida. Tato definice byla zcela totožná s definicí uvedenou v prvním prováděcím výnosu k norimberskému zákonu o říšských občanech ze dne 14. listopadu 1935 a v právním řádu protektorátu se objevila již jako druhá. První byla obsažena v nařízení říšského protektora o židovském majetku a obě se téměř shodovaly. Nařízení upravovalo možnost tzv. prezidentských výjimek, která dovolovala, aby židé, na které se toto vládní nařízení vztahovalo, mohli být z jeho dosahu vyjmuti rozhodnutím státního prezidenta na návrh protektorátní vlády. Říšský protektor s tímto ustanovením souhlasil jen za předpokladu, že všechny vládní návrhy na udělení výjimek, budou postoupeny jeho úřadu ke schválení dříve, než budou předloženy Háchovi. Jednalo se však pouze o teoretickou možnost, neboť úřad říšského protektora všechny takové návrhy vlády odmítl.¹⁹²

Vlastní vyloučení židovského obyvatelstva z veřejného života na základě tohoto nařízení se týkalo mnoha oblastí a povolání. Židům bylo zakázáno zastávat jakékoli funkce v soudnictví a ve veřejné správě, výjimku tvořily jen funkce vykonávané v rámci židovských náboženských komunit. Dále nesměli působit jako výkonní umělci a redaktoři periodických tiskopisů, notáři, advokáti, lékaři, veterináři, lékárníci, kromě výše uvedené výjimky, účastnit se politického života, být členy různých společenských, kulturních a hospodářských spolků atd.¹⁹³ Nařízení protektorátní vlády z října 1940 pak nařídilo zrušení živnostenských oprávnění židů k provozování zubní techniky.¹⁹⁴

¹⁸⁹ Pasák, T., Emil Hácha, s. 174–175, týž, Pod ochranou říše, s. 215–217

¹⁹⁰ Týž, Pod ochranou říše, s. 214, 217

¹⁹¹ Vládní nařízení č. 136/1940 Sb. z. a n. ze dne 4. července 1939 o právním postavení židů ve veřejném životě

¹⁹² Petrův, H., c. d., s. 98 – 99, Kárný, M., Vyřazení židů z veřejného života Protektorátu, s. 18–22, 23–27

¹⁹³ Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 60, Petrův, H., c. d., s. 99–103

¹⁹⁴ Vládní nařízení č. 421/1940 Sb. z. a n. ze dne 10. října 1940 o provozování živnosti zubotechnické židy

V květnu 1940 přikázal říšský protektor ministerskému předsedovi, aby zavedl pro všechny vyšší úředníky autonomní správy, jim na roveň postavené úředníky samosprávných korporací a pro veřejné funkcionáře povinnou zkoušku z německého jazyka, kterou by bylo třeba složit nejpozději do konce března 1942. Nesložení jazykové zkoušky mělo mít za následek zbavení funkce.¹⁹⁵

V červnu 1940 byl postaven pod německý dozor veškerý archeologický průzkum a českým vědcům bylo nadále zakázáno provádět ho samostatně. Smysl tohoto opatření spočíval v tom, aby nemohlo být vědecky dokazováno, že českomoravský prostor původně osídlili právě Češi. Rovněž správa veškerých kulturních památek přešla pod německou kontrolu a do čela Památkového úřadu byl dosazen Němec dr. Wilhelm Turnwald. Národní pomníky a umělecká díla byla konfiskována pro nacistické sbírky kovů.¹⁹⁶

Vítězný postup německých vojsk na západní frontě vedl k hluboké krizi a zvýšenému aktivismu české politické reprezentace. Dne 6. června 1940 zaslal Hácha blahopřejný telegram Hitlerovi. Použil v něm silných slov jako například: „ohromující vítězství“, „Vaše geniální vedení“ nebo „důležitý úsek války“. Telegram ukončil ujištěním, „že také v dalším zápase, který právě začíná, nejen provázíme Vás i německé voje, slávou pokryté, plnou účastí, ale že jsme připraveni v možnostech českého národa též účinně pomáhati“!¹⁹⁷ Nezůstalo však jen u tohoto, také vláda se připojila ke gratulacím a nařídila vyvěsit vlajky na oficiálních budovách po dobu jednoho týdne. Po kapitulaci Francie kritizoval Hácha v oficiálním vyjádření předchozí zahraniční politiku bývalé Československé republiky orientovanou právě na Francii a napodobování jejího liberálně demokratického smýšlení. Vláda opět nařídila vyvěsit vlajky, tentokrát na dobu deseti dnů a přidala patnáctiminutové polední vyzvánění zvonů po celý týden.¹⁹⁸ Hácha zaslal Hitlerovi další telegram, v němž hovořil i jménem „lidu“ a ujistil ho věrností svou i vlády. Také Eliáš se v rozhlasovém projevu z 25. června 1940 připojil k této oslavné euforii, ačkoli porážka donedávna spojenecké Francie ho musela těžce zasáhnout. Hácha i vláda se tak neubránili německému tlaku a nechali se zneužít k nevhodným projevům loajality.¹⁹⁹

Beneš reagoval na výše uvedené projevy loajality dne 6. června 1940 žádostí o zaslání bližších podrobností, proč Hácha odeslal blahopřejný telegram Hitlerovi k vítězství Německa nad Francií. Pražskou vládu opět upozornil na to, „že takové věci zle škodí“, a zejména na fakt, „že nic takového není ze strany polské“. Oznámil, že jedná s Angličany o uznání vlády a že „přijde pak okamžik, kdy bude třeba vyvodit z těchto věcí důsledky i u nás jak ve vládě, tak u Háchy. ...“ Beneš dále žádal, aby Eliáš vzal v úvahu, jak se jim záležitosti jeví v protektorátu a jak se dívají na možnou likvidaci této situace. „Dosud jsem neřekl ani veřejně, ani soukromě nic proti pražské vládě, ani proti Háchovi. Naopak, důsledně jsem je hájil.

¹⁹⁵ Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 540, č. 400, reakce protektorátní vlády na Neurathův příkaz viz blíže Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, s. 546-547, č. 406

¹⁹⁶ Král, V., Pravda o okupaci, s. 162

¹⁹⁷ Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 89

¹⁹⁸ Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 139, Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 61

¹⁹⁹ Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 90

Dojde-li nyní v důsledku uznání vlády v Anglii ke změnám, bude dále tato situace neudržitelná. Musil bych dělati veřejné projevy proti pražské vládě, a tomu se chci vyhnout v zájmu budoucnosti a v zájmu jednoty národa za každou cenu....“ Protektorátní vláda mu po několika urgencích jako odpověď krátce vzkázala, že Háchův telegram byl vynucen, že Poláci doma vládu nemají, proto neblahopřejí a že je třeba chápat situaci a atmosféru v protektorátě.²⁰⁰

Háchův vynucený projev nicméně nezůstal bez následků, vedl k prohloubení propasti mezi ním a domácím odbojovým hnutím. Touto změnou politiky bylo zakončeno další období vývoje protektorátního režimu. Česká politická reprezentace přešla od retardace k oportunismu, který již hraničil s aktivismem. „Drobečková“ politika, prováděná za cenu dalekosáhlých morálních a politických ústupků, mohla již stěží nahradit to, co bylo ztraceno v důsledku realizovaných německých opatření.²⁰¹

V Londýně zatím vrcholilo jednání o ustavení československé zahraniční vlády a československého státního zřízení vůbec. Velká Británie uznala prozatímní československou vládu se sídlem v Londýně dne 21. července 1940. Československá prozatímní vláda, v jejímž čele stanul premiér dr. Jan Šrámek, prezident Beneš a Státní rada, jakožto poradní a kontrolní orgán, vytvořili systém Prozatímního státního zřízení Československé republiky v zahraničí.²⁰² Dne 24. července hovořil Beneš z londýnského rozhlasu takto: „....Neuznavše Mnichov a nic z toho, co přivodil, hájili jsme a hájíme zásadu, že Československá republika, republika Masarykova, žila a existovala i po Mnichově dále. Celá naše právní soustava mezinárodněprávně a politicky tudíž pokračuje: pro nás právně není mého odchodu z úřadu a vlasti, pro nás právně není rozbití republiky, právně a politicky neexistuje pro nás nic, co provedl násilnický nacism u nás po 15. březnu 1939.... Prohlašuji dále za neexistující a bezprávné všecko to, k čemu jsme byli od září 1938 nezákonně a neústavně přinuceni. Buďte si všichni vědomi také toho, že i to, co z vaší vlastní správy a vlády zůstalo a zůstává, je v rukou nepřítelů, musí poslouchat gestapa a cizích vládců, nemá své vůle a nemá své vlastní moci. ....“²⁰³ Beneš ve shora uvedeném projevu poprvé koncentrovaně shrnul svou koncepci

---

²⁰⁰ K tomu podrobněji Beneš, E., Paměti II, s. 406-410. Beneš sám učinil rozhlasový projev k československému lidu po pádu Francie dne 19. června 1940. Vyzval v něm československý lid k pevné mysli, aby nepodléhal žádné depresi, neboť porážka Francie je jen dočasným neúspěchem, a aby vydržel do konečného vítězství, které přinese svobodnou Evropu a svobodné Československo. Projev viz Beneš, E., Šest let exilu, s. 49-52

²⁰¹ Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 224

²⁰² Maršálek, P., Protektorát, s. 169. Již v říjnu 1939 vznikl Československý národní výbor, kterému příslušelo právo zastupovat čs. národy v zahraničí. Do konce roku 1939 byl uznán Francií a Velkou Británií a poté i jejími dominii. Uznání prozatímní československé vlády v červenci 1940 nebylo bez výhrad. Týkaly se zejména definitivního stanoviska k teorii právní kontinuity čs. státu a garancí budoucích hranic ve střední Evropě. K uznání Československého národního výboru Velkou Británií viz Beneš, E., Šest let exilu, s. 281-282. K jednání o uznání prozatímní československé vlády ze strany Velké Británie a k budování prozatímního československého státního zřízení viz podrobně Beneš, E., Paměti II, s. 111-112, 115-119, 120-126, 355-370, týž, Paměti III, dokumenty č. 118, s. 389, č. 119, s. 390, č. 120, s. 391-392, č. 121, s. 393. Sudetoněmečtí sociální demokraté a Prozatímní státní zřízení Československé republiky v Londýně a Benešova koncepce řešení sudetoněmecké otázky viz Brandes, D., Cesta k vyhnání, s. 66-69, 69-75, 82-99

²⁰³ Beneš, E., Šest let exilu, s. 52-55, týž, Paměti II, s. 123-124

právní kontinuity jako kontinuity s ústavním zřízením předmnichovské republiky. Rovněž deklaroval i obnovení své prezidentské funkce.²⁰⁴

Na příkaz okupantů byla česká protektorátní reprezentace nucena proti vytvoření československé zahraniční vlády ihned vystoupit. Dne 26. července 1940 zveřejnila projev, ve kterém upozorňovala české obyvatelstvo „na neodpovědnou činnost některých českých emigrantů, kteří – sledující svůj osobní zájem - osobují si právo mluvit za hranicemi jménem českého lidu.“ „Podle posledních zpráv z nepřátelské ciziny utvořila se prý nyní v Anglii tzv. československá vláda s vlastním prezidentem. Tento počín nemá přirozeně vůbec žádného podkladu, neboť český národ má svého jedině oprávněného representanta ve státním presidentu Dr. E. Háchovi, který byl řádně ke své funkci povolán, a ve vládě Protektorátu, tímto státním presidentem jmenované. Jakékoli pokusy tvořit za hranicemi nějaké orgány českého národa jsou již předem odsouzeny k naprostému neúspěchu.“ Podle vládního prohlášení „stojí český lid pevně za svým státním prezidentem, věrně plní své povinnosti k Německé říši a nedá se od této své cesty odchýlit žádnými dobrodružnými svody.“²⁰⁵ Utvoření československé vlády v Londýně nepochybně ztížilo pozici české autonomní vlády v protektorátě, zejména vůči mezinárodnímu společenství. Pokud jde o prohlášení protektorátní vlády, podařilo se jeho autorům vyhnout se alespoň výslovnému jmenování Beneše a dalších členů zahraniční československé reprezentace. Lze konstatovat, že čeští představitelé v protektorátě a v zahraničí se dosud snažili vzájemně se šetřit.²⁰⁶

Začátkem srpna 1940 vyšel výnos protektorátního ministerstva školství a národní osvěty, jež zakazoval od školního roku 1940/1941 přijímat židovské žáky do veřejných i soukromých nežidovských škol, kde byla vyučovacím jazykem čeština.²⁰⁷ Dne 15. srpna 1940 nařídil Frank Eliášovi omezit počet českých středních škol a učitelských ústavů.²⁰⁸

V srpnu 1940 se zvýšený německý tlak odrazil také ve složení nově jmenovaného výboru Národního souručenství a ve vymezení jeho úkolů. Výbor, v jehož čele stál nadále Nebeský, se nyní skládal z 65 členů, mezi nimiž získali významné zastoupení zejména aktivističtí novináři a zvýšil se počet zástupců dělnictva. Jeho hlavním posláním měla být převýchova českého myšlení.²⁰⁹

V roce 1940 okupanti nepolevovali ani ve své snaze o dokonalé poněmčení českomoravského prostoru. Po porážce Francie bylo v Berlíně rozhodnuto, že napříště již není třeba mít zahraničně politické ohledy, které bylo Německo nuceno brát v úvahu v březnu 1939. V srpnu 1940 připravili Neurath a Frank pro Hitlera dvě samostatná memoranda týkající se české otázky. Obě memoranda dospěla v zásadě k totožným závěrům, i když Frankův dokument byl propracovanější. Konstatovala, že Češi musí být v co nejkratší době

²⁰⁴ Gronský, J., Komentované dokumenty I., s. 424

²⁰⁵ Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 552, č. 410

²⁰⁶ Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 92

²⁰⁷ Petrův, H., c. d., s. 111, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 42

²⁰⁸ Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 67, Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 560–561, č. 414

²⁰⁹ Brandes, D., Češi, s. 139, Maršálek, P., Protektorát, s. 126, k účasti aktivistických novinářů v Národním souručenství viz podrobně Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 248–255

zničení, že cílem okupační politiky je úplná germanizace daného prostoru a lidí. Vzhledem k tomu, že však není možné vysídlit všechny Čechy a není k dispozici ani dost Němců, kteří by takto uprázdněnou zemi zaplnili, je třeba postupovat podle následujícího plánu: rasově vhodné Čechy poněmčít, opoziční živly vyhladit, rasově nevhodné Čechy vysídlit. Čechy, kteří budou určeni k poněmčení, bude ovšem nutné přesídlit do Německa. V podstatě se jednalo o kombinaci asimilace, deportace a exterminace.²¹⁰

Frank se ve svém dokumentu věnoval také otázce možného rozdělení protektorátu mezi sousední oblasti říše. Frank sice připouštěl, že „zřízením protektorátu nenašel ještě státoprávní stav říšských zemí Čechy a Morava svou konečnou formu“ a že tím nelze „považovat český problém za vyřešený“, neboť jeho ustavení znamená „teprve začátek procesu“. Namítal však, že provedení takových záměrů v současné době by nebylo účelné, protože by nepochybně nevedlo k rozrušení jednoty českého národa, ale způsobilo by jen oslabení říšských sil, což by mělo za následek nárůst opozičního hnutí, a dále by to odradilo i jiné národy. Proto Frank, podobně jako Neurath, zaujal stanovisko, že je třeba prozatím zachovat územní celistvost protektorátu a pokračovat v procesu odbourávání české autonomie. Na závěr uvedl, že teprve „po uplynutí jistého přechodného období.... nestojí už nic v cestě rozdělení území dnešního protektorátu mezi říši nebo vytvoření nových říšských žup.“²¹¹

Frank i Neurath byli 23. září 1940 přijati Hitlerem, který zásadně schválil Frankovy návrhy. Dne 9. října 1940 se pak konala v úřadu říšského protektora v Praze zvláštní konference, na níž Frank vyložil představitelům okupační správy zásady budoucí germanizační politiky schválené Hitlerem. O tři dny později, tj. 12 října 1940, byl Frank znovu přijat Hitlerem, který opětovně potvrdil svůj souhlas s jeho návrhy. Po návratu do Prahy vydal Frank příkaz, aby byly urychleně vypracovány prováděcí směrnice pro nižší okupační úřady. Frankovo memorandum bylo v září 1940 předloženo k posouzení i Heydrichovi, který s ním rovněž vyslovil souhlas. Dokonce vydal příkaz, aby Rasový a osídlovací úřad v Berlíně předběžně vyšetřil, jakou část českého národa by bylo možné poněmčít.²¹² Otázku načasování zamýšlené germanizace rozhodl Hitler v létě 1940 tak, že s ohledem na potřebu nerušeného plnění válečných úkolů má být definitivní řešení „českého problému“ odloženo až na konec války.²¹³

V oblasti protektorátního hospodářství se česká vláda musela zabývat přípravou celní unie s Německem. Již Hitlerův výnos z 16. března 1939 v čl. 9. výslovně stanovil, že „protektorát náleží k celnímu území Německé říše a podléhá její celní výsosti.“ Nacistům se ale nezdálo výhodné zrušit okamžitě celní hranice mezi protektorátem a říší. Také říšský ministr hospodářství a prezident říšské banky Walther Funk souhlasil s dočasným ponecháním devizové a celní autonomie protektorátu. Vycházeli z předpokladu, že

²¹⁰ Král, V., Pravda o okupaci, s. 158, k tomu též Maršálek, P., Protektorát, s. 31-32

²¹¹ Maršálek, P., Protektorát, s. 32

²¹² Král, V., Pravda o okupaci, s. 158-159, též, Fašistické plány na vyhlazení českého národa, Dějiny a současnost č. II, 1960, s. 20-21, též Maršálek, P., Protektorát, s. 32-33

²¹³ Maršálek, P., Protektorát, s. 33

prostřednictvím vlastních obchodních styků protektorátu se zeměmi volného devizového hospodářství získají pro Německo potřebné devizy. Po obsazení řady států severní a západní Evropy na jaře roku 1940 pozbylo další trvání devizové a celní autonomie protektorátu pro okupanty smyslu. Na druhou stranu již začátkem června 1939 žádal státní tajemník Frank na ministrovi financí Kalfusovi, aby byla urychleně provedena příprava k vyhlášení celní unie, a to nejpozději do 1. ledna 1940. Ministerstvo financí i Národní banka vypracovali elaboráty, ve kterých podrobně analyzovaly nevhodnost zavedení celní unie. Úřad říšského protektora však zaslal počátkem února 1940 ministerskému předsedovi další dopis, v němž požadoval, aby celní unie vstoupila v platnost 1. dubna 1940. Vláda se opět pokusila zvrátit toto rozhodnutí. Jediné, čeho dosáhla, bylo oddálení chystaného aktu. Celní hranice byla zrušena k 1. říjnu 1940.²¹⁴ Nový stav organizace a působnosti finanční správy byl upraven nařízením vlády z 26. září 1940.²¹⁵

Český oficiální tisk a také představitelé protektorátní autonomní správy přispěchali s vysvětlováním „výhodnosti“ celní unie. Státní prezident Hácha pronesl ve své řeči z 22. září, že on i vláda spatřuje v celní unii nový významný krok, kterým se po státoprávním začlenění do říše přistupuje k užšímu svazku i po hospodářské stránce. „Stáváme se takto účastni všech výhod, jež poskytuje veliký prostor říše svým příslušníkům .... Nová území, jichž se říši dostane vítězným bojem budou přinášet prospěch také našemu hospodářství.“ Za vládu promluvil do rozhlasu 4. října ministr obchodu Kratochvíl. Také on se snažil rozptýlit obavy českého obyvatelstva zdůrazňováním domnělých výhod, které přinese uvolnění pohybu zboží, peněz a platů mezi oběma stranami a provádění platebního styku protektorátu s cizinou prostřednictvím říšského clearingů.²¹⁶

Ilegální časopisy naproti tomu prohlašovaly vyhlášení celní unie za hospodářské ruinování českých zemí a podrobně analyzovaly jeho dopad na vnitřní hospodářský život mezi říší a protektorátem. K projevům prezidenta a vlády zaujaly zcela negativní stanovisko. Český kurýr 21. září napsal: „Celní začlenění protektorátu do říše znamená konec naší finanční autonomie ... a státní prezident s celou vládou jako bezmocné figury k tomu nečinně přihlížejí a ještě to před mezinárodní veřejností vychvalují.“²¹⁷ Jedna zpravodajská informace pro Londýn hodnotila Háchův projev jako „dosud vrchol toho kam se Hácha a jeho okolí dali zatlačit“, s tím, že Háchu označila jako člověka, který „již pozbyl jakékoliv schopnosti rezistenční a dal se na cestu naprostého a čirého oportunistu.“ Zpravodajská informace Háchův postoj vysvětlovala takto: „Zdá se, že Hácha se k této smutné roli propůjčuje jednak z toho důvodu, že v době stálých vojenských neúspěchů západu začíná se obávat konečného vítězství Německa, jednak že se k němu odhodlal ze zbabělosti.“ Dále se zabývala i celkovou mocenskopolitickou situací v protektorátě a posuzovala ji následujícími slovy: „Na široké vrstvy národa všechno toto počínání nemá vlivu. Jsou pevní a věří ve vítězství spojenců přes

²¹⁴ Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 151-153

²¹⁵ Vládní nařízení č. 326/1940 Sb. z. a n. ze dne 26. září 1940 o změně organizace a příslušnosti finančních úřadů v oboru cla, spotřebních daní a monopolů

²¹⁶ Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 154-155, Beneš, E., Paměti II., s. 412

²¹⁷ Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 156

všechny neúspěchy. Uznání prezidenta Beneše a československé vlády je v tom velmi posílilo.... Byly-li snad někde nějaké sympatie nebo alespoň shovívavost k osobě Háchové, zabili ji Němci tím, že Háchu donutili k těmto nechutným projevům loajality. To platí o všech činitelích vládních a Národním souručenství ve stejné míře. Přitom těmto vynuceným projevům nikdo nevěří, ani Němci sami. ...²¹⁸

Háchův závažný a politicky nebezpečný projev z 22. září 1940 k zavedení celní unie mezi protektorátem a Německem přiměl Beneše 28. září 1940 k důrazné odpovědi: „Prohlášení, že je v zájmu národa zapojit se do říše a připoutat ke kultuře německé, nemělo nikdy vyjít z úst žádného vážného Čecha. Je to pokračování v historickém lhaní německém a je to absurdita ve dvacátém století, kdy se tvoří kultura světová a kdy její antitezí je Hitler. Je to zrada na českém historickém a kulturním smýšlení. Je to možno mlčky snášet, když tak mluví Goebbels nebo Ribbentrop, není možno, aby tak mluvil český úřední činitel. Omluva, že po odchodu dnešní vlády a Háchové by přišlo něco horšího, snad Vlajka nebo Rys, dnes už neplatí. Dnes by nám to naopak v cizině prospělo a doma začínáte být v situaci, kdy by to Němce ještě víc zkompromitovalo, stejně jako zde v cizině....Dávám poslední varování a nepomůže-li to, znamená to definitivní roztržku. ....“ Depeše ukazovala, že Beneš byl obsahem Háchova prohlášení velmi rozčilen. K roztržce mezi Prahou a Londýnem však zatím nedošlo.²¹⁹

Počátkem listopadu 1940 vydala protektorátní vláda další nařízení zasahující židovské obyvatelstvo. Jeho účelem bylo postihnout všechny bývalé židovské zaměstnance, kteří pracovali u zaměstnavatelů uvedených v nařízení o právním postavení židů ve veřejném životě a pobírali nějaké penzijní platy, snížením těchto jejich platů.²²⁰

Dne 19. listopadu 1940 se uskutečnilo další jednání Háchy s Neurathem, při němž Hácha protestoval proti zvýšenému pronikání německého kapitálu do bank a průmyslových podniků v protektorátě, proti zavádění komisařských vedoucích v ústředních úřadech a zásahům proti Národnímu souručenství. Dále si stěžoval na nedostatek zpráv o výsledku činnosti říšských orgánů při stíhání protistátní činnosti, které se mají dopouštět protektorátní příslušníci. Hácha hovořil s Neurathem také o německém úmyslu vystěhovat na jaře 1941 z Vyškovska 34 vesnic s celkovým počtem asi 25 000 obyvatel a zřídit tam výcvikový prostor pro německou armádu. Obdobná situace už nastala v okolí Milovic a v budoucnu měla vzniknout i na Sedlčansku, kam se měla přemístit vojska SS. Hácha požádal Neuratha, samozřejmě s vyslovením největšího porozumění pro vojenské potřeby říše, aby po dobu války byl celý projekt odložen s odůvodněním, že jeho uskutečnění v malém přelidněném území protektorátu by znamenalo neodčinitelnou ztrátu, ohrožení sociálního klidu a výživy obyvatelstva. Uvedl, že v celých Čechách a na Moravě není již možno získat pro vystěhovalce novou půdu. Žádal proto Neuratha, aby pro vystěhované byla vyhrazena potřebná půda, na které by byly vybudovány nové vesnice dříve, než by došlo ke stěhování. Proti záměrům

²¹⁸ Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 576-577, č. 425

²¹⁹ Pasák, T., Emil Hácha, s. 209, Beneš, E., Paměti II., s. 413-414

²²⁰ Vládní nařízení č. 411/1940 Sb. z. a n. ze dne 7. listopadu 1940 o odpočivných (zaopatřovacích) platech židů

armády a SS však nezmohl Hácha opět nic. Vystěhování českého obyvatelstva bylo nedílnou součástí plánů na kolonizaci českomoravského území Němci.²²¹

Během roku 1940 narůstalo napětí mezi státním tajemníkem Frankem a předsedou protektorátní vlády Eliášem. Podle Franka vzbuzoval předseda vlády nedůvěru německých úřadů, vzhledem ke své legionářské minulosti, již od začátku, nyní začaly přibývat i materiály usvědčující ho z ilegální činnosti. Eliáš mohl pozorovat, že Frank se k němu chová stále více nepřátelsky.²²²

C) Rok 1941

Začátkem ledna 1941 se Frank rozhodl zaútočit na legionáře, a tím přímo i na Eliáše. Státní tajemník vydal pokyn k urychlenému odstranění legionářů z veřejných služeb.²²³ V důsledku toho vznikla vládní krize. Eliáš, který považoval protilegionářskou kampaň za útok i proti své osobě, svolal ihned 9. ledna 1941 ministerskou radu a oznámil, že podá demisi. Nato se vláda jednomyslně usnesla, že odstoupí spolu s ním. Dne 10. ledna 1941 předložil Eliáš návrh na odstoupení vlády Háchovi. O dva dny později odeslal Eliáš do Londýna depeši, ve které konstatoval, že jeho a Háchův odpor proti Němcům jde do krajnosti. Eliáš se domníval, že Němci měli v úmyslu zavést v protektorátu vojenskou správu, podobně jako to učinili v Belgii, Holandsku a Norsku.

Podle zprávy domácího odboje však nebyla vláda ve svém postoji jednotná. Po počáteční shodě všech členů vlády podat demisi, se již v průběhu krize ukazovalo, že ministři Ježek a Krejčí zamýšleli ve vládě setrvat.²²⁴

Němci byli o celé záležitosti podrobně informováni. Aby odradili protektorátní vládu od úmyslu odstoupit a dosáhli její povolnosti, použili již osvědčeného prostředku, tj. výhrůžek. Frank si k sobě 15. ledna pozval ministry spravující hospodářské záležitosti a zdůraznil jim vážnost hospodářské a vyživovací situace v říši. Vládu obvinil ze sabotáže a pohrozil zrušením autonomie v oblasti hospodářství a výživy.²²⁵ Vláda nátlaku opět podlehla. Protektorátní vláda jednala o legionářské otázce a po vzkazu z Londýna, že „bude-li možno se ctí pro vás držet pozici nějaký čas, nemám námitek...“ bylo usneseno, že odstoupovat nebude.²²⁶

Tím však celá záležitost nekončila. Frank nadále požadoval, aby se vláda usnesla na restrikci veřejných zaměstnanců a aby bylo nařízeno, že všichni legionáři jakožto říši nepřátelští činitelé budou z veřejných služeb vyřazeni. Protektorátní vláda však odmítla jeho požadavek splnit. Okupační moc proto svůj záměr provedla sama a postoj vlády označila jen za jakési ohrazení. Příslušné nařízení vydal sám říšský protektor. Podstatné změny se týkaly

²²¹ Dokumenty z historie československé politiky 1939 - 1943, díl II., s. 580-586, č. 428

²²² Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 70-71

²²³ Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 265

²²⁴ Tamtéž, s. 266

²²⁵ Tamtéž, s. 268

²²⁶ Tamtéž, s. 269, ke komunikaci protektorátní vlády s Londýnem viz Beneš, E., Paměti II, s. 418-423, 451

především policie a četnictva, na čemž Němcům obzvlášť záleželo. K propouštění legionářů nemělo dojít u nižších kategorií a v některých případech se mělo postupovat individuálně. Protektorátní vláda měla 2. února 1941 zato, že krize byla ukončena kompromisem.

Dne 8. února 1941 byla vydána směrnice předsednictva ministerské rady o penzionování veřejných zaměstnanců, kterou Eliáš odmítl podepsat. Bylo v ní sice výslovně uvedeno, že byla vydána na příkaz Němců, připouštěla však možnost dát do výslužby bez průkazu nezpůsobilosti zaměstnance starší 45 roků. I takovýto přístup vlády k řešení legionářské otázky byl domácím odbojem značně kritizován. Beneš naproti tomu považoval postup Háchy a Eliáše za správný a v březnu 1941 jim za to poděkoval.²²⁷

Protokoly ze zasedání protektorátní vlády z první poloviny roku 1941 jasně vypovídají o tom, jakými otázkami se vláda směla zabývat a jaké okrajové věci ji bylo dovoleno rozhodovat.²²⁸

Dne 23. ledna 1941 vláda schválila, samozřejmě s nezbytnou doložkou „nebude-li námitek pana říšského protektora“, nařízení o lovu kání a sov.²²⁹ Další nařízení obsahovalo podrobné předpisy o ochraně zvířat proti týrání.²³⁰ Vláda sice mohla stanovit, že „usmrcovati výra je zásadně zakázáno“, ale proti vraždění lidí v koncentračních táborech a věznicích a proti týrání zatčených gestapem byla bezbranná.

Téhož dne vydala nařízení, na jehož základě bylo možné přikazovat protektorátní obyvatele a také židy na práci na území protektorátu. Za tímto účelem měly být zahájeny lékařské prohlídky zjišťující schopnost mužů narozených v letech 1891 – 1923 k tělesné práci. Vláda zamýšlela tímto nařízením pokrýt nedostatek pracovních sil v Čechách a na Moravě způsobený nasazením Čechů na práci do říše.²³¹

V únoru 1941 projednávala ministerská rada přípravu výstavy Německá velikost (Deutsche Grosse) a vyslovila ochotu nejen organizovat návštěvy žáků škol, učitelů a veřejných zaměstnanců, ale i podílet se částečně na úhradě nákladů. Tentokrát doložka o námitkách Neuratha odpadla, neboť vláda pouze splnila jeho příkaz.

Březnové jednání vlády rozhodlo o oslavách 52. narozenin Hitlera „podle obdoby loňského roku“, dále o dovozu indických azalek, o opatřeních proti molům při průvozu holandských karafiátů a o hospodaření s kakaovými slupkami.²³²

Druhé výročí zřízení protektorátu využil Hácha k tomu, aby jak v telegramu Hitlerovi, tak v projevu k české veřejnosti znovu připomněl Hitlerovy sliby o autonomii protektorátu. Neurath však dal najevo, že smýšlení českého národa se nijak nezměnilo. Podle Neuratha se český lid „musí vymanit z jistých přelud, které mu byly naočkovány bývalým nehistorickým dějinným mýtem, davové psychóze podobným“.²³³ Na Neurathovo prohlášení reagoval ve

²²⁷ Pasák, Pod ochranou říše, s. 269-270

²²⁸ Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 72

²²⁹ Vládní nařízení č. 85/1941 Sb. z. a n. ze dne 23. ledna 1941 o době lovu kání

²³⁰ Vládní nařízení č. 109/1941 Sb. z. a n. ze dne 23. ledna 1941, kterým se vydávají podrobnější předpisy o ochraně zvířat proti týrání

²³¹ Vládní nařízení č. 46/1941 Sb. z. a n. ze dne 23. ledna 1941, jímž se činí některá opatření o řízení práce, Petrův, H. c. d., s. 117, Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 52

²³² Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 73

²³³ Tíž, Causa Emil Hácha, s. 106

velikonočním rozhlasovém vysílání z Londýna prezident Beneš. Předpověděl válečnou porážku nacistického Německa, konec protektorátu i protektora. „Pan Neurath vám ovšem chtěl svým článkem ukázat, jak on byl prozíravým politikem a jak já chyboval. Dnes je mu však z nacistické politiky proti nám horko, neboť tři čtvrti mého varování se už uskutečnily. Vždyť bezprostřední příčinou této války nebylo Polsko, nýbrž Mnichov a 15. březen 1939. Doufám pevně, že se pan Neurath dožije i té čtvrti poslední – německého pádu a nové tragédie Německa. ...“²³⁴

Na prvním dubnovém zasedání musela vláda schválit podle nařízení říšského protektora z prosince 1940 trvalé osvobození pozemků a budov říše, NSDAP a dalších pro říši důležitých svazků od pozemkové a domovní daně.²³⁵

Jediným bodem programu druhého dubnového zasedání vlády bylo odvolání ministra dopravy Havelky. Vláda zároveň vzala na vědomí, že ho Hácha zprostil i řízení své kanceláře. Jako záminka k jeho propuštění posloužilo Frankovi to, že Havelka odmítl poskytnout šéfredaktorovi aktivistických novin Večer Vladimíru Krychtálkovi rozhovor o německém přepadení Jugoslávie.²³⁶ Měl odpovědět na tyto dvě otázky: „Co soudíte o negativním stanovisku, které zaujaly Jugoslávie a Řecko k vybudování nové Evropy?“ a „Jak ve světle těchto nových událostí hodnotíte rozhodnutí pana státního prezidenta dr. Háchy z 15. března 1939?“ Interview mělo být namířeno proti postupu srbského vedení a jeho cílem bylo osvětlit postoj české politické reprezentace vůči Německu a zneužít ho k mezinárodně politickým účelům.²³⁷ Totéž interview odmítli i další dva protektorátní ministři Krejčí a Ježek s odůvodněním, že projevy v takových otázkách činí státní prezident sám vždy v dohodě s příslušnými říšskými činiteli.²³⁸ Postižen však byl nakonec jen pro Franka již zcela nepřijatelný Havelka. Frank vyslovil všem třem ministrům „nejostřejší nelibost“ a trval na svém stanovisku, že neochota ministrů svědčí o jejich neloajálním stanovisku a o nedostatku jejich dobré vůle. Výsledkem celé aféry bylo, že jak Krejčí, tak Ježek se Frankovi omluvili na zvláštní audienci, zatímco Havelka tak neučinil. Frank využil situace a proti Havelkovi vystoupil. Pro Háchu to byla složitá situace, Havelka byl jeho nejbližším spolupracovníkem, kterému plně důvěřoval a který byl jeho prostředníkem s vládou. Přesto nátlaku Franka neodolal a Havelku z ministerské funkce dne 25. dubna 1941 odvolal. Ve vládě ho jako ministr dopravy nahradil úředník Jindřich Kamenický.²³⁹ V kanceláři státního prezidenta byl na jeho místo 26. dubna 1941 jmenován Augustin Popelka.²⁴⁰

Celá aféra mimo jiné také poukázala na neustálé rozpory mezi politikou protektorátní vlády a zvýšeným aktivismem žurnalistů. Dále ukázala, že Krejčí a jeho skupina jsou ochotni opustit politickou koncepci „vlády hrdého mlčení“. Pokud se jednalo o Havelku, byli Němci

²³⁴ Beneš, E., Šest let exilu, s. 67-71

²³⁵ Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 73

²³⁶ Tamtéž, s. 73, 74, Malý, K., c. d., s. 444, Pasák, T., Český fašismus, s. 309

²³⁷ Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 603, č. 439

²³⁸ Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 604, č. 440, s. 605-607, č. 442

²³⁹ Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Hácha s. 107-109, Pasák, T., Emil Hácha, s. 180-183

²⁴⁰ Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 288

toho názoru, že Havelkův postoj vůči novému státoprávnímu uspořádání českých zemí není loajální, a domnívali se, měl rozhodující vliv na všechna Háchova rozhodnutí.²⁴¹

Oslava Hitlerových 52. narozenin 20. dubna 1941 probíhala ve znamení kapitulace Jugoslávie a okupace Řecka. To se promítlo i do Háchovy gratulace: „Prozřetelnost připravila vám ke dni narozenin nové úspěchy tím, že slávoplňná německá vojska opětovně dobyla bezpříkladných vítězství... Kéž jest Vaší Excelenci ku blahu veškerenstva dožítí se v plném zdraví splnění všech úkolů, které jste si vytkl.“²⁴²

Téhož dne při přísaze nováčků zbraní SS v Praze na Staroměstském náměstí, Frank vyhrožoval především české inteligenci a legionářům: „Tato vrstva bude jednoho dne zničena!“ Frank tak pokračoval v protilegionářské kampani, také byl již dostatečně informován o Eliášových stycích s londýnskou emigrací, nemohl ale proti němu ještě zasáhnout.²⁴³

Československá zahraniční reprezentace si v této době kontaktů s protektorátními představiteli dosud cenila. Zejména Eliášovo a Háchovo poselství z 12. dubna 1941 ji v tom ještě utvrdilo. Hácha v něm výslovně uvedl, že „souhlasí se společným postupem a podřizuje se mu, zamítl podepsání jakéhokoliv aktu mezinárodní povahy, tj. jakéhokoliv státoprávního prohlášení pro říši, dále se zavázal, že nevyhlásí a nepodepíše žádný plebiscit, který by hrozil ze strany Němců, a konečně ujišťoval, že 15. březen se už nebude opakovat. Dále Benešovi napsal: „Prosím, abyste uvědomil kompetentní lidi venku v důvěrných rozhovorech, že tento den nebyl důsledkem mé slabosti, ale důsledkem Mnichova. Jsem starý člověk a chci umřít ve cti. Kdyby mne dostali do podobné situace, volil bych příklad hraběte Telekiho“.²⁴⁴ Beneš byl s tímto poselstvím velmi spokojen. Háchu neodsuzoval. Naopak Háchův vzkaz okomentoval slovy: „Co měl ten starý člověk dělat, když ho Chvalkovský zatáhl do Berlína a postavil do takové situace? Ten je vinen a v druhé, vlastně základní řadě, je vinen Mnichov. Bez Mnichova nebylo 15. března. Budou-li naši lidé házet hnůj na Háchu, hází ho na sebe samy.... Hácha je poctivý člověk.... V Háchovi národ vidí pořád ještě zbytek a záruku staré i nové existence svého státu...15. březen byl dílem ne Háchovy slabosti, nýbrž Mnichova, zrady, které se spojenci dopustili na čsl. národě.“ Beneš považoval Háchův a Eliášův vzkaz za neobyčejně významný dokument a okamžitě ho postoupil britskému ministru zahraničních věcí Edenovi a ministerskému předsedovi Churchillovi.²⁴⁵ Poselství Háchy a Eliáše ze dne 12. dubna 1941 pak přispělo k definitivnímu diplomatickému a mezinárodnímu uznání československé zahraniční vlády.²⁴⁶

---

²⁴¹ Tamtéž, s. 275, 280

²⁴² Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Hácha, s. 109

²⁴³ Tamtéž, Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 278-279

²⁴⁴ Beneš, E., Paměti II., s. 428-429, Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 109-110, Pasák, T., Emil Hácha, s. 214-215. Maďarský premiér Teleki nedávno odmítl poskytnout maďarské území k německému útoku na Jugoslávii a připojit se k němu. Namísto toho spáchal sebevraždu.

²⁴⁵ Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 604-605, č. 441

²⁴⁶ Pasák, T., Generál Eliáš a kolaborace, s. 35, Beneš, E., Paměti II., s. 429

V dubnu 1941 došlo ještě k zatčení bývalých význačných politických činitelů Berana a Hampla. Tímto postupem chtěl Frank vyloučit jejich dosud přetrvávající vliv na protektorátní vládu a vnitropolitický vývoj v protektorátě.²⁴⁷

Dne 30. dubna 1941 vydala protektorátní vláda nařízení o hlášení pobytu, jímž byla upravena povinnost hlásit každého, kdo se zdržoval na území protektorátu. Na ohlašovací lístek bylo nutné uvést rovněž údaj o tom, zda hlášená osoba je židem či nikoliv.²⁴⁸

Počátkem května vyšlo vládní nařízení obsahující procesní ustanovení pro řízení ve sporech o rodový nebo pokrevní původ.²⁴⁹ V květnu prohlásila vláda na přání Neuratha statek Bertramka na Smíchově za vyhrazenou oblast, aby tam pan říšský protektor mohl zřídit Mozartův národní památník Velkoněmecké říše. Dále schválila statut samosprávy pro Moravskou Ostravu, vojenským invalidům snížila vstupné na kulturní podniky a osadníkům z území přiřčeného Maďarsku přiznala odškodnění. Ministerstvo školství bylo donuceno dát 3 miliony korun na německé žákovské domovy.²⁵⁰

Také zápas o Národní souručenství pokračoval. Frank Národnímu souručenství vytýkal, že nevykazuje dostatečnou činnost pro současné potřeby Německa a za každou cenu se snažil změnit jeho zaměření. Objevily se různé koncepce jeho využití, včetně návrhu na jeho rozpuštění nebo splynutí s Českým svazem pro spolupráci s Němci. Frankův nátlak byl úspěšný. Dne 17. května 1941 nahradil Hácha dosavadního vedoucího Národního souručenství Nebeského novým vedoucím, a to zastáncem otevřeně pronacistické orientace rytířem J. Fouskem, předsedou Českého svazu pro spolupráci s Němci. Ten v Národním souručenství mnoho nevykonával, svou osobou a vystupováním naopak hodně členů odradil. Národní Souručenství začalo všeobecně upadat.²⁵¹

V červnu schválila protektorátní vláda nařízení o vyživovacím příspěvku pro rodiny osob zařazených do kárných pracovních táborů v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu.

Přestože Parlament Československé republiky přestal hned po zřízení Protektorátu Čechy a Morava existovat, jeho jednací řád zůstal v platnosti až do 6. června 1941, kdy vláda rozhodla o jeho zrušení. Říšský protektor neměl námitek a vládní nařízení mohlo vstoupit v platnost. Stalo se tak 5. října 1941.²⁵²

Dne 26. června 1941 vyšlo nařízení o ochraně nájemníků proti výpovědi, nevztahující se však na židovské nájemníky,²⁵³ a nařízení, kterým byly zavedeny pracovní knížky, umožňující podrobnou evidenci veškerých pracovních sil.²⁵⁴ Dne 9. července 1941 bylo vydáno vládní nařízení o poskytování čestného žoldu, čestné odměny a žoldu vysloužilců

²⁴⁷ Král, V., Pravda o okupaci, s. 203, Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 284-286

²⁴⁸ Vládní nařízení č. 233/1941 Sb. z. a n. ze dne 30. dubna 1941 o hlášení pobytu (řád hlášení)

²⁴⁹ Vládní nařízení č. 180/1941 Sb. z. a n. ze dne 7. května 1941, kterým se vydávají některé předpisy o sporech o rodový nebo pokrevní původ

²⁵⁰ Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 74

²⁵¹ Tíž, Causa Emil Hácha, s. 103, Pasák, T., Emil Hácha, s. 184

²⁵² Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 74, 75

²⁵³ Vládní nařízení č. 248/1941 Sb. z. a n. ze dne 26. června 1941 o ochraně nájemníků proti výpovědi

²⁵⁴ Vládní nařízení č. 241/1941 Sb. z. a n. ze dne 26. června 1941, kterým se zavádějí pracovní knížky

příslušníkům bývalé rakousko-uherské branné moci.²⁵⁵ Nařízení přepracované podle Neurathových připomínek opravňovalo říšského protektora „znovu rozhodnout, zda v jednotlivém případě má být žold či odměna poskytnuta.“ Šlo o další perzekuční opatření zasahující proti bývalým legionářům i rakousko-uherským vojákům, kteří se v roce 1918 zasloužili o vznik samostatného československého státu.²⁵⁶

K srpnovým usnesením vlády docházelo většinou pomocí metody rolárního hlasování, při němž se ministři vyjadřovali písemně, bez toho, že by se sešli. Tímto způsobem schválili stavbu barákové nemocnice v Motole, nařízení o vyučování židovských dětí a další rozhodnutí.²⁵⁷

I v roce 1941 pokračovalo rozšiřování sítě německého školství. Ve srovnání se stavem k 15. březnu 1939 vzrostl počet německých škol o 106%, počet tříd o 88%, počet žáků o 92,4% a počet učitelů o 74%. Bylo zřízeno přibližně 50 žakovských domovů, v nichž si žáci osvojovali znalosti německého jazyka a nacistické ideologie. Zatímco počet německých škol se zvyšoval, české školství bylo na ústupu. Střední školy byly zavírány a počet učitelů snižován. Na nátlak okupantů byla ustanovena řada německých inspektorů. Politicky nevyhovující učitelé byli propuštěni nebo dokonce posláni do koncentračních táborů. Byl stanoven numerus clausus a podle představ okupantů mělo být české střední školství redukováno v příštích čtyřech letech na polovinu. Školní úřady všech stupňů byly obsazovány Němci a předpokládalo se, že i do škol budou postupně dosazováni němečtí učitelé. Po válce mělo české školství úplně zaniknout. V roce 1941 nacisté poprvé připustili, aby se ke studiu na německé vysoké školy přihlásili také čeští studenti. Uchazeči, v počtu necelých deset, se museli podrobit rasovému průzkumu a studium bylo povoleno pouze těm, kteří splňovali nacistické představy o čisté rase.²⁵⁸

Po napadení Sovětského svazu německou armádou 22. června 1941 vydal státní prezident jménem svým i jménem protektorátní vlády další povážlivé prohlášení, ve kterém souhlasil s německou válkou proti bolševismu. Hitlerovo rozhodnutí „zúčtovat s bolševismem“ v něm označil za historický mezník: „My, věrní svým dějinám, dnes jako včera rozhodujeme se pro Evropu... I v dobách bolševismu nejpříznivějších náš národ mu dokonale odolal, hlavně proto, že naše dělnictvo, naši zemědělci cítili instinktivní odpor proti zápornému a destruktivnímu, nám rasově cizímu marxistickému bolševismu. Jsme přesvědčeni, že vždy vítězná vojska Velkoněmecké říše, která včera nastoupila svůj pochod, v několika málo dnech ukáží celému světu, co se skrývá za hlučnou fasádou bolševismu. Pro všechny české lidi platí jediný příkaz, jediná povinnost - v klidu a naprosté kázni pracovat se zdvojenou silou na úkolu nám svěřeném, na zásobovacím a výzbrojním plánu Velkoněmecké říše.“²⁵⁹

²⁵⁵ Vládní nařízení č. 307/1941 Sb. z. a n. ze dne 9. července 1941 o poskytování čestného žoldu, čestné odměny a žoldu vysloužilců příslušníkům bývalé rakousko-uherské branné moci

²⁵⁶ Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 75

²⁵⁷ Tamtéž.

²⁵⁸ Král, V., Pravda o okupaci, s. 165-166

²⁵⁹ Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 111, Pasák, T., Emil Hácha, s. 184, Beneš, E., Paměti II., s. 438

Tímto počinem protektorátní reprezentace se začaly komplikovat vzájemné vztahy mezi ní a zahraničním odbojem, usilujícím o to, aby se Československo stalo právoplatnou a uznávanou součástí protihitlerovské koalice. Beneš už předtím několikrát vzkazoval do Prahy, aby se v protektorátu nestalo již nic, co by ztěžovalo politickou situaci československé exilové vlády. Například již dne 3. června 1941 velmi kategoricky žádal: „Dojde-li k definitivnímu právnímu postavení naší vlády, nesmí to být žádným způsobem desavuuováno ani Havlem (tj. Háchou) ani Nováčkem (tj. Eliášem), a to děj se co děj. Nejlépe by celému našemu politickému postupu prospěl pak více méně demonstrativní jejich odchod. V žádném případě nesmí se nechat pohnout k jakémukoli prohlášení proti nám, a to ať je okamžitá politická a vojenská situace mezinárodní v tu chvíli jakákoli. Mohlo by to mít následky přímo katastrofální. To je, co musím od Vás žádat.“²⁶⁰ Dne 24. června zaslal Beneš Háchovi a protektorátní vládě novou depeši, ve které je vyzval, aby znovu zvážili svou politiku a učinili definitivní rozhodnutí, jakým způsobem se bránit nátlaku okupantů. Beneš zejména zdůrazňoval: “V zájmu cti národa, v zájmu jeho poválečné jednoty a v zájmu toho, abychom se hned po válce nezačali mezi sebou hrozně rvát a nedali zejména komunismu záminku a příčinu dostat se k moci na základě oprávněných výtek, že jsme pomáhali Hitlerovi, musíte přezkoušet svou politiku a učinit definitivní rozhodnutí. Ode dneška nesmí naši vedoucí lidé, nesmí vláda a ovšem ani prezident v jakékoliv formě ustupovat. Je nebezpečné, že byste tím, že chcete zájmy národa jakžtakž hájit, vyvolávali dojem, že jdete nebo pomáháte nacismu ve válce proti Rusku. Anglie a Amerika jdou dnes s Ruskem, jsme tam, kde jsme měli být v roce 1938, Mnichov je diplomaticky a politicky odčiněn...” Beneš dokonce považoval za nutné „vyvolat situaci, kdy by prezident mohl odejít. Přirozeně, bude to také odchod vlády. Ať přijde cokoli, je dnes už čas na tuto změnu. Válka už prohrána nebude, Vy doma zachránit už skoro nic nemůžete, nám zde to jen prospěje a pro budoucnost bude to zase znamenat zachránění jednoty národa v nejhorší chvíli naší historie...”²⁶¹

Na podání okamžité demise ovšem Beneš netrval, vhodný okamžik si měli vybrat protektorátní činitelé sami. Pokud by však postupovali obráceně a zůstali, hrozilo, že vznikne dojem, že pomáhají nacismu ve válce proti Rusku, a to by mohlo být později zneužito komunisty.²⁶² Eliáš sice ve své odpovědi ze 7. července 1941 do Londýna ujišťoval Beneše, že poslední Háchův projev zůstane skutečně posledním, a shodoval se s ním v hodnocení politické situace, zároveň však upozorňoval na složitou situaci v protektorátu, kde hrozily nacistické represe a hospodářské zhroucení, a proto bylo podle něj nutné udržet veřejnou správu v řádném chodu. Háchu i vládu zaštiťoval důvěrou lidu, který prý dobře chápe jejich postoje.²⁶³

²⁶⁰ Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 609, č. 444

²⁶¹ Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 614, č. 447, též Beneš, E., Paměti II., s. 438-439

²⁶² Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 176, srov. Král, V., Pravda o okupaci, s. 224-226

²⁶³ Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 178, Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 111-112, též Beneš, E., Paměti II., s. 440, srov. Král, V., Pravda o okupaci, s. 226-229. Král v této souvislosti naopak zdůrazňuje, že se český lid v čele s ilegální komunistickou stranou dal do boje s okupanty.

Ovšem již 3. července 1941 navštívil Hácha, pod tlakem českých militantních fašistů, Neuratha a sdělil mu, že se na něho a na protektorátní vládu obrací různé české politické skupiny (Vlajka) a jednotlivci s požadavkem na vytvoření českého legionu a jeho nasazení do bojů proti sovětskému Rusku, a požádal ho o rozhodnutí této věci. Podle Neuratha vytvoření českých jednotek vůbec nepřicházelo v úvahu, neboť hlavní úlohu českého lidu spatřoval v jeho práci pro válečné hospodářství říše. Neurath ve svém hlášení následně uvedl, že Hácha přijal toto rozhodnutí se zřejmým ulehčením.²⁶⁴

Po přepadení Sovětského svazu Německem došlo k nové aktivizaci Vlajky, která dosud nepřestala usilovat o podíl na moci. S žádostí o vyslání českých dobrovolníků na sovětskou frontu se její vedení obrátilo nejen na Háchu, ale přímo i na říšského protektora. Neurath však jejich návrh rovněž zamítl a upozornil, že také v „protektorátě, zvláště při žňových pracích, se vyskytují možnosti k aktivnímu osvědčení a účasti na nynějším boji“. Pro činnost Vlajky v roce 1941 bylo příznačné, že ztrácela podporu nejvyšších německých míst, zato se o ni začala více zajímat německá policie. Avšak ani spolupráce s gestapem Vlajku před dalším úpadkem nezachránila.²⁶⁵

Dne 18. července 1941 došlo k definitivnímu uznání československé exilové vlády ze strany Sovětského svazu a Velké Británie.²⁶⁶ To vzájemné vztahy mezi Prahou a Londýnem dále zproblematizovalo. Beneš opět požádal Háchu a protektorátní vládu, aby nečinili nic, co by odporovalo jeho linii, a zavazoval je k rozhodnému odporu i za cenu demise.²⁶⁷ První odpověď došla z Prahy zněla rozhodně: „Věci s Háchou a Eliášem jsou v pořádku podle domluvené linie ..... Došlo-li by do té doby k nátlaku německé strany na provedení toho, co by nás mělo zneuctít nebo jinak poškozovat, bude krize vyvolána ihned.“ Vyjadřovala však názor pouze členů domácího odboje, nikoli přímo Eliáše.²⁶⁸ Druhá odpověď, pocházející již od samotného Eliáše, vyvolala v Londýně značné rozpaky. Eliáš znovu zdůrazňoval obtížnost situace, problémy se zásobováním, riziko hladových bouří, žalářování a krveprolití a změnu dosavadního režimu považoval proto za předčasnou a škodlivou. Doplněk k této odpovědi ze 7. srpna 1941, podepsaný Eliášem, naopak potvrzoval předchozí rozhodné stanovisko. Stálo v něm: „V případě uložení nových břemen podá vláda demisi, půjde-li o břemena národu neúnosná. V případě demise vlády budou učiněna opatření, aby vážní lidé vládu nepřevzali. Stanovisko k situaci i odpověď je společná s Háchou.“²⁶⁹ Závěrem celé záležitosti bylo, že se exilová vláda koncem srpna 1941 usnesla, aby Eliáš ve vládě zůstal a odstoupil až tehdy, kdy to sám uzná za vhodné. Přesto v ní převládal názor, že čas pro podání demise protektorátní

²⁶⁴ Pasák, T., Emil Hácha, s. 187, Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 623–624, č. 451

²⁶⁵ Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 312–313

²⁶⁶ K definitivnímu uznání československé vlády Velkou Británií viz podrobně Beneš, E., Paměti II, s. 131–139, k definitivnímu uznání československé vlády ze strany SSSR viz Beneš, E., Paměti II, s. 168–170, týž, Paměti III, dokument č. 130, s. 430–431, k uznání československé vlády ze strany USA a dalších států viz Beneš, E., Paměti II, s. 180–183, týž Paměti III, dokument č. 127, s. 423–425, č. 128, s. 426–427, č. 132, s. 435–436, č. 133, s. 437–438, srov. Brandes, D., Cesta k vyhnání, s. 105–107, k problematice účasti, resp. neúčasti sudetských Němců ve Státní radě viz tamtéž, s. 107–125

²⁶⁷ Viz podrobně Beneš, E., Paměti II., s. 440–441

²⁶⁸ Tamtéž, s. 441

²⁶⁹ Tamtéž, s. 442

vlády se blíží.²⁷⁰ Shora uvedená odpověď z počátku srpna 1941 byla posledním dokumentem, který Eliáš postoupil k odeslání do Londýna. Tajná korespondence mezi československou zahraniční vládou v Londýně a protektorátními činiteli, zprostředkovávaná domácím odbojem, po zatčení Eliáše v září 1941 skončila.²⁷¹

Eliáš sám uvažoval o odstoupení již 19. dubna 1941 na poradě u Háchy, poté co Frank opět rozpoutal zuřivé tažení proti legionářům. Koncem července 1941 sestavil velitel pražské řídicí úřadovny gestapa Geschke s Frankovým vědomím znění obžaloby proti Eliášovi. Vinila ho z velezrady.²⁷²

Poslední schůze vlády řízená Eliášem se konala 18. září 1941. Na pořadu jednání neměla nic důležitého. Vzala na vědomí, že Neurath zamítl vládní nařízení o vyživovacím příspěvku rodin osob zařazených do kárných táborů, schválila propůjčení čestného titulu „plukovník vládního vojska mimo službu“ vrchnímu inspektorovi drah, osnovu o změnách přímých daní, udělila různá poděkování a dary z milosti a na doporučení Neuratha převzala do protektorátní správy obchodní akademii v Plzni.²⁷³

Dne 18. září 1941 se konalo další jednání Háchy s Neurathem. Hácha znovu požádal o propuštění zatčených, protestoval proti zabírání českých nemocnic, proti zásahům do českého školství a proti pokusům zavádět němčinu jako úřední jazyk. Argumentoval, že český národ, který přináší oběti, nemá být „ohrožován ve své národní a kulturní svébytnosti“, a upozorňoval, že mezi obyvatelstvem panuje zvýšená nervozita a strach z blízké budoucnosti. „Množí se totiž v poslední době příznaky, že orgány Říše hodlají zasahovati do sfér, které nesouvisí nijak s válečnými poměry. Tyto zásahy vyvolávají dojem, že se snad pomýšlí na postupnou likvidaci svébytnosti našeho národa.“²⁷⁴ Setkání mezi Neurathem a Háchou dne 18. září bylo jejich poslední. Tvrdá opatření proti českému národu byla již připravena. Hitler se rozhodl nastolit tvrdý kurs, jehož výsledkem měla být rychlá likvidace retardačního postoje protektorátní reprezentace a narůstajícího odbojového hnutí v protektorátě.²⁷⁵

Druhý den, 19. září 1941, vstoupilo v platnost říšské policejní nařízení o označení židovských občanů ze dne 1. září 1941. Židům, kteří dosáhli šestého roku věku, bylo zakázáno objevovat se na veřejnosti bez Davidovy šesticípé hvězdy velikosti dlaně, vyrobené ze žluté látky černě vytažené s černým nápisem „Žid“. Označení bylo na území protektorátu provedeno stejným způsobem jako na ostatním říšském území, a proto nápis na hvězdě byl vyznačen německy: „Jude“. Židům bylo dále zakázáno opustit bez písemného svolení úřadu místní policie obvod obce, ve které měli bydliště. Nesměli také nosit řády, čestné a jiné odznaky.²⁷⁶

Koncem září se začaly šířit zvěsti, že dojde k odvolání říšského protektora Neuratha. Hitlerovi se již nejevil jako vhodná osoba pro uskutečňování dalších perzekučních opatření

²⁷⁰ Gebhart, J. – Kuklík, J., *Dramatické i všední dny*, s. 181–183, Pasák, T., Emil Hácha, s. 219–221

²⁷¹ Tomášek, D. – Kvaček, R., *Causa Emil Hácha*, s. 112

²⁷² Tiž, *Generál Alois Eliáš*, s. 76, Pasák, T., *Český fašismus*, s. 307

²⁷³ Tomášek, D. – Kvaček, R., *Generál Alois Eliáš*, s. 81

²⁷⁴ *Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943*, díl II, s. 624–625, č. 452

²⁷⁵ Pasák, T., *Emil Hácha*, s. 198

²⁷⁶ Gronsý, J., *Komentované dokumenty I*, s. 386–387, Petrův, H., c. d., s. 122–123

plánovaných v protektorátu jako odpověď na narůstající odbojové hnutí.²⁷⁷ K Neurathově odvolání přispěla i častá hlášení o „řádění mafie“ v protektorátě, s níž spolupracuje dokonce i předseda autonomní vlády, a o mírnosti či neschopnosti protektora jí účinně čelit.²⁷⁸

Oficiálně byl Neurathův odchod zdůvodněn nemocí. Dne 25. září 1941 oznámil Hitler v Rastenburgu ve Východním Prusku Frankovi, že Neurathovým nástupcem s titulem zastupujícího říšského protektora se stane právě povýšený SS-Obergruppenführer Reinhard Heydrich, do té doby šéf Říšského hlavního bezpečnostního úřadu.²⁷⁹ Současně Hitler požádal Franka, aby s Heydrichem „v každém případě dobře vycházel“. Zveřejnění tohoto Hitlerova rozhodnutí bylo uskutečněno výnosem z 27. září 1941. Podle něj měl Heydrich mít všechna práva i povinnosti říšského protektora, ale pověření vedením úřadu bylo dočasné.²⁸⁰

Heydrich přijel do Prahy v sobotu 27. září 1941. Krátce po jeho příchodu do Černínského paláce byl zatčen předseda protektorátní vlády generál inž. Alois Eliáš.²⁸¹

---

²⁷⁷ K nárůstu odbojového hnutí a sabotážím blíže Král, V., Pravda o okupaci, s. 226-231

²⁷⁸ Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 116. Za kampaní stál ovšem Frank, který usiloval o úřad říšského protektora, k tomu též Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 321-322

²⁷⁹ Šisler, S., Příspěvek, s. 65, Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 82-83, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 45

²⁸⁰ Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu, 1941, s. 535

²⁸¹ Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 83-84, Kárný, M. – Milotová, J. – Kárná, M.: Protektorátní politika Reinharda Heydricha, Praha 1991, s. 6

IV. Protektorátní vláda v systému správy Protektorátu Čechy a Morava od nástupu Heydricha do konce protektorátu

IV. 1. Heydrichovy správní reformy a organizace veřejné správy do konce protektorátu

Reinhard Heydrich přijel do Prahy s úkolem sjednat v protektorátu klid a politický pořádek vyhlášením výjimečného stavu a provést zásadní reformy celého vládního a správního systému.¹

Podstatou připravované reorganizace veřejné správy bylo odstranění její dvojkoľejnosti zavedené Hitlerovým výnosem z 16. března 1939 a hlavním důvodem jejího uskutečnění byla potřeba uspořít německé síly správního aparátu pro německou armádu i pro správní úkoly v jiných oblastech Evropy ovládaných Němci.² Navíc okupační správa se postupem času značně vzdálila původně vytčené zásadě subsidiarity a obstarávala nyní i agendu, která mohla být předána zpět autonomním orgánům.³ Frank k potřebě správních reforem již v červnu 1941 uvedl: „Nepochybně bude třeba ve správní oblasti mnohé zjednodušiti, poněvadž dnes správní instance v důsledku koexistence říšské a protektorátní správy jsou namnoze příliš početně obsazeny.“⁴

Dalším důvodem změn v uspořádání veřejné správy protektorátu bylo účinně vyřešit germanizaci české správy a všechna důležitá místa obsadit Němci tak, aby byl zajištěn dostatečný vnitřní dohled v úřadech a získán přímý vliv na každodenní práci autonomních orgánů. Říšská správa měla být zbavena vlastní správní činnosti a měla se vrátit ke své původní, tj. politické dohlédací a vedoucí, funkci.⁵

Situace uvnitř protektorátu byla pro okupanty natolik příznivá, že nebyl důvod správní reformu dále odkládat. Za necelé tři roky trvání protektorátu pronikli němečtí úředníci ve značné míře na nejdůležitější místa autonomní správy. Protektorátní úřady byly nuceny vyřizovat alespoň část své agendy podle německých předpisů, jejich organizace byla postupně přizpůsobována správě okupační a převážně užívaným jazykem byla němčina. Navíc v protektorátu byl ve srovnání s jinými zeměmi nacházejícími se pod nadvládou nacistů relativní klid. Odbojové organizace utrpěly po několika německých zásazích těžké ztráty, po kterých se jen velmi těžko vzpamatovaly. Ani vzrůstající počet akcí odbojových skupin, k němuž docházelo od léta 1941, nedokázal na této situaci příliš změnit.⁶

Provedením této reformy byl pověřen nový zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich. Ten o jejích zásadách v jedné zprávě vedoucímu stranické kanceláře NSDAP M. Bormannovi napsal: „Jasnou linií všech opatření jest zachovat zdání autonomie a současně

¹ Mates, P. – Schelle, K., Důsledky, s. 506, Dějiny československého státu a práva (1918 – 1945), Masarykova univerzita v Brně, 1992, s. 109

² Šisler, S., Příspěvek, s. 54, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 49

³ Maršálek, P., Protektorát, s. 66, Maršálek uvádí i konkrétní počty německých úředníků v protektorátu.

⁴ Šisler, S., Příspěvek, s. 54

⁵ Tamtéž, s. 55, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 49

⁶ Maršálek, P., Protektorát, s. 66

tuto autonomii i zevnitř likvidovat, uložit Čechům, aby prováděli všechna opatření, jež způsobí rozhořčení, Němcům uložit provedení takových opatření, jež dobře působí.“⁷ Heydrich pak podrobněji vyložil, že autonomní správa bude dotčena co nejúplnějším pronikáním německých úředníků, a tím dána plně do služeb říše a nedílně s ní sloučena. Za účelem dosažení personálních úspor na straně německých úředníků, měly být veškeré čistě správní záležitosti příslušející dosud okupačním úřadům převzaty zpět autonomními úřady, které by ovšem byly plně ovládány Němci, a jimi nadále vykonávány podle směrnic a z příkazu říše (Reichsauftragsverwaltung - RAV). Zároveň měl být celý systém veřejné moci v protektorátu v co největší míře přizpůsoben ostatnímu říšskému území.⁸

Reforma pak měla podle Hitlerova pokynu proběhnout postupně a v tichosti, aby se zabránilo zbytečným chybám. Za účelem vyloučení případných vnějších rušivých vlivů měly být přípravné práce na ní co nejprísněji utajeny.⁹

Heydrichovými tzv. správními reformami utrpělo zejména postavení protektorátní vlády. K reorganizaci vlády a ústředních úřadů autonomní správy přistoupil Heydrich nejdříve. Za tím účelem byla česká vláda povinna vydat 15. ledna 1942 nařízení o nové organizaci některých ústředních úřadů,¹⁰ dne 4. března 1942 nařízení o správní působnosti vlády a o zastupování členů vlády¹¹ a 15. června 1942 nahradila nařízení z 15. ledna 1942 jiným nařízením o nové organizaci některých ústředních úřadů.¹²

Zmíněnými právními předpisy bylo zrušeno předsednictvo ministerské rady, ministerstvo veřejných prací a ministerstvo sociální a zdravotní správy. Úkoly předsednictva ministerské rady přešly na jednotlivá ministerstva a na nově zřízený sekretariát předsedy vlády, určený pouze k vyřizování administrativních záležitostí. Tímto opatřením přestala vláda jako sborový orgán existovat. Rovněž záležitosti spadající dosud do působnosti zrušených ministerstev byly rozděleny mezi ostatní zbylá nebo nově vytvořená ministerstva.¹³

Posílena byla především pozice ministerstva vnitra, na které přešla téměř veškerá agenda zrušeného předsednictva vlády, včetně zásadních organizačních věcí, zákonodárství a veřejných zaměstnanců, a také část věcí bývalého ministerstva veřejných prací, především výkon stavební policie, a ministerstva sociální a zdravotní správy, např. věci veřejného zdravotnictví, otázky bytů a osídlování.¹⁴ Ministerstvo dopravy bylo přejmenováno na ministerstvo dopravy a techniky, ministerstvo zemědělství na ministerstvo zemědělství a lesnictví. Název ministerstva průmyslu, obchodu a živností byl změněn na ministerstvo

---

⁷ Šisler, S., Příspěvek, s. 55

⁸ Maršálek, P., Protektorát, s. 66-67

⁹ Tamtéž, s. 67

¹⁰ Vládní nařízení č. 14/1942 Sb. z. a n. ze dne 15. ledna 1942 o nové organizaci některých ústředních úřadů

¹¹ Vládní nařízení č. 80/1942 Sb. z. a n. ze dne 4. března 1942 o správní působnosti vlády Protektorátu Čechy a Morava a o zastupování členů vlády, částečně navazovalo na Heydrichovo nařízení z 27. února 1942 o změně některých ustanovení ústavního zákona č. 330/1938 Sb. z. a n.

¹² Vládní nařízení č. 208/1942 ze dne 15. června 1942 o nové organizaci některých ústředních úřadů (reorganizační nařízení)

¹³ Hledíková, Z. – Janák, J., c. d., s. 485, Mates, P. – Schelle, K., Důsledky, s. 507, Šisler, S., Příspěvek, s. 67, Dějiny československého státu a práva, s. 111, Sobota, E., c. d., s. 83

¹⁴ Hledíková, Z. – Janák, J., c. d., s. 485, 486, Mates, P. – Schelle, K., Důsledky, s. 507, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 51, týž, Protektorát, s. 68

hospodářství a práce. Sloučena v něm byla všechna odvětví hospodářské správy a zařazena podstatná část záležitostí zrušeného ministerstva veřejných prací a rovněž zrušeného ministerstva sociální a zdravotní správy. Z hlediska válečné výroby se tento resort stal pro okupanty nejdůležitějším, neboť byl příslušný k řízení systému válečného hospodářství a pracovního nasazení, a proto do jeho čela dosadili říšského Němce.¹⁵ K šíření nacistické propagandy a k uskutečňování zamýšlené převýchovy českého národa byl nově zřízen Úřad lidové osvěty. Vytvořen byl jako ústřední úřad podřízený předsedovi vlády, do jehož působnosti byly převzaty tiskové věci, podpora filmu včetně kinematografických licencí, cizinecký ruch, divadelnictví, písemnictví, výtvarné umění, hudba, zpěv a tanec. Dne 15. června 1942 byl přeměněn na ministerstvo lidové osvěty a název dosavadního ministerstva školství a národní osvěty se změnil jen na ministerstvo školství.¹⁶ Bez závažnějších změn zůstala pouze ministerstva financí a spravedlnosti. Takto nově upravená působnost jednotlivých resortů odpovídala německému vzoru a vnitřní struktuře úřadu protektora.

Vláda jako kolektivní orgán byla zrušena. Všechny záležitosti, které dosud patřily do její působnosti, vykonávali nadále věcně příslušní ministři se souhlasem předsedy vlády. Konání ministerských rad Heydrich zakázal a nové postavení protektorátní vlády v tomto směru charakterizoval: „Český ministr není vlastně žádným ministrem v našem smyslu, to víme zcela jasně, že provádějí příkazy.... Nemohu si nechat líbit, aby o mém pokynu se ještě radila česká vláda, ministerská rada, zda má být proveden či nic. Vždyť čeští ministři se mohou bavit nanejvýš o tom, jak chtějí pokyn provést a k tomu stačí porada, nikoli rada, která by si mohla klást požadavky.“¹⁷ Nařizovací pravomoc přenesl Heydrich z vlády na jednotlivé ministry nařízením ze dne 27. února 1942 o změně některých ustanovení ústavního zmocňovacího zákona č. 330/1938 Sb. z. a n.¹⁸ Podle tohoto právního předpisu měla být napříště vládní nařízení usnášena a podpisována předsedou vlády a ministry pověřenými jejich prováděním. Práva státního prezidenta zůstala nedotčena.¹⁹ Výrazně se změnil také způsob komunikace protektorátních ministerstev s úřadem říšského protektora, uskutečňoval se nyní přímo, neboť prostřednictvím úřadu předsednictva ministerské rady odpadlo.²⁰

Vládní nařízení ze dne 4. března 1942 o správní působnosti vlády upravovalo neobvyklým způsobem také otázku zastupování ministrů. Dosud platilo, že člen vlády mohl být zastoupen pouze jiným členem vlády, přičemž pořadí zastupování schvaloval státní prezident. Uvedené nařízení naproti tomu nově stanovilo, že „pro případ svého zaneprázdnění určí ministr vyššího úředníka svého resortu za svého všeobecného zástupce.“ Neznamenal to však, že by si všeobecné zástupce určovali ministři sami, byl to samozřejmě úřad říšského

¹⁵ Hledíková, Z. – Janák, J., c. d., s. 482, 485, 487, Šisler, S., Příspěvek, s. 67, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 50 – 51, Malý, K., c. d., s. 380

¹⁶ Hledíková, Z. – Janák, J., c. d., s. 485, Mates, P. – Schelle, K., Důsledky, s. 507, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 50 – 51, Malý, K., c. d., s. 380

¹⁷ Hledíková, Z. – Janák, J., c. d., s. 485, Šisler, S., Příspěvek, s. 66–67, Mates, P. – Schelle, K., Důsledky, s. 507, Sobota, E., c. d., s. 83

¹⁸ Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu 1942, s. 42

¹⁹ Maršálek, P., Protektorát, s. 99–100

²⁰ Hledíková, Z. – Janák, J., c. d., s. 485, Mates, P. – Schelle, K., Důsledky, s. 507, Dějiny československého státu a práva, s. 111, Malý, K., c. d., s. 381

protektora, kdo vyslal plnomocné generální zástupce s početným štábem spolupracovníků do jednotlivých protektorátních ministerstev.²¹ Těmito generálními zástupci byli vysocí němečtí úředníci, kteří byli oprávněni vykonávat všechny ministerské pravomoci místo ministrů, a to i v případě, že ministři nebyli zaneprázdněni, a dokonce i bez jejich vědomí. Poněvadž generální zástupci zastávali současně vedoucí funkce v úřadě říšského protektora, bylo dosaženo přímého propojení ústředních protektorátních úřadů s úřadem protektora. Pomocí instituce generálních zástupců řídili nacisté veškerou činnost nejen jednotlivých protektorátních ministerstev, ale celé veřejné autonomní správy. Heydrich tedy prováděl správní reformu podle jím definovaného principu: „likvidovat autonomii zevnitř, aniž by byla ohrožena vnější fasáda.“²²

Zavedení instituce generálních zástupců do ústředních orgánů autonomní správy mělo ještě další závažný následek. Úřady, ve kterých působili, byly prohlášeny za úřady německy vedené. Němčina se stala vnitřní úřední řečí, v níž se vyřizovala veškerá agenda. Všechny nižší úřady, které se v nějaké záležitosti obracely na ministerstva, musely psát napříště německy.²³

Systém ústředních autonomních úřadů protektorátu byl úplně dotvořen opětným zřízením Pozemkového úřadu pro Čechy a Moravu a vytvořením Kuratoria pro výchovu mládeže. Na základě německých pokynů znovuzřídila vláda nařízením ze dne 24. dubna 1942 Pozemkový úřad pro Čechy a Moravu (Bodenamt für Böhmen und Mähren)²⁴ Tento úřad se měl, kromě vyřizování své původní agendy, významně podílet na přípravě germanizace. Jeho úkolem bylo provádění vyvlastňování půdy v oblastech německého zájmu a výkon správy pozemků, které se již nacházely v německých rukou. Jeho vedoucí, postavený fakticky na roveň protektorátním ministrům, však předsedovi vlády podléhal jen zcela formálně.²⁵ Dne 28. května 1942 bylo utvořeno Kuratorium pro výchovu mládeže,²⁶ jehož předseda byl jmenován státním prezidentem, a které převzalo do své správy s výjimkou záležitostí rodiny a školy působnost všech ostatních ústředních úřadů týkající se výchovy mládeže.²⁷

Heydrichova reforma protektorátní vlády a centrálních protektorátních úřadů způsobila, že vláda přestala jako sborový orgán existovat a zbyla jen jednotlivá ministerstva. Ta se svou povahou přeměnila v okupační úřady, a přestože navenek vystupovala nadále jako česká, autonomní, složka veřejné správy, stala se z nich jakási zvláštní pracoviště jednotlivých oddělení úřadu říšského protektora.²⁸

V roce 1944 přibýlo některým protektorátním ministerstvům ještě vykonávání správní agendy z příkazu říše. Zavedeno bylo druhým nařízením o správě z říšského příkazu ze dne

---

²¹ Mates, P. – Schelle, K., Důsledky, s. 507, Hledíková, Z. – Janák, J., c. d., s. 482,485, Šisler, S., Příspěvek, s. 67, Dějiny československého státu a práva, s. 112

²² Šisler, S., Příspěvek, s. 67, Sobota, E., c. d., s. 84

²³ Šisler, S., Příspěvek, s. 67, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 52

²⁴ Vládní nařízení č. 241/1942 Sb. z. a n., ze dne 24. dubna 1942 o pozemkovém úřadu pro Čechy a Moravu

²⁵ Maršálek, P., Protektorát, s. 69

²⁶ Vládní nařízení č. 187/1942 Sb. z. a n. ze dne 28. května 1942 o povinné službě mládeže

²⁷ Maršálek, P., Protektorát, s. 69

²⁸ Šisler, S., Příspěvek, s. 67

19. dubna 1944,²⁹ jenž navazovalo na předchozí nařízení říšského protektora z 23. května 1942. Prováděcím výnosem německého státního ministra z 29. dubna 1944 byla ministerstva vnitra, školství, hospodářství a práce, zemědělství a lesnictví, financí, dopravy a techniky, jakož i Ústřední úřad statistický, pověřena plněním úkolů správy z říšského příkazu (Reichsauftragsverwaltung - RAV). Při jejich výkonu podléhala tato ministerstva pouze pokynům německého státního ministra, povinně byla označena přídomkem správa z říšského příkazu, např. ministerstvo vnitra – správa z říšského příkazu, a používala malou říšskou pečeť. Tímto opatřením bylo zcela nepokrytě ukázáno, že česká ministerstva jsou zbavena posledních zbytků autonomie a de facto plní úlohu okupačních úřadů.³⁰

Po reorganizaci ústředních orgánů se Heydrich zaměřil i na přebudování nižších protektorátních úřadů. Právním základem pro provedení těchto změn ve veřejné správě se stal Hitlerův výnos ze 7. května 1942, který doplňoval výnos z 16. března 1939. Opravňoval protektora, aby v dohodě s říšským ministrem vnitra učinil vhodná opatření a vydal právní předpisy za účelem přizpůsobení správy v Čechách a na Moravě „der jeweils gegebenen Lage.“ Česká autonomní i říšská okupační správa se tak napříště měly řídit „danou konkrétní situací“.³¹

Nejprve došlo k úpravě některých územních obvodů politických úřadů. Za tímto účelem vydal zastupující říšský protektor 23. května 1942 opatření, které bylo provedeno nařízením ministra vnitra ze dne 26. května 1942.³² Podle něj se s účinností od 1. června 1942 rušily mnohé okresní úřady. Jejich obvody byly zpravidla připojeny k jednomu ze sousedních politických okresů, jen výjimečně byly rozděleny mezi soudní okresy. Kromě toho byly přeskupeny i územní obvody několika nezrušených okresů.³³ Po změnách v územní organizaci okresních úřadů bylo zasaženo i do jejich kompetence a vnitřní struktury.³⁴

Na takto nově uspořádanou organizaci politických úřadů navázalo protektorovo nařízení ze dne 23. května 1942 zavádějící s účinností k 15. červnu 1942 instituci „správy z příkazu říše“ „Reichsauftragsverwaltung“ (RAV).³⁵ Nařízením opravňovalo protektora, aby určil zemské, okresní a policejní úřady, aby prováděly správu z příkazu říše. Okresním hejtmanům a policejním úřadům byly tímto způsobem svěřeny úkoly a oprávnění dosud vykonávané úřady oberlandrátů a na zemské úřady přešly i některé záležitosti úřadu říšského

²⁹ Věstník nařízení německého státního ministra pro Čechy a Moravu 1944, s. 67-68

³⁰ Šisler, S., Příspěvek, s. 70, Sobota, E., c. d., s. 86, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 68

³¹ Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu 1942, s. 117, Gronský, J., Komentované dokumenty I., s. 401, Šisler, S., Příspěvek, s. 55, Mates, P. – Schelle, K., Důsledky, s. 508, Dějiny československého státu a práva, s. 112, Sobota, E., c. d., s. 85, Malý, K., c. d., s. 383

³² Nařízení ministra vnitra č. 185/1942 Sb. z. a n. ze dne 26. května 1942 o nové úpravě obvodů a sídel okresních úřadů

³³ Mates, P. – Schelle, K., Důsledky, s. 509, Šisler, S., Příspěvek, s. 78, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 55

³⁴ Z působnosti okresních úřadů byly vládním nařízením č. 229/1942 Sb. z. a n. ze dne 6. června 1942 o zřízení lesních dohlédacích úřadů vyloučeny záležitosti lesní správy a dozoru nad výkonem honebního práva, které převzaly nově zřízené lesní dohlédací úřady, dále se u nich na základě vládních nařízení č. 279/1942 Sb. z. a n. ze dne 30. července 1942 o veřejném zdravotnictví a č. 328/1942 Sb. z. a n. ze dne 26. června 1942 o úpravě veřejné veterinární služby, osamostatnily zdravotní a veterinární úřadovny, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 56

³⁵ Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu 1942, s. 118, Gronský, J., Komentované dokumenty I., s. 402-404

protektora.³⁶ Říše tedy mohla vzít do své správy jednotlivá odvětví a delegovat je k vyřizování na úřady protektorátní správy, které je pak vykonávaly jako agendu z příkazu říše. Přenesená agenda byla taxativně vypočtena v jiném, prováděcím, nařízení z 23. května 1942.³⁷

V případě, že autonomní úřady byly pověřeny správou z příkazu říše, musely být patřičně označeny, např. zemský prezident – správa z příkazu říše, okresní hejtman – správa z příkazu říše atd. Zároveň musela být používána i malá říšská pečeť. Úřady autonomní správy byly při plnění záležitostí správy z příkazu říše vázány pokyny příslušných říšských služebních míst. Okresní úřady byly ve vyřizování těchto záležitostí zcela podřízeny vedení a pokynům příslušných oberlandrátů.³⁸ Navíc tyto záležitosti byly uvnitř úřadů zajišťovány speciálně vytvořeným dvou až tříčlenným německým oddělením spolu s německým vedoucím úřadu, nebo jeho zástupcem. V případě, že vedoucím úřadu zůstal doposud Čech, pak pouze tímto oddělením. Správa z příkazu říše nebyla zavedena všude. V okresech, kde byl pouze nepatrný počet německého obyvatelstva, bylo od jejího zřízení z „taktických důvodů“ upuštěno a obstarával ji obvykle sousední okresní úřad.³⁹

Z výše uvedeného vyplývá, že také do nižších protektorátních úřadů byli přidělováni úředníci německé národnosti a působili převážně ve vedoucích funkcích. Zemské úřady tedy řídili němečtí viceprezidenti, okresní a policejní úřady němečtí okresní hejtmani a policejní ředitelé. Podřízené úřednictvo bylo většinou české národnosti.⁴⁰ Důsledkem takových personálních změn bylo, že úřady, které byly vedeny německými státními příslušníky, byly prohlášeny za německy vedená služební místa s němčinou jako vnitřním úředním jazykem.⁴¹

Heydrichovou správní reformou bylo dosaženo toho, že dosavadní české úřady byly prostoupeny tzv. správou z říšského příkazu (Reichsaufragsverwaltung – RAV) a tak de facto začleněny do správního aparátu okupantů.⁴²

Rovněž proces likvidace místní samosprávy, zahájený již v prvních letech protektorátu, pokračoval. Obvyklou praxí se stalo, že na místa starostů obcí byli dosazováni němečtí vládní komisaři, kteří ještě více urychlovali germanizaci místní správy. Postup gleichschaltování místní správy dovršilo vládní nařízení o úřednické správě obcí z 26. února 1944.⁴³ Na jeho základě byli prakticky ve všech obcích s více než 3000 obyvateli jmenováni k výkonu pravomocí obecních orgánů úředničtí vedoucí. Jmenováni byli zemskými úřady a ve městech se zvláštním statutem ministrem vnitra. Disponovali veškerými oprávněními starostů a úřadovali pomocí úřednických náměstků.

³⁶ Mates, P. – Schelle, K., Důsledky, s. 508, Šisler, S., Příspěvek, s. 76, 78–79, Sobota, E., c. d., s. 86, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 53

³⁷ Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu 1942, s. 119, Gronský, J., Komentované dokumenty I., s. 402, Šisler, S., Příspěvek, s. 76–77, Mates, P. – Schelle, K., s. 508

³⁸ Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu 1942, s. 118, Mates, P. – Schelle, K., s. 508, Dějiny československého státu a práva s. 112, Šisler, S., Příspěvek, s. 79, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 54

³⁹ Maršálek, P., Protektorát, s. 71

⁴⁰ Hledíková, Z. – Janák, J., c. d., s. 482–483

⁴¹ Mates, P. – Schelle, K., Důsledky, s. 508

⁴² Šisler, S., Příspěvek, s. 95, Dějiny československého státu a práva, s. 112

⁴³ Vládní nařízení č. 51/1944 Sb. z. a n. ze dne 26. února 1944 o úřednické správě obcí

Hned po reformě české protektorátní správy začal Heydrich uskutečňovat změny v organizaci a postavení říšské okupační správy. Působnost úřadů oberlandrátů významně upravil již zmíněným nařízením z 23. května 1942, kterým byla část jejich agendy přenesena na úřady české správy. Důvodem této změny bylo, že úřady oberlandrátů, původně určené jako politické a řídicí instituce, se během prvních tří let okupace rozrostly do mohutných správních úřadů.⁴⁴ Nyní měly být oproštěny od výkonu vlastních správních činností a měly se vrátit ke své původní vedoucí a kontrolní funkci.⁴⁵

S účinností od 15. června 1942 byla zrušena jejich působnost v první instanci pro záležitosti německých státních příslušníků a současně jim byla odňata dosud vykonávaná přímá pravomoc ve věcech protektorátních příslušníků. Zůstaly jim jen politické úkoly, které na české úřady být přeneseny nemohly.⁴⁶

Zároveň se změnou působnosti úřadů oberlandrátů došlo i k nové úpravě jejich územních obvodů a sídel. Počet oberlandrátů v protektorátu byl od 15. června 1942 snížen z patnácti na sedm a od 1. září 1944 pouze na šest. Tato úprava byla poslední, která do organizace sídel a obvodů oberlandrátů zasáhla.⁴⁷

Oberlandráti byli nadále označováni jako inspektoři říšského protektora (Inspekteure des Reichsprotektors). Po zřízení německého státního ministerstva pro Čechy a Moravu 20. srpna 1943, byli vyjmuti z pravomoci protektora a podřízeni německému státnímu ministrovi. Od té doby vystupovali jako inspektoři německého státního ministra. Jejich postavení se tím nezměnilo a dále plnili jen řídicí a politické úkoly.⁴⁸

V souvislosti s touto reorganizací byl vytvořen nový orgán politické správy tzv. vedoucí okresní hejtmani (geschäftsführende Bezirkshauptmänner). Jejich sídla byla umístěna do sídel bývalých oberlandrátů zrušených Heydrichovou reformou a byla na ně přenesena největší část jejich působnosti. Dne 1. dubna 1944 vstoupilo v platnost druhé prováděcí nařízení z 23. března 1944 k nařízení o správě z příkazu říše z 23. května 1942, které rozšiřovalo přenášení působnosti říšské správy na protektorátní úřady o některé další záležitosti a také přejmenovalo vedoucí okresní hejtmany na hejtmany s rozšířenou pravomocí (Bezirkshauptmänner mit erweitertem Geschäftsbereich).⁴⁹

Postavení říšského protektora nebylo Heydrichovými správními reformami v zásadě dotčeno. Významnější změny byly provedeny pouze ve vnitřní organizaci úřadu říšského protektora. Nařízení o správě z příkazu říše z 23. května 1942 se vztahovalo také na protektorův úřad. Podle něj byly úkoly a oprávnění říšského protektora, které v ostatním území říše náležely vyšším správním orgánům, přeneseny na zemské úřady v Čechách a na

---

⁴⁴ Šisler, S., Příspěvek, s. 76, Gronský, J., Komentované dokumenty I., s. 402-404

⁴⁵ Hledíková, Z. – Janák, J., c. d., s. 482-483

⁴⁶ Šisler, S., Příspěvek, s. 77

⁴⁷ Tamtéž, s. 77,78, Hledíková, Z. – Janák, J., c. d., s. 483, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 53

⁴⁸ Maršálek, P., Veřejná správa, s. 53, Šisler, S., Příspěvek, s. 77, 79-80, Hledíková, Z., - Janák, J., c. d., s. 483

⁴⁹ Věstník nařízení německého státního ministra pro Čechy a Moravu 1944, s. 45-47, Šisler, S., Příspěvek, s. 79, Mates, P. – Schelle, K., Důsledky, s. 509, Hledíková, Z. – Janák, J., c. d., s. 486

Moravě, aby byly plněny podle pokynu z příkazu říše. Jednalo se však o méně důležité záležitosti.⁵⁰

Teprve nařízení o členění úřadu říšského protektora vydané 25. listopadu 1942 zavádělo novou vnitřní organizaci tohoto úřadu a zároveň rušilo předešlé nařízení z 18. září 1940.⁵¹ V platnost vstoupilo 1. prosince 1942 a úřad protektora rozdělilo na několik následujících oddělení: hlavní oddělení I. pro ústřední správu a všeobecnou vnitřní správu, oddělení II. pro soudní správu, oddělení III. pro školskou správu, oddělení IV. pro kulturní politiku, hlavní oddělení V. zahrnovalo oblast hospodářství a práce, oddělení VI. zemědělství, oddělení VII. finance, hlavní oddělení VIII. dopravu a techniku a oddělení IX. spoje a poštu. Do úřadu říšského protektora patřila také Nejvyšší účetní kontrola, přímo podřízená státnímu sekretáři, a zástupce zahraničního úřadu, podřízený protektorovi. Zmocněnec pořádkové policie spolu se zmocněncem bezpečnostní policie formálně příslušeli státnímu sekretáři.⁵² Další menší úprava byla uskutečněna s platností od 12. února 1943 a měnila členění uvnitř hlavních oddělení I., V. a oddělení IV. kulturně politické přešlo pod pravomoc státního sekretáře jako zvláštní oddělení.⁵³ Nové vnitřní uspořádání úřadu protektora se tak v podstatě shodovalo s organizací protektorátních ministerstev, zavedenou Heydrichem v lednu 1942.

Dne 27. května 1942 byl spáchán atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, který o několik dní později, 4. června 1942, zemřel na následky poranění. Do jeho funkce byl jmenován dosavadní šéf pořádkové policie v Německu Kurt Daluege. Do Prahy přijel již 27. května 1942.⁵⁴

Po Heydrichově smrti se však fakticky rozhodujícím mocenským i politickým činitelem v protektorátu stal státní tajemník Frank.⁵⁵ O vzájemném postavení zastupujícího říšského protektora a státního tajemníka jednal Frank s říšským ministrem a šéfem říšské kanceláře H. H. Lammersem a zcela otevřeně mu sdělil, že považuje sebe osobně za ručitele politické linie vůdce a SS v protektorátu a že pokládá jmenování Daluega za zbytečné. Hitler sice setrval na svém rozhodnutí a Daluege nastoupil na Heydrichovo místo, zároveň ale Frankovi vysvětlil, že úřad protektora považuje za funkci určenou pro penzisty k završení kariéry a že za politiku v protektorátě odpovídá jedině státní sekretář. Frank měl tedy řídit veškerou politickou a policejní činnost v protektorátu a Daluege byl pověřen jen některými organizačními a správními záležitostmi.⁵⁶

Teprve v srpnu 1943 došlo k výraznému zásahu do právního postavení říšského protektora. V polovině měsíce pozval Hitler Franka opět do svého hlavního stanu v Rastenburgu a oznámil mu, že bude odvolán Daluege, rovněž dosud formálně říšský protektor Neurath bude zproštěn svého úřadu a že Franka jmenuje německým státním

⁵⁰ Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu 1942, s. 118 a 119, Šisler, S., Příspěvek, s. 65

⁵¹ Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu 1942, s. 307-308, Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu 1940, s. 425-426

⁵² Šisler, S., Příspěvek, s. 66, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 58

⁵³ Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu 1943, s. 25

⁵⁴ Šisler, S., Příspěvek, s. 68, Mates, P. – Schelle, K., Důsledky, s. 509, Malý, K., c. d., s. 381

⁵⁵ Hledíková, Z. – Janák, J., c. d., s. 483

⁵⁶ Šisler, S., Příspěvek, s. 68, srov. Maršálek, P., Veřejná správa, s. 59 – 60. K vzájemnému postavení a rivalitě mezi říšským protektorem a státním tajemníkem viz blíže Maršálek, P., Protektorát, s. 73-74

ministrem pro Čechy a Moravu (Der deutsche Staatsminister für Böhmen und Mähren) v hodnosti říšského ministra. V názvu tohoto úřadu se již označení „protektorát“ neobjevilo. Jmenovací dekrety pro nového říšského protektora a státního ministra byly vystaveny 20. srpna 1943. Své funkce převzali 14. října 1943.⁵⁷

Novým říšským protektorem se stal dosavadní říšský ministr vnitra Wilhelm Frick. Vybrán byl zřejmě proto, že již od počátku okupace mu byla udělena řada pravomocí týkajících se protektorátu, např. řídil činnost Ústředny pro protektorát Čechy a Morava, byl oprávněn vydávat právní předpisy s platností pro Čechy a Moravu atd. Jiným důvodem jeho jmenování do funkce říšského protektora bylo, že v té době probíhaly personální změny v ústředních říšských orgánech. Říšským ministrem vnitra byl místo něj jmenován Heinrich Himmler, do té doby říšský vůdce SS a šéf německé policie, a odstrčený Frick získal jako náhradu úřad říšského protektora.⁵⁸

Podle nové úpravy byla pozice říšského protektora výrazně oslabena a proměnila se v podstatě reprezentativní funkci. Většina dosavadních pravomocí říšského protektora, včetně normotvorné, přešla na státního ministra. Protektor sice nadále zůstal Hitlerovým zástupcem „v jeho vlastnosti hlavy říše“ a příslušelo mu potvrzovat členy protektorátní vlády, jmenovat a propouštět německé úředníky v protektorátě, vykonávat právo milosti a abolicie mimo věci vojenského soudnictví a soudnictví SS a policie. Pokyny dostával přímo od Hitlera a také pouze jemu byl odpovědný. Všechna ostatní rozsáhlá protektorova oprávnění však převzal státní ministr Frank, který byl nyní osobně odpovědný za dodržování Hitlerových pokynů v politické oblasti.⁵⁹

V oblasti normotvorby se Frank stal hlavním činitelem, který nemohl být opomenut ani při vytváření právních předpisů týkajících se protektorátu vydávaných ústředními říšskými úřady. Své nařízení a vyhlášky Frank publikoval ve dvojjazyčném Věstníku nařízení německého státního ministra pro Čechy a Moravu (Verordnungsblatt des deutschen Staatsministers für Böhmen und Mähren), který přímo navazoval na předchozí Věstník nařízení říšského protektora.⁶⁰

Oficiálně vyhlášený vzájemný vztah říšského protektora a státního ministra neurčil nižší nebo vyšší postavení některého z nich. Stanovil pouze, že státní ministr zastupuje protektora v případě jeho zaneprázdnění. Frank se snažil chápat jejich vzájemné postavení takto: „Poměr státního ministra k říšskému protektorovi je jasný. Německý státní ministr byl postaven na roveň říšskému protektorovi a oba byli v hodnosti říšského ministra a podléhali ve stejném pořadí Hitlerovi.“ Samozřejmě, že ve skutečnosti to byl Frank, kdo na sebe soustředil veškerou moc a mimo jiné usiloval i o to, aby byl sám jmenován říšským protektorem.⁶¹ Přestože se mu to po celou dobu trvání Protektorátu Čechy a Morava

⁵⁷ Šisler, S., Příspěvek, s. 68, Mates, P. – Schelle, K., Důsledky, s. 509, Sobota, E., c. d., s. 88, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 61, Malý, K., c. d., s. 381-382, Pavlíček, V. a kolektiv, c. d., s. 92

⁵⁸ Malý, K., c. d., s. 381, Šisler, S., Příspěvek, s. 68-69, Sobota, E., c. d., s. 88

⁵⁹ Maršálek, P., Veřejná správa, s. 61, Šisler, S., Příspěvek, s. 69, Mates, P. – Schelle, K., Důsledky, s. 509, Dějiny československého státu a práva, s. 110, Sobota, E., c. d., s. 88

⁶⁰ Maršálek, P., Protektorát, s. 106-107

⁶¹ Šisler, S., Příspěvek, s. 71

nepodařilo, mohl být nyní nanejvýš spokojen. Shora uvedená reorganizace mu umožnila získat absolutní moc v protektorátu.⁶² Frick navíc státnímu ministrovi usnadňoval situaci tím, že hned po uvedení do funkce odjel zpátky do Německa a o svůj nový úřad se příliš nestaral. Nic již nezměnil ani Hitlerův výnos z 25. ledna 1944, jež rozšiřoval pravomoc říšského protektora o oprávnění postupovat při výkonu práva milosti, s výjimkou věcí příslušejících v první stolici lidovému soudnímu dvoru nebo na jeho místě vrchnímu zemskému soudu, bez dohody s říšským ministrem spravedlnosti.⁶³

K výkonu své funkce si Frank zřídil nový úřad nazvaný německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu (Deutsches Staatsministerium für Böhmen und Mähren). Tento nový orgán byl v podstatě pokračováním úřadu říšského protektora a přešla na něj také většina jeho pravomocí. Protektorovi zůstala pouze kancelář říšského protektora v Čechách a na Moravě (Büro des Reichsprotektors in Böhmen und Mähren). Současně bylo zrušeno tzv. Ústřední místo u říšského ministerstva vnitra.⁶⁴ Bylo rozhodnuto, že veškerý úřední styk s Hitlerem a jeho hlavním stanem bude muset být veden nadále přes říšského ministra a šéfa říšské kanceláře Lammerse.⁶⁵ Vnitřní organizace německého státního ministerstva zůstala uspořádána stejně jako dřívější úřad říšského protektora. Členění státního ministerstva zveřejnil Frank výnosem ze 4. listopadu 1943.⁶⁶ Jednotlivá oddělení ministerstva opět odpovídala organizaci protektorátních ministerstev. Nově byly zřízeny jen tzv. generální referáty, které představovaly obdobu sekcí českých ministerstev, v některých případech byly protějškem jiných nejvyšších úřadů. Německému státnímu ministrovi podléhal i zmocněnec pořádkové policie a zmocněnec bezpečnostní policie a SD. Současně s dobudováním vnitřní organizace německého státního ministerstva byla zrušena struktura úřadu říšského protektora z 22. listopadu 1942 a z 12. února 1943.⁶⁷ Zřízením německého státního ministerstva a rozhodnutím otázky dalšího politického vedení v protektorátě, bylo definitivně zakončeno období Heydrichem zahájených velkých správních reforem.⁶⁸

V prvních třech letech existence protektorátu pokročil proces ovládnutí tzv. autonomní správy již tak daleko, že zastupující říšský protektor Heydrich mohl přistoupit k zásadní správní reformě a likvidovat dosavadní dvojkolejnost veřejné správy. Oficiálně byla tato unifikace obou kolejí správy a vládní moci představována jako zvláštní projev důvěry říše v protektorátní úřady a úřednictvo, kterým byly nyní svěřeny záležitosti dosud náležející do působnosti říšských orgánů. Ve skutečnosti však prolnutí obou správ a proniknutí Němců na klíčová místa autonomní správní soustavy způsobilo, že říše již vlastní správní organizaci nepotřebovala a dvojí kolej se proto stala ne hospodárnou a těžkopádnou. Odstranění dvojkolejnosti veřejné správy umožnilo nacistům uspořít početné německé síly, které nutně

---

⁶² Maršálek, P., Protektorát, s. 41

⁶³ Týž, Veřejná správa, s. 62

⁶⁴ Hledíková, Z. – Janák, J., c. d., s. 483, Šisler, S., Příspěvek, s. 69, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 61, Malý, K., c. d., s. 382

⁶⁵ Maršálek, P., Protektorát, s. 74

⁶⁶ Věstník nařízení německého státního ministra pro Čechy a Moravu 1943, s. 147-148

⁶⁷ Šisler, S., Příspěvek, s. 70

⁶⁸ Maršálek, P., Protektorát, s. 75

potřebovali na hroutících se frontách. Souhrnně lze konstatovat, že Heydrichova reforma přinesla téměř úplnou likvidaci dvojkoľejnosti veřejné správy, ale i protektorátní autonomie vůbec. Protektorát se nyní již nijak významně nelišil od jiných okupovaných území, které říše spravovala přímo.⁶⁹

K dalšímu zjednodušení veřejné správy protektorátu došlo v souvislosti s vyhlášením totální války. Na základě opatření totální války mělo dojít k soustředění veškerého dostupného materiálního a lidského potenciálu, který se nacházel pod nadvládou nacistů, pro válečné účely tak, aby došlo k zásadnímu obratu ve válce.⁷⁰ Nařízením protektorátní vlády ze dne 9. prosince 1943⁷¹, jež nabylo účinnosti k 1. lednu 1944, byla velká část správní agendy přenesena z ústředních úřadů na jim podřízené zemské úřady, pražský magistrát a lesní dohlédací úřady, dále ze zemských úřadů na okresní a lesní dohlédací úřady a z jiných vykonavatelů veřejné správy na politické úřady. Významně byla zjednodušena příslušnost úřadů při rozhodování omezením všech možných druhů jejich součinnosti a podstatným způsobem byl rovněž redukován instanční postup. K odstranění průtahů při vyřizování úředních záležitostí mělo přispět také rozšíření tzv. bagatelních řízení, v nichž se napříště zásadně nepřipouštělo odvolání. Na závěr nařízení zmocňovalo členy vlády a vedoucího Pozemkového úřadu k dalším zjednodušujícím změnám i k rušení úřadů.⁷²

Na základě výnosu ministra vnitra z 29. března 1944 o přizpůsobení správy totální válce bylo stanoveno, že činnost politických úřadů se musí co nejvíce přizpůsobit požadavkům války. Vše, co z tohoto hlediska nebylo důležité, muselo ustoupit do pozadí. Z tohoto důvodu k množství již zcela nebo zčásti zastavených, příp. omezených agend přibýly další. Následující výnos ministra vnitra z 31. března 1944 omezoval styk se stranami na nezbytně nutnou míru a zajišťoval tak, aby osoby nasazené ve válečném hospodářství nebyly často volány před úřady a nevznikaly tak ztráty ve výrobě.⁷³

Na podkladě třetího nařízení o správě z říšského příkazu z 15. srpna 1944 došlo k přenesení úkolů říšského zaopatření a péče o válečné poškozence a pozůstalé po nich na ministerstvo hospodářství a práce. V nižší stolici pak na zaopatřovací úřady v Praze a Brně. Správa z příkazu říše byla zavedena také u úřadů práce.

Výnosem ministra vnitra z 24. srpna 1944 došlo v oblasti vnitřní správy z důvodu totálního válečného nasazení k zastavení nebo omezení celých pracovních oborů. Mimoto byli vedoucí úřadů II. a I. stolice zmocněni k dalšímu zastavování a odkládání podání, které nebyly z hlediska vedení války považovány za důležité.⁷⁴

Na vládní nařízení z 9. prosince 1943 navázalo ještě nařízení ministra vnitra z 19. září 1944 o dalším zjednodušení veřejné správy, které přeneslo další agendu z vyšších úřadů na nižší, tj. z ústředních na zemské, ze zemských na okresní a lesní dohlédací a ze zemských a

⁶⁹ Tamtéž, s. 72-73. Maršálek uvádí i konkrétní počty personálních úspor na straně německého úřednictva.

⁷⁰ Maršálek, P., Protektorát, s. 75, Totální válku vyhlásil šéf nacistické propagandy J. Goebbels dne 18. února 1943 ve svém projevu ve Sportovním paláci v Berlíně.

⁷¹ Vládní nařízení č. 314/1943 Sb. z. a n. ze dne 9. prosince 1943 o zjednodušení veřejné správy

⁷² Maršálek, P., Veřejná správa, s. 67

⁷³ Tamtéž, s. 68, týž, Protektorát, s. 80

⁷⁴ Týž, Protektorát, s. 81

okresních na obce, ale i naopak, tj. z okresních na zemské a ústřední, a dále zjednodušilo úpravu příslušnosti zrušením pravidel součinnosti při rozhodování.⁷⁵

Od 1. října 1944 pak bylo nařízením ministra vnitra č. 210/1944 Sb. zavedeno zásadně jednoinstanční správní řízení.⁷⁶

Určitá zjednodušení se nevyhnula ani autonomní justici. Vládním nařízením ze dne 7. listopadu 1943 o zjednodušení řízení před soudy sociálního pojištění byl snižován počet přísedících v senátech některých soudů.⁷⁷ Obdobně jako v oblasti správy došlo také zde k přenesení agendy ministerstva spravedlnosti na nižší úřady. Na základě vládního nařízení ze dne 16. prosince 1943 o přenesení některých správních úkolů v justičním oboru byla část správních úkolů ministerstva spravedlnosti přenesena na předsedy vrchních soudů a rovněž bylo upuštěno od jeho součinnosti s ostatními orgány v některých věcech.⁷⁸ V roce 1944 pak byla ještě zastavena činnost pracovních soudů a kromě toho i podstatně zjednodušen průběh trestního řízení.⁷⁹

Totální válce byl přizpůsoben i postup při vydávání autonomních právních předpisů. Vládním nařízením ze dne 22. srpna 1944⁸⁰ byli věcně příslušní ministři a vedoucí Pozemkového úřadu zmocněni, aby formou nařízení činili sami, popř. v dohodě, všechna opatření, jichž bude v jejich oboru zapotřebí k provedení totálního válečného nasazení. Byli oprávněni činit tak i v případech, kdy bylo jinak zapotřebí zákona nebo vládního nařízení. To představovalo výrazné zjednodušení a tím i urychlení celého normotvorného procesu.⁸¹

V závěrečném období trvání protektorátu již k výraznějším změnám v oblasti státní správy nedošlo.

Důvody, pro které nebylo v protektorátu přistoupeno již k žádné další reorganizaci veřejné správy, byly následující. Za prvé se ukázalo, že množství úkolů, které okupantům vyvstalo v souvislosti s přípravou německé obrany a zajištěním nezbytné evakuace před rychle se blížící Rudou armádou, budou schopni zajistit lépe prostřednictvím již existujícího systému než, když budou hledat jakékoli jiné řešení. A za druhé tu byla osoba Franka, který až do konce protektorátu usiloval o udržení svého takřka neomezeného postavení a který si byl vědom toho, že každá změna stávajícího stavu by přinesla jeho oslabení. Frank byl ochoten předat výkonnou moc pouze vojenským velitelům, a to ještě pouze nad tím územím protektorátu, které by tvořilo bezprostřední zázemí pro ustupující německou armádu.⁸²

⁷⁵ Nařízení ministra vnitra č. 219/1944 Sb. z. a n. ze dne 19. září 1944 o dalším zjednodušení veřejné správy, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 70

⁷⁶ Nařízení ministra vnitra č. 210/1944 Sb. z. a n. ze dne 11. září 1944 o zjednodušení správního řízení

⁷⁷ Vládní nařízení č. 4/1943 Sb. z. a n. ze dne 7. listopadu 1943 o zjednodušení řízení před soudy sociálního pojištění

⁷⁸ Vládní nařízení č. 41/1944 Sb. z. a n. ze dne 16. prosince 1943 o přenesení některých správních úkolů v justičním oboru

⁷⁹ Nařízení ministra spravedlnosti č. 184/1944 Sb. z. a n. ze dne 26. srpna 1944 ke zjednodušení protektorátního trestního soudnictví (První nařízení k provedení totálního válečného nasazení v oboru trestního soudnictví Protektorátu Čechy a Morava), Maršálek, P., Protektorát, s. 83

⁸⁰ Vládní nařízení č. 177/1944 Sb. z. a n. ze dne 22. srpna 1944 o zmocnění ministrů a vedoucího pozemkového úřadu pro Čechy a Moravu k mimořádným opatřením k provedení totálního válečného nasazení

⁸¹ Maršálek, P., Protektorát, s. 107

⁸² Tamtéž, s. 42

Nakonec byl ale Frank donucen vzdát se svého výjimečného postavení i ve zbytku dosud neosvobozeného území protektorátu. V noci z 25. na 26. dubna 1945 přešla na základě přímého Hitlerova rozkazu veškerá nařizovací moc v protektorátě na velitele skupiny armád „Mitte“ Schörnera. Obstaráváním policejní agendy byl pověřen nový vyšší vůdce SS a policie SS-Obergruppenführer Hildebrandt. Frankovi poté zůstal již jen prázdný titul státního ministra.⁸³ Byla to poslední personální změna v čele okupačního aparátu, na základě které se veškerá rozhodovací moc v protektorátě, stejně jako na počátku okupace, ocitla v rukách armádních velitelů. Protektorát Čechy a Morava zanikl krátce nato v důsledku vypuknutí Pražského povstání a následného osvobození.⁸⁴

---

⁸³ Tamtéž, s. 42-43, 88, Brandes, D., Češi, s. 449

⁸⁴ Maršálek, P., Protektorát, s. 43

IV. 2. Vývoj protektorátní vlády a její činnost od příchodu Heydricha v září 1941 do května 1945

A) Rok 1941

Ještě v den svého příjezdu do Prahy, 27. září 1941, vydal Reinhard Heydrich nařízení o vyhlášení civilního výjimečného stavu,¹ jímž sám sebe zmocnil vyhlásit civilní výjimečný stav nad celým Protektorátem Čechy a Morava nebo nad jeho jednotlivými oblastmi. Nařízení dovolovalo odchýlit se při nařizování a provádění opatření k zachování nebo obnovení veřejné bezpečnosti a pořádku od platného práva, stanovilo, že pro oblast civilního výjimečného stavu platí stanné právo a zhruba vymezilo pravomoc, působnost a způsob ustanovení stanných soudů. O den později ho skutečně zavedl výnosem o vyhlášení civilního výjimečného stavu² pro obvody oberlandrátů Praha, Brno, Moravská Ostrava, Olomouc, Hradec Králové a Kladno a druhým výnosem o vyhlášení civilního výjimečného stavu z 1. října 1941³ ho ještě rozšířil na politické okresy Hodonín, Uherský Brod a Uherské Hradiště zlínského oberlandráta. Zároveň 28. září 1941 zbavil ministerského předsedu protektorátní vlády Eliáše, zatčeného pro velezradu a zemězradu, jeho úřadu. Aby bylo zachováno vnější zdání autonomie, napsala 29. září 1941 prezidentská kancelář dopis adresovaný Eliášovi s jedinou německy formulovanou větou, jíž ho zprostila úřadu předsedy vlády Protektorátu Čechy a Morava.⁴

Státního prezidenta Háchu navštívil Heydrich v doprovodu Franka v poledne 28. září 1941. Zastupující říšský protektor Háchovi přečetl a posléze odevzdal své prohlášení. Háchovi osobně v něm nic nevyčítal, naopak, formuloval ho tak, jakoby chtěl státního prezidenta považovat za rovněž zrazeného a podvedeného. Za všechno prý může zatčený Eliáš, jehož velezrádnou a zemězrádnou činnost právě posuzuje německý tzv. Lidový soud. Jeho vláda nezakročila proti nárůstu odboje a sabotážím, přestože ji Neurath prostřednictvím Háchy dvakrát varoval. Heydrich byl proto nucen od tohoto dne vyhlásit stanné právo, neboť říše nemůže trpět podrývání svého boje za novou Evropu. Závěrem uvedl, že očekává a vyprošuje si u státního prezidenta stejně loajální spolupráci, jakou již předtím projevoval Neurathovi.⁵

Hácha, který si již předem nechal připravit abdikační listinu, se nakonec pod dojmem „korektního“ a nikoliv nepřátelského rozhovoru s Heydrichem a po několikahodinové lhůtě

¹ Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu 1941, s. 527–529

² Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu 1941, s. 529–530

³ Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu 1941, s. 531–532. Třetím výnosem říšského protektora o vyhlášení civilního výjimečného stavu ze dne 29. 11. 1941 byl zrušen výjimečný stav pro obvody oberlandrátů Moravská Ostrava, Kladno, Hradec Králové, Olomouc a Zlín s účinností od 1. 12. 1941, Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu 1941, s. 653, Grönský, J., Komentované dokumenty I., s. 391

⁴ Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 85, Kárný, M. – Milotová, J. – Kárná, M., c. d., s. 6

⁵ Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 122, Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 625–627, č. 453

na rozmyšlenou rozhodl přece jen setrvat ve svém úřadu a naopak Heydrichovi přislíbil loajální spolupráci. Učinil tak následujícími slovy: „...Ujišťuji Vás, že se upřímně vynasnažím pokračovat v této loajální spolupráci také s Vámi. Totéž prohlašuji i jménem své vlády. Jsem přesvědčen, že toto mé snažení stejně jako snaha mé vlády budou korunovány plným zdarem, jestliže Vy mně všude tam, kde já či moje vláda jak v zájmu Říše, tak také v zájmu českého národa se na Vás s důležitými podněty budeme obracet, poskytnete svoji pomoc. Jsem, ..., také přesvědčen, že se tato spolupráce bude dařit tak, aby všechny současné těžkosti, na které jste ve svém prohlášení poukázal, byly překonány.“⁶ Háchovo rozhodnutí zůstat ve funkci zřejmě ovlivnila i zpráva o zřízení stanných soudů i to, že se chtěl pokusit o záchranu Eliáše.⁷

Také protektorátní vláda uvažovala o podání demise. Na své schůzi svolané místopředsedou Krejčím na 28. září 1941 ještě před setkáním s novým zastupujícím říšským protektorem se měla dohodnout na stanovisku k politické situaci vzniklé Heydrichovým nástupem a zatčením ministerského předsedy Eliáše. Na jednání vlády se diskutovalo, zda mají ministři nadále zůstat v úřadě nebo odstoupit. K odstoupení se vláda nakonec neodhodlala. Čtyři ministři, Kratochvíl, Bubna z Litic, Kalfus a Klumpar, byli pro podání demise. Ministr Čipera se zdržel hlasování. Další čtyři ministři, Krejčí, Kapras, Kamenický a Ježek, se vyslovili pro pokračování vlády.⁸ Krejčí prohlásil, že vláda nemůže solidarizovat se zatčeným Eliášem.⁹

Již při odpoledním přijetí vlády u Heydricha ho všichni její členové ujistili o své ochotě ke spolupráci a požádali ho o podporu ke všem svým činům. Heydrich tentokrát nevystupoval „přátelsky“ a konstatoval, že na nastalých okolnostech není autonomní vláda bez viny. „Vláda se nepostavila proti vědomé pasivitě generála Eliáše a tím jeho velezrádné a zemězrádné činnosti z nedbalosti poskytla podporu.“ Pokračoval výhrůžkou, že zájmy Německa bude hájit a prosazovat s veškerou ostroostí a že ještě téhož dne budou vykonány první rozsudky stanných soudů. Mimo jiné prohlásil: „Žijete uprostřed evropského osudového prostoru, který je určován a veden německým národem. Pochopte konečně, že obyvatelé tohoto prostoru nemohou provozovat žádnou politiku v zájmu Londýna a Moskvy, nýbrž že musí loajálně a slušně všemi silami podporovat společnou obranu evropských životních zájmů tak, jak to činí váš státní prezident dr. Hácha, který drží slovo dané Vůdci ... Pro budoucnost platí jasná směrnice: učinit všechno, co slouží Evropě, vedené Velkoněmeckou říší a vystříhat se všeho a potírat všechno, co jí škodí ... Vůči zlomyslným silám mohou postupovat jenom s největší tvrdostí.“ Heydrich neváhal využít Háchovy autority mezi ministry a zneužít jeho příslibu loajální spolupráce: „Prohlášení, které mi i Vaším jménem zaslal pan státní prezident, předpokládá v budoucnosti ve Vaší práci větší pozitivní aktivitu.

---

⁶ Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 123-124, Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, s. 627, č. 453

⁷ Tomášek, D., - Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 90

⁸ Tamtéž, s. 90, Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 194, Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 331

⁹ Pasák, T., Emil Hácha, s. 226, srov. Tomeš, J., Odboj či přežití, s. 30. Tomeš zdůrazňuje, že Krejčí vycházel ze stanoviska, že odstoupení vlády by zpečetilo Eliášův osud a že Krejčí se spolu s Háchou pokusil ve prospěch Eliáše intervenovat.

V tomto smyslu Vás žádám, abyste se dali do práce.“¹⁰ Prohlášení zastupujícího říšského protektora působilo otřesně na všechny ministry a bylo schopno zlomit jakýkoli případný odpor.

Postoj protektorátní vlády a prezidenta Háchy po nástupu Heydricha tak představoval výrazný zlom ve veřejném politickém životě protektorátu a kvalitativně nový prvek v procesu spolupráce s okupační mocí. Také zastupující říšský protektor považoval tento postoj za rozhodující zvrát.¹¹ Gestapo bylo informováno o vnitřní diferenciaci uvnitř protektorátní vlády a svou pozornost soustředilo zejména na Krejčího, se kterým se počítalo při sestavení nové vlády.¹²

Heydrichova tvrdá opatření měla za cíl potlačit protiněmecký odboj v českých zemích a zajistit klid, aby „český dělník zde nasadil pro německé válečné úsilí plně svou pracovní sílu.“ Stanné soudy měly vyvolat, a také vyvolaly atmosféru strachu a obav mezi všemi českými obyvateli.¹³ Pro zvýšení tohoto efektu byl 1. října 1941 bývalý předseda protektorátní vlády Eliáš postaven před zvláštní senát německého Lidového soudního dvora, zasedajícího v Praze. Heydrich předpokládal, že rychlý a nekompromisní postup proti předsedovi české vlády bude mít šokující psychologický účinek a ukáže všem, že okupační moc se pod Heydrichovým vedením nezastaví před ničím. Obžaloba sestavená již koncem července 1941 vedoucím pražského gestapa Geschkem vinila Eliáše z velezrady a zemězrady. Rozsudek byl vyneset ještě 1. října 1941 a zněl: trest smrti. Vykonán nebyl ihned. Na poradě konané 6. října 1941 Hitler rozhodl zatím nedat Eliáše popravit, ale ponechat si ho jako rukojmího za klid v zemi. Příkaz k popravě přišel až v době heydrichiády. Dne 19. června 1942 byl Eliáš popraven v Praze – Kobylisích.¹⁴

Bezprostředně po vynesení rozsudku nad bývalým předsedou protektorátní vlády Eliášem se Hácha pokusil o jeho záchranu. Dne 2. října 1941 se obrátil na zastupujícího říšského protektora s osobní prosbou, aby Heydrich doporučil Hitlerovi udělit pro Eliáše milost.¹⁵ Za několik dní, 6. října, sdělil Heydrich státnímu prezidentovi Hitlerovu odpověď: trest smrti nad Eliášem byl zatím odložen, neboť „jeho výpovědi jsou žádoucí v jiných procesech“. Až potom se prý rozhodne o žádosti udělit milost.¹⁶ Nacisté se domnívali, že dalšími Eliášovými výslechy se jim podaří rozkrýt síť odbojového hnutí.

V týž den, kdy byl zatčen Eliáš, byl uvězněn i Havelka. Bylo mu kladeno za vinu totéž co Eliášovi: vědomost o styku s Londýnem, zprostředkování Bořka-Dohalského,

---

¹⁰Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 628–629, č. 453, Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 185, Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 124, tiž, Generál Alois Eliáš, s. 90

¹¹ Pasák, T., Emil Hácha, s. 229

¹² Týž, Pod ochranou říše, s. 332

¹³ Týž, Emil Hácha, s. 230. Srov. Benešův vzkaz do vlasti po příchodu Heydricha do Prahy viz Beneš, E., Šest let exilu, s. 81–82, Beneš v něm vyjadřuje morální podporu všem doma, ujišťuje, že všichni dobří lidé celého světa jsou na jejich straně a vyzývá k opatrnosti, aby nebylo zbytečných obětí.

¹⁴ Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 188–189, Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 85 – 89, Kárný, M. – Milotová, J. – Kárná, M., c. d., s. 6, 28–29, podrobně Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 324–331, 333–341, srov. Král, V., Pravda o okupaci, s. 233–235

¹⁵ Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 630–631, č. 456

¹⁶ Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 631, č. 457

Schmoranzova aféra, zpravodajská síť v Národním souručenství.¹⁷ Nacisté měli v úmyslu zlikvidovat všechny politické činitele, kteří se podíleli na tzv. retardační taktice. Také v případě Havelky se Hácha velmi angažoval.¹⁸ Hácha se především snažil změnit Heydrichovo rozhodnutí postavit Havelku před stanný soud, kde by ho očekávala okamžitá smrt. Chtěl dosáhnout toho, aby byl Havelka postaven před řádný soud, kde by byla možnost zachránit mu život. V případě, že nebude jeho prosba přijata, byl Hácha připraven ihned podat demisi. Okupační správa se Háchovy abdikace dosud obávala, a tak dne 17. prosince 1941 sdělil Heydrich Háchovi, že vzhledem k tomu, že „dnes vidí, jak případ Havelkův státního prezidenta dojíma a jak ohrozil jeho zdravotní stav“, mu vychází „osobně vstříc“, zrušil své původní rozhodnutí o stanném soudu a celý případ osobně přezkoumá. Rovněž řekl, že s ohledem na velkou účast, kterou má Hácha na osobě Havelky, je dokonce ochoten až do skončení opětovného přezkoumání spisů Havelku až na další propustit na svobodu, jestliže se státní prezident osobně ve veškeré formě za Havelku zaručí.¹⁹

Heydrich posléze využil příležitosti a Háchovi oznámil, že „nyní musí být co nejrychleji ukončeno přeorganizování českých vládních úřadů po stránce věcné a osobní, když již prošla dosti dlouhá doba“. Heydrich se v této části hovoru dále zabýval výkladem o celkové politické situaci po vstupu Japonska a Ameriky do války. Opakovaně uváděl, že nyní musí být veškeré síly evropské pevniny, veškeré hospodářské a pracovní síly totálně mobilizovány pro konečné vítězství ..... Přitom mají protektorát a jeho obyvatelstvo zvláštní úkoly, poněvadž český národ nebojuje se zbraní v ruce jako téměř veškeré jiné národy evropské. Poněvadž musí být veškeré hospodářské síly protektorátu řízeny a vedeny podle centrálních příkazů říše, že přišla chvíle, kdy je nutno mysliti u nás na zřízení silného, jasně zanáceného a silnou osobností vedeného ministerstva pro práci a hospodářství, tj. že dosavadní ministerstvo obchodu musí být rozšířeno jinými hospodářskými odbory z jiných ministerstev a přetvořeno na nové. „Nynější slabý ministr obchodu Kratochvíl se musí poděkovat a ministerstvo bude svěřeno německému pánovi, a to panu dr. Bertschovi.“ Zároveň Heydrich nařídil Háchovi, aby co nejdříve povolal Bertsche do „své vlády jako komisaře“. Tento příkaz vzal Hácha na vědomí a prohlásil, že tuto „rozhodující záležitost přednese své vládě“. Tím Heydrichovy požadavky ovšem nekončily. Heydrich upozornil Háchu, „že nyní budou muset být další české pracovní síly silněji mobilizovány pro hospodářství a práci Evropy, kdežto veškerá německá mládež téměř všech ostatních národů bojuje se zbraní v ruce na všech frontách. Že musí počítat s tím, že se zavede pro některé ročníky povinnost pracovní složky s možností nasaditi tyto ročníky uvnitř Evropy.“ Heydrich tak výměnou za osvobození Havelky přinutil Háchu k naprosté poslušnosti a loajalitě. Tento postup byl pro Heydricha pochopitelně daleko výhodnější než Havelkovo odsouzení nebo poprava.²⁰

¹⁷ Král, V., Pravda o okupaci, s. 235

¹⁸ Např. Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 638, č. 462, s. 642-643, č. 467

¹⁹ Pasák, T., Emil Hácha, s. 233-235

²⁰ Tamtéž, s. 235-236

Dne 20. prosince 1941 zaslal Hácha Frankovi písemnou záruku za bývalého ministra Havelku a dne 22. prosince 1941 Hácha v přítomnosti Franka znovu učinil prohlášení, že přejímá za propuštěného záruku. Jak Hácha, tak Havelka pak podepsali Frankovy podmínky Havelkova propuštění do domácího vězení.²¹

O svém poslání na území Protektorátu Čechy a Morava hovořil Heydrich již na zvláštním tajném zasedání nejvyšších představitelů okupační správy, které se konalo 2. října 1941 v Černínském paláci v Praze. Uvedl, že základní Neurathovou chybou bylo, že s českou otázkou zacházel jako se záležitostí zahraničně politickou, ačkoli je prý známo, že tzv. protektorát tvoří nedílnou součást říše. Češi prý potom snadno zapomněli na tuto skutečnost..... Podle jeho doznání byla okupační moc v Praze v poslední době na nejlepší cestě, aby se záhy ocitla v téže situaci, v jaké byla rakousko-uherská monarchie v roce 1918.²² Za své nejdůležitější úkoly pak Heydrich označil: přípravu konečného řešení českého problému, potlačení odbojového hnutí a zajištění nerušeného chodu hospodářství. Plán definitivního vyřešení české otázky se však měl realizovat teprve po vítězné válce. Heydrich k tomu poznamenal, že v době války je důležité, aby byl na území protektorátu zachován klid, což je nezbytné pro jeho „konečné získání“ a také proto, aby český dělník „nasadil pro německé válečné úsilí plně svou pracovní sílu“. Němečtí okupanti si však podle jeho názoru musí počínat tak, aby svým jednáním nevyvolali v protektorátě povstání českého národa. Území protektorátu se mělo stát německým a „Čech tady nemá už koneckonců co pohledávat“. S přípravou k uskutečnění tohoto cíle, tj. se soupisem v rasově národnostním smyslu, se mělo začít okamžitě. Jako kritérium pro možné poněmčení uvedl rasu a smýšlení. Na základě toho rozdělil obyvatele protektorátu do tří skupin. V první skupině byli „lidé dobré rasy a dobrého smýšlení“, které je možné bez problémů poněmčit, do druhé skupiny naopak zařadil „lidi špatné rasy a špatně smýšlející, které bude nutné „dostat ven“. Třetí skupina zahrnovala ty obyvatele, jež bude třeba „přesně přezkoušet“. „Dobře smýšlející lidé špatné rasy“ budou pravděpodobně pracovní nasazení v říši nebo jinde a bude zajištěno, „aby už neměli děti“. V případě „špatně smýšlejících lidí dobré rasy“ představujících rasově dobrou vůdcovskou vrstvu, kterou však nelze vystěhovat, neboť zde hrozí nebezpečí, že se postaví na odpor, „nezbyde nic jiného, než se pokusit usídlit je v říši, v čistě německém prostředí, poněmčit je a převychovat jejich smýšlení, nebo, když to nepůjde, postavit je nakonec ke zdi.“ Na závěr svého projevu se Heydrich vyslovil ještě k otázce zachování celistvosti protektorátu. Prohlásil, že „primárním je ovládnutí a definitivní podmanění tohoto prostoru, na pozdější dělení je času dost pak“. Své stanovisko odůvodnil tím, že nejprve musí být tato oblast plně ovládnuta, čehož nelze dosáhnout, „nebude-li řízena z jednoho ústředí“. Heydrich se tak plně přihlásil k Frankově dosavadní linii.²³

²¹ Podmínky domácího vězení Havelky viz blíže Pasák, T., Emil Hácha, s. 236–237, Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 132–133

²² Král, V., Pravda o okupaci, s. 232

²³ Maršálek, P., Protektorát, s. 36–38, též Grons ký, J., Komentované dokumenty I., s. 388, 393–394

Dne 8. října 1941 zahájil Heydrich perzekuční akci proti Sokolu. Jeho funkcionáři byli pozatýkáni a odvezeni do koncentračních táborů, jmění bylo zabaveno a 12. října 1941 oficiálně rozpuštěna celá organizace.²⁴

Protektorátní vláda, resp. úřadující náměstek předsedy vlády Krejčí, přišla posléze s vlastní iniciativou. Požádala Háchu, aby dne 22. října 1941 předsedal mimořádné poradě na Pražském hradě, z níž by vzešla žádost o zmírnění vnitropolitického napětí a represí v protektorátě. Vláda soudila, že Hácha by měl požádat Heydricha o zrušení, resp. zkrácení stanného práva. Krejčí přednesl pro rozmluvu Háchy s Heydrichem tyto zásady: „Svedení jednotlivci odpykali svá pochybení. Poctivý a pracovitý národ nelze činiti zodpovědným trvale za chyby jednotlivců. Prosím za národ, jehož cena pro Říši byla směřodátnými říšskými místy několikráte uznána, za odstranění tohoto výjimečného stavu“ Krejčí dále uvedl, že „idea nového uspořádání Evropy podle plánů vytýčených Vůdcem, který vede vítězný boj proti bolševismu, úhlavnímu nepříteli pořádku a svobody národů, se musí stát vedoucí myšlenkou celého správního aparátu a předsvědčením národa.“ Dále neváhal jednou provždy zavrhnout „velezrádnou a pro národ zhoubnou činnost české emigrace“. Mezi představiteli říše a protektorátu by měl vzniknout „poměr vzájemné důvěry“. Hácha slíbil přednést v tomto smyslu prohlášení a přimět zastupujícího říšského protektora k žádanému vyjádření. Heydrich však na návrh nepřistoupil. Namísto toho vyzval Háchu, aby si připravil veřejný rozhlasový projev k českému národu o naprostém podřízení se politice nacistického Německa.²⁵

Mezitím, dne 6. listopadu 1941, byl publikován v tisku projev protektorátní vlády ke spoluobčanům, podepsaný Krejčím. Odsuzoval především londýnskou emigraci: „Nikdo, kdo opustil národ v jeho těžkých chvílích ... nemá práva mluvit do našich domácích vnitřních věcí. Vláda odmítá vměšování české emigrace, vedené Benešem... a zvláště štvání zahraničního rozhlasu“. Hácha byl v projevu označen jako „řádně zvolený státní prezident“.²⁶

Dne 8. listopadu 1941 zazněl z rozhlasových přijímačů projev státního prezidenta Háchy, jímž vyzval český národ k bezvýhradné kolaboraci s Němci a odsoudil československý odboj v Moskvě a v Londýně: „Nikdy nesmíme zapomenouti, že v očích národa německého stáli jsme tu jako národ, který při hledání svého pravého místa selhal a kterému se přes to poskytuje možnost, aby se znovu osvědčil. Viděl jsem, že jedině za bezvýhradného plnění povinností k Říši můžeme uchovati svůj jazyk a kulturu... Toto lehkomyšlné podceňování vážnosti chvíle vedlo pak nejednoho spoluobčana k tomu, že místo skromné práce dal se svést výzvami uprchlých emigrantů, kteří již o tolik český národ připravili, ke zhoubné nečinnosti ba dokonce k trestuhodným činům, které Říše musila právem války tvrdě postihnouti..... Já jako nejvyšší představitel českého lidu ..... mám v prvé

²⁴ Kárný, M. – Milotová, J. – Kárná, M., c. d., s. 38–39, Tomášek, D. – Kvaček, R., *Obžalovaná je vláda*, Praha 1999, s. 43

²⁵ Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 635–636, č. 459, Tomášek, D. – Kvaček, R., *Causa Emil Hácha*, s. 127

²⁶ Tamtéž, s. 128. Beneš předtím hovořil do rozhlasu k výročí 28. října 1941, přičemž smyslem jeho řeči bylo posilnit český národ v naději a víře ve vítězství spojenců a neodvratný konec Německa. Vzkaz viz Beneš, E., *Šest let exilu*, s. 82–90

řadě právo a povinnost, abych Vám co nejdůrazněji dnes řekl: Jest nejvyšší čas, abyste mužně a odhodlaně přistoupili k nejreálnějšímu a upřímnému plnění povinností vůči Říši ... Musíme si neustále uvědomovati, že jsme součástíkou velké a mocné říše, která má sílu i vůli nás chránit. V tomto přesvědčení nesmíme se dáti zviklati žádnými klamnými a záludnými hlasy, zejména z nepřátelské ciziny, ať z Moskvy, ať z Londýna. Občané, neposlouchejte vůbec štvavých řečí emigrace, která se samozvaně vydává za českou vládu a svými rozhlasovými svody může nám přivoditi jen těžké škody, jen ohrožení na životech a statcích... Občané! Buďte pamětlivi dnes a denně: Nejde již jen o osud jednotlivců, jde o osud Vašich dětí, o osud celého národa.“²⁷

Hácha zřejmě doufal, že svým projevem přesvědčí nacistickou moc o své loajalitě, současně chtěl i své spoluobčany nabádat, aby se proti ní odbojově nestavěli. Německá armáda dosud všude vítězila. Hácha se tímto projevem již definitivně rozešel s londýnskou emigrací. Svému prohlášení zřejmě přičítal i jistou prospěšnost a byl přesvědčen, že jím pomohl k odvolání výjimečného stavu v pěti obvodech. Výjimečný stav však zůstal nadále v Praze a Brně.²⁸ Nutno poznamenat, že psychický nátlak okupačních úřadů na Háchu byl velmi intenzivní a neblaze působil na jeho duševní stav. Neustálá oznámení o vykonaných popravách a pramalá naděje na ukončení stanného práva byly zřejmě hlavním důvodem jeho totální ústupnosti.²⁹

Háchovo prohlášení z 8. listopadu 1941 vedoucí ke zřeknutí se politiky československé emigrace v Londýně i jejího odsouzení, mělo samozřejmě negativní ohlas u Beneše. V druhém projevu ve Státní radě dne 25. listopadu 1941, ve kterém se Beneš zabýval rovněž situací v protektorátě a politikou české protektorátní správy, velmi odsoudil její postup po nástupu Heydricha a mj. řekl: „T. zv. protektorátní vláda a její prezident už dávno vládou není. A dnes po heydrichovských popravách není už opravdu ani vlády, ani prezidenta v t. zv. protektorátě. Jak víte, nezabývali jsme se oficiálně odtud z Londýna nikdy těmito politickými činiteli. Důvody jsou nasnadě: t. zv. vláda protektorátní a její prezident nevznikli pouze válkou, jak tomu bylo s Quislingy v Norsku, v Holandsku, v Belgii nebo později v Charvátsku a jinde. U nás to byl důsledek Mnichova a 15. března 1939, za něž odpovědnost nebyla u nás. Proto jsme nikdy slova proti nim neřekli ani já, ani vláda. Přešli po 15. březnu 1939, kdy Evropa nás definitivně opustila a nechala nás v rukou nacistických banditů, automaticky do doby, kdy Německo vstoupilo do otevřené války, snažice se nějak našemu lidu tu a tam pomáhat.“ „Postupem doby však se stali všichni jen prostými nástroji bez moci, bez kompetence, bez politiky a zprvu také bez odpovědnosti: žádnou vládou a žádným prezidentem nejsou. Proto pro nás dnes a pro nikoho v zahraničí prostě neexistují. Myslím, že by učinili lépe, kdyby byli ve správný čas odešli....“³⁰ Benešovo ostré stanovisko vůči protektorátní vládě a státnímu prezidentovi bylo dáno především tím, co se odehrávalo v českých zemích po příjezdu Heydricha do Prahy.

²⁷ Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 636-637, č. 460

²⁸ Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 128-129

²⁹ Pasák, T., Emil Hácha, s. 241

³⁰ Beneš, E., Šest let exilu, s. 195

O tom, jak hluboce bylo otřesené postavení protektorátní reprezentace a kam až byla ochotna ve své loajální spolupráci zajít, vypovídají i další dva akty z podzimu 1941. Prvním z nich bylo slavnostní převedení Rudolfa jako sídla německé kultury do německých rukou v polovině října 1941. Druhým ještě výraznějším bylo odevzdání českých korunovačních klenotů Heydrichovi 19. listopadu 1941. Ve Svatováclavské kapli chrámu sv. Víta pronesl státní prezident Hácha tento projev: „Pane říšský protektore, dne 15. 3. 1939 odevzdal jsem vůdci a říšskému kancléři země Čechy a Moravu do ochrany Velkoněmecké říše. Vůdce je připojil k říši jako Protektorát Čechy a Morava. Korunovační klenoty, uložené ve Svatováclavské kapli Svatovítského dómu v Praze jsou symbolem věrnosti Čech a Moravy říši. Dne 15. března 1939 převzala říše, od níž kdysi pocházela důstojnost českých králů, také ochranu těchto insignií, a tím klíčnou moc. Odevzdávám vám jakožto pověřenci vůdci v protektorátu čtyři klíče ke korunovační klenotnici, které byly v mém držení.“ Heydrich odvětil, že korunovační klenoty platí za symbol věrnosti Čech a Moravy říši a státní prezident je od vůdce uznávaným garantem závaznosti a věrnosti protektorátu k říši, a proto mu vrací ze sedmi klíčů, které má v držení, tři jako projev důvěry.³¹

Protektorátní vláda dále pokračovala i ve vydávání protižidovských právních předpisů. Koncem listopadu 1941 schválila nařízení o chudinském zaopatření židů.³² Odkazovala v něm na povinnost pečovat o chudé uloženou židovským náboženským obcím na základě nařízení říšského protektora ze dne 5. srpna 1941 a stanovila, že přísluší Ústředně pro židovské vystěhovalce v Praze, aby na žádost domovské obce nebo žida, který požádal o chudinské plnění, rozhodla, zda a do jaké míry je příslušná židovská náboženská obec schopná plnit své povinnosti. Pokud Ústředna rozhodla, že židovská náboženská obec je toho schopna, zanikla vůči dotčené osobě povinnost obce poskytovat i jen prozatímní chudinské zaopatření.³³ Vládní nařízení z prosince 1941 upravující rovněž zaměstnávání židů nařizovalo každému, kdo chtěl zaměstnávat žida, aby si za tím účelem opatřil schválení úřadu práce.³⁴

V průběhu roku 1941 vyšla celá řada protektorátních právních předpisů vyřazujících židovské obyvatelstvo z odběru určitého zboží. Například podle vyhlášky protektorátního ministerstva průmyslu, obchodu a živností z března 1941 neměli židé dostat šatenky, vyhláška ministerstva zemědělství ze dne 13. června 1941 vylučovala židy ze zvláštního přidělu cukru, vyhláška téhož ministerstva z 29. srpna 1941 z přidělu luštěnin ve XXVI. zásobovacím období, výnosem ministerstva financí ze dne 1. října 1941 byli vyloučeni z odběru tabákových výrobků, vyhláška ministra zemědělství z 23. října 1941 zakazovala židům každý úplatný nebo bezplatný výdej ovoce všeho druhu, marmelády, džemů, sýrů, cukrovinek, ryb a výrobků z ryb, drůbeže a zvěřiny všeho druhu, atd.³⁵

Proklamace, na něž Hácha přistoupil po Heydrichově příjezdu do Prahy, pokračovaly i nadále. Dne 4. prosince 1941 obdržela Česká tisková kancelář Háchovo sdělení reagující na

³¹ Gebhart, J. – Kuklík, J., *Dramatické i všední dny*, s. 191

³² Vládní nařízení č. 2/1942 Sb. z. a n. ze dne 20. listopadu 1941 o chudinském zaopatření Židů

³³ Petrův, H., c. d., s. 121

³⁴ Vládní nařízení č. 58/1942 Sb. z. a n. ze dne 18. prosince 1941, jímž se činí některá opatření pro včleňování do práce

³⁵ Petrův, H., c. d., s. 123-125

Benešův projev z 25. listopadu 1941. Začínalo těmito slovy: „Zdá se mi, že našim emigrantům v Londýně stále ještě nestačí všechny ty strasti, jež zde způsobili svým nežádoucím našeptáváním a jež tak těžce doléhají na nás na všechny“. Jak se Hácha prý dozvídá, dr. Beneš „udělil nám důtku pro náš Říši přátelský postoj a popřel naše právo, mluvíti a jednati jménem českého národa“, a to „zřejmě pod vlivem svého židovského okolí“. On, Hácha, však na rozdíl od Beneše zůstal se svým národem. „Pan dr. Beneš to má lehčí, že nevidí, jako já, slzy matek a žen, jež se na mne obracejí ve svém zoufalství, ježto jejich synové a muži upadli do neštěstí, svedeni klamnými rozhlasovými projevy. Jemu je možno oddávati se iluzím, stavět vzdušné zámky a malovat obrazy svůdné budoucnosti. My zde nemáme čas na takové věci. Musíme pracně budovat znovu to, co zničily chyby minulosti. Nám nezbývá než hleděti tváří v tvář skutečnosti a střízlivě počítati s holými fakty.“ Na závěr prohlášení bylo uvedeno: „Přiklonili jsme se k těm, kteří mají moc, aby nás ochraňovali, nikoliv k imaginárním přátelům za zeměmi a moři..... Necht' si pan dr. Beneš a jeho přívrženci hledají své přátele, jak to jindy činili, v cizině. My chceme vybudovat svůj dům a spoléhati se na ochranu Říše. Jen tak kyne nám pokoj a mír.“³⁶ Dříve než bylo Háchovo prohlášení otištěno, muselo projít schvalovacím řízením u Franka a být upraveno tak, aby plně vyhovovalo nacistickým požadavkům. I přesto bylo pro českou veřejnost šokující, že v něm Hácha hovořil o tzv. židovském okolí Beneše.³⁷

Dne 28. prosince 1941 zveřejnil státní prezident výzvu k zahájení sbírky zimních potřeb pro německé vojáky na frontě: „...Platí to zejména o součástkách oděvu pro zimní sporty, o vlněných a kožšinových předmětech majetnějších vrstev, jakož i podniků, sdružení a ústavů. Češi, pomněte, že miliony německých vojáků nasazují svůj život také za naši vlast... V tomto směru pověřil jsem vládu Protektorátu, aby vydala s urychlením veškeré pokyny.“³⁸ Dne 2. ledna 1942 vyšlo s účinností od 8. ledna 1942 vládní nařízení o trestněprávní ochraně sbírky zimních předmětů pro frontu, podle něhož „bude potrestán pro zločin smrti nejen ten, kdo se z takových sebraných nebo pro sbírku určených zimních předmětů obohátí, nýbrž i ten, kdo je odejme jejich užití!“³⁹

Protektorátní politika nabývala od října 1941 pod tlakem okupantů nové podoby. Postupně se do popředí dostávali typy tzv. drobečkových politiků, proplouvačů a především služebníků, kteří otevřeně kolaborovali a ochotně napomáhali k rychlému zotročení a germanizaci českého obyvatelstva.

B) Rok 1942

Spolu s reorganizací protektorátní vlády připravoval Heydrich i zásadní změnu v jejím personálním složení. Při výběru jejího předsedy padla volba na dosavadního náměstka vlády a

³⁶ Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 644-645, č. 469

³⁷ Pasák, T., Emil Hácha, s. 245

³⁸ Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 134

³⁹ Vládní nařízení č. 1/1942 Sb. z. a n. ze dne 2. ledna 1942 o trestněprávní ochraně sbírky zimních předmětů pro frontu

ministra spravedlnosti Krejčího.⁴⁰ Hácha považoval za přirozené, že funkci převezme právě Eliášův náměstek. Také Frank s jeho kandidaturou souhlasil, neboť se mu jevil vůči okupační správě poměrně vstřícný.⁴¹ Heydrich Krejčího dokonce charakterizoval jako člověka, který vždy přikývne tomu, u koho byl naposled, když je na něj v tom okamžiku vyvíjen tlak, jde cestou nejmenšího odporu.⁴² Krejčí ale váhal. Připadalo mu příliš riskantní vzít na sebe takovou funkci za stanného práva. Navíc věděl, že by se jednalo jen o formální postavení bez skutečných pravomocí a samostatného rozhodování. Odmítl ji s odůvodněním, že sám zastupující říšský protektor při přijetí vlády 28. září konstatoval, že současná česká vláda není bez viny na situaci v protektorátu, která vedla k vyhlášení stanného práva, a proto bude lépe, když funkci předsedy převezme někdo nový, kdo ve vládě dosud nebyl.⁴³

Hácha rozhodnutí Krejčího respektoval a navrhl bývalého diplomata a svého přítele Vojtěcha Mastného, ale ani Mastný nesouhlasil. Další navržený, generální ředitel Báňské a hutní společnosti a předseda Ústředního svazu průmyslu pro Čechy a Moravu Otakar Kruliš-Randa, neprošel u Heydricha. Vláda pak opět obrátila pozornost ke svým dosavadním členům a vybrala ministra vnitra Ježka. Tentokrát to byl Hácha, kdo měl námitky. Nakonec se Hácha znovu vrátil ke kandidatuře Krejčího a s pomocí argumentace, že Frank souhlasí, se mu ho podařilo přesvědčit, aby nabízenou funkci neodmítl.⁴⁴ Krejčí přijal post ministerského předsedy, přestože mu bylo známo stanovisko zahraničního i domácího odboje, odsuzujícího protektorátní vládu pro její spolupráci s okupanty. Učinil tak údajně proto, aby zcela nevyklidil prostor Moravcovi. Neustále narůstající tlak okupantů ho však nutil ustupovat i za nejzazší mez a brát na sebe odsouzení za nevhodná prohlášení loajality vůči říši a za své působení ve funkci, zejména v době heydrichiády.⁴⁵

Němci počítali samozřejmě s tím, že do příští vlády nastoupí také noví lidé. Zejména resort školství a hospodářství měly vést osoby spolehlivé a oddané říšské myšlence. Do čela ministerstva hospodářství a práce měl být dokonce postaven říšský Němec Walter Bertsch. Jeho úkolem bylo nejen řídit pro Němce nejdůležitější úřad, ale také přímo dohlížet na činnost vlády a v podstatě i na státního prezidenta. Heydrich byl velmi spokojen, že na případných ministerských poradách budou ministři muset hovořit německy, a komentoval to slovy: „Pánové přece nebudou moci po Bertschovi chtít, aby se naučil česky, takže v této české vládě se bude mluvit německy.“⁴⁶

S Bertschem byl Hácha nucen souhlasit již v prosinci 1941, kdy se jednalo o dalším osudu bývalého ministra Havelky.⁴⁷ Zato otázka personálního obsazení úřadu ministra

---

⁴⁰ K osobě Krejčího blíže též Tomeš, J.: Odboj či přežití, osudové dilema Jaroslava Krejčího, *Dějiny a současnost* č. 3, 1999, s. 27–32. Článek je však poznamenán zjevnou snahou autora o očištění osoby Krejčího.

⁴¹ Tomášek, D. – Kvaček, R., *Obžalovaná*, s. 46, 49

⁴² Gebhart, J. – Kuklík, J., *Dramatické i všední dny*, s. 213

⁴³ Tomášek, D. – Kvaček, R., *Obžalovaná*, s. 46

⁴⁴ Tamtéž, s. 46–48, 49, Kárný, M. – Milotová, J. – Kárná, M., c. d., s. 34

⁴⁵ Tomeš, J., *Odboj či přežití*, s. 30

⁴⁶ Gebhart, J. – Kuklík, J., *Dramatické i všední dny*, s. 213–214, Tomášek, D. – Kvaček, R., *Obžalovaná*, s. 52, Kárný, M. – Milotová, J. – Kárná, M., c. d., s. 34, Pernes, J.: *Až na dno zrady*, Emanuel Moravec, Praha 1997, s. 177

⁴⁷ *Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943*, díl II, s. 652–653, č. 474

školství a národní osvěty vyvolala spor. Při jednání o konečných pokynech pro sestavení nového vládního kabinetu 13. ledna 1942 sdělil Hácha Frankovi, že si nepřeje, aby jím byl jmenován Emanuel Moravec. Ten se po 15. březnu 1939, resp. již po přijetí Mnichovského diktátu, které jím jako vojákem a zastáncem obrany Československé republiky hluboce otřásl, změnil z bývalého legionáře, plukovníka generálního štábu československé armády a oficiálního reprezentanta prvorepublikové vojenské doktríny v demagogického propagátora bezvýhradného podřízení českého národa Německé říši. A nejen to, Moravec se přiklonil i k nacistickému světovému názoru.⁴⁸ Hácha proto považoval Moravcovo jmenování za nežádoucí. Argumentoval tím, že Moravec nemá důvěru národa a že se obává, aby nebyla otřesena i jeho autorita jako státního prezidenta. Připomněl Frankovi, že ho Moravec ve své řeči na pohřbu aktivistického novináře Karla Lažnovského, šéfredaktora Českého slova, v říjnu 1941 pomluvil a urazil.⁴⁹ Frank však zůstal neoblomný a Hácha byl nucen opět ustoupit. Ve své písemné odpovědi uvedl, že po zevrubném uvážení všech okolností se rozhodl se sebezapřením upustit od svých osobních námitek proti plukovníku Moravcovi, zároveň zopakoval, že je přesvědčen, že jeho jmenování zničí autoritu státního prezidenta, kterou ve veřejnosti má, a proto musí zodpovědnost za případné následky přenechat státnímu sekretáři. Hácha byl nakonec ochoten Moravce pověřit funkcí ministra školství a vedením úřadu pro lidovou osvětu pod podmínkou, že ho Moravec osobně navštíví a prohlásí, že se nikdy nechtěl pana prezidenta dotknout a ujistí ho naprostou loajalitou.⁵⁰

Moravec se již od ledna 1940 stával stále vyhledávanějším partnerem představitelů okupačních úřadů, kteří se přesvědčili nejen o jeho propagandistických schopnostech, ale i o jeho absolutní loajalitě vůči nacionálněsocialistickému světovému názoru. Pozitivní postoj k Moravcovi zaujal především Heydrich, který Moravce vybral, aby řídil české školství a českou mládež. Frank pak charakterizoval Moravce jako „osobu, která sama od sebe, dobrovolně a iniciativně vyhovovala německým zájmům, ... Od ministra Moravce osobně a od jeho úřadu vycházela řada podnětů k převýchově českého národa pro říšskou myšlenku, k potlačení československého historického a státního pojetí a především k potírání činnosti a propagace československé zahraniční vlády v osobě dr. E. Beneše, případně byly takové podněty ministrem Moravcem uskutečňovány.“ Heydrich zřejmě považoval Moravce za jediného skutečného partnera německé strany a Frank tento vztah později ještě prohloubil.⁵¹

Změna v personálním obsazení měla nastat i v resortu zemědělství. Dosavadní ministr Bubna byl kritizován, že nedodržuje dodávky a není dostatečně ochoten se podřizovat

---

⁴⁸ Pernes, J.: Až na dno zrady, Emanuel Moravec, Praha 1997, Pasák, T., Český fašismus, s. 334, k Moravcově rozchodu s Benešem a s prvorepublikovým režimem blíže též Uhlíř, J. B.: Emanuel Moravec, Český nacionální socialista, *Vojenství a historie* č. 2, 2006, s. 29–32, k obratu Moravce ke spojení a bezvýhradné spolupráci s Německem blíže též Tesař, J.: Emanuel Moravec aneb logika realismu, *Dějiny a současnost* 1, 1969 s. 20–27, srov. Hrbek, J.: Emanuel Moravec aneb konstrukce a skutečnost, *Dějiny a současnost* 5, 1969, s. 39–42. Hrbek popisuje Moravce jako člověka nestatečného, hysterického, nevyrovnaného, selhávajícího velitele, outsidera jak v době svého působení v armádě, tak i za okupace.

⁴⁹ Ke vzniku a působení skupiny aktivistických novinářů viz blíže Pasák, T., Pod ochranou říše, s. 270–276, Moravcova řeč při pohřbu K. Lažnovského viz např. Uhlíř, J. B., Emanuel Moravec, s. 34–35

⁵⁰ Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 658–659, č. 478

⁵¹ Uhlíř, J. B., Emanuel Moravec, s. 33, 36

německým příkazům. Na jeho místo se objevila kandidatura tehdejšího předsedy Národního souručenství a Českého svazu pro spolupráci s Němci, Jana Fouska, a o něco později i předsedy Zemědělské rady Adolfa Hrubého. Heydrich si vybral Hrubého, od něhož očekával důraznější vliv na rolníky než od Fouska, který neměl dosud se zemědělstvím nic do činění. I Hrubý údajně váhal, zda post ministra zemědělství přijmout, a vyžádal si lhůtu na rozmyšlenou. Podlehл prý Háchovu naléhání, že jinak bude zodpovědný za osud čtyř tisíc internovaných zemědělců.⁵²

Personálními změnami ve složení vládního kabinetu chtěl Heydrich docílit zásadní změny politického kursu. Dosavadní vládní politiku prováděnou pod vedením bývalého předsedy Eliáše považoval za neudržitelnou. Eliášova vláda byla označována jako „vláda hrdého mlčení“, neboť se navenek vůči československé zahraniční reprezentaci a i českému obyvatelstvu v protektorátu, nechtěla příliš svazovat s říší. Prováděla politiku pasivní rezistence, usilovala o to, aby jednotlivá opatření přijatá na nátlak okupantů působila jako ústupky a aby byla v praxi neproveditelná. Nyní hodlal Heydrich sestavit novou vládu jako „kabinet pozitivních a aktivistických sil“, který by se s konečnou platností kompromitoval spoluprací s německými představiteli okupačního režimu a který by představoval „prodlouženou paži říšského protektora“.⁵³

Každého budoucího ministra pozval Heydrich k osobnímu rozhovoru. Každého se zeptal, zda je ochoten loajálně spolupracovat, a každého přesvědčoval, že má německé předky, protože podle něj byli všichni lidé ve střední Evropě germánského původu. Při tomto pohovoru neprošel ministr vnitra Ježek. Vystupoval jako vždy sebevědomě a to Heydricha popudilo. Prohlásil o něm, že je to muž, který by byl stále v opozici, který by vždy pobuřoval a zevnitř tajně štvál vládu k období předchozí činnosti. Jako náhrada za Ježka byl narychlo vybrán dávný člen protihabsburské Maffie a dosavadní zemský prezident Richard Bienert.⁵⁴

Ale ani Bienert se nechtěl stát ministrem. Frankovi to zdůvodňoval tím, že je úředník, ne politik. Frank mu na to odpověděl, že ministr vnitra má být především úředníkem. Bienert poté souhlasil. O tom, že členy nové vlády budou také Moravec a Bertsch, se dověděl až druhý den při jejich jmenování.⁵⁵

Oficiálně byla nová protektorátní vláda ustavena 19. ledna 1942. Měla pouze sedm členů. Jejím předsedou se stal Jaroslav Krejčí, ministrem vnitra Richard Bienert, ministrem hospodářství a práce Walter Bertsch, ministrem spravedlnosti Jaroslav Krejčí, ministrem financí Josef Kalfus, ministrem zemědělství a lesnictví Adolf Hrubý, ministrem dopravy a techniky Jindřich Kamenický, ministrem školství a národní osvěty Emanuel Moravec. Vedením Úřadu pro lidovou osvětu a propagandu byl pověřen rovněž Emanuel Moravec.⁵⁶

⁵² Tomášek, D. – Kvaček, R., *Obžalovaná*, s. 48, 50

⁵³ Gebhart, J. – Kuklík, J., *Dramatické i všední dny*, s. 212–213, Pasák, T., *Český fašismus*, s. 326

⁵⁴ Pernes, J., c. d., s. 176–177, Gebhart, J. – Kuklík, J., *Dramatické i všední dny*, s. 213, Tomášek, D. – Kvaček, R., *Obžalovaná*, s. 53–54

⁵⁵ Tomášek, D. – Kvaček, R., *Obžalovaná*, s. 54

⁵⁶ Tamtéž, s. 51, 56, 61, Pernes, J., c. d., s. 176–178, Gebhart, J. – Kuklík, J., *Dramatické i všední dny*, s. 210, 213–214, Malý, K., c. d., s. 445

Hácha ji jmenoval v 17 hodin odpoledne a hned ji přijal ke složení přísahy. Ve svém úvodním projevu ke členům nové vlády mj. uvedl: „V době, kdy téměř všechny suverénní státy Evropy se přiznávají jednoznačně k novému uspořádání kontinentu podle vůle Vůdce a činně s říší pracují, považuji za nutné, aby byl v protektorátě zahájen úplně nový vládní směr pozitivních a aktivistických sil. Rozhodl jsem se proto jmenovati se schválením pana zastupujícího říšského protektora novou vládu, jež má nekompromisně budovati v našich zemích nový řád a učiniti i zde vše pro vítězství Velkoněmecké říše.“ Po té je vyzval, aby „nyní složili do mých rukou slib poslušnosti Vůdci Velkoněmecké říše Hitlerovi jako ochránci protektorátu a zavázali se, že budete svědomitě plniti všechny povinnosti....“ Projev státního prezidenta byl předem připraven v úřadě říšského protektora.⁵⁷

O hodinu později vydala vláda své prohlášení, v němž se pravilo toto: „S potvrzením pana zastupujícího říšského protektora jmenoval pan státní prezident v souvislosti s reorganizací ministerstev novou vládu, která přistupuje k práci jako vláda soustředění všech pozitivních a aktivistických sil. Organizační změny a zjednodušení, kterou jsou s tím spojeny, směřují ke zvýšení výkonnosti vedoucího a správního aparátu v protektorátu. Tento rozhodující krok vyplývá z poznání, že veškeré obyvatelstvo Čech a Moravy musí správně viděti chybný dějinný vývoj minulosti, musí chápati velikost světového dění v jeho celé revoluční síle, musí rozumět činu pana státního prezidenta ze dne 15. března 1939 v celé jeho osudovosti a tento čin musí plně uvést v život.... V tomto smyslu znamená utvoření nové vlády rozhodný krok k bezvýhradnému vrstvení naší vlasti do Velkoněmecké říše.... Činíme tento krok k blahu českého národa s upřímným srdcem a ryzím vědomím v přiznání se Vůdci a říši, jsouce si jisti vítězstvím evropského řádu a odsuzujícíce a odmítající jednoznačně a co nejostřeji bolševické a plutokratické mocnosti. V tomto přiznání zároveň je obsaženo konečné odmítnutí tzv. české emigrace, která považovala za vhodné svým zbabělým útekem zřici se vlasti. Vláda protektorátu je rozhodnuta splnit až do krajnosti úlohu jí svěřenou, která spočívá ve vedení a výchově lidí v tomto prostoru, zejména mládeže, v nasazení všech sil pro konečné vítězství říše a Evropy, jakož i v tvrdé obraně proti všem domácím a zahraničním pokusům o rozklad a ničení. Kéž nikdy nerozum a nesvědomitost zlých stvůr nenabudou opět vlivu na část našeho obyvatelstva a tím neohrozí celou zemi a lid. Tyto stvůry a její nohsledové nemají v Čechách a na Moravě již vůbec právo na domov...“⁵⁸ Text tohoto prohlášení sestavil Moravec a schválil Heydrich. Původně připravené Krejčího prohlášení úřad říšského protektora neschválil. Většina ministrů ho slyšela poprvé, všichni ho však vyslechli bez známek odporu a poté podepsali.⁵⁹

Téhož dne večer přijal novou protektorátní vládu zastupující říšský protektor Heydrich. Ve svém projevu „zúčtoval s dosavadní pasivitou vlády“, která vedla k událostem na podzim 1941. Opět důrazně připomněl, že nové personální obsazení vlády představuje spolu s reorganizací ministerstev „dějinně významnou změnu směru“. „Čas parlamentních

⁵⁷ Pasák, T., Emil Hácha, s. 260

⁵⁸ Tamtéž, s. 260-261

⁵⁹ Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 56, 57, Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 210, Pernes, J., c. d., s. 180

ministerských usnesení, která zabraňovala praktické vládní a řídicí práci, s konečnou platností skončil.“ Každý ministr bude nyní dostávat pokyny z jeho úřadu, vládní nařízení budou spolupodepisovat pouze resortně příslušní ministři, předseda bude koordinovat jejich činnost. Heydrich varoval vládu před obojakou taktikou. Na závěr jí blahosklonně oznámil, že rozhodl propustit s výjimkou čistě komunistických elementů rukojmí z případu Domažlice, dále propustit se svolením Himmlera, až na některé „svůdce“, vysokoškoláky internované od listopadu 1939 v Sachsenhausenu a zrušit od 20. ledna 1942 ve zbývajících částech protektorátu, tedy v obvodech oberlandrátů Praha a Brno, výjimečný stav.⁶⁰

Se složením nové vlády byl Heydrich spokojen, charakterizoval ji následovně: „Tři jsou odborní ministři, dva spolupracují bezvýhradně na nosné rovině říše a jeden jako Němec je v klíčovém postavení důležitého zbrojního a hospodářského ministra hospodářství a práce. Jen jeden, předseda, politicky kolísá, je však tak líný a ješitný, že při odpovídajícím zacházení nedělá žádné potíže.“⁶¹

Krejčí sám byl údajně přesvědčen, že protektorát je z českého hlediska přijatelnější než přímá německá okupační správa a že je pořád lepší vláda v čele s ním než s Moravcem. Prý se svěřil, že má obavy z dalekosáhlých následků, které by mělo jeho odstoupení, a že chce za každou cenu uchránit český národ před osudem Poláků.⁶² Moravcovým programem bylo naopak trvalé zapojení českých zemí do Velkoněmecké říše. Moravec se dokonce otevřeně vyslovoval pro zrušení protektorátu, protože prý neexistují historické, ani geopolitické či hospodářské předpoklady pro jeho samostatnost. Moravec sám nebyl organizován v žádné české fašistické straně, dokonce jimi pohrdal. Za cíl si vytyčil odpolitizování veřejného života a převýchovu českého národa v duchu nacistické ideologie. Svůj osud nerozlučně spojil s osudem nacistického Německa.⁶³

Česká veřejnost považovala nově jmenovanou vládu za poslední vládu protektorátu.⁶⁴ Ministři Krejčí, Kalfus a Kamenický, kteří úřadovali již v předešlém kabinetu, se snažili pokračovat ve vedení svých resortů dosavadním způsobem. Krejčí sice navíc zastával úřad předsedy vlády, ale žádná práce mu tím po zrušení předsednictva ministerské rady nepřibyla.⁶⁵ Za to nový ministr Bertsch se dal s chutí do práce. Od roku 1942 výlučně on rozhodoval o hlavních otázkách protektorátní průmyslové výroby, obchodu, peněžnictví a sociální politiky. Hodlal v protektorátu zavést pracovní povinnost určenou válečnými potřebami říše a podchytit všechny rezervy a nasadit je tam, kde to bude nutné. Požadavky válečného hospodářství měly být prioritou.⁶⁶

---

⁶⁰ Gebhart, J. – Kuklík, J., *Dramatické i všední dny*, s. 211, Tomášek, D. – Kvaček, R., *Obžalovaná*, s. 57, Maršálek, P., *Veřejná správa*, s. 47, *Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943*, díl II, s. 660–662, č. 479

⁶¹ Pasák, T., *Emil Hácha*, s. 266

⁶² Tomeš, J., *Odboj či přežití*, s. 30

⁶³ Pasák, T., *Emil Hácha*, s. 274, Uhlíř, J. B., *Emanuel Moravec*, s. 32,35,36, též Tesař, J., *Emanuel Moravec*, s. 24, 25

⁶⁴ Gebhart, J. – Kuklík, J., *Dramatické i všední dny*, s. 212

⁶⁵ Tomášek, D. – Kvaček, R., *Obžalovaná*, s. 61

⁶⁶ Tamtéž, Gebhart, J. – Kuklík, J., *Dramatické i všední dny*, s. 214

S nadšením zahájil činnost také ministr Moravec. Okamžitě začal prosazovat zásadní zjednodušení českého školského systému, a to přenesením odpovědnosti buď přímo na nově budované, nebo níže postavené úřady. Dále zavedl hodinové zvýšení výuky němčiny, změnu pětistupňového známkování na šestistupňové, snížil počet všech typů českých škol, především středních, rušil školy soukromé a církevní.⁶⁷ Sám sebe pasoval do role vrchního dohlázeatele nad protektorátní politikou vůči říši. Dne 26. ledna 1942 veřejně vystoupil na shromáždění protektorátních novinářů, kde hovořil o jednotě a vystupňovaném kolaboračním úsilí nové vlády a aktivistů všeho druhu.⁶⁸ Moravcovy projevy se vyznačovaly extrémním českým aktivismem. Moravec se tím odlišoval od ostatních členů vlády natolik, že i zcela povolní ministři jako Krejčí a Hrubý, se pokusili od něj distancovat. Obávali se ho, neboť věděli, že působí v těsné spolupráci s Heydrichem, Frankem a dalšími nacisty.⁶⁹ Jediným členem vlády, který se na Moravcovi nestal bezprostředně závislým, byl říšský Němec, ministr hospodářství a práce Bertsch.⁷⁰

Brzy po nastoupení do ministerské funkce dokonce donutil Moravec prezidentskou kancelář k předkládání konceptů Háchových veřejných projevů. Odůvodnil to tím, že „prakticky odpovídá za vše, co má v Čechách a na Moravě ráz politický.“ V polovině června rozšířil svůj požadavek i na projevy mimo území protektorátu, když Háchovi vyčetl jeho nevhodná slova o anglickém právu a Angličanech pronesená k Hitlerovi při Heydrihově pohřbu v Berlíně.⁷¹

Zcela jiným způsobem než Bertsch nebo Moravec zahájil činnost nový ministr vnitra Bienert. Měsíc po svém ustavení do funkce odevzdal Háchovi podrobnou zprávu o zaboru území na Milovicku, Vyškovsku, Benešovsku a v Brdech pro německá vojenská cvičiště a o úmyslech nacistů nechat vyklidit k 1. září 1942 město Terezín a přeměnit ho v židovské ghetto. Bienert také požádal Háchu, aby zvážil, zda a v kterých případech by měl intervenovat za zatčené. Jejich seznam mu rovněž předal.⁷² Dne 12. března 1942 byl Bienert jmenován náměstkem předsedy vlády. Šlo sice jen o formální funkci, vyplývala však z Bienertova resortu a vyjadřovala, že se těší jisté přízni pro svůj německý původ u Heydricha a že rovněž požívá důvěry Háchy.⁷³

Ministr zemědělství a lesnictví Adolf Hrubý vydal 27. února 1942 devět vyhlášek, kterými měnil ustanovení o dozoru ministerstva zemědělství a lesnictví nad českomoravskými výrobními svazy zahrnujícími veškerou zemědělskou produkci.⁷⁴ O měsíc později vyhlásila protektorátní vláda nová opatření postihující oblast výživy obyvatelstva. V souvislosti se

⁶⁷ Ke zjednodušení školského systému blíže např. Uhlíř, J. B., Emanuel Moravec, s. 37, 38

⁶⁸ Dokumenty z historie československé politiky 1939–1943, díl II, s. 662–666, č. 480

⁶⁹ Pasák, T., Český fašismus, 336–340, Pernes, J., c. d., s. 180–181, Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 139

⁷⁰ Uhlíř, J. B.: Emanuel Moravec, Český nacionální socialista (II. část – dokončení), Historie a Vojenství č. 3, 2006, s. 49

⁷¹ Dokumenty z historie československé politiky 1939–1943, díl II, s. 688, č. 495

⁷² Dokumenty z historie československé politiky 1939–1943, díl II, s. 666–668, č. 481, Pasák, T., Český fašismus, s. 327, Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 65

⁷³ Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 66, Malý, K., c. d., s. 445

⁷⁴ Vyhlášky ministra zemědělství a lesnictví č. 64–72/1942 Sb. z. a n. ze dne 27. února 1942

snižováním potravinových dávek v Německu se omezovaly také přiděly na lístky v protektorátu. Po českých zemědělcích se žádalo, aby odevzdali poslední zbytky obilí a ostatní potraviny a vykonávali polní práce přesně podle stanoveného plánu. Ministr zemědělství Hrubý se jim snažil namluvit, že jedině tak zachrání českého člověka ve městě.⁷⁵

Počátkem března 1942 vyšlo nařízení protektorátní vlády, kterým se vydávaly další předpisy o židech a židovských míšencích.⁷⁶ Obsahovalo opět definici pojmu žid, zcela totožnou s definicí použitou v prvním prováděcím nařízení k zákonu o říšských občanech, a definovalo židovské míšence, u nichž rozlišovalo dvě kategorie. Dosavadní protizidovská opatření přijatá do právního řádu protektorátu se dotýkala jen právního postavení židů, resp. míšenců považovaných za židy. Teprve toto vládní nařízení se vztahovalo i na židovské míšence jako na zvláštní skupinu osob. Upravovalo především otázku uzavírání manželství mezi židy, určitými židovskými míšenci a árijci a omezovalo jejich vzájemné styky v dalších případech.⁷⁷ O měsíc později přijala vláda nařízení o židovských míšencích ve veřejné službě,⁷⁸ ve kterém stanovila, že veřejní zaměstnanci v činné službě nebo na dovolené s čekatelným, kteří jsou židovskými míšenci nebo mají za manželku židovku nebo židovskou míšenku prvního stupně budou, za předpokladu, že jsou účastni veřejného pensijního zaopatrění, přeloženi do trvalé výslužby. Ti, kteří nebyli účastni veřejného pensijního zaopatrění, měli být propuštěni. Obě vládní nařízení vyšla již v době konečných příprav hromadných deportací českých židů do Terezína a „dále na východ“, o nichž bylo rozhodnuto 20. ledna 1942 na konferenci ve Wannsee.⁷⁹

Pokud se jednalo o obec Terezín, byla podle nařízení říšského protektora týkajícího se umístění židů v uzavřených osadách ze dne 16. února 1942⁸⁰ zrušena, nemovitosti byly za přiměřené odškodnění vyvlastněny a poté převedeny do vlastnictví Vystěhovaleckého fondu pro Čechy a Moravu. Terezín byl vyjmut z bezprostřední správy protektorátních úřadů. Ze zrušené obce bylo vystěhováno 3 498 českých a 347 německých obyvatel a již v září 1942 tam bylo deportováno 58 491 židů především z Protektorátu. Umístění v Terezíně mělo za následek ztrátu protektorátní příslušnosti a ztrátu veškerého majetku, který připadl říši. Terezín se stal jakousi „přestupní stanicí“, ze které byli židé deportováni „dále na východ“, tj. do koncentračních a vyhlazovacích táborů v Polsku a Pobaltí. Zmíněné nařízení sledovalo koncentraci židů v ghettu a jejich následnou fyzickou likvidaci.⁸¹

K třetímu výročí zřízení Protektorátu Čechy a Morava si členové české vlády jako obvykle připravovali projevy loajality k říši. Do povinných oslav se podařilo zapojit a tím i

⁷⁵ Gebhart, J. – Kuklík, J., *Dramatické i všední dny*, s. 238

⁷⁶ Vládní nařízení č. 85/1942 Sb. z. a n. ze dne 7. března 1942, kterým se vydávají další předpisy o židech a židovských míšencích

⁷⁷ Petrův, H., c. d., s. 136–140

⁷⁸ Vládní nařízení č. 137/1942 Sb. z. a n. ze dne 9. dubna 1942 o židovských míšencích ve veřejné službě

⁷⁹ Kárný, M. – Milotová, J. – Kárná, M., c. d., s. 29–33

⁸⁰ Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu 1942, s. 38–40, Gronský, J., *Komentované dokumenty I.*, s. 393–396

⁸¹ Pavlíček, V. a kolektiv, c. d., s. 104, Gronský, J., *Komentované dokumenty I.*, s. 393–394

kompromitovat všechny ministry s výjimkou Bertsche, který jakožto říšský Němec nemohl děkovat Hitlerovi za ochranu poskytnutou českému národu.⁸²

Někteří ministři, Krejčí, Bienert, Kamenický a samozřejmě Moravec, se zúčastnili také slavnostního předání sanitního vlaku s veškerým moderním vybavením včetně operačního a kuchyňského vozu jako daru k Hitlerovým 53. narozeninám. Vlak odevzdal státní prezident Hácha Heydrichovi na Hlavním nádraží v Praze přesně v den Hitlerových narozenin 20. dubna 1942.⁸³

Sanitní vlak jakožto vhodný dar k Hitlerovým narozeninám odsouhlasil Heydrich již na setkání uskutečněném mezi ním a státním prezidentem Háchou dne 19. března 1942. Hácha využil návštěvy u Heydricha také k tomu, aby mu předložil memorandum zabývající se politickým vývojem v protektorátě a pokusil se tak o zmírnění daného stavu. Hácha byl zneklidněn především zprávami o velkém počtu úmrtí v koncentračních táborech, přičemž jejich příčinu shledával v zásobovacích potížích a ve špatných tepelných podmínkách. Požádal proto Heydricha o zmírnění těžkého osudu internovaných osob a současně prosil o urychlené provedení Heydrichova rozhodnutí z 19. ledna 1942 o propuštění vězňených studentů. Dále požadoval i propuštění sokolských činitelů. Jako další záležitost přednesl Hácha otázku odnímání zemědělské půdy zemědělské výrobě. Hácha požádal, aby bylo ještě vzato v úvahu, zda by nebylo možno po dobu války odložit uskutečňování velkých projektů, tj. odloženo vystěhování obcí nařízené k 1. květnu 1942 na Vyškovsku a provedení projektu na Benešovsku. Rovněž protestoval proti uvalení vnucené německé správy na statky české šlechty.

Zastupující říšský protektor odpověděl na Háchovy žádosti následovně. Pokud se jednalo o internované osoby, sdělil Heydrich Háchovi, „že důvodem četných úmrtí v koncentračních táborech nejsou, jak se pan státní prezident domnívá, obtíže zásobovací, neboť internovaným, kteří konají těžké práce, jsou přidělovány potraviny jako těžce pracujícím, nýbrž že početnější úmrtí mezi internovanými nastala jednak následkem epidemie skvrnitého tyfu, který zavlekli do koncentračních táborů ruští zajatci, jednak tím, že tělesně méně zdatní internovaní, zvláště ti, kteří nejsou zvyklí těžké práci, hlavně Židé, takového námaze podléhají. S touto okolností nutno ale v koncentračních táborech jako samozřejmou počítati.“ Vzhledem k této skutečnosti považoval Heydrich prosbu pana státního prezidenta za bezpředmětnou. Pokud šlo o propuštění studentů, sdělil zastupující říšský protektor, že „věc zdržena byla jenom epidemií, která v koncentračních táborech vznikla, že však nyní co nejdříve studenti budou propuštěni.“ Pokud se týkalo požadavku propuštění sokolů, slíbil, „až na jednotlivce, kteří se něčeho dopustili, bude co nejdříve provedeno.“ K otázce zabírání zemědělské půdy Heydrich uvedl, že „zabrání zemědělské půdy pro vojenské účely je opatřením čistě válečným a je toho zapotřebí pro vojenská cvičiště, pravděpodobně však

⁸² Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 66, Pasák, T., Český fašismus, s. 327. O významu a smyslu 15. března 1939 hovořil ve svém rozhlasovém projevu též Beneš. Beneš označil tento den jako „osudný“ nikoliv však pro Československo, ale pro nacistické Německo, které tohoto dne obsadilo Prahu a začalo tím druhou světovou válku, která skončí jeho úplnou porážkou. Projev viz Beneš, E., Šest let exilu, s. 95-99

⁸³ Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 67, podrobný popis sanitního vlaku viz Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 672, č. 485

nebude provedeno v tak velkém rozsahu, jak se původně myslelo. Zvláště se zmínil o tom, že mezi Tábořem a Benešovem na jedné části pozemků, které byly zabrány, bude muset být zřízeno vojenské cvičiště pro výcvik SS-oddílů, ježto SS nemají žádného cvičiště v Říši.“ Pokud se jednalo o uvalení vnucené správy na velkostatky šlechtických rodů, oznámil, že tato věc stala se z důvodů politických, ježto šlechta není „völkisch“ ani ze stanoviska německého, ani ze stanoviska českého, je v rozporu s myšlenkou národního socialismu a vzhledem k tomu opatření, která se stala, jsou nutná. Požádal Háchu, aby se v této věci příliš neexponoval, a poznamenal, že ostatně vnucená správa není ještě konfiskací.“⁸⁴

Po tomto sdělení se Heydrich vyslovil i k otázce českých vysokých škol a Háchu informoval, že „po dobu trvání války není myslitelné, aby české vysoké školy byly otevřeny.“ Navrhl však Háchovi, že po dobu války by mohlo být zřízeno zvláštní stipendium, tzv. „Stipendium Háchovo“ určené pro české studenty, kterým by bylo povoleno studium na některých německých vysokých školách v říši a ve zcela výjimečných případech dokonce na německé vysoké škole v Praze.⁸⁵

Dne 24. dubna 1942 byla vláda nucena vydat nařízení o znovuzřízení Pozemkového úřadu pro Čechy a Moravu (Bodenamt für Böhmen und Mähren),⁸⁶ do jehož výlučné působnosti přešla z ministerstva zemědělství a lesnictví správa zemědělského majetku jak soukromého, tak i celý lesní a zemědělský majetek protektorátu. Pozemkový úřad byl zřízen jako ústřední úřad formálně podřízený předsedovi vlády. Jeho komisařský vedoucí byl však oprávněn vydávat právní a správní předpisy a fakticky byl postaven na roveň protektorátním ministrům. Tímto nařízením nacisté získali úplnou kontrolu nad hospodařením se zemědělskou a lesní půdou, o kterou usilovali již od května 1939, kdy do vedení IX. odboru ministerstva zemědělství dosadili říšského Němce von Gottberga. Úkolem Pozemkového úřadu bylo připravit podmínky pro kolonizaci německých přistěhovalců a pro postupné rozšiřování německých jazykových ostrovů kolem Jihlavy, Brna, Olomouce, Ostravy a dalších měst. Současně prováděl „očišťování od českého živlu“ na území vybraném pro zřízení vojenských cvičišť. Počátkem června 1942 si Frank pochvaloval, že nový úřad „je veden Němci a provádí plně německou bodenpolitik“.⁸⁷

Na základě nařízení vlády o přizpůsobení průmyslu, obchodu a živností válečným poměrům ze dne 25. března 1942,⁸⁸ opravňujícího ministra hospodářství a práce k zastavení nebo omezení provozu v závodech nebo částech závodů průmyslových, obchodních a živnostenských podniků na přechodnou dobu, přikázal Bertsch zastavit mnohé výroby a zrušit některé podniky. Překvapenému Háchovi podal vysvětlení v tom smyslu, že se nejedná o nic mimořádného, neboť stejná opatření vynucená válkou se provádějí také v říši.⁸⁹

⁸⁴ Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 670-673, č. 485

⁸⁵ Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 671, č. 485

⁸⁶ Vládní nařízení č. 241/1942 Sb. z. a n. ze dne 24. dubna 1942 o pozemkovém úřadu pro Čechy a Moravu, ve znění vládního nařízení č. 255/1942 Sb. z. a n.

⁸⁷ Brandes, D., Češi, s. 352, Maršálek, P., Veřejná správa., s. 52, Malý, K., c. d., s. 380, Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 236-237

⁸⁸ Vládní nařízení č. 133/1942 Sb. z. a n. ze dne 25. března 1942 o přizpůsobení průmyslu, obchodu a živností

⁸⁹ Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 68, Kárný, M. – Milotová, J. – Kárná, M., c. d., s. 45-47

Přesuny pracovních sil z civilní výroby do válečné, zprostředkovávané úřady práce, usnadnilo vydání vládního nařízení ze dne 4. května 1942.⁹⁰ Dovolovalo příkazování práce schopných obyvatel protektorátu k provedení neodkladných prací mimořádné státněpolitické nebo hospodářské důležitosti na omezenou dobu, která však mohla být prodloužena. Příkázání mohli být nejen na práci v protektorátu, ale také na ostatním území říše, současně tím bylo definitivně ukončeno období nepříliš úspěšného náboru dobrovolných pracovníků do říše.⁹¹

Podle Bienertovy zprávy Háchovi o hospodářské situaci v protektorátě z 1. května 1942 nebyly sice v dubnu zaznamenány výraznější potíže se zásobováním obyvatelstva potravinami, ale došlo k dalšímu snížení dávek chleba, masa, brambor a kávovin, přičemž do chleba se začala přidávat tři procenta bramborové mouky. Kritický byl rovněž trh drůbeže a zvěřiny. Ceny potravin na černém trhu prudce vzrostly. V hostincích bylo zavedeno dvakrát týdně tzv. jídlo z jednoho hrnce.⁹² Dalším úkolem vlády bylo zajistit dostatek paliva na příští zimu tak, aby příděly uhlí byly stejné jako v Německu, neboť během zimy 1941 – 1942 mnoho obyvatel protektorátu ve svých domovech mrzlo.⁹³

K 1. květnu 1942 byly provedeny i některé významné organizační změny v Národním souručenství. Hácha na nátlak okupantů zrušil výbor Národního souručenství a nahradil jej užším vedením. V čele Národního souručenství nadále zůstal Fousek. Národní souručenství v té době již značně upadalo, česká veřejnost o něj postupně ztrácela veškerý zájem tak, jak v něm stále více sílil aktivistický proud. Zrušením výboru Národního souručenství začala pozvolná a tichá likvidace této instituce, o kterou Heydrich usiloval již od podzimu 1941. V říjnu 1942 pak bylo do Národního souručenství dosazeno tzv. komisařské vedení v čele s přesvědčeným kolaborantem Tomášem Krejčím a v polovině ledna 1943 bylo Národní souručení změněno z politické organizace ve spolek „s kulturně výchovným posláním“. Činnost Národního souručenství se měla zaměřit především na výchovu k říšské myšlence a byla napříště zcela podřízena Moravcově úřadu.⁹⁴ Také Moravec požadoval likvidaci Národního souručenství, které pro něj představovalo jen „muzeum demokratického partajnictví“ či „mrtvou, demokratickými zápachy prolezlou organizaci.“⁹⁵

V té době se Moravec pokusil vyřešit i otázku českých fašistických skupin. Svou pozornost soustředil především na Vlajku, tehdy jediné významnější a ucelenější uskupení. Vlajka již delší dobu setrvala v izolaci, trpce nesla ztrátu zájmu a podpory ze strany německých úřadů, měla spory s protektorátní vládou, vedením Národního souručenství a s ostatními fašistickými skupinami. Ostře proti ní začali vystupovat i aktivističtí novináři. Moravec se nejprve pokusil získat její vůdce pro své politické plány a nabídl jim spolupráci.

⁹⁰ Vládní nařízení č. 154/1942 Sb. z. a n. ze dne 4. května 1942, jímž se činí některá opatření o řízení práce

⁹¹ Maršálek, P., Veřejná správa, s. 52

⁹² Vyhláška ministra zemědělství a lesnictví č. 120/1942 Sb. z. a n. ze dne 4. dubna 1942 o podávání jednoduchého jídla v hostincích, kantýnách a podobných podnicích v určitých dnech týdne, Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 674-676, č. 487

⁹³ Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 68

⁹⁴ Tíž, Causa Emil Hácha, s. 143, Pasák, T., Emil Hácha, s. 277, Maršálek, P., Protektorát, s. 130

⁹⁵ Pasák, T., Emil Hácha, s. 277, Pernes, J., c. d., s. 170, k Moravcovu požadavku likvidovat Národní souručenství viz Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 693-695, č. 499, s. 702-703, č. 503

Byl ochoten dosadit je na dobře placená místa v ministerstvu školství a v připravovaném Kuratoriu pro výchovu mládeže. Představitel Vlaljky Rys-Rozsévač však Moravcovu nabídku odmítl. Naopak rozpoutal proti Moravcovi kampaň, jejímž cílem bylo zdiskreditovat jeho osobu u vedoucích německých míst. Útok na Moravce měl ale zcela opačný účinek, než jaký vlaljkaři zamýšleli. Moravec podal u Franka dne 30. března 1942 na Ryse oficiální stížnost. V reakci na to si Frank pozval Ryse dne 18. dubna 1942 do Černínského paláce a oznámil mu: „V důsledku stálých štvanic proti Moravcovi, který požívá plné důvěry Němců, toho snižuje a tím porušuje klid mezi obyvatelstvem, které je určeno k tomu, aby v klidu bez politických zájmů se v pilné práci zasadilo pro vítězství říše, se počínaje 21. 4. 1942 zastavuje činnost Vlaljky na dobu tří měsíců. V případě, že v této době bude Vlaljka jakýmkoliv způsobem vyvíjet činnost proti Moravcovi, bude Rys-Rozsévač poslán do koncentračního tábora.“⁹⁶ Vlaljka v čele s Rysem však ani poté svůj postoj k Moravcovi nezměnila a navíc zahájila útoky i proti nově utvořenému Kuratoriu pro výchovu mládeže, které se těšilo přízni Němců. Okupační úřady v důsledku toho proti Vlaljce zakročily. Na základě Frankova rozhodnutí bylo v období od října do prosince 1942 posláno na práci do Německa 350 vlaljkařů a její dva představitelé, Rys a Burda, byli v prosinci odvezeni do koncentračního tábora Dachau, kde byli jako prominentní vězni drženi až do konce války. Koncem ledna 1943 bylo zastaveno veškeré další politické působení Vlaljky a následně došlo ke konečnému rozpadu tohoto seskupení.⁹⁷

Již od začátku jara 1942 se okupanti intenzivně zabývali úvahami, jak podchytit českou mládež a získat ji pro říšskou myšlenku. Dne 18. května 1942 Heydrich v jedné ze svých posledních zpráv Bormannovi uvedl, že jeho prioritou je podchycení a následná výchova české mládeže. Věřil, že v konečném výsledku povede nejen k zamýšlenému odnárodnění, ale i celkovému odpolitizování veřejného života.⁹⁸ Nacisté proto využili iniciativy bývalého představitele Vlaljky dr. Františka Teunera a ministra školství Moravce a podpořili vznikající organizaci nazvanou Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě. Kuratorium mělo řídit tělesnou, mravní i duchovní výchovu mládeže, podle ideologie nacionálního socialismu a na základě zkušenosti Hitlerjugend.⁹⁹ Nacisté sami připravili návrh nařízení o povinné službě mládeže, které 28. května 1942 vydala protektorátní vláda.¹⁰⁰ O dva dny později vydal nově jmenovaný předseda Kuratoria Emanuel Moravec další dvě nařízení, kterými byly stanoveny zásady a rozsah povinné služby mládeže.¹⁰¹

⁹⁶ Pasák, T., Emil Hácha, s. 274-276, Maršálek, P., Protektorát, s. 129, Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl II, s. 693, č. 499

⁹⁷ Pasák, T., Český fašismus, s. 341 an., Maršálek, P., Protektorát, s. 129

⁹⁸ Uhlíř, J. B., Emanuel Moravec (II. část – dokončení), s. 54-55

⁹⁹ Pasák, T., Český fašismus, s. 351-353

¹⁰⁰ Vládní nařízení č. 187/1942 Sb. z. a n. ze dne 28. května 1942 o povinné službě mládeže, Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, s. 673-674, č. 486

¹⁰¹ Nařízení předsedy Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě č. 188/1942 Sb. z. a n. ze dne 30. května 1942, kterým se stanoví zásady pro povinnou službu mládeže, nařízení předsedy Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě č. 189/1942 Sb. z. a n. ze dne 30. května 1942 o rozsahu povinné služby mládeže

Povinné službě se neměl nikdo vyhnout. Týkala se všech chlapců a děvčat árijského původu ve věku od deseti do osmnácti let. Vedení povinné služby bylo svěřeno výhradně Kuratoriu, spolky které jím nebyly prověřeny, nesměly mládež nadále sdružovat. Nová organizace byla vnitřně členěna na skupiny: organizační, tělovýchovné, pro duchovní výchovu, sociálně výchovné a tzv. dívčí referát.¹⁰² Předsedou organizace se stal, jak již výše uvedeno, ministr školství a lidové osvěty Emanuel Moravec, jeho zástupcem generální tajemník František Teuner. Ve vedení byli dále zastoupeni i někteří vlajkaři a většina z nich již byla nebo se brzy stala spolupracovníky gestapa nebo Sicherheitsdienstu. Poradci pocházeli zejména z řad Hitlerjugend a SS.¹⁰³ Kuratorium bylo prohlášeno za německy vedený úřad s němčinou jako jednacím řečí.¹⁰⁴ Přestože v průběhu roku 1943 zorganizovalo Kuratorium řadu sportovních, divadelních a filmových akcí, kterých se česká mládež účastnila, narůstal proti němu odpor. Poslední velkou veřejnou akcí této organizace bylo uspořádání Týdne mládeže v červenci 1944.¹⁰⁵

Dne 26. května 1942 pozval zastupující říšský protektor Heydrich členy protektorátní vlády k pracovní poradě na Pražský hrad. Stroze jim oznámil, že v příštích týdnech bude zavedena správní reforma podle Hitlerova výnosu ze 7. května 1942. Heydrich byl na jeho základě oprávněn přijmout v dohodě s říšským ministrem vnitra opatření „za účelem přizpůsobení správy v Čechách a na Moravě dané konkrétní situaci“. Pochopitelně, že „daná konkrétní situace“ se mohla zcela libovolně měnit podle potřeb okupantů, bez ohledu na dosavadní právní předpisy a samozřejmě i bez ohledu a proti vůli protektorátní vlády.¹⁰⁶

Příští den dopoledne, 27. května 1942, byl na zastupujícího říšského protektora spáchán atentát. Provedli jej českoslovenští parašutisté vyslaní z Londýna Jozef Gabčík a Jan Kubiš. Mezi představiteli protektorátní správy vypuklo zděšení. Vláda se sešla v jednu hodinu po poledni na Pražském hradě za účasti státního prezidenta. Její jednání bylo zmatené a hovořilo se na něm především o možnosti dopadnout pachatele atentátu.¹⁰⁷

Iniciativy a řízení odvetné represivní akce se ujal Frank. Odpoledne pozval Háchu do Černínského paláce a informoval ho o tom, že vydal a v rozhlase zveřejnil vyhlášku, že kdo přispěje k vypátrání pachatelů, dostane odměnu 10 milionů korun, ten kdo však pachatele ukrývá, poskytuje jim pomoc nebo neoznámí místo jejich pobytu, bude zastřelen i s celou rodinou. Dále Háchovi oznámil, že vydal vyhlášku o stanném právu, která zakazovala noční vycházení a nařizovala uzavřít hostince, kina, divadla a jiné veřejné místnosti a podniky.¹⁰⁸

¹⁰² Pasák, T., Český fašismus, s. 352, 353–354, Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 230

¹⁰³ Uhlíř J. B., Emanuel Moravec, (II. část – dokončení), s. 55

¹⁰⁴ Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 231

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 235, Pernes, J., c. d., s. 182–184, Pasák, T., Český fašismus, s. 354–357, k činnosti Kuratoria blíže též Uhlíř, J. B., Emanuel Moravec, (II. část – dokončení), s. 55–56

¹⁰⁶ Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 69, Gronský, J., Komentované dokumenty I., s. 401

¹⁰⁷ Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 72, Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 219, Pasák, T., Český fašismus, s. 327

¹⁰⁸ Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 72, tíž, Causa Emil Hácha, s. 150, Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu 1942, s. 123, Gronský, J., Komentované dokumenty I., s. 405

Ještě 27. května 1942 večer přijel do Prahy velitel německé pořádkové policie Kurt Daluge. Náhodou tou dobou pobýval na území protektorátu, kde se léčil. Hitler ho pověřil vedením úřadu říšského protektora do doby, než se zraněný Heydrich uzdraví.

O den později, tj. 28. května 1942, vydal Daluge výnos o ohlašovací povinnosti, který stanovil, že všechny osoby ve věku 15 let a více, které žijí na území protektorátu a nejsou dosud policejně hlášeny, jsou povinny se ihned ohlásit u příslušného policejního úřadu. Poslední lhůta k ohlašování byla stanovena na 29. května 1942 do 24. hodin, a to pod trestem zastřelení. Stejným trestem měl být postižen ten, kdo by poskytl nehlášeným osobám útočiště. Němci byli z ohlašovací povinnosti vyňati.¹⁰⁹

29. května 1942 přijal Daluge za přítomnosti Háchy Krejčího vládu. Vyhrožoval jí, aby si udělala pořádek mezi lidmi svého národnostního kmene, kteří stále nechtějí pochopit velký světový rozhodný zápas a novou výstavbu Evropy a zaujímají postoj protivníka a nepřítele. Dále prohlásil, že je to nejen životní otázka budoucnosti českého národního kmene, ale také úkol, který bude ihned proveden a to všemi prostředky.¹¹⁰

O opatřeních, jež byla vláda povinna provést „z vlastní iniciativy“, se dověděla od Franka. Především musela veřejně odsoudit atentát a vydat vyhlášku slibující odměnu dalších 10 milionů korun za pomoc při dopadení pachatelů atentátu.¹¹¹

Jako první pronesl rozhlasový projev 30. května večer státní prezident Hácha. Text prohlášení připravil „již osvědčený“ Moravec. Na základě pokynů Franka a Daluga byl projev Háchy i následné prohlášení vlády zaměřeny především proti Benešovi. Hácha v úvodu konstatoval, že když Beneš politicky žalostně selhal, byl on řádně zvolen třetím prezidentem republiky. A když poté byly naše země ohroženy Polskem a Slovensko se prohlásilo samostatným, rozhodl se dát české země, opuštěné spojenci, pod ochranu Říše. Dr. Beneše označil Hácha, resp. Moravec, za „veřejného nepřítele českého národa číslo jedna“, britského agenta, bezcitného k českému národu, který se věnuje svým „politickým obchodům“, je to zkrátka „žoldněř nepřátelských mocností“, na jehož hlavu padá kletba „oněch českých rodin, které svým zločinem uvrhl do nového neštěstí“. Kdo prý plnil povinnosti, tomu nebyl zkřiven vlas, kdo poslechl pana Beneše, ten na to doplatil. „Jestliže dnes prohlásím lžiprezidenta Beneše jako veřejného nepřítele českého národa číslo jedna, zjišťuji jen skutečnost. Kdyby nebylo štvání pana Beneše, jeho lidí v cizině a jeho tajných přísluhovačů v našich zemích, naše vlast by byla nejpožehnanější a nejklidnější končinou v Evropě...“ Proslov byl zakončen výhrůžkou: „Bud'te ubezpečeni, že kdyby pan Beneš zvítězil, štěstí naší vlasti i vašich rodin a dětí bylo by zcela zničeno bolševismem, který nezná slitování. V tomto boji nemůže být těch, kteří stojí stranou. Zde je možné jen dvojí: buď jít s říší, anebo se proti ní postavit. Ten z vás, kdo by se odvážil jen v nejmenším proti Říši pracovat, bude zničen! ...“¹¹²

¹⁰⁹ Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu 1942, s. 124, Gronský, J., Komentované dokumenty I., s. 406

¹¹⁰ Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 73

¹¹¹ Tamtéž, tíž, Causa Emil Hácha, s. 150-151

¹¹² Pasák, T., Emil Hácha, s. 281, Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 219, Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 152

Ještě téhož dne se s prohlášením připojila také protektorátní vláda. Beneše označila za placeného britského agenta, jenž se „stal strůjcem a pomahačem na činu, který musíme označit jako nejtěžší zločin na českém národě“. Ve svém prohlášení uvedla: „Neklid v naší zemi potřebují jen ta individua od Angličanů a Židů koupená, aby pan Beneš za nových německých válečných úspěchů dostal propagační materiál, za který by mohl v Londýně dále pobírat své jidášské groše“. Vláda dále oznámila: „Vláda Čech a Moravy učiní proto všechno, aby potřela a vymýtila zločineckou práci Beneše a jeho agentů všemi prostředky, kterých může použít.... V této těžké hodině, kdy jde o všechno, co českému člověku je drahé a svaté, musí vláda dnes i v budoucnu zůstat tvrdou tak dlouho, až se jí podaří v Čechách a na Moravě nemilosrdně vymýtit ony elementy, které slouží Anglii a ostatním nepřítelům říše a kterým, jak každému Čechovi dnes konečně musí být jasné, je osud českého národa naprosto lhostejný.“ Na závěr prohlášení, které podepsali všichni ministři, vláda konstatovala: „Vláda Čech a Moravy proto prohlašuje: Kdo jde s Anglií a jejími spojenci, je veřejný nepřítel českého národa a tak s ním bude také naloženo. Škůdcem národa je každý, kdo podobná individua skrývá a kdo jejich činnosti všemi prostředky nezabrání. Chce-li český národ žít, nesmí ochabovat ve své práci a v boji za říši a za svou vlast.“¹¹³ Rozhlasové projevy zakončil ministr školství a národní osvěty Emanuel Moravec 31. května 1942.¹¹⁴

Dne 2. června 1942 zahájila protektorátní vláda řadu shromáždění a „manifestačních apelů“, na kterých byl atentát na Heydricha veřejně odsouzen. Dne 2. června večer uspořádala veřejný projev na Staroměstském náměstí, kde, kromě Krejčího, promluvil například i F. Teuner jako zástupce Kuratoria pro výchovu mládeže a samozřejmě jako hlavní řečník vystoupil Moravec. Krejčího projev odpovídal prohlášení vlády. Vyzýval k podpoře státního prezidenta a k podpoře stanoviska protektorátní vlády. Moravcův projev byl jako obvykle plný politické demagogie. Beneše označoval za „Beneše Krvavého“, za „vraha“, „zločince“ a politického „desperáta“, „židovského agenta“, „lotra“, úhlavního nepřítele českého národa“, obklopeného „hnusnou židovskou smečkou“. Další srazy byly organizovány v Brně, Plzni, Táboře, Olomouci, Hradci Králové, Moravské Ostravě a v dalších městech. Účastníci těchto manifestací byli na zrežirované akce nakomandováni a účastnili se jich v počtu desetitisíců.¹¹⁵

Dne 4. června 1942 Heydrich na následky zranění zemřel. Moravec si opět nenechal ujít příležitost a ještě téhož večera promluvil v rozhlasu jménem Háchy a vlády, přestože ho tím nepověřili. Heydricha nazval přítelem českého lidu, „mužem vynikajících vlastností“, který nechával promlouvat svému srdci, když šlo o pomoc potřebným. Národ měl podle něj nyní prokázat, že je rozhodnut s říší sdílet nejen dobré, ale i zlé. Ještě téhož dne byla zveřejněna zpráva o 23 zastřelených protektorátních příslušnících. Noviny denně přinášely zprávy o nových a nových popravách.¹¹⁶

¹¹³ Pasák, T., Emil Hácha, s. 282, týž, Český fašismus, s. 327-328, Pernes, J., c. d., s. 185, 186

¹¹⁴ Projev Moravce viz blíže Uhlíř, J. B., Emanuel Moravec, (II. část – dokončení), s. 51-52

¹¹⁵ Pasák, T., Emil Hácha, s. 293, k propagandistické kampani proti Benešovi též Tesař, J., Emanuel Moravec, s. 27, Uhlíř, J. B., Emanuel Moravec, (II. část – dokončení), s. 52

¹¹⁶ Pernes, J., c. d., s. 186, Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 75, tíž, Causa Emil Hácha, s. 154

Vláda se povinně zúčastnila rozloučení s Heydricchem na prvním nádvoří Pražského hradu a 9. června 1942 odjela společně s Háchou do Berlína, kde se konal státní pohřeb. Po skončení obřadu přijal vládu a státního prezidenta Hitler, aby vyslechl jejich projevy soustrasti. Při té příležitosti jim sdělil, co si vlastně představuje pod pojmem „řešení české otázky“. Vyhrožoval, že pokud nenastanou v Čechách a na Moravě únosné poměry a český lid se pod jejich vedením nezmění, bude vymazán z Evropy. „Nic mi nemůže zabránit, abych z Čech a Moravy nevysídlil několik milionů Čechů, nepřejí-li si klidné soužití. V tomto prostoru má místo jen jeden, z obou národů musí pak jeden ustoupit. Jsem pevně rozhodnut nikdy již nevydat Čechy a Moravu – a německý národ nikdy neustoupí....“ Další existenci českého národa a jeho vlasti spojil s úspěšným vypátráním pachatelů atentátu na Heydricha. Hácha, vyděšený Hitlerovými slovy, mu slíbil, že udělá vše, co bude v jeho silách, a prosil ho o milost pro český národ.¹¹⁷

Česká vláda odjížděla z Berlína zlomená a otřesená. Byla definitivně vyřazena z jakéhokoli vlivu na vývoj událostí v protektorátu a nastalým represím nebyla schopna ani v nejmenším zabránit, i když se o to pokoušela. Jejím jediným úkolem podle Hitlera bylo zajistit klidné českomoravské zázemí pro německou válku.¹¹⁸

Dne 10. června 1942 vyhladili nacisté obec Lidice. Všichni muži byli zastřeleni, ženy a děti odvečeny do koncentračního tábora a obec srovnána se zemí.¹¹⁹ Frank to oznámil vládě odpoledne téhož dne a nařídil jí, aby zesílila úsilí vedoucí k odhalení atentátníků a dále organizovala srazy, manifestační apely a podobné akce, a to i v továrnách a úřadech.¹²⁰ Vláda nebyla schopna protestovat, ani žádat důkazy o údajném spojení lidických obyvatel s pachateli atentátu.

Velmi závažný projev pronesl Moravec dne 14. června v Brně. Otevřeně hovořil o likvidaci českého národa v případě, že nebudou dopadeni pachatelé atentátu. Doslovně uvedl: „Co by nás zítra potkalo, mohlo by být katastrofou. Buď český národ půjde klidně za svou prací a nechá Beneše Benešem a pak bude žít jako vážená složka říše...., nebo se český národ vydá Benešovi a zahyne nakonec tak, jak v těchto dnech zahynula řada jedinců a jak byla ze země smetena obec Lidice.“ Moravec se ve svém projevu odvolával na jednání u Hitlera a Goebbelse v Berlíně. Osud Lidic vyvolal mezi českými obyvateli strach a Moravcova slova nenechávala nikoho na pochybách, že o vyhubení českého národa uvažovali nacisté zcela vážně. Moravec varoval, že Němci si přejí pouze vydání atentátníků. Výslovně prohlásil: „Stojíme-li před volbou, kdo má zajít, zda celý národ, anebo pár agentů národního vraha Beneše, pak musíme zachránit národ a padouchy vydat.“¹²¹

Postoj protektorátní reprezentace odsoudil v londýnském rozhlasu 13. června 1942 prezident Beneš. Háchovi a takzvané vládě vzkázal, že po prvním výstřelu, nařízeném na

¹¹⁷ Pasák, T., Český fašismus, s. 328, týž, Emil Hácha, s. 284-285, 286-288, Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 76-77

¹¹⁸ Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 77-78

¹¹⁹ K nacistickým represáliím a akci v Lidicích více Král, V., Pravda o okupaci, s. 262-266, též Gronsý, J., Komentované dokumenty I., s. 407

¹²⁰ Pernes, J., c. d., s. 187-188, Pasák, T., Český fašismus, s. 328, Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 78

¹²¹ Pasák, T., Emil Hácha, s. 293-294

podzim 1941 v Praze Heydrichem, měli odejít. Tehdy už neměli v rukou žádnou moc, a nemohli proto nic zachránit. Naopak, stali se spoluodpovědnými za vše, co následovalo.¹²²

Frank vydal 13. června novou vyhlášku, doplňující výnos o vyhlášení civilního výjimečného stavu ze dne 27. května 1942, ve které stanovil, že na údaje, které budou směřovat k objasnění atentátu, se nevztahuje pohrůžka zastřelením, jestliže budou nejpozději do 20 hodin 18. června 1942 sděleny služebnímu místu tajné státní policie nebo jinému policejnímu úřadu¹²³. To přimělo jednoho z parašutistů, že sdělil gestapu informace, které ho dovedly až ke kostelu Karla Boromejského v Resslově ulici v Praze, kde se atentátníci ukrývali. Ráno 18. června 1942 bylo proti nim úspěšně zakročeno.¹²⁴ Dopadením parašutistů byl splněn Hitlerův příkaz a podmínka „nelikvidace“ českého národa, alespoň po dobu války.¹²⁵

Dne 19. června 1942 byl vykonán rozsudek smrti vyneseny německým Lidovým soudem 1. října 1941 nad bývalým předsedou protektorátní vlády Eliášem.¹²⁶

Dne 24. června 1942 věnoval Hácha na Německý červený kříž půl milionu korun. V týž den byla srovnána se zemí osada Ležáky a všech 33 dospělých obyvatelů včetně žen bylo popraveno.¹²⁷

Dalším útokem proti představitelům zahraničního odboje mělo být zřízení tzv. Národního soudu. Frank s Moravcem tak zamýšleli odpovědět na Benešův projev z 13. června 1942. Podle jejich představ měl národní soud zjišťovat, kdo z obžalovaných je „nepřítelem českého národa hodným smrti.“ Tribunál se měl skládat z předsedy a šesti členů, přičemž dva měli být vybráni ze soudců Nejvyššího soudu v Brně a dva ze soudců Nejvyššího správního soudu v Praze. Frank požadoval, aby se konala jen dvě sezení tohoto mimořádného soudu: jedno proti Edvardu Benešovi a druhé proti vybraným emigrantům. Příslušné vládní nařízení vyšlo 27. června 1942.¹²⁸ Dovolovalo soudit obžalované v nepřítomnosti, zato proti výroku tzv. Národního soudu nepřipouštělo žádný opravný prostředek. Vládní nařízení bylo podepsáno Háchou a Krejčím, kterému poskytl Frank jeho osnovu 26. června, většina členů vlády o tom vůbec nevěděla. Jmenování členů tohoto soudu bylo provedeno Háchou 1. července 1942. Chystaný proces se však nakonec nekonal s vysvětlením úřadu říšského protektora, že by úspěch nebyl stoprocentně zaručen.¹²⁹

Frank zrušil stanné právo 3. července 1942. Stanné soudy, zřízené k souzení trestných činů spáchaných v přímé souvislosti s atentátem na Heydricha, však zůstaly nadále činné.¹³⁰ Daluže zároveň nařízením k obraně před podporováním říši nepřátelských činů vyhlásil trest

¹²² Beneš, E., Šest let exilu, s. 100-105

¹²³ Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu 1942, s. 163, Gronský, J., Komentované dokumenty I., s. 408

¹²⁴ Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 79

¹²⁵ Pasák, T., Emil Hácha, s. 295

¹²⁶ Tomášek, D. – Kvaček, R., Generál Alois Eliáš, s. 100

¹²⁷ Tíž, Causa Emil Hácha, s. 157, Gronský, J., Komentované dokumenty I., s. 409

¹²⁸ Vládní nařízení č. 227/1942 Sb. z. a n. ze dne 27. června 1942 o Národním soudě

¹²⁹ Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 80–81, též Pasák, T., Emil Hácha, s. 301-302

¹³⁰ Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu 1942, s. 181, Gronský, J., Komentované dokumenty I., s. 412

smrti za poskytnutí přístřeší nebo jiné pomoci „nepřátelům Říše“. Test smrti postihoval též falešné zhotovení nebo padělání osobních průkazů, jejich zprostředkování a vydávání osobních průkazů k neoprávněnému použití.¹³¹ Dne 3. července 1942 se rovněž konalo na Václavském náměstí poslední veřejné shromáždění za přítomnosti státního prezidenta Háchy a ministrů Krejčího, Bienerta, Moravce, Kalfuse, Kamenického a Hrubého. Manifestace se zúčastnilo zhruba 200 000 lidí.¹³²

Dne 14. června 1942 vyhlásila protektorátní vláda závěrečnou etapu „výrobní bitvy na polích“ neboli „boje o chléb a výživu národa“ a 27. července 1942 zahájil ministr zemědělství a lesnictví Hrubý v Chotusicích na Čáslavsku žně heslem „Chléb je svatý“.¹³³ Koncem srpna 1942 byl zřízen Svaz zemědělství a lesnictví,¹³⁴ jenž povinně sdružoval všechny držitele zemědělské a lesní půdy, výkonné zemědělce hospodařící na vlastních nebo cizích pozemcích i jejich rodinné příslušníky činné v zemědělství a příslušné organizace. Jeho úkolem měla být podpora zemědělské výroby a hájení zájmů zemědělského a lesnického stavu, záhy se však stal nástrojem okupantů, prostřednictvím kterého se snažili vytěžit veškeré vyživovací zásoby od protektorátního obyvatelstva.¹³⁵

Při příležitosti Háchových 70. narozenin 12. července 1942 se nacisté rozhodli uspořádat v protektorátě velkolepé oslavy. Mimo jiné potřebovali zmírnit ohlas veřejnosti na vyhlazení Lidic. Oslav se účastnili i říšští zástupci. Hitler vyslal do Prahy svého zvláštního zmocněnce, šéfa říšské kanceláře a říšského ministra Lammerse, který odevzdal Háchovi jako čestný dar osobní automobil – černou limuzínu Mercedes-Benz. Protektorátní vláda rozhodla o zřízení studentské nadace Emila Háchy se základním jměním 20 milionů korun, která měla umožnit nemajetným protektorátním příslušníkům studovat na vysokých školách v Německu.¹³⁶

Po Heydrichových správních reformách směla vláda vystupovat navenek jako sbor jen se svolením říšského protektora a jeho úřadu. Poprvé po zrušení stanného práva jí to bylo dovoleno 12. srpna 1942, kdy byla povinna zareagovat na úsilí československého zahraničního odboje, který dosáhl toho, že 5. srpna 1942 vláda Velké Británie spolu s Dolní sněmovnou odvolaly podpis na Mnichovské dohodě a její důsledky.¹³⁷ Protektorátní vláda ve svém svolání uvedla: „Nehledíc k státoprávní neplatnosti jakéhokoliv politického jednání

¹³¹ Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu 1942, s. 182, Gronský, J., Komentované dokumenty I., s. 413

¹³² Pasák, T., Emil Hácha, s. 297-299, Uhlíř, J. B., Emanuel Moravec, (II. část – dokončení), s. 52-53

¹³³ Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 240

¹³⁴ Vládní nařízení č. 294/1942 Sb. z. a n. ze dne 22. srpna 1942 o organizaci lesnictví a zemědělství v Čechách a na Moravě

¹³⁵ Maršálek, P., Veřejná správa, s. 66, týž, Protektorát, s. 79

¹³⁶ Pasák, T., Emil Hácha, s. 302, Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 159-161

¹³⁷ K jednání Beneše s Velkou Británií o odvolání Mnichovské dohody viz podrobně Beneš, E., Paměti II, s. 193–207, týž, Šest let exilu, s. 306–308. K odvolání Mnichovské dohody ze strany Francie viz Beneš, E., Paměti II, s. 228–235, týž, Paměti III, dokumenty č. 139, s. 469–471, č. 140, s. 472–473 a týž, Šest let exilu, s. 308–310, 315. Francouzský Národní výbor v čele s Ch. de Gaullem anuloval Mnichovskou dohodu dopisem ze dne 29. září 1942. Dne 22. srpna 1944 byla mezi československou exilovou vládou v Londýně a Francií podepsána deklarace, která znovu vyjasnila vztah Francie k Mnichovu. K anulování Mnichovské dohody a rozhodnutí o transferu německých menšin z bývalého Československa do Německa viz Brandes, D., Cesta k vyhnání, s. 125–141

vedeného panem Benešem konstatujeme, že münchenská dohoda, která s konečnou platností rozhodla o osudu bývalé Československé republiky, byla nutným důsledkem katastrofální politiky někdejšího zahraničního ministra a později prezidenta republiky Beneše a jeho slepé důvěry ve zrádné přátele na západě.“ Protektorátní vláda dále konstatovala: „Vláda a obyvatelstvo Čech a Moravy jednou provždy zúčtovaly se života neschopnými kombinacemi a nebezpečnými iluzemi londýnské emigrantské kliky a stojí se zdravým smyslem na půdě pro ně závažných skutečností, jež byly pro budoucnost českého národa vytvořeny výnosem vůdce ze dne 16. března 1939. Podle našeho přesvědčení bude nové uspořádání Evropy vytvořeno nikoliv rozhovory a iluzorními smlouvami lidí, kteří ještě dnes blouzní o konečném vítězství sovětské armády, nýbrž vítězstvím německých zbraní, v něž jako věrní občané říše pevně a neochvějně věříme.“ Autorem vládního prohlášení byl pochopitelně Moravec, tisku a rozhlasu ho opět předal, aniž o tom informoval ostatní členy vlády. Svůj postup odůvodnil těmito slovy: „pro naléhavost věci nemohli býti členové vlády již vyrozuměni a nemohly býti jejich podpisy předem vyžádány.“ Ministři se ho však obávali, a proto prohlášení dodatečně podepsali.¹³⁸

Dne 16. srpna 1942 vydal Beneš souhlas s tím, aby české vysílání z Londýna „od nynějška stupňovalo tón proti Háchovi“. Roztržka mezi Benešem a Háchou se stala definitivní. Potvrdila to i tajná depeše, kterou Beneš zaslal 13. října 1942 představitelům domácího odboje: ...“Nikdo se u nás nesmí mýlit. Hácha a jeho vláda – o Moravcovi vůbec nemluvě – už svými dřívějšími činy poškodili čest národa, to, co nyní činí, je v očích ostatního světa zrada na zájmech státu a lidu, radil jsem a žádal jsem, aby včas odešli,... Neposlechli. I když v tom či onom něco zachránili, mravní a ideové škody z jejich postupu pro budoucnost a národní a státní tradici vzniklé a politické škody vůbec před celým světem přesahují mnohonásobně to, co snad zachránili. Není pochyby o tom, že budou soudem dějin těžce odsouzeni. Moravec je padouch a ničema a jako takový musí pykat. A není možné zapomenout, že Hácha ho dnes kryje...”¹³⁹

Moravec soustředil veškerou svou pozornost na převýchovu českého národa v novém aktivistickém duchu. Koncem září 1942 proto v dopise důrazně požádal Háchu, aby bylo likvidováno Národní souručenství, kterému se splnit tento úkol dosud nepodařilo. Namísto toho rozvinul své plány na znacizování veřejného života. Tentokrát však Moravec uspěl jen částečně. Předložené Moravcovy návrhy nebyly realizovány, Národní souručenství zrušeno nebylo, postupem času se však přeměnilo v bezvýznamnou polokulturní organizaci propagující říšskou myšlenku.¹⁴⁰ Jiné organizace ovšem likvidovány byly, např. v roce 1943 byl zrušen Český svaz pro spolupráci s Němci.¹⁴¹

V září 1942 navrhl Krejčí Frankovi, aby v zájmu lepší spolupráce mezi vládou a úřadem říšského protektora bylo u sekretariátu předsedy vlády zřízeno místo osobního

¹³⁸ Gebhart, J. – Kuklík, J., *Dramatické i všední dny*, s. 242–243, 246–247, Pernes, J., c. d., s. 190, Tomášek, D. – Kvaček, R., *Obžalovaná*, s. 84–85, Pasák, T., *Emil Hácha*, s. 304–305

¹³⁹ Tomášek, D. – Kvaček, R., *Causa Emil Hácha*, s. 161–162, Beneš, E., *Paměti III.*, dokument č. 141, s. 479

¹⁴⁰ *Dokumenty z historie československé politiky 1939 - 1943*, díl II, s. 693–695, č. 499, s. 695–697, č. 500, s. 702–703, č. 503, Pasák, T., *Český fašismus*, s. 274, Tomášek, D. – Kvaček, R., *Obžalovaná*, s. 83–84

¹⁴¹ Uhlíř, J. B., *Emanuel Moravec*, (II. část – dokončení), s. 59

sekretáře, které by bylo obsazeno německým úředníkem. Sám by vybral pracovníka úřadu říšského protektora a německého dohlázele v Národní odborové ústředně zaměstnanecké Alberta Hofmanna, kterého znal již z dřívějška. Frank souhlasil. Hofmann pak úzce spolupracoval s pražskou úřadovnou Sicherheitsdienstu, jejímž prostřednictvím donášel na svého nadřízeného Frankovi. Jednalo se o další způsob, kterým nacisté pronikli do vládních a jiných ústředních protektorátních institucí.¹⁴²

Dne 30. listopadu 1942 se oslavovalo čtvrté výročí Háchova zvolení prezidentem, všichni z přítomných však zcela ignorovali fakt, že byl zvolen ještě jako prezident Česko-Slovenska.¹⁴³

Protektorátní vláda spolu se státním prezidentem se v prosinci 1942 a lednu 1943 zmohla na realizaci programu sociální pomoci. Zorganizovala vánoční nadílku chudým dětem z Prahy a okolí a po Novém roce se snažila české veřejnosti dokázat, že dovede uspořádat sbírky nejen pro Německý červený kříž a wehrmacht, ale i pro potřebné spoluobčany.

C) Rok 1943

První výročí jmenování Krejčího protektorátní vlády se neobešlo bez řady oficialit. Nejprve vládu přijal státní prezident Hácha, kterého Krejčí jménem celé vlády ujistil, že si je vědoma svých povinností vůči říši a národu. Poté navštívila zastupujícího říšského protektora Daluge a do jeho rukou složila další slib věrnosti vůdci a říši. I zde hovořil Krejčí, tentokrát musel připustit, že se bohužel nepodařilo splnit přání z vládního prohlášení z ledna 1942, aby již nikdy neměly říši nepřátelské živly vliv na část českého obyvatelstva. Tím byl prý zákeřně zničen život Heydricha, právě v době, kdy „nová vláda díky jeho laskavé podpoře věřila v blahodárný vývoj“. Ten nastává proto až nyní. Daluge ve své odpovědi Krejčího slova potvrdil.¹⁴⁴

Koncem ledna 1943 slavili nacisté desáté výročí převzetí moci v Německu. Při té příležitosti zaslal Hácha Hitlerovi telegram, ve kterém mu potvrdil svůj slib, že za ním bude věrně stát za všech okolností, a ujistil ho, že český národ je odhodlán splnit podle svých nejlepších sil všechny úkoly, které mu budou přikázány.¹⁴⁵ Zároveň měl v úmyslu intervenovat u říšského protektora ve prospěch českých vězňů a vymoci jim propuštění. Plán sdělil předsedovi vlády Krejčímu a ministru školství a národní osvěty Moravcovi. Ten navrhl, aby jako protihodnota bylo Frankovi nabídnuto vládní vojsko, které by bylo nasazeno na východní frontě. Hácha nedovedl Moravcovi oponovat. Protektorátní vláda o možnosti dát Němcům k dispozici vládní vojsko jednala na své schůzi konané 27. ledna 1943 se svolením Franka. Po rozhovoru Háchy s Frankem a po Frankově dotazu u šéfa říšské kanceláře Lammerse však k nabídce vůbec nedošlo. Frank a Lammers se shodli v tom, že Hitler teď

¹⁴² Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 85

¹⁴³ Tamtéž, s. 87, tíž, Causa Emil Hácha, s. 163–164

¹⁴⁴ Tíž, Obžalovaná, s. 88, 89

¹⁴⁵ Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 255–256

nemá vzhledem k nepříznivému vývoji na východní frontě na takové věci čas a že nabídku je třeba pokládat za zbytečnou. Názory Lammerse tlumočil Frank Háchovi 11. února 1943 na Pražském hradě. Zdůraznil, že stále platí Hitlerovo stanovisko, podle něhož „žádný příslušník českého národa nemá bojovat se zbraní na frontě“. Češi prý mají věnovat všechny síly práci a udržení klidu. Hácha poděkoval a řekl, že „mu toto odřeknutí udělalo velkou radost a že mu spadl kámen ze srdce“. Frank na to odpověděl, že „si mohl ušetřit starosti a bezesné noci“, kdyby neuváženou nabídku vůbec nepředložil. Udělení amnestie českým vězňům odmítl Frank již 26. ledna při rozhovoru s Moravcem.¹⁴⁶

Avšak nacistické oslavy převzetí moci byly provázeny ústupem německých vojsk na všech frontách. Rozhodli se proto vést totální válku. To znamenalo, že muselo dojít k soustředění veškerého dostupného materiálního a lidského potenciálu pro válečné účely tak, aby bylo dosaženo zásadního obratu ve válce.¹⁴⁷ Na základě Hitlerova zvláštního zmocnění vyhlásil dne 27. ledna 1943 župní vedoucí a říšský místodržící Fritz Sauckel, generální zmocněnec pro pracovní nasazení, mobilizaci všech pracovních sil a výrobních rezerv. Požadoval, aby muži ve věku od 15 do 65 let a ženy ve věku od 17 do 45 let, kteří dosud nekonali služby pro válečně důležité úkoly, účinně spolupracovali.¹⁴⁸

Nařízení o pracovním nasazení na obranu říše se v plném rozsahu vztahovalo i na protektorát. Ministr hospodářství a práce Bertsch k tomu výslovně uvedl, že na území protektorátu bude použito týchž směrnic, které nyní platí na ostatním říšském území. V rámci propagandistické kampaně nařídil Frank protektorátní vládě, aby učinila patřičné prohlášení. Stalo se tak 26. února 1943 ve velkém sále pražské Lucerny. Shromáždění zorganizoval Moravec. Zahajovací projev přednesl Krejčí, po něm vystoupil Moravec s prohlášením prezidenta a vlády: „Bolševismus v Čechách a na Moravě znamenal by konec naší tisícileté kultury, která byla Evropou uznávána už v dobách, kdy Rusko barbarské a neznámé žilo pod jhem asijských despotů ... Fronta německých armád, která nás na východě chrání, potřebuje zbraně ... Zachraňme svou domovinu před hladem a zpusťšením... Znovu udeřila naše hodina, kdy Evropa má zlomit útok barbarů, ženoucích se z východu. Splňte svou povinnost! Pro slabochy a váhavce není v Nové Evropě místa! Jen silným bude odměnou opravdový důstojný socialismus v sjednocené Evropě, kterou s vypětím sil chrání dnes bezpříkladný německý granátník, letec, námořník. Bože, požehnej německým zbráním a nám dej sílu, abychom čestně obstáli svým povinností.“¹⁴⁹ Frank informoval přítomné o totální mobilizaci a o opatřeních, která za tím účelem budou provedena v protektorátě. Prohlásil: „Začínáme totální válku. A již jenom to, co slouží válce, tj. vítězství, bude od nynějška smět žít a konat....Nařídili jsme a zahájili provádění přesně týchž opatření v Čechách a na Moravě jako ve staré říši... České obyvatelstvo ve svém celku bude přibráno a zapřaženo k plnému pracovnímu výkonu.... Ulejšáci budou přitaženi a dostanou příležitost, aby na jiném místě

¹⁴⁶ Pernes, J., c. d., s. 192–195, Brandes, D., Češi, s. 341–342, Pasák, T., Český fašismus, s. 330, Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 90–92, tíž, Causa Emil Hácha, s. 166–169

¹⁴⁷ K tomu blíže Maršálek, P., Protektorát, s. 75

¹⁴⁸ Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 253, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 64

¹⁴⁹ Pasák, T., Emil Hácha, s. 310–311

přemýšleli o své zdráhavosti k práci.“ Zároveň hovořil i o potírání odboje: „Konstatuji výslovně, že nevinní při tom nebudou trpěti. Tato opatření neznamenaají zajišťování rukojmí, nýbrž postihují pouze viníky, pouze nepřátele říše, u nichž jest přesně zjištěno, že se ve výrocích a činech dle rozkazu Benešova chovali k říši nepřátelsky nebo vyvíjeli takovou činnost. Kdo konspiruje, sabotuje nebo štuje, ten musí padnouti. Kdo se ničím neproviní, je rozumný, řádně pracuje, své vládě a tím svému národu věrně slouží, nemá se v přítomnosti čeho obávat a bude v budoucnosti účasten plodů našeho vítězství s dětmi a vnuky.“ Ve vztahu k východní politice dále prohlásil: „Vítězství bolševismu by znamenalo zničení nejen pro německý národ a říši, nýbrž pro celou Evropu.... Společný nepřítel se jmenuje Stalin... Vítězství nacionálně socialistické říše a jejích spojenců osvobodí naopak Evropu navždy od této mûry....“ Všichni ministři a státní prezident se k vyhlášení totální mobilizace připojili.¹⁵⁰

Příslušné vládní nařízení o uvolnění pracovních sil k válečně důležitým úkonům bylo vydáno již 11. února 1943.¹⁵¹ Obsahovalo zmocnění pro ministra hospodářství nebo pro jiné příslušné ministry po dohodě s ministrem hospodářství a práce, aby vydávali příkazy k zastavení nebo sloučení podniků a k zastavení určitých činností za účelem dalekosáhlého uvolnění pracovních sil z obchodu, řemesla, hostinské a výčepnické živnosti, jakož i z ostatních živností, pro úkoly obrany říše.

Na základě tohoto nařízení mohly být totálně nasazeny tisíce českých zaměstnanců na práci do Německa. Každý měsíc mělo z protektorátu do říše odcházet deset tisíc osob. Ale i to po čase přestalo stačit a koncem května 1943 bylo v Berlíně rozhodnuto, aby z protektorátu odcházelo každý měsíc do Německa dalších šest tisíc mužů a žen, kteří měli nastoupit do válečného průmyslu a pomáhat při odklizení trosek po bombardování. Od listopadu 1942 do konce února 1943 byli vysíláni z protektorátu do říše mladí lidé z ročníků 1918 – 1922. V srpnu 1943 rozhodly okupační úřady i o mobilizaci ročníku 1924. Postupně se začal vyčerpávat i fond pracovních sil protektorátu.¹⁵²

Od dubna 1943 platilo na území protektorátu i nařízení o zájmových společenstvích v živnostenském hospodářství ze dne 4. září 1939. Podle něho mohl říšský ministr hospodářství ukládat v oblasti hospodářství úkoly přímo protektorátním podnikům, resp. koncernům, a k jejich provedení i koncerny vytvářet. Rovněž byl oprávněn upravovat právní postavení zájmových společenství, včetně práv a povinností jejich členů, a ve vztahu k nim mu příslušelo i nařizovací právo. Tím se stal říšský ministr hospodářství spolu s generálním zmocněncem pro pracovní nasazení F. Sauckelem řídícím článkem celého protektorátního hospodářství. Toto rozdělení kompetencí trvalo do počátku září 1943, kdy na základě Hitlerova výnosu o koncentraci ve válečném hospodářství byla převedena dosavadní působnost říšského ministra hospodářství v oboru surovin a výroby v průmyslu i řemeslech na

¹⁵⁰ Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 94, Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 258–259, Pasák, T., Český fašismus, s. 331, týž, Emil Hácha, s. 311

¹⁵¹ Vládní nařízení č. 44/1943 Sb. z. a n. ze dne 11. února 1943 o uvolnění pracovních sil k válečně důležitým úkonům

¹⁵² Maršálek, P., Veřejná správa., s. 63–64, Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 260

říšského ministra pro výzbroj a munici Alberta Speera. Jeho pravomoci se měly vztahovat i na protektorát.¹⁵³

Speer byl oprávněn dávat příkazy hospodářské povahy všem autonomním úřadům a úředním místům, jakož i celému protektorátnímu průmyslu a řemeslu, s výjimkou výroby spotřebních statků. Nebyl přitom vázán ani souhlasem říšského protektora ani státního ministra. Přesto byl fakticky nucen respektovat silné postavení Franka.¹⁵⁴ Konkrétní řízení hospodářské mobilizace v oblasti průmyslové výroby pak připadlo protektorátnímu ministerstvu hospodářství a práce.

Pro usměrňování zbrojní výroby měla rozhodující význam zbrojní komise (Rüstungskommission) zřízená ve třetím čtvrtletí 1942. Jejím prostřednictvím získal říšský ministr pro výzbroj a munici možnost bezprostředně ovlivňovat chod protektorátního zbrojního průmyslu. Za účelem dosažení jejího přímého napojení na průmyslové kruhy, byl do funkce vedoucího zbrojení jmenován předseda Ústředního svazu průmyslu Bernhard Adolf. Jemu pak náleželo rozhodující slovo při přidělování nucených válečných zakázek a umisťování pracovních sil, jakož i výkon dozoru nad prováděním zadaných úkolů.¹⁵⁵

Ke čtvrtému výročí okupace českých zemí bylo připraveno zahájení činnosti Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě. Přípravné období bylo ukončeno a začala výchovná práce pod dozorem poradců z Hitlerjugend podle výroku Moravce: „Veďte českou mládež duchovně do Říše!“¹⁵⁶

Vlastní oslavy 15. března byly tentokrát méně okázalé, zřejmě pod vlivem nepříznivé situace na frontách. Obvyklá výměna telegramů mezi Háchou a Hitlerem se obešla bez velkých slov. Hácha konstatoval, že český lid, měl přitom na mysli vybrané aktivisty pozvané 26. února 1943 do Lucerny, „projevil nedávno manifestačně své odhodlání vystupňovati všechny síly, potřebné pro totální válečné nasazení Říše“. Hitler na oplátku poděkoval za to, že „česká složka“ obyvatel protektorátu „si je vědoma evropské povinnosti“.¹⁵⁷

Protektorátní vláda byla při této příležitosti přijata Háchou i Frankem. Na obou audiencích promluvil Krejčí. Franka ujistil, že český národ se vynasnaží, aby plnil své povinnosti s největší svědomitostí a poctivostí. Rovněž podpořil totální pracovní nasazení českého obyvatelstva.¹⁵⁸

Pokud se jednalo o státního prezidenta, začala se u něj stále zřetelněji projevovat jeho nemoc.¹⁵⁹ Přesto nepřestával podávat návrhy na zmírnění trestů osob vězněných v koncentračních táborech nebo žádosti o milost osob odsouzených k trestu smrti. V březnu 1943 byli na základě jeho mnohokrát opakovaných intervencí propuštěni poslední vysokoškolští studenti z koncentračního tábora Sachsenhausen. Ačkoliv se prostor pro podávání takovýchto žádostí neustále zužoval, Hácha a jeho kancelář v nich dosud

¹⁵³ Maršálek, P., Protektorát, s. 77

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 77-78

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 78

¹⁵⁶ Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 171

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 172

¹⁵⁸ Pasák, T., Emil Hácha, s. 311

¹⁵⁹ K Háchovu zdravotnímu stavu podrobně Pasák, T., Emil Hácha, s. 329–338, 342–344

pokračovali. Intervence byly podávány buď přímo úřadu říšského protektora, anebo úřadu předsednictva vlády, které je vyřizovaly samy. Od ledna 1942 přešla tato pravomoc z úřadu předsednictva vlády na protektorátní ministerstvo vnitra.¹⁶⁰

K důraznějšímu prosazování říšské myšlenky mezi českým obyvatelstvem byla v květnu 1943 z podnětu Moravce a za souhlasu německých okupačních úřadů ustanovena organizace Veřejné osvětové služby. Podřízena byla ministerstvu lidové osvěty a její pobočky pracovaly ve všech politických okresech a ve všech obcích. Jejím posláním byla podle příslušného nařízení vlády „kulturně politická výchova českého národa a jeho ochrana před rušivými vlivy“.¹⁶¹ Veřejná osvětová služba úzce spolupracovala s Českou ligou proti bolševismu, pořádala hojnou přednáškovou činnost, zaměřenou na antikomunistická, antisemitská a antizednářská témata. Nepodařilo se jí však dosáhnout výraznějších výsledků.¹⁶²

K politickým výročím, jichž se vláda povinně zúčastňovala, přibýlo v roce 1943 i připomenutí atentátu na Heydricha. Vládní svolání vyšlo 27. května 1943 v tisku a rozhlase a tvrdilo se v něm, že valná většina českých lidí prý před rokem „následovala našeho milovaného státního prezidenta dr. Emila Háchu, proklínajíc vrahy i ty, kteří k vraždě dali rozkaz. Postavila se semknuta za Říši, které jsme přísahali věrnost a poslušnostv....“¹⁶³ Téhož dne byli Krejčí s Háchou přítomni hromadnému kladení věnců na místě atentátu. Pietní vzpomínka vyvrcholila ve Španělském sále, kam byli pozváni kromě členů vlády také vybraní zástupci dělníků a rolníků v hornických a slováckých krojích. Frank všem podal vysvětlení politického vývoje ode dne atentátu.¹⁶⁴

V té době začal Krejčí chodit na porady k Frankovi a ostatním nacistům s Moravcem, který fakticky nahrazoval místopředsedu vlády Bienerta. Krejčí z toho nebyl nadšen, neboť právě Moravce považoval za svého konkurenta ve vedení vládního kabinetu. Moravec sám měl dokonce ambice ucházet se o úřad státního prezidenta.¹⁶⁵

V srpnu 1943 došlo k výměně osob v nejvyšších funkcích říšské správy v protektorátu. Novým říšským protektorem se 20. srpna 1943 stal dosavadní říšský ministr vnitra generál SS Wilhelm Frick, který uvolnil svůj dosavadní post říšského ministra vnitra vedoucímu policie a SS Heinrichu Himmlerovi. K témuž dni povýšil Frank na německého státního ministra. Daluge byl ze zdravotních důvodů odvolán a také dosud formální říšský protektor von Neurath byl na svou vlastní žádost zproštěn své funkce.¹⁶⁶ Přestože se Frank nestal, jak o to po celou dobu trvání Protektorátu Čechy a Morava usiloval, říšským protektorem, mohl být nyní nanejvýš spokojen. Tato změna v personálním obsazení funkce říšského protektora spolu

---

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 312-313

¹⁶¹ Vládní nařízení č. 126/1943 Sb. z. a n. ze dne 11. května 1943 o organizaci veřejné osvětové služby

¹⁶² Uhlíř, J. B., Emanuel Moravec, (II. část – dokončení), s. 57-58

¹⁶³ Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 174

¹⁶⁴ Tíž, Obžalovaná, s. 96

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 95

¹⁶⁶ Malý, K., c. d., s. 381–382, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 61

se zřízením funkce státního ministra mu umožnila získat fakticky neomezenou moc v protektorátu.¹⁶⁷

Oficiální protektorátní reprezentace se s dosavadním zastupujícím říšským protektorem Daluegem slavnostně rozloučila na Pražském hradě 3. září 1943. Krejčí mu jménem vlády poděkoval a jeho působení v protektorátu v období tzv. heydrichiády byl schopen charakterizovat slovy: „Zastupující říšský protektor přišel do Prahy v době pro český národ velmi těžké a kritické, vždyť Čechům pomáhal v jejich práci, jejímž konečným cílem bylo a vždy bude vítězství Velkoněmecké říše, která je také jejich velkou a věčnou vlastí.“¹⁶⁸

Neurathův nástupce Frick přijel do Prahy 14. října 1943. Slavnostní nástupní ceremoniál se konal ve Španělském sále na Pražském hradě, přítomni byli šéf říšské kanceláře Lammers, Frank a ostatní představitelé okupační moci, samozřejmě i státní prezident Hácha a celá česká vláda. Krejčí ve svém projevu, předem zkontrolovaném a náležitě upraveném Frankem, přivítal Fricka a jako obvykle ho ujistil o loajální a upřímné spolupráci vlády. Brzy po oficiálním převzetí funkce opustil Frick Prahu a vrátil se do Německa. Svůj nový úřad pokládal za degradaci, a proto se o něj téměř nestaral. Veškerá faktická výkonná moc přešla na Franka.¹⁶⁹

Vzhledem k tomu, že Háchův zdravotní stav se od počátku roku 1943 velmi zhoršoval, zvažoval státní prezident již poněkolkáté svůj odchod z politického života. Množily se také úvahy o jeho možném nástupci. V září 1943 dal Frank podnět k sepsání Háchovy politické závěti. Dokument vznikl 18. září 1943 a vypracoval ho politický referent státního prezidenta a autor většiny jeho projevů Josef Kliment.¹⁷⁰ K nástupnictví v úřadu státního prezidenta se v něm uvádělo: „Aby to bylo co nejvíce zajištěno, rozhodl jsem se označiti osobu, která se má po mně svého času ujmouti vedení. Ze středu svých nejbližších spolupracovníků považuji na základě dlouholetého přátelského styku univ. prof. dra Jaroslava Krejčího, nynějšího předsedu vlády Protektorátu, za muže v prvé řadě vhodného k tomu, aby se stal mým nástupcem v úřadě státního prezidenta, až by se tento úřad po mně uprázdnil. Kdyby z jakýchkoliv důvodů nemohl úřad převzít, přál bych si pak, aby státním prezidentem po mně se stal Adolf Hrubý, nynější ministr zemědělství a lesnictví, zasloužilý představitel českého rolnictva, s nímž mne sblížila jeho naprostá oddanost mému dílu a jeho neúporná veřejná práce.“ Závěr byl následující: „Tak se s vámi všemi loučím s posledním přáním, aby se můj národ mohl vítězství Říše a Evropy dožít také jako svého vítězství a aby jeho synům a dcerám byla dopřána šťastná a požehnaná budoucnost. K tomu necht' nám žehná Bůh.“¹⁷¹ Poslední odstavec dovolávající se vítězství Německa ve válce byl do závěti připsán z příkazu Franka. Hácha sám neměl na sestavení závěti žádný podíl, v té době byl již ve stavu, že

¹⁶⁷ Maršálek, P., *Protektorát*, s. 41

¹⁶⁸ Gebhart, J. – Kuklík, J., *Dramatické i všední dny*, s. 265

¹⁶⁹ Tamtéž, Tomášek, D. – Kvaček, R., *Obžalovaná*, s. 99–100. K působení Franka v oblasti potírání odbojového hnutí a rasové perzekuce blíže Král, V., *Pravda o okupaci*, s. 327–328, 329–330

¹⁷⁰ K osobě Josefa Klimenta blíže Musil, M., *Příběh Háchova politického sekretáře, Josef Kliment před Národním soudem roku 1947*, *Soudobé dějiny* II/4, 1995, s. 530–544

¹⁷¹ *Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943*, díl II, s. 730–731, č. 527

nevěděl, co podepisuje.¹⁷² Jak vyplývá z Háchovy politické závěti, Moravcovy ambice na prezidentskou funkci zůstaly nenaplněné. Krejčí byl se souhlasem německého státního ministra oficiálně jmenován Háchovým zástupcem teprve až 26. května 1944.¹⁷³

Rok 1943 představoval rovněž poslední aktivní vystupování Háchy na veřejnosti. Zdravotní stav mu to již nedovoloval. Hácha se přestěhoval na zámek do Lán, kde trávil většinu času.¹⁷⁴

Dne 20. října 1943 bylo zveřejněno oznámení, že prezident Hácha věnoval „ve prospěch IV. sbírky pro německý Červený kříž částku milion korun“.¹⁷⁵

Dne 30. října 1943 zahájil Moravec již druhé Dílo sociální pomoci. Bylo obsaženo v „poselství“ státního prezidenta o nutnosti otevřít srdce všem strádajícím. Hácha o něm zřejmě ani nevěděl. Přesto se v té době ještě výjimečně pokusil o několik individuálních intervencí, které však většinou skončily bezúspěšně.¹⁷⁶

Frank dožíral na činnost vlády a především na její veřejné projevy loajality se stále větší urputností. Při oslavách pátého výročí zvolení Háchy prezidentem určil všem ministrům místo, kde veřejně vystoupí, a text, který tam přednesou. Moravec přednesl svůj projev v Hradci Králové, Krejčí v Brně, Bienert v Plzni, Kamenický v Moravské Ostravě. Ministr financí Kalfus, který se při oficiálních akcích držel nejvíce zpátky, dostal za úkol promluvit v Národním divadle v Praze na matiné České filharmonie. K Frankově nelibosti však zapomněl před proslovem i po něm pozdravit se vztyčenou pravicí. Vysloužil si proto od Franka důtku. Vůbec po celou dobu, kdy zastával ministerský úřad, se mu nepodařilo na rozdíl od svých kolegů vyhnout pouze dvěma projevům.¹⁷⁷

Po podpisu československo-sovětské smlouvy o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci dne 12. prosince 1943¹⁷⁸, jež utvrzovala, že vítězství spojenců znamená také obnovu Československa, zahájil Frank přípravy další propagandistické kampaně. Moravcovi předal podklady pro společné prohlášení státního prezidenta a protektorátní vlády namířené proti zahraniční československé vládě a hlavně proti prezidentu Benešovi. Dne 16. prosince 1943 prohlášení odvysílal rozhlas a druhý den bylo zveřejněno v tisku. Stálo v něm: „Jménem celého českého národa vznášíme jako jeho zákonná a příslušná vláda slavnostně protest proti pokusu neodpovědných emigrantů vydati naši domovinu bolševickému imperialismu. Český národ a jeho vláda, pamětlivi svého evropského závazku, nikdy neuznají pakt s bolševismem, nýbrž budou vždy všemi silami bojovat proti zradě českých zemí

---

¹⁷² Pasák, T., Emil Hácha, s. 322

¹⁷³ Brandes, D., Češi, s. 344, Pasák, T., Český fašismus, s. 333, Maršálek, P., Veřejná správa, s. 62, Malý, K., c. d., s. 379

¹⁷⁴ Pasák, T., Emil Hácha, s. 326

¹⁷⁵ Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 181

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 183

¹⁷⁷ Tíž, Obžalovaná, s. 86, 100, tíž, Causa Emil Hácha, s. 183-185

¹⁷⁸ K jednání Beneše o uzavření československo-sovětské smlouvy a k jejímu uzavření viz podrobně Beneš, E., Paměti II, s. 237–244, 254–262, týž, Paměti III, dokumenty č. 151, s. 532–533, č. 152, s. 534–537, č. 154, s. 541–544, k tomu též Gronský, J., Komentované dokumenty I., s. 450–453. K Benešovu úsilí o získání sovětského souhlasu k transferu sudetských Němců do Německa viz Brandes, D., Cesta k vyhnání, s. 179–184

bolševismu. Stojíme věrně k Říši, jejíž branná moc dnes jediná zaručuje záchranu evropských národů a jejich kultury.“ Ministři toto prohlášení opět dodatečně podepsali.¹⁷⁹

Další důtku udělil Frank ministru vnitra Bienertovi, protože se 15. prosince 1943 nezúčastnil manifestačního projevu Kuratoria proti bolševismu v pražské Lucerně. Přesto se Frankovo chování poněkud měnilo. Na jednu stranu sice nadále usiloval o co nejužší spojení Čech s Německem a o ideologickou zainteresovanost českého obyvatelstva na osudu říše, na druhou stranu začal užívat jistých gest smířlivosti a oslovovat obyvatele protektorátu jako „spoluobčany“. Tento nový tón zazněl například i v jeho novoročním svolání: „Němečtí a čeští spoluobčané... Svě zvláštní uznání chci dnes opět vyslovit všem pracujícím Protektorátu, kteří svou pílí a svou zdatností přispěli významnou měrou k zbrojení a vyživovacímu hospodářství“. Znělo to téměř jako pokus o sbratření. Franka k tomu vedla válečná situace a zprávy o německých porážkách na všech frontách.¹⁸⁰ Současně Frank zřejmě pochopil a akceptoval skutečnost, že se mu nepodaří český národ převychovat a soustředil se na udržení daného stavu, tj. na stupňování válečné výroby a klidnou přeměnu protektorátu v německé národnostní území.¹⁸¹

Protektorátní vláda jakoby však tuto změnu ani nezaregistrovala, natož aby se jí snažila nějak využít. Frank o ní v únoru 1944 ve zprávě Himmlerovi napsal, že pracuje odborně dobře, ale že politicky se drží značně zpátky, pochopitelně až na Moravce. V jiné zprávě uvedl, že s vládou udržuje co nejtěsnější kontakt, že je sice poslušná, ale že někteří ministři jsou alibističtí. Z alibismu nevykloučoval dokonce ani předsedu vlády Krejčího.¹⁸²

D) Rok 1944

Dne 23. ledna 1944 se konala ustavující schůze Ligy proti bolševismu. Vznikla z podnětu Berlína, měla vyvolat strach z bolševismu a stát se jedním z hlavních nástrojů pro pevné připoutání Čechů k osudu nacistického Německa. Do jejího vedení měli být jmenováni známí a veřejností uznávaní občané z oblasti vědy a kultury, jejichž jméno dosud neztratilo „dobrý zvuk a vliv“. Většina z navržených však odmítla nabízenou funkci přijmout a někteří za to byli i postihováni. Na žádost Krejčího se členy Ligy stali i všichni ministři. Jako odůvodnění uvedli, že by jinak zbytečně popudili Franka. Ligu měl přidělenou do svého resortu Moravec a pomáhat jí v činnosti mělo i Kuratorium.¹⁸³

V základním programovém prohlášení Ligy se mj. pravilo: „Celý český národ se musí v těchto historických chvílích Evropy postavit jako jeden muž za slavnostní prohlášení svého státního prezidenta dr. E. Háchy a vlády protektorátu, kteří jako jediní zákonní představitelé protestují proti pokusu neodpovědných emigrantů vydati naši domovinu bolševickému

¹⁷⁹ Brandes, D., Češi, s. 347–348, Pernes, J., c. d., s. 195

¹⁸⁰ Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 104–105, tíž, Causa Emil Hácha, s. 186

¹⁸¹ Uhlíř, J. B., Emanuel Moravec, (II. část – dokončení), s. 54, ke změně chování Franka též Maršálek, P., Protektorát, s. 146

¹⁸² Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 104–105

¹⁸³ Pasák, T., Český fašismus, s. 359–365, Brandes, D., Češi, s. 348–350, Pernes, J., c. d., s. 195–196

imperialismu. Pamětlivi svého evropského závazku, nikdy neuznáme pakt s bolševismem, nýbrž budeme vždy a všemi silami bojovat proti zaprodání českých zemí bolševismu... Pod dojmem tohoto slavnostního protestu našeho státního prezidenta a protektorátní vlády.... Rozhodli jsme se bez ohledu na dřívější politickou příslušnost a názorové rozdíly založit Českou ligu proti bolševismu. Kdo nejde proti bolševismu, jde proti Evropě a ohrožuje svou domovinu.¹⁸⁴

Činnost Ligy spočívala především v osvětové činnosti, tj. v pořádání přednášek a srazů s antisovětskou propagandistickou tematikou. Kromě těchto akcí se Liga snažila agitovat i mezi dělníky na tzv. závodních srazech. Její aktivita nabývala na intenzitě úměrně tomu, jak se blížila Rudá armáda. Celkově však nebylo možné přehlédnout, že v Lize postupně převládala rezignace a skepticismus. Většina předních aktivistů Ligy spolupracovala buď se Sicherheitsdienstem nebo gestapem. Poslední velkou akcí Ligy se stala výstava s názvem „Bolševismus – nikdy!“, otevřená současně v Praze a Plzni na počátku roku 1945.¹⁸⁵

Při druhém výročí jmenování „vlády koncentrace sil“, jak ji Frank označoval, po ní německý státní ministr požadoval „nasazení beze zbytku“, stále častěji jí nyní opakoval, že není cesty zpátky. Také jí oznámil Hitlerovo rozhodnutí, že přiblíží-li se fronta k Praze, přesídli spolu se státním prezidentem do Bavorska. S tímto postupem souhlasil jen Moravec. Ostatní ministři přesun do Německa odmítli.¹⁸⁶

V březnu 1944 se oslavovalo již páté výročí vzniku protektorátu. Vládní prohlášení tentokrát vyšlo již 14. března a neobsahovalo nic nového. Vláda v něm opět vyzvala české spoluobčany, aby věrně a oddaně následovali svého státního prezidenta na cestě, na kterou se před pěti lety vydal. Znovu jim bylo připomenuto, že blaho českých zemí je nerozlučně spjata s blahem nacistického Německa.¹⁸⁷

Večer 15. března 1944 se po delší době ozval z rozhlasových přijímačů státní prezident Hácha. Jeho hlas byl poznamenán stařeckou únavou a problémy s artikulací. Řekl, že „mezi cestou života a cestou smrti rozhodne někdy jediný malý okamžik. Tím byla pro nás moje cesta k Vůdci před pěti lety... Od té doby prošli jsme mnohým úskalím, jako celek však žijeme, ba vidím dokonce, že ve své vnitřní hodnotě náš národ stoupá. Je to nejdůležitější doklad správnosti cesty, kterou jdeme. Proto mohu od vás všech s dobrým svědomím požadovati, abyste zůstali i nadále za všech okolností věrni mému vedení a tím Říši, jejíž vítězství zajistí vám a vašim dětem šťastnou budoucnost. Necht' vás přízeň Boží v žádném okamžiku neopustí.“ Jednalo se o poslední Háchův veřejný proslov.

Hitlerův telegram k výročí okupace tentokrát vyzdvihl Háchovu loajalitu, pracovní výkon obyvatel protektorátu a také bolševické nebezpečí, které se nyní stalo nezbytnou součástí všech veřejných prohlášení okupantů. Zabýval se rovněž povinností českého národa k vlasti, Říši a Evropě a sliboval mu za to účast na vymoženostech vítězství Německa.

¹⁸⁴ Pasák, T., Český fašismus, s. 360

¹⁸⁵ Uhlíř, J. B., Emanuel Moravec, (II. část – dokončení), s. 56-57

¹⁸⁶ Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 107

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 107-111

Háchovi popřál zdraví a sílu. Hácha za to poslal Hitlerovi upřímný dík svůj, vlády i „mého národa“.¹⁸⁸

Také londýnská exilová vláda vydala k 15. březnu 1944 své prohlášení, odvysílané v rozhlase. Vyzývala v něm k mobilizaci všech sil národa proti nacismu: „Odpírejte poslušnost příkazům vlády Háchovy a Tisovy, jež obě jsou jen vykonavatelky cizí vůle v našem domově.“¹⁸⁹

V den výročí byl předseda vlády Krejčí společně s Frankem přijat Hitlerem v Salcburku, kde vůdce každé jaro přijímal oficiální návštěvy ze zahraničí. Krejčí zároveň poprvé zastupoval státního prezidenta. Později o své návštěvě u Hitlera tvrdil, že posílila jeho pozici ve vládě, hlavně vůči Moravcovi. Avšak pouze dočasně.

Druhý den po návratu ze Salcburku, tj. 17. března 1944, pozval Frank všechny protektorátní ministry do Černínského paláce. Zhodnotil jimi dosud vykonanou práci a dal jim politické směrnice pro plnění nejbližších úkolů. Všem dal přitom jasně najevo, že ani po přijetí Krejčího u Hitlera se nemohou chovat samostatněji.¹⁹⁰

V první polovině dubna 1944 shromáždila německá zpravodajská služba nové informace o seskoku dalších skupin parašutistů. Frank se za této situace začal obávat o vlastní život, a proto si 12. dubna 1944 nechal zavolat Krejčího. Sdělil mu, že zamýšlí co nejprísněji zakročit proti všem Čechům, kteří spolupracují s odbojem nebo s výsadkáři a požádal ho, aby vydal svolání vlády a prezidenta jako poslední varování. Novinkou bylo, že mělo být sestaveno tak, aby odpovídalo české mentalitě.

Výzva byla zveřejněna 13. dubna 1944. Začínala zvoláním: „Český lide! Každý, komu jde o blaho národa, s rozhořčením zavrhuje, slouží-li někdo tomu, aby uvedl naši krásnou zem do hrůzy a zmatku, jak to činí čeští emigranti.“ Vláda připomněla atentát na Heydricha a dny úzkosti, jež následovaly, při kterých se mnohé rodiny strachovaly o životy svých blízkých. Při jejich památce vyzývala: „Nepodporujte žádného rušitele domácího míru a klidu domoviny nebo agenta, vyslaného do naší země nepřitelem. Předejte ihned státním orgánům každou podezřelou osobu, jež by se k vám chtěla vloudit. Buďte si vědomi toho, že nadále platí nařízení říšského protektora ze 3. července 1942, podle něhož každý, kdo nepřátelům Říše poskytuje přístřeší a pomoc, je trestán smrtí! ....“ Prohlášení se lišilo od všech předchozích jenom tím, že více působilo na city. Také z něho vyzařoval Krejčího zásadní nesouhlas s odbojem, pro nějž sám neměl předpoklady. O dva dny později přinesl tisk vysvětlení, proč bylo vládní svolání vydáno právě nyní. Uvedl, že se jednalo o „poslední varování“, neboť londýnský rozhlas stupňuje „štvaní“ a „vybízí Čechy ve vlasti, aby aktivně vystoupili proti Říši a Němcům“.¹⁹¹ Propad protektorátní reprezentace do bahna kolaborace se svoláním ještě urychlil.

---

¹⁸⁸ Tíž, Causa Emil Hácha, s. 188

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 189

¹⁹⁰ Tíž, Obžalovaná, s. 107-111

¹⁹¹ Tamtéž, s. 112-113, Tíž, Causa Emil Hácha, s. 189-190, srov. Tomeš, J., Odboj, s. 27. Tomeš uvádí, že Krejčí se aktivní rezistence sice obával, schvaloval však rezistenci pasivní. Souhlasil prý a podporoval odbojovou činnost svého syna Jaroslava. O nárůstu odbojového hnutí a o trestných výpravách nacistů proti partyzánům blíže též Král, V., Pravda o okupaci, s. 326-329

Ještě v dubnu 1944 považoval Frank za nutné vyjádřit se k otázce budoucího uspořádání českých zemí a zpochybnil tím samu existenci Protektorátu Čechy a Morava. Učinil tak ve svém projevu proneseném k představitelům okupační správy v Karlově Studánce. Řekl, že protektorát „byl zřízen vůdcem za určité politické situace“, ve které „dostal svůj právní a politický řád“, z čehož ovšem neplyne, že tím získalo „postavení říšských zemí Čech a Moravy“ nezměnitelnou podobu. Proto je podle něho třeba počítat s tím, že „o konečné státoprávní formě“ tohoto prostoru „rozhodne vůdce ve vhodné době.“ Jisté mělo být prozatím jen to, že pokud „nedojde k žádným zvláštním událostem, zůstane po dobu války a snad i později“ tento autonomní útvar zachován v současných hranicích.¹⁹² I když se jednalo o záležitost, která již dávno nebyla žádnou tajností, byl jeho projev prohlášen za přísně tajný. Po projevu Frank přítomné vyzval, aby ho podporovali při výběru německých kolonistů, kteří mají v českomoravském prostoru obsadit české živnosti, obchody, průmyslové i zemědělské závody. Je až s podivem, že nacisté tvrdošijně setrvali na svých okupačních cílech i v závěrečném období trvání protektorátu, tj. v době, kdy jejich vojenská porážka byla již neodvratná.¹⁹³

Koncem dubna 1944 rozhodli okupanti o odeslání jedenácti praporů vládního vojska do severní Itálie, aby tam chránilo různé objekty proti partyzánům. Hlavním důvodem jejich odsunu však byla obava nacistů z přítomnosti vládního vojska v protektorátu. Pochybovali o jejich loajalitě, přišli na stopu některých spojů s odbojem, a proto chtěli tuto českou skupinu, ozbrojenou lehkými zbraněmi, přesunout pryč z území protektorátu. Protektorátní vláda, ačkoli se formálně jednalo o její vojsko, to směla vzít pouze na vědomí. Přesun byl proveden do konce května, vláda na něj neměla žádný vliv. Členové vládního vojska v Itálii hromadně přebíhali na stranu italských partyzánů, k Jihoslovanům nebo se přes Švýcarsko dostávali do československého vojska v západní Evropě. Jejich útoky zastavily až hrozby přísných trestů rodinným příslušníkům. Zbýlé jednotky byly v říjnu 1944 odzbrojeny a nasazeny na opevňovací práce.¹⁹⁴

Na konci května 1944 vydala ČTK pro veřejnost zvláštní informaci o Háchově zhoršujícím se zdravotní stavu. Zpráva byla značně upravená. Podle ní „státní prezident dr. Hácha trpí od několika dní lehkou churavostí, zaviněnou věkem. Stav choroby nevzbuzuje tou dobou dle lékařského posudku obav.“... Přesto musela být posléze doplněna ještě dalším úředním sdělením: „Na Lánech 26. května 1944. Státní prezident dr. Hácha, po dohodě s vládou Protektorátu, požádal jejího předsedu ...dr. Krejčího, aby ho zastupoval, pokud by toho případně vyžadovalo jeho nynější ochuravění.“ Že tomu tak skutečně bylo, vyplývá i ze skutečnosti, že vzpomínkových akcí k druhému výročí Heydrichovy smrti se státní prezident nezúčastnil.¹⁹⁵

K druhému výročí úmrtí Heydricha se Frank rozhodl zavést vyznamenání „Čestný štít Protektorátu Čechy a Morava s orlicí Svatováclavskou“, které chtěl udělovat Čechům věrně

¹⁹² Maršálek, P., Protektorát, s. 42

¹⁹³ Král, V., Pravda o okupaci, s. 168-169

¹⁹⁴ Brandes, D., Češi, s. 342, Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 190-191

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 191

sloužícím říši. Mělo odměnit a zároveň zavázat a kompromitovat nejzasloužilejší kolaboranty. Jako první obdržel vyznamenání předseda vlády Krejčí, spolu s ním jej pak dostali i všichni ostatní protektorátní ministři. Udělováním tzv. svatováclavských orlic význačným osobám měla být podpořena Frankova taktika co nejvíce připoutat českých národ k osudu říše. Vyznamenání se však většinou cítili postiženi, neboť svatováclavská orlice byla pokládána za „známku z kolaborace“.¹⁹⁶

Po úspěšné invazi spojenců do Francie počátkem června 1944 začal Frank více střídat nálady a projevovala se u něj značná nervozita. Krejčímu vyčetl, že se stýká s nespolehlivými lidmi a že za jeho zády kritizuje říšská opatření. K osvědčení jeho chování mu dal tříměsíční lhůtu.¹⁹⁷ Také Beneš zareagoval na úspěšný postup spojenců v západní Evropě a dne 10. června 1944 vzkazoval do vlasti, že konec německého nacistického panství již doopravdy začíná, a vyzval československý lid k boji, aby k dobytí své svobody v rámci svých možností také přispěl.¹⁹⁸

Dne 20. července 1944 byl na Hitlera spáchán neúspěšný atentát. Příštího dne přispěchala protektorátní vláda k Frankovi, aby mu vylíčila „rozhořčení“, které v českém národě atentát na Hitlera vyvolal, a tak znovu projevila svou nezměnitelnou loajalitu vůči říši a jejím představitelům.¹⁹⁹

Frank využil atentátu na Hitlera po svém. Dne 14. srpna 1944 předvolal celou vládu. Při setkání mu Krejčí přednesl souhrnné plány jednotlivých ministrů, kterými zamýšleli uskutečnit pronikavé změny ve všech oblastech veřejného života. Společně jim bylo, že všechny síly, které bylo možno postrádat, měly být převedeny do zbrojního hospodářství. Krejčí otevřeně řekl, že k těmto opatřením „dal podnět atentát na Vůdce“.²⁰⁰ První opatření k totálnímu válečnému nasazení v protektorátu bylo zveřejněno v tisku 18. srpna 1944 a stanovilo, že rozsah denního tisku je od 14. srpna omezen na čtyři strany, v neděli na šest stran a od 1. září jsou zastaveny pondělníky. Autodrožky a drožky s koňským potahem byly zrušeny pro všeobecnou dopravu, rovněž válečně nedůležité spoje byly zrušeny. Sportovní činnost byla omezena. Odborné školy, které válečná výroba nepotřebovala, a hudební školy byly uzavřeny. Na středních školách byli postiženi studenti osmých tříd, kteří měli místo maturity odejít do výroby nebo dopravy.²⁰¹

O několik dní později vyšlo nařízení vlády, které zmocnilo věcně příslušné ministry a vedoucího Pozemkového úřadu pro Čechy a Moravu, aby nařizovací cestou činili sami, popř. v dohodě, všechna opatření, jichž je v jejich oboru zapotřebí k provedení totálního válečného nasazení a k nimž by jinak bylo třeba zákona nebo vládního nařízení.²⁰²

---

¹⁹⁶ Tíž, Obžalovaná, s. 114

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ Beneš, E., Šest let exilu, s. 145-148

¹⁹⁹ Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 115

²⁰⁰ Tíž, Causa Emil Hácha, s. 193

²⁰¹ Tíž, Obžalovaná, s. 115-116

²⁰² Vládní nařízení č. 177/1944 Sb. z. a n. ze dne 22. srpna 1944 o zmocnění ministrů a vedoucího pozemkového úřadu pro Čechy a Moravu k mimořádným opatřením k provedení totálního válečného nasazení

Dne 12. července 1944 byly slaveny poslední Háchovy narozeniny. Hácha se však oslav neúčastnil a ani je již nevnímal. Denní tisk k tomu přinesl tuto zprávu: „Den svých narozenin prožil státní prezident dr. Hácha na lánském zámku v naprostém soukromí ve společnosti své dcery a svého bratra....“ Zpráva o neúčasti Háchy na oslavách narozenin byla dalším neklamným znamením zhoršování jeho nemoci.²⁰³

České země také již poznaly ničivost bombardování. Postiženy byly Pardubice, Kolín, okolí Brna a další místa. Protektorátní vláda na to reagovala nesouhlasným svoláním, v němž litovala obětí a doufala, že bombardování semkne „český lid ještě pevněji“ kolem Háchy. Přímý zásah války do protektorátu připravil protektorátní reprezentaci o jeden z nejčastěji používaných propagandistických argumentů, že české země jsou díky „ochraně říše“ ušetřeny válečných hrůz.²⁰⁴

Další událostí, které Frank věnoval velkou pozornost, bylo vypuknutí povstání na Slovensku koncem srpna 1944. Obával se, že by se mohlo rozšířit i do českých zemí. Dal proto uzavřít a přísně střežit hranici se Slovenskem, podle jeho nařízení z 15. září 1944, se každý pokus o ilegální přechod této hranice začal trestat smrtí. K postupu německého státního ministra v této záležitosti protektorátní vláda jen přihlížela. Teprve po potlačení povstání byla povolána k obvyklým projevům věrnosti nacistickému Německu.²⁰⁵ Dne 11. listopadu 1944 vydali ministři Bienert a Hrubý novou vyhlášku, jež vyzývala k plnění pracovních úkolů a varovala před nepřátelskými agenty. České obyvatelstvo nabádala, aby na noc zavíralo své domy a dvory a všímalo si cizích lidí. Všechno podezřelé mělo ihned hlásit starostovi nebo nejbližší policejní stanici. Iniciátorem této vyhlášky byl opět státní ministr Frank.²⁰⁶

Koncem listopadu se opět připomnělo výročí Háchovy volby prezidentem, ale již ne tak slavnostně jako před rokem, jednak kvůli Háchově nemoci, jednak kvůli nepříznivému průběhu války. Krejčí opět zdůrazňoval Háchovu prezidentskou „legitimitu“. Hitler v blahopřejném telegramu přisuzoval Háchovi zásluhy o „zajištění existence“ českého národa. Odpověď, zasláná Háchovým jménem, uváděla, že „sloužití Říši, stejně jako svému národu, je cílem mého snažení“. Informace o průběhu oslav byly zakončeny úředním sdělením, že „vzhledem k vážnosti válečné doby a k zdravotnímu stavu státního prezidenta, který vyžaduje ohledů, nebyly letos konány větší slavnosti v přítomnosti státního prezidenta.“²⁰⁷

Kromě boje proti partyzánským skupinám a prevence proti možnému vypuknutí povstání v českých zemích se nacisté začali zabývat také obranou protektorátu. Dne 14. prosince 1944 se u Franka konala porada o tzv. opatřeních ARLZ (ARLZ-Massnahmen). Tato písmena znamenala v němčině zkratky pro uvolnění (Auflockerung), vyklizení (Räumung), ochromení (Lähmung) a zničení (Zerstörung) prostorů, o nichž se předpokládalo, že by je

²⁰³ Pasák, T., Emil Hácha, s. 327-328

²⁰⁴ Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 194

²⁰⁵ Maršálek, P., Veřejná správa, s. 73. K povstání na Slovensku podrobněji Král, V., Pravda o okupaci, s. 312-323. Naproti tomu Beneš promluvil v rozhlasu o slovenském povstání dne 8. září 1944 a vyzdvihl jeho mravní a politický význam. Dne 27. října 1944 u příležitosti státního svátku se pak zabýval hlavně budováním nového poválečného Československa, spravedlivým a důsledným potrestáním kolaborantů a odsunem Němců. Projevy viz Beneš, E., Šest let exilu, s. 148-151, 152-155

²⁰⁶ Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 118

²⁰⁷ Tíž, Causa Emil Hácha, s. 195-196

mohla dobýt nepřátelská armáda. Jinými slovy, šlo o politiku spálené země. Rozhodování v těchto záležitostech připadlo Frankovi a velitelům německé armády. Frank stanovil nejbližší úkoly i prostor, kde měla příprava zmíněných opatření začít. Jednalo se o území Moravy na východ od linie Polička, Velké Meziříčí, Oslavany, přičemž s odvozem statků, které mohly být přemístěny bez větší pozornosti, se mělo začít okamžitě. Porady se účastnil jediný ministr protektorátní vlády, a to ministr hospodářství a práce Bertsch. Státní prezident ani ostatní členové vlády přítomni nebyli a ani o přípravách těchto opatření nebyli informováni.²⁰⁸

Koncem roku 1944 přikázal Frank ministru zemědělství a lesnictví Hrubému, aby odeslal deset tisíc mladých zemědělců na zákopové práce poblíž Vídně a později již na území Moravy. Hrubý měl proti tomu námitky, nesouhlasili také Krejčí, Bienert a dokonce i Moravec.²⁰⁹ Nebylo to nic platné. Dne 27. prosince 1944 vydala ČTK následující nařízení státního ministra Franka: „V rámci zabezpečování říšských hranic proti bolševickému ohrožení započne se v nejbližší době se zákopovými pracemi i na území Protektorátu, a to v zemi Moravské.... Očekávám bezvýhradné nasazení všech povolaných sil. Intervence jakéhokoliv druhu jsou bezúčelné.“ Nařízení se týkalo mužů ve věku do 45 let, kteří mohli být uvolněni z německé válečné výroby. Protektorátní vláda vydala svolání, že očekává splnění povinnosti s ochotou a přidala ujištění, že „stejně jako dříve jsme i dnes přesvědčeni, že konečné vítězství v tomto velkém zápole bude náležeti Říši a tím i nám“. O tři dny později vyhlásila sociální pomoc pro Čechy a Moravu, a to „sbírku teplých pokrývek pro muže, kteří půjdou na zákopové práce“. Všechna tato opatření ohlašovala blížící se frontu a tedy i osvobození od okupační moci.²¹⁰

E) Rok 1945

I k 1. lednu 1945 proběhla obvyklá výměna novoročních telegramů mezi Háchou a Hitlerem. Hitler dostal Háchovým jménem tento telegram: „Vaše osobnost je nejbezpečnější zárukou, že Říše a s ní také český národ šťastně překonají bouře dnešní doby...“ Hácha telegram zřejmě ani nečetl, natož psal. Hácha již nikoho nepřijímal. Hitlerova odpověď musela být Háchovi přečtena. Hitler se domníval, že v tomto roce padne rozhodnutí, zda evropské národy „budou žít, či zda zaniknou“ a nepochyboval, že „Německo a země s ním spojené zvítězí...“²¹¹

Mezitím se výrazněji komplikoval vztah Franka a Krejčího. Nespokojenost Franka s předsedou protektorátní vlády v průběhu roku 1944 narůstala. Přestože byl Krejčí jmenován Háchovým nástupcem, přijat Hitlerem v Salcburku a poměrně vstřícný vůči nacistickým držitelům moci, Frank ho považoval za málo rozhodného a iniciativního, podezříval ho

²⁰⁸ Tamtéž, s. 196, Brandes, D., Češi, s. 374-375, Maršálek, P., Protektorát, s. 87

²⁰⁹ Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 118, Pasák, T., Český fašismus, s. 367

²¹⁰ Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 198

²¹¹ Tamtéž, s. 200

z alibismu a uvědomoval si, že nepožívá potřebné důvěry u protektorátního obyvatelstva. Rozhodl se proto, že funkcí předsedy české vlády pověří někoho jiného.²¹²

Vhodnou příležitostí k výměně osoby předsedy vlády se mu jevilo třetí výročí jmenování dosavadní vlády. Frank si za tímto účelem 17. ledna 1945 pozval Krejčího a sdělil mu, že se musí okamžitě zříci funkce předsedy. Odůvodnil to tím, že sovětská armáda prolomila frontu u Varšavy, a proto musí v čele vlády stát muž, který je méně jemnocitný. Krejčí se domníval, že Frank má na mysli Moravce, byl ale překvapený, když slyšel, že novým předsedou protektorátní vlády má být dosavadní ministr vnitra Bienert. Toho si Frank zavolal druhý den a oznámil mu, že Krejčí podal demisi. Jako důvod tentokráte uvedl, že se Krejčí vysmívá německým opatřením a netěší se žádné důvěře u českého národa. Frank se tedy rozhodl, že funkci předsedy vlády nabídne jemu. Krejčí zůstane nadále ministrem spravedlnosti a bude zastávat také funkci Bienertova náměstka. Bienert od něj rovněž převezme povinnost zastupovat státního prezidenta. Výběr jeho osoby zdůvodnil Frank tím, že má důvěru národa. Bienert s převzetím funkce předsedy vlády souhlasil. Jak vypověděl po válce, domníval se, že úřad povede lépe než Krejčí, a také chtěl vytvořit protiváhu Moravcovi.²¹³

Nová vláda byla přijata 19. ledna 1945 Frankem nikoli Háchou, jak to vyžadoval protokol. Pro Háchu to už nebylo fyzicky možné. Na jejich setkání bylo vydáno třetí, pro veřejnost určené, zdůvodnění Krejčího odstoupení z funkce předsedy vlády. Znělo: „Předseda vlády Protektorátu, ministr spravedlnosti prof. Dr. Jaroslav Krejčí požádal státního prezidenta, aby jej zprostil úřadu předsedy vlády a zastupování státního prezidenta .... poněvadž s uplynutím třetího roku trvání nynější vlády Protektorátu je splněn úkol, který mu byl svěřen.... Státní prezident Dr. Hácha rozhodnutím z 18. ledna vyhověl této žádosti a s účinností od 19. ledna jmenoval ministra vnitra Richarda Bienerta předsedou vlády, ponechávaje mu jeho dosavadní ministerský úřad.“ Frank Bienertovi připomenul, že státní prezident ho jmenoval se souhlasem vedení říše, jmenovitě říšského protektora Fricka, že má „před dějinami svého národa odpovědnost, které si musí být v každém okamžiku vědom, neboť jde o to podporovati Říši v jejím boji... V tomto úsilí si můžete být jist ochranou Říše i účinnou podporou mou...“ Ministry vyzval, aby s novým předsedou účinně spolupracovali. Poté Bienert přečetl prohlášení. Pravilo se v něm: „S hlubokým vnitřním pohnutím jsem vyhověl výzvě, se kterou se na mne obrátil náš ctihodný státní prezident.“ Pokračoval pak „slavnostním ujištěním“, prý jménem národa, že jeho vláda nepoleví v plnění povinností vůči Vůdci a Říši při „zápolení o novou Evropu“. Vláda podle něj dobře ví, že Evropa může být zachráněna před zánikem pouze vítězstvím Německa a že český národ s uspokojením uznává klid a pořádek, který v jeho zemi byl až dosud pod Háchovým vedením. Zůstávají prý jen dvě možnosti, buď záhuba v záplavě židovského bolševismu, nebo šťastná, sociálně zabezpečená budoucnost po válce, kterou vyhraje říše.²¹⁴ Celý akt byl podle Frankova příkazu zrežimován

²¹² Tíž, Obžalovaná, s. 118-119

²¹³ Tamtéž, s. 122, 123, Brandes, D., Češi, s. 344

²¹⁴ Malý, K., c. d., s. 379, 445, Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 201-202, tíž, Obžalovaná, s. 123

tak, aby budil dojem, že prezident Hácha ještě normálně pracuje, i když veřejnosti bylo pro všechny případy oznámeno, že jeho zdravotní stav vyžaduje ohledy.²¹⁵

Pravý důvod změny v osobě předsedy protektorátní vlády vyšel najevo až později. Frank již v této době uvažoval o tom, jak zachránit protektorát i sebe, a v podstatě hodlal obnovit předválečné Čechy i s německým sudetským územím. Frank zamýšlel navázat spojení s angloamerickým velením a vést separátní jednání o uzavření příměří se Západem, k tomu potřeboval dosadit do čela vlády někoho, kdo by měl v zahraničí lepší pověst než Krejčí. Bývalého člena protihabsburské Maffie nyní pokládal za vhodnou osobu.²¹⁶

První aktivitou nového předsedy vlády bylo jednání o matrikulačním příspěvku, který musel protektorát každoročně platit nacistickému Německu za jím poskytovanou „ochranu“. Podnět k tomuto jednání dal ministr financí Kalfus. Požádal Bienerta, aby se pokusil u Franka dosáhnout snížení příspěvku na rok 1945. Frank však Bienerta odmítl s poznámkou, že ministerská rada již neexistuje, a proto musí své záležitosti vyřizovat ministr financí sám. Na závěr ještě pohrozil, že v případě neshody by mohl poplatek naopak zvýšit.²¹⁷

V polovině února 1945 požadoval ministr hospodářství a práce Bertsch a úřad státního ministra nařídil, aby vláda zorganizovala pod heslem Národ svým dělníkům sbírku šatů a obuvi pro české muže poslané na zákopové práce. Oblečení se však mělo shromažďovat také pro dělníky a zaměstnance doma.²¹⁸

Dne 25. února 1945 byl při hloubkovém leteckém útoku v prostoru Berlína zabit vyslanec protektorátu Chvalkovský. Jeho smrt byla využita propagačně, svoji soustrast vyjádřil Háchovi Hitler, Lammers, Frick i Frank. Byla uspořádána pompézní tryzna, Bienert položil věnec jménem Háchy, Frank jménem Hitlera.²¹⁹

První společná schůze nové vlády se konala 3. března 1945 a projednávalo se na ní vládní svolání přinesené Moravcem. Mělo silný kolaborantský tón a reagovalo na přibývajících odbojových akce a na výzvu československé zahraniční vlády, aby se domov chystal k povstání. Podle Moravcova prohlášení měli všichni naopak pochopit, že uposlechnutí zahraniční výzvy se rovná sebevraždě.²²⁰ V prohlášení se pravilo: „Drazí spoluobčané! Vedení nejtěžší odpovědnosti a nejhlubší láskou obracíme se k vám s bratrskou prosbou k jednání, s vážnou radou k druhým a s bezprostředním příkazem k těm, jimž nutno přikazovat. Řada stále se měnících emigrantských podněcovatelů vyzvala vás tyto dny již poněkolkáté, abyste umlčeli své vedoucí české osobnosti a povstali proti Říši... Víme, že uznáváte politiku svého státního prezidenta dr. Háchy a jeho vlády a že za námi stojíte.“ Přesto v něm vláda pro jistotu připomněla, že Němci budou české země bránit vojensky, že branná povinnost pro Čechy sice zavedena nebude, vůdce ji ani nepožaduje, nicméně protektorát se stal zázemím, „kde nutno počítati s nejpřísnějšími předpisy válečného práva“. Jakýkoli odpor by byl proto národní sebevraždou, ke které prý emigranti z Londýna i Moskvy

²¹⁵ Tíž, Causa Emil Hácha, s. 202

²¹⁶ Tíž, Obžalovaná, s. 124, Král, V., Pravda o okupaci, s. 331

²¹⁷ Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 124-125

²¹⁸ Tamtéž, s. 126

²¹⁹ Tíž, Causa Emil Hácha, s. 203

²²⁰ Tíž, Obžalovaná, s. 126

podněcují. Ovšem, „bude-li náš český národ jako dosud kráčet v osvědčené rozvaze svorně za svým státním prezidentem dr. Háhou a jeho vládou..... dojde zas štěstí, poněvadž se mu dostane podílu na vítězství, které Říše přes všechny obtíže pro Evropu konec konců vybojuje...“ Pod vládním svoláním byli podepsáni všichni ministři kromě Bertsche, který se jako Němec pochopitelně připojit nemohl.²²¹

Téhož dne obnovilo svou činnost i Národní souručenství. Státní prezident jmenoval novým ústředním vedoucím generála v.v. Roberta Rychtrmoce. Dále se objevila důležitá zpráva oznamující, že „převážná většina mladých mužů a dívek ročníku 1924, kteří byli na jaře 1944 na dobu deseti měsíců posláni na přeškolení do ostatního říšského území, se v uplynulých měsících vrátila“. Pouze malý počet odvedených se dosud nevrátil, jako důvod byly uvedeny dopravní potíže. Frank proto nyní „podnikl osobně vhodné kroky“, aby co nejdříve přijeli všichni. Svolání vlády, obnovení činnosti či aktivizace „národních“ organizací typu Národního souručenství, návrat českých chlapců a dívek z Německa, tím vším sledoval Frank jediný cíl, a to uklidnit obyvatelstvo protektorátu, obnovit zdání autonomie a pokud možno i získat nikdy nenabytou důvěru.²²²

Dne 16. a 17. února 1945 vysílal naposledy z Anglie prezident Beneš. Hovořil o blížícím se konci války a vyzýval k boji proti okupantům. „Katastrofa našich nepřátel, ve své míře a velikosti sotva představitelná, kterou jsme vám odtud předpovídali a slibovali, už tu tedy je. Krymská konference ji slavnostně ohlašuje. Já vím, že pro vás přijde ještě několik velmi těžkých neděl. A právě nyní nastává pro vás to rozhodné období boje.“ Na závěr Beneš pronesl: „Občané českoslovenští! Končí se strašná válka, v níž byl učiněn pokus rozvrátit a rozbit náš stát, oddělit Čechy od Slováků a zničit náš národní život. Tento ničemný atentát se nezdařil. Vyjdeme z této války zase vítězní, sjednocení a svobodní.... Tož na brzkou shledanou v Košicích, v Banské Bystrici, v Bratislavě, v Brně a v Praze!“²²³ Klidný a sebejistý tón Benešovy řeči neobyčejně kontrastoval se stále opakovaným nervózním ujišťováním protektorátní vlády o věrnosti říši a s neustálými výzvami k užšímu semknutí se kolem státního prezidenta a vlády. Jistota, s jakou Beneš hovořil o konci války, působila mezi kolaboranty paniku a strach.²²⁴

I za dané válečné situace se němečtí nacisté rozhodli oslavit šesté výročí okupace. Do Prahy přijel i sám říšský protektor Frick, který jinak většinu času trávil na svém statku u Mnichova. Obvyklé fráze používané v projevech a telegramech zněly nyní ještě více nepřírozeně. Hitler psal Háchovi o nové Evropě, která vznikne na základě svobodné součinnosti národů a zachová jejich podstatu a životní hodnoty. Český národ prý má zajištěnou „autonomii“. Hácha odpověděl, jak jinak než slibem věrnosti k říši.²²⁵

Den po oslavách porušil Moravec Bienertův zákaz vydávat projevy vlády bez jejího vědomí a promluvil v rozhlase. Projev opakoval fráze již nesčetněkrát pronesené: „Příští

²²¹ Tíž, Causa Emil Hácha, s. 204

²²² Tamtéž, s. 204-205

²²³ Beneš, E., Šest let exilu, s. 159-164

²²⁴ Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 205-206

²²⁵ Tíž, Obžalovaná, s. 126, tíž, Causa Emil Hácha, s. 206-207

měsíce budou perné. Věřme však v dobrou hvězdu českého národa, kterému v osudné chvíli dala Prozířetelnost pravého muže ve státním prezidentu Háchovi. Silný český národ v silné Velkoněmecké říši – to je jeho i náš program.“²²⁶ Kamenický, Kalfus a Bienert tím byli pobouřeni. Bienert tedy ještě 17. března 1945 svolal schůzi všech ministrů, na které Moravcovi důrazně zopakoval zákaz jakéhokoli projevu jménem vlády nebo o vládě bez předchozího svolení vlády, nebo alespoň jejího předsedy. Moravec se svým dosavadním chováním vůči ostatním členům vlády dostal do izolace, své pravidelné rozhlasové komentáře potom ladil více osobně. Ministrům tento malý Moravcův ústupek stačil k tomu, aby ho považovali za své vítězství.²²⁷

Stručně reagovala protektorátní vláda na ustavení československé vlády 5. dubna 1945 v Košicích. Vládu pomluvila a oznámila personální obsazení jednotlivých resortů.²²⁸

Dne 20. dubna 1945 se povinně připomínaly 56. narozeniny Hitlera, v té době již obklíčeného v podzemním bunkru v Berlíně. Z členů vlády se slavnostního aktu účastnili Bienert, Krejčí, Bertsch a Moravec. Ten využil příležitosti a během slavnosti si odskočil do rozhlasu, aby naposledy porušil Bienertův zákaz a promluvil jménem vlády. Ale tématu se příliš nedržel. Dle jeho slov nepřítel prý už řádí na jižní Moravě, pražská vláda však za žádných okolností „nedá souhlas“ k okupaci českých zemí. „Naše účty budou v pořádku, až si je vyžádá vysoká kontrola, které se říká historie. Na to spoléhej, český člověče. Jsme tu, abychom sloužili Tobě, jedině Tobě, dětem české liché.“ Moravcovy proslovy jen zvyšovaly nenávisť českého národa k jeho osobě. Moravec sám byl českou veřejností už dávno považován za kolaboranta číslo jedna. Hitler rovněž obdržel poslední telegram Háchovým jménem. Obsahoval fráze užívané při podobných příležitostech po celá protektorátní léta.²²⁹

Protektorát se v důsledku rychlého postupu spojeneckých vojsk nezadržitelně zmenšoval. V noci z 25. na 26. dubna 1945 nad ním převzala moc německá armáda. Na základě přímého Hitlerova rozkazu byla veškerá nařizovací moc v protektorátě předána veliteli skupiny armád „Mitte“ Schörnerovi. Nicméně, protektorát existoval alespoň formálně nadále a Frank stále zůstal jeho nejmocnějším představitelem.²³⁰

Frank promluvil k českým spoluobčanům ještě 30. dubna 1945 večer a pokusil se tak zabránit vypuknutí povstání. O Hitlerově sebevraždě spáchané téhož dne odpoledne zatím nevěděl. Prohlásil, že německý národ bude existovat dál a český národ zůstane jeho sousedem. Proto je podle něj nutné zachovat klid a pořádek, jenom tak bude tato krásná země, která je i jeho domovinou, ušetřena zbytečného ničení. Na zachování starobylé Prahy mu najednou záleželo stejně jako Čechům.²³¹

---

²²⁶ Tamtéž, s. 207

²²⁷ Tíž, Obžalovaná, s. 127

²²⁸ Tamtéž, s. 128. K jednání o ustavení první vlády Národní fronty na osvobozeném území a k vypracování vládního programu viz Gronsý, J., Komentované dokumenty I., s. 469-471, 472-473, 474, 475-476, 478-479. K řešení otázky transferu německého a maďarského obyvatelstva z Československé republiky v Košickém vládním programu viz Brandes, D., Cesta k vyhnání, s. 278-279

²²⁹ Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 128-129, Tíž, Causa Emil Hácha, s. 206, 208

²³⁰ Maršálek, P., Protektorát, s. 42-43, 161

²³¹ Tomášek, D. – Kvaček, R., Causa Emil Hácha, s. 208, Tíž, Obžalovaná, s. 128-129

Je až s podivem, že některé oficiality dodržovala protektorátní vláda až do samého konce. Ještě 2. května 1945 uposlechl předseda vlády Bienert Frankovy výzvy a přišel mu kondolovat k Hitlerově „hrdinské smrti“. Zastupoval i státního prezidenta Háchu. Zároveň Franka ujistil, že vláda bude usilovat o zachování klidu a pořádku v českých zemích.²³²

Dne 1. května 1945 vypuklo na některých místech na Moravě i v Čechách povstání. V Přerově se Frankovi ještě podařilo povstání krvavě potlačit, jinde už na to síly nacistů nestačily.²³³

Nezadržitelně se blížil konec války a členové protektorátní vlády začali pomýšlet na vlastní záchranu a obhajobu. Moravec již v březnu 1945 navrhoval ostatním ministrům emigraci do Německa. Odmítli. V polovině dubna 1945 se chopil iniciativy ministr Hrubý a přesvědčoval předsedu vlády Bienerta, že přišel pravý čas jednat s Frankem o vydání protektorátu do českých rukou a o jeho vyklizení německým vojskem. Na Bienerta zřejmě zapůsobila Hrubého argumentace, že by se tak zabránilo zpustošení země a dalšímu bombardování českých a moravských měst, hlavně Prahy. Hrubý navíc tvrdil, že československá vláda v Košicích „o tom ví“. O několik dní později Bienert požádal Franka, aby Praha byla prohlášena za nechráněné město a v případě přiblížení se fronty vyklizena. Když Frank odmítl, snažil se ho přimět, aby se Praha stala alespoň lazaretním městem. Toho skutečně dosáhl, Hitlerův nástupce Dönitz vyhlásil 3. května 1945 Prahu lazaretním městem. Až později se ukázalo, že Hrubý svůj plán konzultoval nejdříve s Frankem a teprve potom s ním šel za Bienertem.²³⁴

Také Frank přemýšlel o tom, jak zachránit sebe a Němce v protektorátu před postupem Rudé armády. Vypracoval proto plán, podle kterého měl být protektorát dobrovolně vydán západním mocnostem nebo nové české vládě. To se ovšem mělo stát pouze za předpokladu, že bude umožněn pokojný odsun německého obyvatelstva a pokračování boje německé armády proti sovětské armádě na východě.²³⁵ Konkrétně chtěl docílit toho, aby západní spojenci zastavili operace a do Prahy vyslali pozorovatele. Současně by se tím uvolnily síly pro německé vojsko na východní frontě.²³⁶ Frank si proto 24. dubna 1945 pozval z členů protektorátní vlády Krejčího, Moravce, Bienerta, a Hrubého, jako zástupce průmyslníků generálního ředitele Škodových závodů Vamberského, předsedu Ústředního svazu průmyslu Bernarda Adolfa, dále svého právního poradce Raschhofera a nakonec bývalého československého generála Klecandu. Na poradě Frank přítomným oznámil, že se rozhodl vyslat do štábu německého polního maršála Kesselringa v Bavorsku smíšenou českou delegaci, aby navázala s maršálovou pomocí styk přes frontu s nepřátelským americkým velením, dohodla zastavení bojů a vyjednala okamžitý příjezd zástupců spojeneckých vojsk

---

²³² Tamtéž, s. 130

²³³ Týž, *Causa Emil Hácha*, s. 209, Král, V., *Pravda o okupaci*, s. 344–345. K oživení odboje na konci války a k přípravě Květnového povstání např. viz Maršálek, P., *Protektorát*, s. 132–138

²³⁴ Brandes, D., Češi, s. 447, Tomášek, D. – Kvaček, R., *Obžalovaná*, s. 127–128, 132, srov. Král, V., *Pravda o okupaci*, s. 333–334, k jednání Hrubého s Frankem více též Král, V., *Plány, které nevyšly*, *Dějiny a současnost* č. IV, rok 1960, s. 12

²³⁵ Maršálek, P., *Protektorát*, s. 162

²³⁶ Týž, *Veřejná správa*, s. 76, Pasák, T., *Český fašismus*, s. 368, Král, V., *Pravda o okupaci* s. 331–333

do Prahy, kteří by projednali bližší podmínky vstupu západních armád na území Čech a Moravy bez boje. Do delegace zařadil Bienerta, Hrubého, Vamberského, Adolfa, Klecandu a Raschhofera.²³⁷

Velitel západní fronty Kesselring jim přes jisté komplikace v jednání sdělil, že vzhledem k neustálým pohybům fronty a nepřehledné situaci není možné navázat styk s americkým velením. Navrhl jim dvě možnosti, buď kontaktovat Američany pomocí zajatých vyšších důstojníků, nebo jet do Milána a požádat o služby tamního arcibiskupa, který již spojení mezi Němci a spojenci zprostředkovával. Delegace se pokusila využít obě možnosti. Neuspěla však. Získat některého ze zajatců se nepodařilo a cesta do Milána byla již přerušena frontou.²³⁸ Nedávno ustavená československá vláda v Košicích na tento pokus reagovala ostrým protestem proti jakýmkoli kompromisům s Frankem a členy delegace k maršálovi Kesselringovi označila za zrádce. O svém stanovisku informovala všechny spojenecké vlády.²³⁹

Mimoto se Frank prostřednictvím vedoucího mise Mezinárodního červeného kříže Dunanta spojil s prezidentem této organizace Burckhardtem a navrhoval mu zahájení jednání o separátní mír.²⁴⁰ Dále požádal biskupa Píchu, aby se obrátil na papeže. Nakonec nařídil ministru Bertschovi a generálu Ziervogelovi, aby se 5. května 1945 v doprovodu tlumočnicků vypravili k americké armádě a přesvědčili její velení k postupu na Prahu. Rovněž tyto pokusy skončily bezúspěšně.²⁴¹

Hrubý vyjednával také s bývalými protektorátními ministry Kratochvílem a Ježkem, bývalými agrárními předáky a přesvědčoval je, že je třeba dělat „Benešovu politiku“. Znovu požádal Franka, aby zvážil možnost vyklizení protektorátu. U Franka však nyní upadl do nemilosti, zřejmě proto, že všude vyprávěl o Frankově plánu, přestože mu to výslovně zakázal. Dne 28. dubna 1945 přikázal Frank Hrubého internovat na Jenerálce v Šáreckém údolí a současně mu bylo oznámeno, že jeho funkce ministra končí. Internován byl do 8. května 1945.²⁴²

Předseda protektorátní vlády Bienert začal uvažovat o převzetí moci od okupantů přibližně kolem 1. května 1945. Přizval ještě Kalfuse a vypracovali memorandum, podle kterého zamýšleli nejen převzít moc od Franka, ale i sestavit novou vládu, samozřejmě bez Bertsche, Moravce a i bez Hrubého.²⁴³ Takto očištěný kabinet, který by měl úřednický

²³⁷ Brandes, D., Češi, s. 448–449, Pernes, J., c. d., s. 204, Král, V., Pravda o okupaci, s. 331–333, 335–337, týž, Plány, které nevyšly, s. 12

²³⁸ Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 135–136, Král, V., Pravda o okupaci, s. 338–339, týž, Plány, které nevyšly, s. 12

²³⁹ Král, V., Pravda o okupaci, s. 341

²⁴⁰ Brandes, D., Češi, s. 447

²⁴¹ Maršálek, P., Protektorát, s. 162

²⁴² Brandes, D., Češi, s. 449, Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 136–137, srov. Král, V., Pravda o okupaci, s. 341–342. Na Jenerálce drželi v té době nacisté různé prominentní vězně, převezené do Prahy z koncentračních táborů. Frank u nich zjišťoval, zda by byli ochotni vstoupit do nové vlády, které by předal moc. Nejdůležitějšími byli někdejší čs. ministr zahraničí K. Krofta a odbojář J. Kvapil a V. Krajina. Chtěl je přimět, aby vyhlásili českomoravskou republiku, jejíž vládu by utvořili. V ní měla být vyhrazena rozsáhlá autonomie sudetským oblastem. Zmíněné osobnosti však neprojevíly o realizaci takového plánu zájem. K tomu viz Maršálek, Protektorát, s. 163

²⁴³ Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 137

charakter, měl za přispění dalších autonomních orgánů českého národa učinit vše, aby byl zajištěn klid a pořádek. Dále bylo v memorandu předpokládáno, že orgány říšské správy protektorátu přenechají autonomním orgánům další správu země, že se zdrží všech zásahů do jejího chodu, jakož i všech činů proti českému obyvatelstvu a orgánům, které převezmou výkon správy. Rovněž bylo požadováno okamžité propuštění politických vězňů a internovaných a zastavení veškerých výkonů rozsudků smrti. Za německou stranu měli být splněním těchto požadavků pověřeni Frank, jakožto reprezentant říše v protektorátu a Toussaint, jakožto velitel branné moci na území protektorátu. Tento dokument také počítal s tím, že Bienert zaujme po abdikaci již těžce nemocného Háchy post státního prezidenta a vyhlásí konec protektorátu.²⁴⁴ Memorandum bylo podepsané Bienertem, Kalfusem, Kamenickým a Krejčím. Ten se však na přípravách příliš nepodílel, většinu času trávil ve své vile v Ládví. Dokument chtěli ihned předat Frankovi, ale museli počkat až se 5. května 1945 vrátí z Flensburgu z jednání s velkoadmirálem K. Dönitzem, který po Hitlerově smrti nastoupil do čela nacistické říše.

Na jednání uskutečněném 5. května 1945 sdělil Frank Bienertovi, že Praha byla prohlášena lazaretním městem. Bienert poděkoval a požádal Franka, aby byl protektorát odevzdán do rukou české vlády. Řekl, že stačí, když německá armáda opustí území Čech a Moravy, ostatní záležitosti si zařídí česká vláda sama. Potom mu předal memorandum. Frank souhlasil, požádal jen, aby vláda zajistila klid i z české strany. Na to se Bienert odebral k budově rozhlasu, aby vyzval české obyvatelstvo k zachování rozvahy a pořádku.²⁴⁵

Tam už se ale nedostal. V Praze vypuklo 5. května 1945 povstání, do jehož čela se postavila dosud ilegální Česká národní rada v čele s prof. Albertem Pražákem, a kolem poledne začal boj i o rozhlas. Bienert se ještě pokusil promluvit v policejním rozhlasu, ale hlasatelna nefungovala. Nakonec odjel ke Staroměstské radnici, kde chtěl použít místní rozhlas. Tam mu revoluční primátor Vacek oznámil, že moc už převzala Česká národní rada. Bienert mu přednesl memorandum a posléze podal demisi. Potom ho odvezli do sídla České národní rady v Dlouhé ulici, kde znovu abdikoval, tentokrát do rukou předsedy České národní rady Alberta Pražáka.²⁴⁶

Ministři Kalfus a Kamenický byli 5. května 1945 na Pražském hradě zajištěni německými strážemi a z příkazu Franka „učiněni osobně odpovědnými za to, že na německé vojsko na Hradě se nebude střílet.“²⁴⁷

Téhož dne po poledni spáchal sebevraždu Moravec.²⁴⁸

Dne 5. května 1945 přestala poslední protektorátní vláda *de iure* i *de facto* existovat. Česká národní rada oznámila, že jako „představitelka revolučního hnutí českého lidu a jako

²⁴⁴ Maršálek, P., Protektorát, s. 164, Gronský, J., Komentované dokumenty I., s. 414-415

²⁴⁵ Brandes, D., Češi, s. 450, Pasák, T., Český fašismus, s. 369, Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 138–139, srov. Král, V., Pravda o okupaci, s. 343–344, 345–347, 348–350, týž, Plány, které nevyšly, s. 14

²⁴⁶ Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 139–140, srov. Král, V., Pravda o okupaci, s. 350–351. K otázce politického vedení převratu též Maršálek, P., Protektorát, s. 164–165, ke vzniku a vývoji České národní rady viz Gronský, J., Komentované dokumenty I., s. 416–417

²⁴⁷ Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 140

²⁴⁸ Pernes, J., c. d., s. 205–206, Pasák, T., Český fašismus, s. 369–370, blíže též Uhlíř, J. B., Emanuel Moravec, (II. část – dokončení), s. 60–62

zmocněnec vlády Československé republiky v Košicích ujímá se dnešním dnem moci vládní a výkonné na území Čech, Moravy a Slezska“.²⁴⁹ Téměř všichni členové dosavadní protektorátní vlády byli zajištěni. Bienert byl zatčen představiteli povstání, Hrubý, Kalfus a Kamenický Frankem. Jedině Krejčí zůstal ještě na svobodě. Ve dnech 8. až 13. května 1945 byli všichni spolu s bývalým státním prezidentem Háchou převezeni českou policií do vyšetřovací vazby pankrácké věznice a všichni měli být postaveni před Národní soud.²⁵⁰

V důsledku kapitulace Dönitzy vlády z noci na 7. května 1945 a rychlého postupu sovětské armády k Praze nabídl Frank dne 8. května 1945 České národní radě jednání o německé kapitulaci. Ta byla ještě téhož dne v 16 hodin podepsána gen. Toussaintem, a to i přes jeho výhrady, že mu nepodléhají Schörnerovy formace a jednotky SS. Podle ní se Němci měli začít stahovat z Prahy již dvě hodiny po jejím podpisu. Konec okupace, a tím i protektorátu, byl pak završen o den později příjezdem Rudé armády.²⁵¹

---

²⁴⁹ Gronský, J., Komentované dokumenty I., s. 416-417, Brandes, D., Češi, s. 456

²⁵⁰ Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 140–142, Malý, K., c. d., s. 379, Pasák, T., Český fašismus, s. 378–380. K soudnímu procesu a rozsudkům Národního soudu viz blíže Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 143-197

²⁵¹ Maršálek, P., Protektorát, s. 166, Brandes, D., Češi, s. 470, 474-475

Závěr

Dne 15. března 1939 v šest hodin ráno překročila německá armáda hranice pomnichovské Česko-slovenské republiky a zanedlouho bez odporu obsadila zbývající území Čech a Moravy.

O den později byl výnosem vůdce a říšského kancléře o zřízení Protektorátu Čechy a Morava jednostranně vyhlášen tzv. Protektorát Čechy a Morava.¹ Výnos představoval zásadní státoprávní změnu bývalé Česko-Slovenské republiky a stal se právním základem uskutečňování okupační politiky Německé říše v Čechách a na Moravě.

Předchozí berlínské jednání Háchy s Hitlerem nemělo na další průběh událostí vliv, neboť již před jejich setkáním bylo o okupaci dosud neobsazených území Čech a Moravy rozhodnuto a k jejímu uskutečňování dokonce již i přikročeno. Háchovi byla otázka obsazení českých zemí předložena jako nezměnitelná skutečnost, bylo mu pouze dáno na výběr, zda má dojít ke krveprolití, či nikoli. Hitler se o přijetí Háchy v Berlíně na žádném místě výnosu nezmiňuje a v žádném směru se neodvolává ani na dokument při něm uzavřený. Ze strany Hitlera se nejednalo o opomenutí nebo o vyjádření toho, že Hácha překročil pravomoci svěřené mu ústavní listinou z roku 1920 jako hlavě státu a vzdal se bez souhlasu Národního shromáždění územní celistvosti a suverenity Česko-Slovenské republiky. Vnitropoliticky zdůvodňoval Hitler zřízení protektorátu tak, že má být odvozováno pouze ze svrchovanosti říše, nikoli z nějaké státoprávní smlouvy uzavřené mezi říší a českými zeměmi. Protokol z berlínského jednání byl určen především pro světovou veřejnost a jeho smyslem bylo zakrýt akt agrese.² Z ústavního hlediska byl pak dokumentem neplatným (nicotným).³

Pro formu začlenění českých zemí do Německé říše byl ve výnosu z 16. března 1939 použit termín „protektorát“. Protektorátů znalo dosavadní mezinárodní právo veřejné a praxe celou řadu, podoba Protektorátu Čechy a Morava se však od nich v mnohém odlišovala. Užívalo se jich převážně pro hospodářsky a kulturně méně vyvinuté země a vyskytovaly se především v mimoevropských oblastech. Nově zřízený Protektorát Čechy a Morava se navíc lišil i způsobem svého zřízení. Došlo k němu jednostranně, říšským vnitrostátním aktem, ačkoli protektorátní poměr mezi dvěma státy vznikl zpravidla smlouvou. Protektorát v klasickém slova smyslu se na základě smlouvy stával státem polosuverénním, nikdy však přitom nepředstavoval pouhou součást státu chránícího, jak tomu bylo v případě států vazalských. Tzv. Protektorát Čechy a Morava tedy svým charakterem spíše připomínal jakýsi druh vazalského státu, neboť podle čl. 1 výnosu ze dne 16. března 1939 náležel k území Velkoněmecké říše. Úvahy o tom, že by se mohlo jednat o subjekt mezinárodního práva, okupační moc záhy vyloučila.⁴

¹ Výnos Vůdce a říšského kancléře č. 75/1939 Sb. z. a n. ze dne 16. března 1939 o Protektorátu Čechy a Morava, Věstník nařízení pro Čechy a Moravu 1939, s. 7-10

² Petrův, H., c. d., s. 12, 19, Maršálek, P., Protektorát, s. 14, Šisler, S., Příspěvek, s. 48

³ K otázce neplatnosti (nicotnosti) berlínského protokolu viz blíže Grons ký, J., Komentované dokumenty I., s. 337-338

⁴ Maršálek, P., Protektorát, s. 25, 26, 210

Hitlerův výnos z 16. března 1939 zavedl dvojí kolej veřejné správy v protektorátu, tj. protektorátní autonomní a říšskou správu, přičemž z něho zcela jasně vyplývala převaha druhé z nich. Česká autonomní správa byla určena pro české obyvatelstvo, resp. pro protektorátní státní příslušníky. Struktura autonomních orgánů navazovala na strukturu orgánů pomnichovské tzv. druhé republiky. Původní záměr přijetí nové „korporativistické“ ústavy protektorátu nebyl uskutečněn.⁵ Okupační správa se jednak starala o německé státní příslušníky, kteří byli z pravomoci českých úřadů vyjmuti, jednak řídila a dohlížela na autonomní správu a v případě nutnosti jednala na jejím místě. Sledovala v podstatě dva hlavní cíle: likvidaci českého národa a osídlení uprázdněného českomoravského prostoru německým obyvatelstvem a maximální využití lidských hospodářských sil pro potřeby válečné ekonomiky.⁶ Její systém byl utvořen dvoustupňově: říšským protektorem a oberlandráty.

Hlavním článkem české autonomní správy se stala kromě tzv. státního prezidenta protektorátní vláda. Postavení protektorátní vlády vymezoval výnos v čl. 5 jen ve vztahu k říšskému protektorovi, kterému svěchoval vůči ní řadu oprávnění. Dovoloval mu zasahovat do jejího personálního složení tím, že mu dal pravomoc potvrzovat členy protektorátní vlády a toto potvrzení kdykoli odvolat. Činnost vlády postavil ve všech směrech pod dozor říšského protektora, jenž se na jeho základě mohl dát informovat o všech jejích opatřeních a udílet jí rady, které pro ni ve skutečnosti byly závaznými pokyny. Oprávněním říšského protektora vznést námitky proti právním předpisům a správním opatřením protektorátní vlády, byl ochromen výkon její normotvorné a výkonné pravomoci. V praxi byl pak zaveden další způsob kontroly jednotlivých ministerstev tím, že do nich byli dosazováni němečtí komisařišší vedoucí nebo byli českým pracovníkům přidělováni za poradce Němci s poukazem na různé administrativní nedostatky. Často také docházelo k odstraňování českých úředníků z ministerstev, zejména těch, kteří měli z hlediska okupantů „závadnou minulost“.⁷

Počet resortů protektorátní vlády byl snížen na základě ustanovení vůdcova výnosu stanovících, že zahraniční věci a vojenskou ochranu protektorátu přebírá říše. Dvě protektorátní ministerstva, tj. ministerstvo zahraničních věcí a ministerstvo národní obrany, byla zrušena.

Žádná jiná ustanovení týkající se protektorátní vlády výnos neobsahoval. Nezabýval se otázkou, kdo jmenuje nebo odvolává vládu nebo její jednotlivé členy a neupravoval její pravomoci. Podle čl. 12 Hitlerova výnosu, na jehož základě došlo k recepci dosavadního československého práva, se zřejmě měla použít některá ustanovení ústavní listiny z roku 1920, pokud ovšem neodporovala smyslu převzetí ochrany Německou říší. V praxi pak byla jmenována státním prezidentem na návrh říšského protektora.

Oprávnění k zákonodárné činnosti odvozovala protektorátní vláda z ústavního zákona zmocňovacího přijatého již v období tzv. druhé republiky.⁸ Po uplynutí dvou let, na které byla

⁵ Gronsý, J., Komentované dokumenty I., s. 371, Maršálek, P., Protektorát, s. 57

⁶ Šisler, S., Příspěvek, s. 51, 54, k cílům okupační politiky viz též Král, V., Pravda o okupaci, s. 150

⁷ Sobotka, E., c. d., s. 72-73, Mates, P. – Schelle K., c. d., s. 504

⁸ Ústavní zákon č. 330/1938 Sb. z. a n. ze dne 15. prosince 1938 o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko-Slovenské a o mimořádné moci nařizovací

stanovena platnost tohoto ústavního zákona, prodloužil zmocnění vlády protektorátu svým nařízením říšský protektor.⁹ Dosáhl tím toho, že ještě více upevnil podřízenost protektorátní vlády vůči říšské správě, neboť její normotvorná činnost se napříště opírala o zmocnění dané jí říšským protektorem. Říšská okupační správa využila právě tento zmocňovací zákon jako normu, na jejímž základě protektorátní vláda vydávala všechna svá nařízení, kterými realizovala německou politiku v protektorátu, včetně řady protižidovských opatření. Úplně byl přitom ignorován fakt, že protektorátní vláda byla zcela jiný orgán než vláda Česko-Slovenské republiky.

Krátce po zřízení protektorátu bylo postavení protektorátní vlády ve vztahu k říšskému protektorovi dále oslabeno oprávněními, která mu byla svěřena v oblasti vydávání právních předpisů¹⁰ a v administrativě.¹¹ Říšský protektor mohl nařízením měnit autonomní právo, pokud to vyžadoval společný zájem a v nebezpečí z prodlení mohl vydávat právní předpisy všeho druhu. Byl oprávněn vydávat policejní nařízení a rovněž určoval, které právo dosud platné v Čechách a na Moravě podle čl. 12 výnosu zůstává v účinnosti. Jeho pozice byla značně upevněna, i pokud šlo o výkon dozoru nad veškerou autonomní správou.

Protektorátní vláda byla tedy od počátku svého působení fakticky zcela závislá na říšském protektorovi a jeho úřadu, v činnosti však byla omezována i nižším stupněm říšské správy tzv. oberlandráty. Do jejich kompetence náleželo i vykonávání dozoru nad protektorátními orgány místní správy, především okresními a obecními úřady.¹² V praxi došlo k tomu, že v podstatě všechny nižší autonomní instance se staly podřízenými úřady vrchních zemských radů a ústřední protektorátní úřady nad nimi ztratily kontrolu.

V prvním období existence Protektorátu Čechy a Morava pokročil proces ovládnutí tolik oficiálně proklamované protektorátní autonomie již tak daleko, že bylo možné přistoupit k zásadní správní reformě a dosavadní dvojkoľejnost veřejné správy likvidovat. To umožnilo uspořit německé síly správního aparátu pro německou armádu i pro správní úkoly v jiných oblastech Evropy ovládaných Němci. Zároveň měl být celý systém veřejné moci v protektorátu v co největší míře přizpůsoben ostatnímu říšskému území.¹³

Stalo se tak tzv. Heydrichovými správními reformami. Utrpělo jimi zejména postavení protektorátní vlády. K reorganizaci vlády a ústředních úřadů autonomní správy přikročil Heydrich také nejdříve. Protektorátní vláda byla povinna za tím účelem vydat příslušné právní předpisy.¹⁴ Na jejich základě bylo zrušeno předsednictvo ministerské rady a redukován počet

---

⁹ Nařízení říšského protektora prodlužující a pozměňující některá ustanovení úst. zákona ze dne 15. prosince 1938 o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů bývalé Československé republiky a o mimořádné nařizovací moci, Sb. z. a n. č. 330 ze dne 12. prosince 1940, Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu 1940, s. 604

¹⁰ Nařízení o právu vydávati právní předpisy v Protektorátu Čechy a Morava ze dne 7. června 1939, Věstník nařízení pro Čechy a Moravu 1939, s. 37-38

¹¹ Nařízení o vybudování správy a o německé bezpečnostní policii v Protektorátu Čechy a Morava ze dne 1. září 1939, Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu 1939, 126-128

¹² Tamtéž.

¹³ Maršálek, P., Protektorát, s. 66-67

¹⁴ Vládní nařízení č. 14/1942 Sb. z. a n. ze dne 15. ledna 1942 o nové organizaci některých ústředních úřadů, vládní nařízení č. 80/1942 Sb. z. a n. ze dne 4. března 1942 o správní působnosti vlády Protektorátu Čechy a

resortů o ministerstvo veřejných prací a ministerstvo sociální a zdravotní správy. Vláda přestala existovat jako kolektivní orgán a všechny záležitosti, které dosud náležely do její působnosti, vykonávali nadále věcně příslušní ministři se souhlasem předsedy vlády. Rovněž záležitosti spadající dosud do působnosti zrušených ministerstev byly rozděleny mezi ostatní ministerstva.¹⁵ Na jednotlivé ministry byla protektorovým nařízením přenesena i nařizovací moc.¹⁶

S reorganizací vlády spojil Heydrich i změny v jejím personálním složení, jimiž chtěl docílit zásadního obratu politického kursu. Do nového vládního kabinetu dosadil proto osoby, o kterých byl přesvědčen, že budou ochotné loajálně spolupracovat a iniciativně a rozhodně prosazovat německou politiku bez ohledu na zájmy českého národa. Do čela ministerstva hospodářství a práce, pro okupanty z hlediska válečné výroby nejdůležitějšího resortu, byl dokonce postaven říšský Němec Walter Bertsch, do té doby vedoucí skupiny hospodářství v protektorově úřadu. Dále byla do jednotlivých vládních resortů zavedena instituce generálních zástupců, pomocí níž bylo dosaženo přímého propojení ústředních protektorátních úřadů s úřadem říšského protektora. Jako plnomocné generální zástupce, oprávněné vykonávat všechny ministerské pravomoci místo ministrů, a to i bez jejich vědomí, vyslal protektor do ministerstev vysoké německé úředníky, kteří současně zastávali vedoucí funkce v úřadě říšského protektora. Protektorátní ministerstva pak byla prohlášena za německy vedené úřady s němčinou jako vnitřní úřední řečí.

Ačkoli navenek vystupovala protektorátní ministerstva nadále jako česká, autonomní, složka veřejné správy, svou povahou se přeměnila v okupační úřady a stala se z nich jakási zvláštní pracoviště jednotlivých oddělení úřadu říšského protektora.

Posledních zbytků autonomie byla protektorátní ministerstva zbavena, když některým z nich přibýlo ještě vykonávání správní agendy z příkazu říše.¹⁷ Při jejím vyřizování podléhala pověřená ministerstva jedině pokynům německého státního ministra a plnila tak de facto úlohu okupačních úřadů.

Během šesti let existence Protektorátu Čechy a Morava byly utvořeny čtyři protektorátní vlády: Beranova (16. 3. 1939 – 27. 4. 1939), Eliášova (27. 4. 1939 – 19. 1. 1942), Krejčího (19. 1. 1942 – 19. 1. 1945) a Bienertova (19. 1. 1945 – 5. 5. 1945).

Ve všech případech se jednalo o úřednické kabinety, u kterých byla zdůrazněna jejich nepolitická a odbornost. V charakteru činnosti jednotlivých vlád a v postoji jejich členů k okupační moci však byly značné rozdíly.

Beranova, a především Eliášova vláda byla politickým orgánem vykazujícím protichůdné rysy. Na jedné straně byla nucena spolupracovat s německými okupanty, na

---

Morava a o zastupování členů vlády, vládní nařízení č. 208/1942 Sb. z. a n. ze dne 15. června 1942 o nové organizaci některých ústředních úřadů (reorganizační nařízení)

¹⁵ Hledíková, Z. – Janák, J., c. d., s. 485, Mates, P. – Schelle, K., Důsledky, s. 507, Šisler, S., Příspěvek, s. 67, Dějiny československého státu a práva, s. 111, Sobota, E., c. d., s. 83

¹⁶ Nařízení ze dne 27. února 1942 o změně některých ustanovení ústavního zmocňovacího zákona č. 330/1938 Sb. z. a n., Věstník nařízení říšského protektora pro Čechy a Moravu 1942, s. 42

¹⁷ Druhé nařízení o správě z příkazu říše v Protektorátu Čechy a Morava ze dne 19. dubna 1944, Věstník nařízení německého státního ministra pro Čechy a Moravu 1944, s. 67-68

druhé straně se snažila hájit české národní zájmy.¹⁸ Postoje jednotlivých ministrů této vlády se pak od sebe podstatně lišily. Někteří její členové (Eliáš, Feierabend) dokonce udržovali kontakt, i když někdy problematický, se zahraničním odbojem, do jehož čela se postavil bývalý československý prezident Beneš, někteří (Eliáš, Feierabend) byli i členy domácích odbojových skupin a konečně někteří (Havelka) s domácím odbojem navázali spojení a předávali mu důležité informace nebo ho dokázali finančně podporovat (Kalfus). Ministerský předseda Eliáš byl dokonce v počátečním období existence protektorátu vedoucí osobností v odbojovém hnutí a významně se podílel na vzniku vojenské odbojové organizace Obrana národa. Za své styky s Londýnem a domácím odbojem byl na podzim 1941 odsouzen k trestu smrti a v období tzv. heydrichiády popraven. Tato událost neměla za druhé světové války v Evropě obdoby.¹⁹

Proti skupině ministrů vedených Eliášem, udržující kontakt nebo přímo spolupracující s domácím nebo zahraničním odbojem, se ve vládním kabinetu od počátku vyhraňovalo aktivisticky orientované křídlo ministrů seskupených kolem ministra spravedlnosti Krejčího.²⁰

Eliáš představoval jak rezistenční, tak i retardační směr ve vládě, přičemž smyslem retardace bylo zpomalovat, zeslabovat germanizační opatření okupantů. Eliášovým politickým programem bylo znovuoobnovení Československé republiky.²¹ Zastával názor, že okupace je pouze dočasná, že je třeba ji přechkat a po dobu jejího trvání vhodně taktizovat. Usiloval o udržení jednoty národa, prvořadý význam přikládal zahraničnímu odboji, s nímž byl ve styku. Dále se snažil bránit vzniku českých proněmecky orientovaných aktivistických skupin. V souladu s cíli domácího odboje zamýšlel připravovat národní povstání.

Eliášova vláda byla jako celek označována jako „vláda hrdého mlčení“. Bylo tomu tak právě proto, že se navenek vůči československé zahraniční reprezentaci ani vůči českému obyvatelstvu v protektorátu nechtěla příliš svazovat s říší. Spolupráci s okupanty se však nevyhnula. Usilovala o provádění politiky pasivní rezistence, pokoušela se o co největší oddálení přijetí jednotlivých opatření požadovaných okupanty, a o to, aby opatření již na nátlak říšských úřadů přijatá působila jako ústupky a byla v praxi neproveditelná. Příliš se jí to však nedařilo a velmi často nakonec německému nátlaku ustoupila. Například politika větší houževnatosti a neústupnosti, kterou se rozhodla zastávat na podzim 1939, v jejím podání znamenala pouze to, že každý den, o který zdržela zákroky okupantů proti českému národu,

---

¹⁸ K tomu viz diskuse mezi Tesař, J., „Záchrana národa“ a kolaborace, *Dějiny a současnost* č. 5, 1968, s. 5–9 a Pasák, T., Generál Eliáš a problémy kolaborace, *Dějiny a současnost* č. 6, 1968, s. 33–37, též Král, V., Kolaborace nebo rezistence?, *Dějiny a současnost* č. VII, 1965, s. 1–7. Tesař nazývá Eliášovu vládu jako vládu národní obrany a na s. 8 uvádí, že většina národa, ale i odboje ji do podzimu 1939 považovala za obránce autonomních prvků. Pasák přiznává vládě obranářství, které se projevovalo v retardaci germanizačních opatření nacistů a které na rozdíl od Tesaře neomezuje jen na rok 1939, činí však podstatný rozdíl mezi činností Eliáše a protektorátní vlády jako celku. Král označuje protektorátní vládu za skupinu kolaborantů, která byla vyjádřením „svazku zrádné české buržoazie s německým hitlerismem“, přičemž základem tohoto spojení byly především třídní zájmy.

¹⁹ K významu osoby Eliáše v československém odboji viz Pasák, T., Generál Eliáš a problémy kolaborace, s. 33, 35, srov. Král, V., Kolaborace nebo rezistence?, s. 2, 4, 6. Král se vyjadřuje, že ze strany Eliáše se nejednalo o žádné hrdinství a naopak tvrdí, že Eliášova ilegální činnost byla gestapem mlčky trpěna.

²¹ Pasák, T., Generál Eliáš a problémy kolaborace, s. 33, 34, 36

považovala za významnou výhru, i když nakonec byla nucena přijmout všechna jejich rozhodnutí.²² Nicméně, dokázala zachránit životy jednotlivých osob, v úzké spolupráci se státním prezidentem např. dosáhla propuštění vysokoškolských studentů z koncentračního tábora Sachsenhausen.

Někteří ministři Eliášovy vlády i on sám nepochybně váhali, zda mají funkci ve vládě přijmout. Uvědomovali si, že okupanti od nich budou vyžadovat spolupráci, na druhou stranu se domnívali, že mají možnost hájit zájmy českého národa, i když jen ve smyslu tehdy často používaného hesla „zachránit, co se dá“.²³ Často byli vedeni obavami, že jinak by moc v protektorátě převzali čeští fašisté a kolaboranti (Gajda, Rys), ochotní oddaně sloužit okupantům bez ohledu na zájmy českého obyvatelstva protektorátu. Němci těmto pochybným a všeho schopným elementům otevřeně poskytovali podporu, avšak jen to té míry, aby je mohli využívat jako politicky rušivého činitele ve vztahu k oficiální protektorátní reprezentaci.²⁴ Tuto skutečnost si však čeští politikové zřejmě dostatečně neuvědomovali.

Činnost a postavení protektorátní vlády byly samozřejmě ovlivňovány i mezinárodní situací, vývojem na frontě a událostmi v protektorátě. Eliášova vláda postupem doby stále více ustupovala německým germanizačním opatřením a činila stále závažnější prohlášení loajality (např. po říjnových a listopadových událostech roku 1939, po pádu Francie v červnu 1940, po zavedení celní unie na podzim 1940, po přepadení SSSR v červnu 1941). Od října 1941 nabývala protektorátní politika pod tlakem okupantů nové podoby. Do popředí se dostávali typy tzv. drobečkových politiků, proplouvačů a především služebníků, kteří otevřeně kolaborovali a ochotně napomáhali k rychlému zotročení a germanizaci českého obyvatelstva.

Také Beneš si zpočátku vážil retardační činnosti protektorátních činitelů, ovšem s tím, že se Němcům nesmí povolovat „leda po těžkém boji“. Navíc si byl vědom i toho, že kontakt mezi československou zahraniční reprezentací v Londýně a protektorátní vládou napomohl k definitivnímu diplomatickému a mezinárodnímu uznání československé vlády v Londýně. Po přepadení Sovětského svazu však již naléhal, aby protektorátní vláda podala ve vhodný čas demisi.²⁵

Zato Krejčího a Bienertova vláda se v porovnání s předešlými vládami staly zcela povolným nástrojem okupantů v realizaci jejich záměrů. Ministři Krejčí a Hrubý se vyznačovali značnou vstřícností vůči říšským úřadům a ministr Moravec, považovaný za oficiálního představitele programové kolaborace, se stal demagogickým propagátorem bezvýhradného podřízení českého národa Německé říši. Za cíl si vytkl převýchovu českého národa v nacistickém duchu a za tím účelem inicioval vznik Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě a organizace Veřejné osvětové služby.

²² Feierabend, L. K., c. d., s. 222-223

²³ K tomu Tesař, J., „Záchrana národa“ a kolaborace, s. 7. Dle názoru Tesaře se jednalo o staletý komplex české politiky a o charakteristický rys českého národního vědomí vůbec, tj. o komplex přizpůsobení se mocnějšímu sousedu. Tesař podotýká, že „národně obranářská politika“ byla velmi ošidná a uskutečňovaná za velmi vysokou cenu, tj. za loajalitu a naprostou závislost na okupační moci.

²⁴ Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 26, Pasák, T., Emil Hácha, s. 128, týž, Pod ochranou říše, s. 77

²⁵ Pasák, T., Generál Eliáš a problémy kolaborace, s. 35

Moravec sám nebyl organizován v žádné české fašistické straně, dokonce jimi pohrdal. Jakožto důsledný obhájce otevřeného a bezvýhradně přátelského poměru k Německu nenáviděl i protektorátní politiky „dvojí tváře“, kteří podle jeho názoru oslabovali důvěru Němců v český národ. Moravcovým programem bylo trvalé zapojení českých zemí do Velkoněmecké říše. Dokonce se otevřeně vyslovoval pro zrušení protektorátu, protože prý neexistují historické, ani geopolitické či hospodářské předpoklady pro jeho samostatnost.²⁶

Pozitivní postoj k Moravcovi zaujal především Heydrich, který Moravce vybral, aby řídil české školství a českou mládež, a Frank, který tento vztah později ještě prohloubil.²⁷

Personálními změnami ve složení vládního kabinetu v lednu 1942 chtěl Heydrich docílit zásadní změny politického kursu. Předchozí vládní politiku prováděnou pod vedením bývalého předsedy Eliáše považoval za neudržitelnou. Krejčího vládu proto sestavil jako „kabinet pozitivních a aktivistických sil“, který se měl s konečnou platností kompromitovat spoluprací s německými představiteli okupačního režimu a který měl představovat „prodlouženou paži říšského protektora“.²⁸

Heydrich sám byl se složením nové vlády spokojen a charakterizoval ji takto: „Tři jsou odborní ministři, dva spolupracují bezvýhradně na nosné rovině říše a jeden jako Němec je v klíčovém postavení důležitého zbrojního a hospodářského ministra hospodářství a práce. Jen jeden, předseda, politicky kolísá, je však tak líný a ješitný, že při odpovídajícím zacházení nedělá žádné potíže.“²⁹

Vláda se napříště měla aktivně podílet na odnárodňování českého obyvatelstva a napomáhat k jeho rychlému porobení. Perzekucím rozpoutaným po atentátu na zastupujícího říšského protektora Heydricha neměla sílu zabránit, snažila se jim proto předejít odrazováním od odboje a sama se přitom vydala na cestu kolaborace.

Veřejné projevy loajality, pronášené u příležitostí různých politických výročí a reagující na vývoj válečné situace na frontách, nabývaly nyní ještě více na intenzitě. Za heydrichiády se protektorátní představitelé nezdráhali označit Beneše za veřejného nepřítele českého národa číslo jedna.³⁰ Projevy ministrů, až na Moravce, který tuto povinnost plnil s nadšením, byly vynucené. Přesto však existoval mezi aktivitou jednotlivých členů vlády podstatný rozdíl, například ministři Kalfusovi se za celou dobu, kdy zastával ministerský úřad, nepodařilo vyhnout pouze dvěma projevům.³¹

Moravec se od ostatních členů vlády odlišoval natolik, že i ministři Krejčí a Hrubý, kteří byli bez velkého zdráhání ochotní spolupracovat s okupační mocí, se pokusili od něj distancovat. Moravce se obávali, neboť věděli, že působí v těsné spolupráci s nejmocnějšími

²⁶ Pasák, T., Emil Hácha, s. 274, Uhlíř, J. B., Emanuel Moravec, s. 32,35,36, Tesař, J., Emanuel Moravec aneb logika realismu, Dějiny a současnost č. 1, 1969, s. 24, 25

²⁷ Uhlíř, J. B., Emanuel Moravec, s. 33, 36, Pasák, T., Emil Hácha, s. 274

²⁸ Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 212–213, Pasák, T., Český fašismus, s. 326

²⁹ Pasák, T., Emil Hácha, s. 266

³⁰ Gebhart, J. – Kuklík, J., Dramatické i všední dny, s. 219–220

³¹ Tomášek, D. – Kvaček, R., Obžalovaná, s. 86

nacisty v protektorátě. Jediným členem vlády, který se na Moravcovi nestal závislým, byl říšský Němec, ministr hospodářství a práce Bertsch.³²

Všechny protektorátní vlády spolu se státním prezidentem se v průběhu svého působení opakovaně snažili intervenovat u příslušných říšských míst ve prospěch zatčených, uvězněných a odvezených do koncentračních táborů. Za dalekosáhlé politické ústupky se jim podařilo zachránit jednotlivce nebo některé skupiny, např. vysokoškolské studenty z akce 17. listopadu 1939, rukojmí z akce Albrecht der Erste, některé členy Sokola, pro něž to bylo samozřejmě důležité, celkově však nebyla protektorátní reprezentace příliš úspěšná ani v tomto ohledu.³³ Intervence byly činěny zejména v počátečním období protektorátu, avšak ani později zcela neustaly, i když se prostor pro jejich podávání podstatně zúžil.

Během trvání protektorátu vláda několikrát uvažovala o podání demise, například po krvavých událostech z října a listopadu 1939 nebo po nástupu Heydricha a zatčení ministerského předsedy Eliáše na podzim 1941. Nikdy se však k takovému kroku neodhodlala. Vždy se zalekla možných důsledků svého jednání, za které nejčastěji považovala perzekuci celého českého národa, nástup českých fašistů k moci nebo přinejmenším zatčení jednotlivých protektorátních ministrů. Většina odborné historické literatury spatřuje zásadní zlom ve vývoji postavení a v úloze protektorátní vlády právě na podzim 1941 a shoduje se v tom, že nejpozději tehdy měla vláda odstoupit. Uvědomovali si to i někteří její členové, např. ministři Kratochvíl a Bubna na odchodu ze zasedání vlády, na kterém se hlasovalo o její abdikaci po Eliášově zatčení, prohlásili: „Česká vláda zradila svůj národ.“³⁴ Ostatně i Beneš ve své depeši z června 1942 vzkázal Háchovi a tzv. protektorátní vládě, že po prvním výstřelu, nařízeném na podzim 1941 v Praze Heydrichem, měli odejít.³⁵

---

³² Tíž, *Causa Emil Hácha*, s. 139, Pernes, J., c. d., s. 180-181

³³ Pasák, T., *Český fašismus*, s. 385

³⁴ Tamtéž, s. 386-387

³⁵ Beneš, E., *Šest let exilu*, s. 103

Příloha č. 1

Přehled protektorátních vlád:

1. protektorátní vláda (16. 3. 1939 – 27. 4. 1939, jmenovaná 1. 12. 1938)

Předseda vlády: Rudolf Beran

Ministr zahraničních věcí: František Chvalkovský

Ministr financí: Josef Kalfus

Ministr národní obrany: gen. Jan Syrový

Ministr vnitra: Otakar Fischer

Ministr spravedlnosti: Jaroslav Krejčí

Ministr školství a národní osvěty: Jan Kapras

Ministr obchodu, průmyslu a živností: Vlastimil Šádek

Ministr sociální a zdravotní správy: Vlastimil Klumpar

Ministr veřejných prací: Dominik Čipera

Ministr dopravy: gen. Alois Eliáš

Ministr bez portfeje: Jiří Havelka

2. protektorátní vláda (27. 4. 1939 – 19. 1. 1942)

Předseda vlády: gen. Alois Eliáš (do 27. 9 1941)

Ministr financí: Josef Kalfus

Ministr vnitra: gen. Josef Ježek (od 1. 7. 1939)

Ministr spravedlnosti: Jaroslav Krejčí, zároveň náměstek předsedy vlády (od 3. 2. 1940)

Ministr školství a národní osvěty: Jan Kapras

Ministr obchodu, průmyslu a živností: Vlastimil Šádek (do 3. 2. 1940), Jaroslav Kratochvíl (od 3. 2. 1940)

Ministr zemědělství: Ladislav Feierabend (do 22. 1. 1940), Mikuláš z Bubna – Litic (od 3. 2. 1940)

Ministr sociální a zdravotní správy: Vlastimil Klumpar

Ministr veřejných prací: Dominik Čipera

Ministr dopravy: Jiří Havelka (do 25. 4. 1941), zároveň náměstek předsedy vlády (do 3. 2. 1940), Jindřich Kamenický (od 25. 4. 1941)

3. protektorátní vláda (19. 1. 1942 – 19. 1. 1945)

Předseda vlády: Jaroslav Krejčí

Ministr vnitra: Richard Bienert, zároveň náměstek předsedy vlády (od. 12. 3. 1942)

Ministr hospodářství a práce: Walter Bertsch

Ministr spravedlnosti: Jaroslav Krejčí

Ministr financí: Josef Kalfus

Ministr zemědělství a lesnictví: Adolf Hrubý

Ministr dopravy a techniky: Jindřich Kamenický
Ministr školství a národní osvěty: Emanuel Moravec
Ministr pro lidovou osvětu a propagandu: Emanuel Moravec (od 15. června 1942)

4. protektorátní vláda (19. 1. 1945 – 5. 5. 1945)

Předseda vlády: Richard Bienert
Ministr vnitra: Richard Bienert
Ministr hospodářství a práce: Walter Bertsch
Ministr spravedlnosti: Jaroslav Krejčí, zároveň náměstek předsedy vlády
Ministr financí: Josef Kalfus
Ministr zemědělství a lesnictví: Adolf Hrubý (do 28. 4. 1945)
Ministr dopravy a techniky: Jindřich Kamenický
Ministr školství: Emanuel Moravec
Ministr pro lidovou osvětu a propagandu: Emanuel Moravec

Příloha č. 2

Soupis důležitějších právních předpisů vydaných protektorátní vládou:

Rok 1939

- vládní nařízení č. 87/1939 Sb. z. a n. ze dne 21. března 1939 o správě hospodářských podniků a o dozoru nad nimi
- vládní nařízení č. 109/1939 Sb. z. a n. ze dne 31. března 1939 o zaměstnávání osob, které byly činné v zemědělství
- vládní nařízení č. 123/1939 Sb. z. a n. ze dne 21. dubna 1939 o vyloučení některých osob z výkonu veřejných funkcí v soudnictví
- vládní nařízení č. 121/1939 Sb. z. a n. ze dne 10. května 1939 o zřízení nejvyššího úřadu cenového
- vládní nařízení č. 166/1939 Sb. z. a n. ze dne 19. května 1939 o opatřování dokladů pro úřední důkaz rodového původu
- vládní nařízení č. 168/1939 Sb. z. a n. ze dne 23. června 1939 o organické výstavbě hospodářství
- vládní nařízení č. 177/1939 Sb. z. a n. ze dne 23. června 1939 o přikazování osob k zemědělským pracím
- vládní nařízení č. 190/1939 Sb. z. a n. ze dne 25. července 1939 o všeobecné pracovní povinnosti
- vládní nařízení č. 193/1939 Sb. z. a n. ze dne 25. července 1939 o úřadech práce
- vládní nařízení č. 195/1939 Sb. z. a n. ze dne 24. srpna 1939, jímž se provádí vl. nař. 190/1939 Sb. o všeobecné pracovní povinnosti
- vládní nařízení č. 216/1939 Sb. z. a n. ze dne 25. července 1939 jímž se zřizuje vládní vojsko Protektorátu Čechy a Morava
- vyhláška předsedy vlády č. 215/1939 Sb. z. a n. ze dne 29. září 1939 o zavedení odběrních lístků na potraviny
- vládní nařízení č. 222/1939 Sb. z. a n. ze dne 19. září 1939, jímž se mění zák. č. 252/1920 Sb. z. a n., kterým se vydávají ustanovení o státní vlajce, státních znacích a státní pečeti
- vládní nařízení č. 287/1939 Sb. z. a n. ze dne 23. listopadu 1939 o dani z vystěhování
- vládní nařízení č. 317/1939 Sb. z. a n. ze dne 21. prosince 1939 o rozpuštění bývalé česko-slovenské branné moci
- vládní nařízení č. 330/1939 Sb. z. a n. ze dne 21. prosince 1939 o státním řízení mzdové politiky

Rok 1940

- vládní nařízení č. 19/1940 Sb. z. a n. ze dne 11. ledna 1940 o protektorátní příslušnosti

- vládní nařízení č. 108/1940 Sb. z. a n. ze dne 22. února 1940 o některých opatřeních k zjednodušení správy při územních nebo jiných změnách ve vnitřní správě
- vládní nařízení č. 136/1940 Sb. z. a n. ze dne 4. července 1939 o právním postavení židů ve veřejném životě
- vládní nařízení č. 421/1940 Sb. z. a n. ze dne 10. října 1940 o provozování živnosti zubotechnické židy
- vládní nařízení č. 326/1940 Sb. z. a n. ze dne 26. září 1940 o změně organizace a příslušnosti finančních úřadů v oboru cla, spotřebních daní a monopolů
- vládní nařízení č. 411/1940 Sb. z. a n. ze dne 7. listopadu 1940 o odpočivných (zaopatřovacích) platech židů

Rok 1941

- vládní nařízení 46/1941 Sb. z. a n. ze dne 23. ledna 1941, jímž se činí některá opatření o řízení práce
- vládní nařízení č. 233/1941 Sb. z. a n. ze dne 30. dubna 1941 o hlášení pobytu (řád hlášení)
- vládní nařízení č. 180/1941 Sb. z. a n. ze dne 7. května 1941, kterým se vydávají některé předpisy o sporech o rodový nebo pokrevní původ
- vládní nařízení č. 248/1941 Sb. z. a n. ze dne 26. června 1941 o ochraně nájemníků proti výpovědi
- vládní nařízení č. 241/1941 Sb. z. a n. ze dne 26. června 1941, kterým se zavádějí pracovní knížky

Rok 1942

- vládní nařízení č. 2/1942 Sb. z. a n. ze dne 20. listopadu 1941 o chudinském zaopatření židů
- vládní nařízení č. 14/1942 Sb. z. a n. ze dne 15. ledna 1942 o nové organizaci některých ústředních úřadů
- vládní nařízení č. 80/1942 Sb. z. a n. ze dne 4. března 1942 o správní působnosti vlády Protektorátu Čechy a Morava a o zastupování vlády
- vládní nařízení č. 85/1942 Sb. z. a n. ze dne 7. března 1942, kterým se vydávají další předpisy o židech a židovských míšencích
- vládní nařízení č. 133/1942 Sb. z. a n. ze dne 25. března 1942 o přizpůsobení průmyslu, obchodu a živností válečným poměrům
- vládní nařízení č. 137/1942 Sb. z. a n. ze dne 9. dubna 1942 o židovských míšencích ve veřejné službě
- vládní nařízení č. 241/1942 Sb. z. a n. ze dne 24. dubna 1942 o pozemkovém úřadu pro Čechy a Moravu

- vládní nařízení č. 154/1942 Sb. z. a n. ze dne 4. května 1942, jímž se činí některá opatření o řízení práce
- nařízení ministra vnitra č. 185/1942 Sb. z. a n. ze dne 26. května 1942 o nové úpravě obvodů a sídel okresních úřadů
- vládní nařízení č. 187/1942 Sb. z. a n. ze dne 28. května 1942 o povinné službě mládeže
- nařízení předsedy Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě ze dne 30. května 1942, kterým se stanoví zásady pro povinnou službu mládeže č. 188/1942 Sb. z. a n.
- nařízení předsedy Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě ze dne 30. května 1942 o rozsahu povinné služby mládeže č. 189/1942 Sb. z. a n.
- vládní nařízení č. 208/1942 Sb. z. a n. ze dne 15. června 1942 o nové organizaci některých ústředních úřadů (reorganizační nařízení)
- vládní nařízení č. 227/1942 Sb. z. a n. ze dne 27. června 1942 o Národním soudě

Rok 1943

- vládní nařízení č. 44/1943 Sb. z. a n. ze dne 11. února 1943 o uvolnění pracovních sil k válečně důležitým úkonům
- vládní nařízení č. 126/1943 Sb. z. a n. ze dne 11. května 1943 o organizaci veřejné osvětové služby
- vládní nařízení č. 314/1943 Sb. z. a n. ze dne 9. prosince 1943 o zjednodušení veřejné správy

Rok 1944

- vládní nařízení č. 51/1944 Sb. z. a n. ze dne 26. února 1944 o úřednické správě obcí
- vládní nařízení č. 177/1944 Sb. z. a n. ze dne 22. srpna 1944 o zmocnění ministrů a vedoucího pozemkového úřadu pro Čechy a Moravu k mimořádným opatřením k provedení totálního válečného nasazení
- nařízení ministra vnitra č. 219/1944 Sb. z. a n. ze dne 19. září 1944 o dalším zjednodušení správy

Seznam použitých pramenů a literatury:

Prameny:

Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava 1939 – 1945

Sbírka (Věstník) nařízení pro Čechy a Moravu 1939 - 1945

KÁRNÝ, Miroslav – MILOTOVÁ, Jaroslava – KÁRNÁ, Margita: Protektorátní politika Reinharda Heydricha, Praha 1991

OTÁHALOVÁ, Libuše – ČERVINKOVÁ, Milada: Acta occupationis Bohemiae et Moraviae - Dokumenty z historie československé politiky (1939 – 1943), I-II, Praha 1966

Literatura:

BENEŠ, Edvard: Paměti II, III, Praha 2007

BENEŠ, Edvard: Šest let exilu a druhé světové války, Řeči, projevy a dokumenty z r. 1938-1945, Londýn 1945

BRANDES, Detlef: Cesta k vyhnání 1938 – 1945. Plány a rozhodnutí o „transferu“ Němců z Československa a z Polska, Praha 2002

BRANDES, Detlef: Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939 – 1945, Praha 1999

DĚJINY ČESKOSLOVENSKÉHO STÁTU A PRÁVA (1918 – 1945), Masarykova univerzita v Brně 1992

FEIERABEND, Ladislav Karel: Politické vzpomínky /I/, Brno 1994

GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: Dramatické i všední dny protektorátu, Praha 1996

GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: Druhá republika 1938 – 1939, svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě, Praha 2004

GRONSKÝ, Ján: Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914 – 1945, Praha 2005

HLEDÍKOVÁ, Zdenka – JANÁK, Jan: Dějiny správy v českých zemích do roku 1945, Praha 1989

HRBEK, Jaroslav: Emanuel Moravec aneb konstrukce a skutečnost, Dějiny a současnost č. 5, 1969, s. 39-42

KÁRNÝ, Miroslav: Vyřazení židů z veřejného života protektorátu a historie „čestného árijství“, Terezínské studie a dokumenty, 1998, s. 11-41

KRÁL, Václav: Fašistické plány na vyhlazení českého národa, Dějiny a současnost č. II, 1960, s. 19-21

KRÁL, Václav: Kolaborace nebo rezistence?, Dějiny a současnost č. VII, 1965, s. 1–7

KRÁL, Václav: Plány, které nevyšly, Dějiny a současnost č. IV, 1960, s. 11-14

KRÁL, Václav: Pravda o okupaci, Praha 1962

MALÝ, Karel: Dějiny českého a česko-slovenského práva do roku 1945, Praha 1997

- MARŠÁLEK, Pavel: Protektorát Čechy a Morava, Státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945, Univerzita Karlova v Praze, 2002
- MARŠÁLEK, Pavel: Veřejná správa Protektorátu Čechy a Morava v letech 1939 – 1945, Univerzita Karlova v Praze – Právnická fakulta, 1999
- MATES, Pavel – SCHELLE, Karel: Důsledky okupace na výkon státní správy v protektorátu Čechy a Morava, Správní právo 21, 1988, č. 8, s. 499-510
- MATES, Pavel: Kapitoly z historie české veřejné správy v letech 1848 – 1989, VŠE 1996
- MATES, Pavel – SCHELLE, Karel: K procesu fašizace státních orgánů v období tzv. II. republiky, Správní právo 21, 1988, č. 5, s. 257-266
- MUSIL, Michal: Příběh Háchova politického sekretáře, Josef Kliment před Národním soudem roku 1947, Soudobé dějiny II/4, 1995, s. 530-544
- PASÁK, Tomáš: Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945, Praha 1999
- PASÁK, Tomáš: Emil Hácha (1938-1945), Praha 2007
- PASÁK, Tomáš: Generál Eliáš a problémy kolaborace, Dějiny a současnost č. 6, 1968, s. 33–37
- PASÁK, Tomáš: Pod ochranou říše, Praha 1998
- PASÁK, Tomáš: Vznik Národního souručenství, Dějiny a současnost č. 7, 1969, s. 39-42
- PAVLÍČEK, Václav a kolektiv: Ústavní právo a státověda, II. Díl, Ústavní právo České republiky, Část 1., Praha 2008
- PERNES, Jiří: Až na dno zrady, Emanuel Moravec, Praha 1997
- PETRŮV, Helena: Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939 – 1941), Praha 2000
- SOBOTA, Emil: Co to byl protektorát, Praha 1946
- ŠISLER, Stanislav: Příspěvek k vývoji a organizaci okupační správy v českých zemích v letech 1939 – 1945, Sborník archivních prací 13, 1963, s. 46-95
- ŠISLER, Stanislav: Studie o organizaci a působnosti nacistické okupační správy v českých zemích v letech 1939 – 1945, Sborník archivních prací 22, 1972, s. 183-215
- TESAŘ, Jan: Emanuel Moravec aneb logika realismu, Dějiny a současnost č. 1, 1969, s. 20-27
- TESAŘ, Jan: „Záchrana národa“ a kolaborace, Dějiny a současnost č. 5, 1968, s. 5-9
- TOMÁŠEK, Dušan – KVAČEK, Robert: Causa Emil Hácha, Praha 1995
- TOMÁŠEK, Dušan – KVAČEK, Robert: Generál Alois Eliáš: jeden český osud, Praha 1996
- TOMÁŠEK, Dušan – KVAČEK, Robert: Obžalovaná je vláda, Praha 1999
- TOMEŠ, Josef: Odboj či přežití, osudové dilema Jaroslava Krejčího, Dějiny a současnost č. 3, 1999, s. 27–32
- UHLÍŘ, Jan B.: Emanuel Moravec, Český nacionální socialista, Historie a Vojenství č. 2, 2006, s. 25-38
- UHLÍŘ, Jan B.: Emanuel Moravec, Český nacionální socialista (II. část – dokončení), Historie a Vojenství č. 3, 2006, s. 49–62

Summary

On March 15, 1939 the German army crossed the border of the post-Munich Czecho-Slovak Republic and the rest of Bohemia and Moravia was occupied.

The Protectorate of Bohemia and Moravia was established one day later by proclamation of Adolf Hitler. The proclamation of the Protectorate was legally implemented by edict of the Führer and the Reich Chancellor on establishment of the Protectorate of Bohemia and Moravia from March 16, 1939. Hitler's edict represented the fundamental constitutional changes of the former Czecho-Slovak Republic and became the basic fundament for the German occupation policy in Bohemia and Moravia.

Hitler's edict from March 16, 1939 established a dual system of public administration: as the protectorate autonomous administration and as the German Reich administration, although the second one clearly predominated. The main body of the Czech autonomous administration became, along with the State President, the Protectorate Government.

The status of the Protectorate Government was, on the basis of Hitler's edict, defined only toward the Reich Protector, who was entrusted with many rights over it. The Reich Protector was entitled to interfere with its personal occupation because of his right to confirm the members of the Protectorate Government, and the right to recall this confirmation any time. Furthermore, he was entitled to be informed about all of its executive decisions and measures and to give advice, which was, in fact, an obligatory instruction. He also had the right to raise objections against all legal regulations and administration measures of the Protectorate Government, which meant that the legislation and executive power of the Protectorate Government was placed directly under the control of the Reich Protector.

The number of the government departments was reduced on the basis of Hitler's edict, setting down that the foreign affairs and the military protection of the Protectorate was taken over by the German Reich. As a result, two departments - the Ministry of Foreign Affairs and the Ministry of National Defence - were cancelled.

Nothing else concerning the Protectorate Government was specified in Hitler's edict. The edict did not solve the problem of who was entitled to appoint or recall the Government or the particular members of the Government and did not define its scope of powers. Under Article 12 of the edict, on which basis it came to the reception of the previous Czechoslovak law system, some terms of the Czechoslovak constitution from 1920 were to be used, provided they were not contrary to the principles of the takeover of the protection by the German Reich. In praxis, it was the State President who appointed the Protectorate Government, but he could do it only on the proposal of the Reich Protector.

Shortly after the establishment of the Protectorate, the status of the Protectorate Government was further weakened in favor of the Reich Protector, who received further rights in the field of legislation, as well as administration. From June 1939, the Reich Protector was entitled to change the autonomous law, provided the common interest required it, and, in danger of delay, he could issue a legal regulation of any kind. He was also entitled to decide which Czechoslovak laws stated under Article 12 of the edict remained in effect.

From September 1939 the position of the Reich Protector was considerably fortified regarding control over all autonomous administration.

The Protectorate Government was not only completely dependent on the Reich Protector and his office, but was also very limited by the activity of the lower division of the Reich administration; the activity of the Oberlandrats. They were entitled to exercise supervision over the protectorate offices of the local administration, especially over the county and municipal authorities. In praxis, it came to it that all lower autonomous authorities became subservient offices of the Oberlandrats, and the central protectorate offices lost control over them.

In the first three years of the existence of the Protectorate of Bohemia and Moravia, the process of the subjugation of the officially proclaimed protectorate autonomy continued so far that it was possible to progress to a radical administrative reform and to eliminate the previous dual system of public administration. It allowed the transfer of German clerks for the purpose of the German army and the administrative duties in other European territories under German control.

It was the Deputy Reich Protector, Reinhard Heydrich, who was authorized to realize the radical policy and the basic administrative reform in the protectorate. Of the first to be reorganized were the Protectorate Government and other central autonomous offices. In the first half of the year 1942 the Protectorate Government was forced to issue the respective legal regulations. On their basis the presidium of the Government was cancelled and the number of government departments was reduced: i.e. the Ministry of Public Works and the Ministry of Social and Health Administration were cancelled. The Protectorate Government no longer existed as a collective organ, and all matters, which until this time belonged to its competency, were henceforth undertaken by particular ministers with the approval of the Prime Minister. On the basis of the Reich Protector's order the mandatory powers were also delegated to the particular members of the Protectorate Government.

Heydrich connected the reorganization of the Protectorate Government with changes in its personal occupation, by which he intended to reach the fundamental change in the political direction. Therefore, he installed in the new government cabinet persons, about whom he was convinced that they would be willing to cooperate resolutely to enforce the German policies regardless of the interests of the Czech nation. Even the Reich German Walter Bertsh was appointed into the Government as a minister of Economics and Work, which was the most important department for the Nazi in terms of the war production. Furthermore, the institution of general assistants was established in particular government departments, through which the direct interconnection between central protectorate authorities and the office of the Reich Protector was achieved. As general assistants that were entitled to carry on all powers instead of the protectorate ministers, the German officials were appointed. They held leading positions within the office of the Reich Protector at the same time. As a result, the protectorate departments were declared as the German-led authorities with the German language as the internal official language.

Although the protectorate departments continued to act outwardly as the Czech autonomous part of the public administration, their nature was changed and they became specific workplaces of the Reich Protector's office.

In 1944 the protectorate departments lost their last grip on the autonomy, when some of them were forced to exercise the administration agenda "by order of the German Reich" (Reichsauftragsverwaltung – RAV). The authorized protectorate departments were underlay by exercising this agenda only under order of the German State Minister, and they acted as a part of the occupation authorities.

During the six years of the existence of the Protectorate of Bohemia and Moravia, four Protectorate Governments were formed: Beran's government (16. 3. 1939 – 27. 4. 1939), Eliáš's government (27. 4. 1939 – 19. 1. 1942), Krejčí's government (19. 1. 1942 – 19. 1. 1945) and Bienert's government (19. 1. 1945 – 5. 5. 1945).

All of these were clerical government cabinets, by which the apolitical and specialist nature was emphasized. However, there were big differences in activities of the particular Protectorate Governments as well as in the relationships between their particular members to the occupation power.

Firstly, Beran's government, and more so Eliáš's government, represented the political body with contradictory trends. On one hand they were forced to cooperate with German occupants. On the other hand they tried to protect the Czech nation's interests. As a whole, they were politically loyal toward the Third Reich, but attitudes of particular ministers to it were very different. Some of them (for example The Prime Minister Eliáš and the Minister of Agriculture Feierabend) kept in touch with the foreign resistance, headed by the former Czechoslovak President dr. Edvard Beneš, although it was not always without problems. Some ministers (again Eliáš, Feierabend) even became members of the home resistance organizations and, finally, some (the Minister of Transport Havelka) were in contact with the home resistance, handing over important information or supporting the resistance financially (the Minister of Finance Kalfus).

Against this group of ministers headed by Eliáš another group of ministers, led by minister Krejčí, was formed. From the beginning, Krejčí's line tended to be willing to cooperate with the Germans.

The activities and the position of Eliáš's government were naturally influenced by the international situation, the development of the war operations, and the events in the Protectorate of Bohemia and Moravia. As time went on Eliáš's government became more and more compliant with the Nazi Germanization measures and made more and more serious proclamations of loyalty.

Secondly, Krejčí's and Bienert's governments became nothing but instruments in the hands of the occupants. Ministers Krejčí and Hrubý were characterized by their willingness towards the German authorities, and the Minister of Education, Moravec, who was regarded as an official representative of the collaboration, became a demagogic propagator of the unconditional submission of the Czech nation toward the German Reich.

Krejčí's government, put together at Heydrich's request, was to actively take a share in the denationalization of the Czech inhabitants and willingly assist in its quick subjugation. After the assassination of the Deputy Reich Protector in May 1942, the German occupants unleashed a wave of cruel persecutions. The Protectorate Government was completely powerless to prevent it, and therefore decided to discourage the Czech nation from further resistance. Moreover it was forced to make serious proclamations of loyalty to the occupant power and did not hesitate to designate Beneš as public enemy number 1 of the Czech nation.

All public ministerial speeches, except Moravec's, who fulfilled this duty with enthusiasm, were enforced. In spite of this fact there was a big difference between the activities of particular members of the government. For example, the Minister of Finance, Kalfus, was not able to avoid only two public proclamations.

During the existence of the Protectorate of Bohemia and Moravia the Protectorate Government considered resigning several times, such as after the bloody events in October and November 1939 or after the arrival of the Deputy Reich Protector Heydrich to Prague in autumn 1941. Nevertheless, it never had the courage. It always recoiled from the possible consequences of it: mainly the persecution of the whole Czech nation, or the takeover of power by Czech fascistic groups, or, at least, the arrest of particular protectorate ministers.

The majority of the scientific historical literature sees the turning point of the development of the position and function of the Protectorate Government right after the arrival of Heydrich to Prague and agrees that the Protectorate Government should have resigned at this time at the latest. Incidentally, even Beneš let the State President and the Protectorate Government know in his report from June 1942 that after the first shot ordered by Heydrich in Prague in autumn 1941 they should have demitted.

Klíčová slova pro účely katalogizace práce:

ústavní právo (the constitutional law)

Protektorát Čechy a Morava 1939 – 1945 (the Protectorate of Bohemia and Moravia 1939-1945)

vláda (the government)